

ՄԻՌ

ԱՄԻՆ

ԱՄՍԱԳԻՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ-ԳՐԱԿԱՆ-ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԹԵՐԹ ԵՐՈՒՍԱԴԷՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ՀԸ. ՏԱՐԻ - ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

2004	ՅՈՒՆՈՒԱՐ - ՓԵՏՐՈՒԱՐ - ՄԱՐՏ	ԹԻՆ 1-2-3
2004	JANUARY - FEBRUARY - MARCH	No.1-2-3

S I O N

VOL. 78

A MONTHLY OF RELIGION, LITERATURE AND PHILOLOGY
OFFICIAL PUBLICATION OF THE ARMENIAN PATRIARCHATE, JERUSALEM

Proprietor: His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem

St. James Press, Jerusalem

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ
ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ՝ Ս. ԷԶՄԻԱՇԵՆ

SUPREME PATRIARCH
CATHOLICOS
OF ALL ARMENIANS
MOTHER SEE OF HOLY ETCHMIADZIN

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Բ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ
ՊԱՏԳԱՍԸ ՍՈՒՐԲ ԾՆՆԴԵԱՆ ԵՒ ԱՍՏՈՒԱԾՅԱՅՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

(Սուրբ Էջմիածին, 2004 թ. Յունուարի 6)

«Ծնաւ ձեզ այսօր Փրկիչ»
(Ղուկ. Բ, 11):

Սիրելի հաւատացեալ և բարեպաշտ ժողովուրդ.

Սուրբ Ծննդեան այս բարի առաւօտ հայոց եկեղեցիների խորաններից հնչում է մեր հոգիներին երկնային մեծ աւետիսը. «Ծնաւ ձեզ այսօր Փրկիչ»: Հրեշտակաձայն այս աւետիսով է մերշաղախ հաւատի մեր կեանքը: Մենք՝ իբրև քրիստոնեաներ հաւատում ենք, որ Աստուած, Ով արարեց աշխարհը, մահ փրկեց աշխարհը: Բեթղեհեմի այրում մանկացաւ Աստուածորդին՝ ազատելու մարդուն մեղքերի բանտից, վերականգնելու նրա աստուածային պատկերը, ազատ հոգին, որպէսզի ետ դառնայ մահուան ճանապարհներից դէպի իր Արարիչը՝ դէպի կեանքի աղբիւրը: Յիսուսի Յայտնութեամբ վկայուեց Աստուծոյ Սէրը մարդու հանդէպ, և Բեթղեհեմի այրը դարձաւ մարդկութեան օրինութեան ակունքը, որտեղից փրկութեան աստուածապարզ Ծնորդը և Յոյսը ծագեց աշխարհին:

«Ծնաւ ձեզ այսօր Փրկիչ»: Փրկութեան այս մեծ աւետիսն է քրիստոնեական եկեղեցու քարոզութեան առանցքն ու բովանդակութիւնը, որ ծագեցնում է մարդկային հոգիներում հաւատի լոյսը: Ամստուեղ այդ լոյսի մէջ փայլում է սիրող ու մերող հայեացքը Աստուծոյ և պարզորոշումն անկունից դէպի վեր մեր ճանապարհը, որ հարթել է Փրկիչ մեր Տէրը:

Այսօր Փրկիչ է մեզ ծնուել՝ Տէր և Առաջնորդ հոգիների, Նորոգող կեանքի: Ծնուել է Փրկիչ Ազատարար՝ հաշտութիւն Աստուծոյ հետ և հաճութիւն՝ մարդկանց մէջ, սքանչելի ու անպարփակելի խորհուրդ սիրոյ, որ առաջնորդում է մարդկութեանը եղբայրսիրութեան, կարեկցութեան ու մերման ճանապարհներով, արդարութեան ու խաղաղութեան արահետներով:

Սուրբ Ծննդեան այս հոգեմորոց օրը դասակից հրեշտակներից՝ փառաբանենք Աստուծուն բարձունքներում և առաջին մեր աղօթքով հայցենք, որ աշխարհում ամեն տեղ անուր լինի խաղաղութիւնը, և ժողովուրդների ու պետութիւնների հասարակական կեանքը զարգանայ ու զօրանայ մարդասիրութեան արժէքներով, որոնք բխում են բոլոր մարդկանց՝ Աստուծոյ որդիները լինելու ճշմարտութեան ճանաչողութիւնից:

Սիրելի բարեպաշտ ժողովուրդ, բոլոր ժամանակներն ունեն իրենց հրամայականները: Մեր նիւթապաշտ և աշխարհականացող դարի արագափոփոխ ընթացքների մէջ մարդը իբրև անհատ և մարդկութիւն իբրև ամբողջութիւն առաւել քան կարիքն ունեն հոգևորի ճանաչողութեան: Դարաւոր աւանդոյթները կարող են փոփոխուել, արժէքները կարող են վերափոխաւորուել, բայց միշտ անփոփոխ է այն ճշմարտութիւնը, որ աշխարհը իմաստազուրկ է առանց Աստուծոյ, և մարդը իրականում միայնակ է ու անյոյս՝ առանց կենդանի յարաբերութեան իր Արարչի հետ: Ընդհանուրի մէկ մասնիկը լինելու զգացողութեամբ ու ապրումով է, որ մարդկային հոգին ունակ է տխրել ուրիշի տխրութեամբ և ուրախանալ ուրիշի ուրախութեամբ՝

սիրել ընկերոջը ինչպես սեփական անձը և բարին գործել: Մերձաւորի հանդէպ սիրոյ այս պատուիրանով աշխարհ եկաւ Փրկիչ: Մերձաւորի հանդէպ սիրով պիտի լոնն բշնամութեան ու պատերազմի ձայները, պիտի դադարեն ահաբեկչութիւնն ու բռնութիւնը, պիտի վերականգնուեն ոտնահարուած իրաւունքն ու արդարութիւնը: Այս սիրով է, որ մարդկային ամեն մտածում ու ջանք պիտի ուղղուած լինի համընդհանուր բարիքի բազմապատկմանը և յաղթահարմանը աղքատութեան ու կարիքի, յաղթահարմանը միջավայրի ապականութեան, տարածուող մոլուցքների ու ապականուող բարքերի, որոնք նոյնպէս մեր ժամանակների իրողութիւններ են: Ի լրումն ժամանակի աշխարհ եկաւ Քրիստոս և բնակութիւն հաստատեց հաւատով բացուած մարդկային հոգիներում: Արդեօք լրումն չէ՞ ժամանակի, որ մարդկային հոգին նորոգուի հաւատով, կենդանանայ սիրով: Արդեօք լրումն չէ՞ ժամանակի ներում հայցելու, ներում գտնելու, դառնալու Աստուածամերձ ճանապարհներից, գործերից ու ընթացքներից, որպէսզի Մարդասէր ու Ողորմած Աստուծոյ շնորհի ներքոյ միշտ օրհնութեան, սիրոյ ու խաղաղութեան մէջ պահպանուի աշխարհը հաւանայ:

Սիրելի բարեպաշտ ժողովուրդ հայոց, Առաքելական մեր Սուրբ Եկեղեցու պարգևով արժանացել ենք Փրկչական սիրոյ տիեզերափայլ լոյսին: Շնորհն ենք գտել հոգևոր ազատութեան, որը բազում օրհնութիւններ է բերել մեր ժողովրդի կեանքում: Բաղաքական ինչպիսի իրավիճակներում էլ յայտնուեցինք, միշտ յաղթանակող մնացինք, յաղթանակող՝ հայ մշակոյթով, որը արտայայտութիւնն է Փրկչին ապաւինած մեր ազատ հոգու: Կանգուն էր հայկական պետականութիւնը, թէ բարձուած՝ Յայ Եկեղեցին միշտ եղաւ հայոց ազատ հոգևոր Յայրենիքը՝ բարձր ու անմուած, ուր խնամուեց ազատութեան սէրը՝ որպէս Աստուծոյ շնորհուած հրաշալի ու թանկագին անկողոյստելի պարգև: Հաւատացինք Փրկչի յայտնութեանը և պատմութեան դժուարին քառուղիներում ուժ գտանք փորձութիւններին դիմակայելու, ապրելու ու ստեղծագործելու և ազատութեան մեր իրաւունքը պաշտպանելու:

Աստուածայայտնութեան խորհրդի առջև փառք ենք տալիս Փրկչին, որ ազատ ու խաղաղ են մեր Յայրենիքի եզերքները և զարթեալ է այսօր մեր ժողովրդի հոգին աշխարհի բոլոր կողմերում, զարթեալ է մեր ազգային իղծերի իրականացման, հանուր հայութեան միասնական ու ներշնչալի կեանքի տեսիլքով: Այսօր Սուրբ Ծննդեան աւետիսով ազատութեան փառաբանութեամբ Յայաստանում ու Արցախում տօնական ղողանջում են զանգերը նորոգուած ու նորակառոյց մեր եկեղեցիների, որոնք աւելի ու աւելի բազմամարդ են դառնում: Յիսուս Փրկչի անունը այսօր ճանաչելի ու սիրելի է դառնում մեր մանուկներին ու երիտասարդներին: Վերաթնացող մեր հաւատի հետ վերափոխուում է մեր կեանքը, զօրանում է յոյսը գալիքի հանդէպ՝ հակառակ բոլոր դժուարութիւնների: Յիրաւի, Աստուածասէր ազատ հոգու անձնուէր ջանքերով ու քաջ գործերով, ժողովուրդ հայոց, Յայրենիք և Սփիւռք միասնութեամբ, ձեռք ձեռքի պիտի կառուցենք վաղուայ նոր օրը հայոց կեանքի, պիտի բացենք դարձի դռները դէպ Յայրենիք, և Արարատի փեշերից պիտի պարգուեն, շողան նոր յոյսերի հորիզոնները Յայրենեաց:

Գոհութիւն Բարձրեալին, Սփիւռքը եղել ու շարունակում է մնալ տարածեալ թևերը Մայր Յայրենիքի: Թեև վերջին տարիներին վերաբնակութեան տեղաշարժերի հետ կապուած նոր իրավիճակներ են ստեղծուել Սփիւռքի գաղթօջախներում, սակայն մեր զաւակները Յայ Եկեղեցու շուրջ, մշակութային կազմակերպութիւնների ու կրթական հաստատութիւնների գործունէութեամբ պահպանում և առաջ են տանում հայ կեանքը, շարունակում հայրենական անդամները, այլև նոյն նախանձախնդրութեամբ աջակցում Մայր Յայրենիքին: Ազատ մեր երկրի իրականութեան ընձեռած հնարաւորութիւններով այսօր արդէն իսկ ականատես ենք, որ առաջագնաց Յայրենիքով ամուր ու կենսունակ է հայոց Սփիւռքը, և համախոսմբ ու կազմակերպուած Սփիւռքով՝ զօրաւոր Յայրենիքը:

Պատասխանատու ենք մեր ժամանակի համար, և մեր գործերով է, որ այն պիտի արժանագրուի իբրև վերականգնումի ժամանակաշրջան՝ ազատ կեանքի վերականգնումի, ազատ հոգու և մտածողութեան, քրիստոնեական մեր նկարագրի վերականգնումի: Մեր նոր ծեռքերուններով ու յաղթանակներով է, որ պիտի առաջ ընթանայ ժամանակը Հայրենիքի վերաշինութեան, ժամանակը՝ մեր գաղթօջախներում ազգային կեանքի վերագարթօնքի, մեր մշակոյթի, գիտութեան ու կրթութեան զարգացման ու ծաղկունքի: Քրիստոս է մեր ճանապարհը, Քրիստոս է մեր գործունեւը և ապաւինութիւնը: Այսօր մեզ Փրկիչ է ծնուել, ծնուել է մեզ յոյս և սէր: Այս է մեր հաւատը: Այս է ճշմարտութիւնը՝ մնայուն ու յաւիտենական:

Փրկչի Սուրբ Ծննդեան բարի անտիսով Հայրապետական Մեր օրհնութիւնն ենք բերում սիրեցեալ հաւատաւոր համայն մեր ժողովրդին ի Հայաստան, Արցախ և սփիւռս աշխարհի՝ աղօթքով ու հայցով առ Աստուած, որ անբիծ պահենք Հայրենիք ու Սփիւռք միաբանութեան ու սիրոյ ոգին, հաւատարմութիւնը Առաքելական մեր Սուրբ Եկեղեցուն ու Հայրենիքին:

Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնից եղբայրական սիրոյ Մեր ողջոյնն ու բարեմաղթանքներն ենք յղում Առաքելական մեր Եկեղեցու Նուիրապետութեան Աթոռների շնորհազարդ գահակալներին՝ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Ն.Ս.Օ. Տ. Տ. Արամ Ա Կաթողիկոսին, Երուսաղէմի Հայոց Ամենապատիւ Պատրիարք Տ. Թորգոմ Արքեպիսկոպոս Մանուկեանին, Կոստանդնուպոլսոյ Հայոց Ամենապատիւ Պատրիարք Տ. Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս Մութաֆեանին, Մեր սէրն ու օրհնութիւնը՝ մեր Եկեղեցու ուխտապահ ու նուիրեալ ողջ հոգևոր դասին:

Ողջունում ենք հայոց պետական աւագանուն՝ գլխաւորութեամբ այստեղ ներկայ ՀՀ Նախագահ Տիար Ռոբերտ Քոչարեանի և Մեր ողջոյնն ենք յղում Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան Նախագահ Տիար Արկադի Ղուկասեանին ու Հանրապետութեան իշխանութեան բոլոր ներկայացուցիչներին: Հայցում ենք Փրկչի առատաբաշխ պարգևները նրանց կեանքին ու հայրենաշէն գործերին:

Ի Քրիստոս սիրով ողջունում ենք Հայաստանում հաւատարմագրուած դիւանագիտական առաքելութիւնների ղեկաւարներին ու ներկայացուցիչներին՝ մաղթելով Տիրոջ հանապազ գորակցութիւնը իրենց առաքելութեան մէջ, որը սիրոյ առաքելութիւն է՝ կոչուած ժողովուրդների կեանքում բարեկամութեան ու համագործակցութեան ամրապնդմանը:

Իջման Սուրբ Սեղանի առջև՝ Հայ հոգու Բեթղեհեմում աղօթք ենք բարձրացնում երկինք, որ Սուրբ Ծննդեան լոյսն ու շնորհները իջնեն մարդկանց հոգիներին ու համայն աշխարհին: Այլև հայցում ենք Աստուծոյ ամենաառատ խնամքը և խաղաղարար ներկայութիւնը այնտեղ, ուր այսօր պատերազմ է, արեւ, ցաւ ու տագնապ: Կենարար յոյս և տոկունութիւն ենք մաղթում այդ երկրների տառապեալ ժողովուրդներին, որոնց՝ դժուարութիւններին բաժնեկից են մեր ազգի զաւակները: Թող յոյսը, բարին ու երջանկութիւնը ուղեկից լինեն աշխարհասփիւռ մեր ողջ ժողովրդին: Թող Փրկչի Յայտնութեան մեր հաւատի մաքուր ակունքներից քաւ առնեն մեր մտածումներն ու նպատակները և մարմին առնեն մեր գործերը՝ ի փառս Աստուծոյ, ի սէր Հայրենեաց և Առաքելական մեր Սուրբ Եկեղեցու:

Այսօր մեզ Փրկիչ է ծնուել: Այս է մեր հաւատը: Այս է ճշմարտութիւնը՝ մնայուն ու յաւիտենական: Ողջունենք միմեանց Սուրբ Ծննդեան անտիսով:

Քրիստոս Ծնաւ եւ Յայտնեցաւ
Մեզ, ձեզ մեծ անտիս:

Սիրեցեալ ժողովուրդ Հայոց
Որ յԵրուսաղէմ, ի Յորդանան,
ի Պաղեստին, ի Հայաստան
եւ ի Սփիւռս տարացրուեալ.

Փառք Ամենակալին, այս տարի եւս, համախմբուած ենք
Քրիստոսի Ծննդեան Սուրբ Տաճարին եւ Մսուրին մէջ, ի
Բեթղեհէմ, եւ ըստ հայկական աւանդութեան, Երուսաղէմի
Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան եւ մեր ժողովուրդի
հաւատաւոր զաւակներուն հետ, Սուրբ Երկրի սրբավայրերուն
մէջ դարաւոր մեր առանձնաշնորհումներուն համաձայն, յանուն
մեր ազգին, կը մատուցանենք մեր Սուրբ Պատարագը, եւ կը
կատարենք Հայաստանեայց Առաքելական Ուղղափառ մեր
Եկեղեցւոյ պաշտամունքները:

* * *

Սակայն մեր աշխարհամասին մէջ, տակաւին կը
շարունակուին ատելալատ սպաննութիւններ եւ ահաբեկիչ
կործանումներ, յանուն ազատութեան, ապահովութեան, ար-
դարութեան եւ խաղաղութեան: Եւ անձկութեամբ կը սպասենք
որ, Պաղեստինեան եւ Իսրայէլեան ղեկավարներ, համերաշ-
խութեան ոգիով խորհրդակցին, եւ իբրեւ նոյն Աբրահամու
սերունդներ, հաշտօրէն ապահովեն, խաղաղ կենակցութիւնն
ու բարգաւաճումը իրենց պետութեան եւ իրենց հայրենիքին:

Տարիներ կ'անցնին, եւ մենք՝ մերթ յուսալից, եւ մերթ
յուսախար, կը տուայտինք՝ ականատես եւ ականջալուր դառ-
նալով, կործանումի եւ ողբի աղաղակներուն, իբր արձագանգ
թէ՛ Իսրայէլեան եւ թէ՛ Պաղեստինեան ժողովուրդներուն
ողբերգութեան, աղօթելով որ վերջ գտնեն՝ կործանարար
պայքարները, ցեղային ատելութիւնները, ընկերային եւ
տնտեսական տագնապներու հետեւանքով աննիւտումը ընտա-
նիքներու. որպէս զի օրհնաբեր աւետիսը հրեշտակներուն,
բոլոր ժողովուրդներուն համար հրաւեր դառնայ, գոհունակ
սրտով հնչեցնելու երկնային պատգամը.՝ “Փառք ի բարձունս
Աստուծոյ. եւ յերկիր խաղաղութիւն. ի մարդիկ հանութիւն”:

Խաղաղութեան պատգամը, եւ տնաշէն խաղաղութեան
անխարդախ պայմանը, Եսայի մարգարէին բերանով, Տէրը
արդէն պատգամած է, յիշեցնելով թէ՛ իրերամերժ ժողովուրդ-
ները պէտք է ձուլեն իրենց (մահաբեր եւ տնաքանդ) սուրբը,
եւ զանոնք բերքի եւ մշակման խոփերու վերածեն, եւ իրենց
սուրբները փոխակերպեն հնձող մանգաղներու, որպէս զի

այլևս ազգ ազգի վրայ սուր չբարձրացնէ, եւ սերունդներ “ոչ եւս ուսանիցին տալ պատերազմ”:

Նոյն է պատգամը Քրիստոսի մարդեղութեան եւ Աստուածայայտնութեան խորհուրդին: Պատգամը յոյսի եւ փրկութեան: Անհատներուն, ինչպէս նաեւ ազգերուն համար: Որոնք Զարին կործանարար սաղարաններուն դէմ, հոգիի պատերազմն է որ պէտք է սորվին պատերազմիլ:

Եւ արդարեւ, Բեթղեհէմի խոնարհ մտւրին մէջ ծնած խոստացեալ Փրկիչը, մարգարէներու նախագուշակած Մեսիան, եւ “Մարդացեալ Աստուածորդին”, եղա՛ւ եւ է՛ հրաշագործ Վարդապետը եւ յաւերժական տիպարը՝ հոգիի պատերազմը պատերազմող, եւ իր խաչելութեան խորհուրդով՝ հոգիի խաղաղութեան եւ երջանկութեան երաշխիքը ապահովող: Անհատներուն, ինչպէս նաեւ ազգերուն, եւ ամբողջ մարդկութեան համար:

Այսօր ամբողջ աշխարհը պէտք ունի երկնառաք այդ նոյն Վարդապետին եւ Անոր լուսատու նանապարհին, եւ փրկութեան խրախուսանքին:

* * *

Անխորտակելի այս հաւատքին հանդէպ անսասանելի հաւատարմութիւնն է, որ պայծառ պահած է Հայ ժողովուրդի գաւակներուն նայուածքը դէպի Բեթղեհէմի աստղը, եւ անշեղ առաջնորդած է անոր ապրելու կամքը, բարոյական խղճմտանքը, եւ անոր գործելու, եւ ստեղծագործելու աննկուն հոգին:

Կ'աղօթենք որ խաղաղութեան, ապահովութեան եւ արդարութեան երաշխիքները ի գործ դրուին եւ իրականանան, համերաշխ համակեցութեամբը ժողովուրդներու, “Զի լոնսցին պատերազմունք”, եւ որպէս զի դադրին “յարձակմունք բշնամեաց, եւ տնկեացի սէր եւ արդարութիւն ի յերկրի”:

* * *

Աստուածային օրհնութիւն է որ ազգերու ընտանիքին մէջ, Հայ ժողովուրդը առաջինը եղաւ ազգովին յայտարարելու, թէ յանձն առած է կրել Յիսուսի խաչը, հաւատալով Անոր յարութեան, եւ Անոր աւետարանած “հոգիի պատերազմին” եւ յաղթանակին:

Եւ Քրիստոսի 2003 տարեշրջանին, ազգովին մեր երախտագիտութիւնը յայտնեցինք Աստուծոյ, յիշատակելով, թէ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի տեսիլքը մարմնաւորող Կաթողիկէ Սուրբ Էջմիածին Մայր Տանարի հիմնադրման եւ կառուցման

1700 ամեայ տարեդարձը, եւ թէ՛ նոյն ժամանակ, Հագարամ-
եայ յորեկեանը նշելով Ս. Գրիգոր Նարեկացի աստուածախօս
հոգեբանին “Ի խորոց արտի խօսք ընդ Աստուծոյ”
“Ողբերգութեան Մատեանին”:

Մեր Եկեղեցւոյ շնորհաբաշխ բազում այսպիսի
օրհնութիւններուն համար, մեր ժողովուրդի արտաբուխ
մաղթանքն է, որ Աստուծոյ հովանաւոր Աջին ներքեւ,
ապահոգ եւ անասան, գոյատեւէ եւ ստեղծագործ կեանքով
անի՛, հայրենի մեր պետութիւնը, եւ Քրիստոսի հայադրոշմ
Մայր Եկեղեցին, որ ի Հայաստան եւ ի սփիւռս տարացրուեալ.
կենդանարար Ս. Հոգւոյն դրոշմովը շնորհագարդ ըսպառա-
զինուած իր նուիրապետական Աթոռներու գահակալներով.-

Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Ամենայն Հայոց Հայրապետ,
Նորին Ս. Օծութիւն, Տ. Տ. Գարեգին Երկրորդ Սրբազնագոյն
Կաթողիկոսով.

Եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Հայրապետ, Նորին Ս.
Օծութիւն, Տ. Տ. Արամ Առաջին Վեհափառ Կաթողիկոսով.

Եւ Կոստանդնուպոլսոյ Հայոց Ամենապատիւ Տ. Մեսրոպ
Արք. Մութաֆեան Սրբազան Պատրիարքով.

Որոնց կենաց առողջութեան համար ամէն օր կ'աղօթենք
Ս. Պատարագի ընթացքին, Տիրոջ խնդրելով.- “Շնորհեսցես
մեզ ընդ երկայն աւուրս, ուղիղ վարդապետութեամբ”:

Նաեւ կ'աղօթենք որ, Ամենողորմ Աստուած ողորմի
Սուրբ Երկրին, եւ փրկէ մարդկութիւնը երկրագունտի ամէն
մէկ աշխարհամասին մէջ բռնկող եղբայրասպան ոմբակոծու-
թեանց կործանարար ծրագրումներէն, որպէս զի Մարդացեալ
Աստուածորդւոյն պատգամին անսալով, եւ երախտագէտ
հոգիով, կարենանք աւետել աշխարհին.-

- Քրիստոս Ծնաւ եւ Յայտնեցաւ:
- Օրհնեալ է Յայտնութիւնն Քրիստոսի:

Թ.Ա.Մ.

18 Յունուար 2004

*Beloved children of the Armenian Apostolic Orthodox Church,
dwelling in the Motherland Armenia and dispersed in the Diaspora;
-Dear members of the Universal Church of Christ;
-and faithful children of the Creator God of Universe.*

Glory to God the compassionate and merciful, for granting us the opportunity to greet you, from the Grotto of the Holy Manger, in the city of Bethlehem, the birthplace of our Lord and Savior Jesus Christ.

We are bereaved that, because of the prevailing political circumstances, His Excellency, President Yasser Arafat could not be with us. We are pleased, however, to have amongst us the representatives of the Palestinian National Authority, who have joined us in our worship, with the Saint James Brotherhood of the Armenian Patriarchate of Jerusalem, and the Armenian Community.

For some years now, in our region especially, and in the whole world in general, instead of Love and Peace, hatred and violence is incited, urging human beings into inhuman acts of terrorism and massacres.

We are conscious of the sufferings of all communities and peoples, with the pains of loss of life, violence, unemployment, uncertainty, turmoil and fear.

We witness and we share all these sufferings with anxiety and compassion, because it is tragic that bloodshed and horror should prevail in this Holy Land, the Land of Peace, the Land of Salam, the Land of Shalom.

We are reminded that the word Salam, Shalom, Peace, Khaghaghotiune, is a word of blessing in all our languages, and is used as a central message in all our Scriptures and Holy Books, to pay heed to and to be practiced.

We all, as religious Communities, are called upon to speak in the name of Love of the same God of the Universe.

And indeed, it is in this spirit of Love, that the religious leaders have been asking the Heads of States, the Leaders of Nations, and the conscientious faithful of all the children of: The God of Israel, and of the compassionate Allahu rahman al-rahim of Kor'an, and of God the Father, the Creator of heaven and earth, as He has revealed Himself in the Holy Books of the Old and the New Testaments, to join in prayers and in action, to alleviate the plight of the suffering of the peoples of this Holy Land, whether Palestinians or Israelis, whether Christians, Jews or Muslims, in order to lend their hearty support in establishing permanent security and lasting peace, for generations to come.

This crisis is devouring and inhumanizing mostly the younger generation – Jewish, Christian and Muslim alike – and that is perhaps the most heart-breaking tragedy of the present situation.

With compassion we join the poet who addresses the children of All Nations as the innocent victims of the inhumanity of man to man, and ask them to plead to mankind and especially the "Blood-thirsty Leaders", to return to "International brotherly love", "to the Spirit of God".

The poem is entitled "Children".-

CHILDREN

(A Plea to Mankind)

O, Children around the world--just sprouting or in bud,
You, the aspirations, dreams of entire mankind.
In anguish my heart cries out, and shares your tears,
As--to famine, plague and fire--you fall victims.

Blood-thirsty leaders--their's--a hardened conscience.
Psychopaths with ideology drunk;
Unwavering when setting even their own homes on fire
In the name of liberty, faith or any fad.

To let starvation stare in your eyes!
Still sustained by life, with a certain charm,
Still pleading for dreams, for hopes, for love!
What injustice in this world of ours!

Only a return to the Spirit of God,
Only a universe born anew
Will pave the long-longed-way to bliss,
To international brotherly love.

O, children around the world--just sprouting or in bud,
Cry out! Cry out this message of mine
To global mankind!

Translated by A. K.

SHEN-MAH

Let us pray the Lord to expedite establishing permanent peace, security, trust and prosperity, for all the freedom loving peoples of the world, to live in harmony, and to restore the moral and social order of the civilized society, which has been subjected to such a horrific violence.

Only then, the mankind will join hands, and will clearly hear the angelic voices, heralding the good-news: -"Glory to God in the highest, peace on earth, and good-will among men". Amen.

T. A. M.

18th January 2004

ԿՐՈՆԱԿԱՆ

ՔԱՐԿՈՇԵՑԱՆ... ԵՒ ՍՊԱՆՄԱՄԲ ՍՐՈՅ ՄԵՌԱՆ

«Քարկոծեցան, սղոցեցան, փորձեցան, եւ
սպանմամբ սրոյ մեռան»:
(Երրայեցիս ԺԱ:37)

Աւագ տօներու այս ոսկի շրջանը, որ Սուրբ Աթոռը ամէն տարի հանդիսաւորապէս կը նշէ, իրաւամբ կարելի է կոչել մարտիրոսացած սուրբերու շաբաթ, որուն ընթացքին կը տօնախմբենք յիշատակը՝ Յակոբոս Տեառեղօր, Ստեփանոս Սարկաւագի, Պօղոս եւ Պետրոս Առաքելներուն, եւ ի վերջոյ՝ Զեքեղեան եղբայրներուն: Օգտուելով տօնական օրերու այս շրջանէն, պատշաճ է հարեւանցի ակնարկ մը նետել Մարտիրոս քառին իմաստին վրայ, իր լայն իմաստով առած:

Մարտիրոս քառը իսկական առումով կը նշանակէ «Վկայ», բայց այս աւելի կը գործածուի անոնց համար՝ որոնք կեանքներին գոհած են իրենց հաւատին, ճշմարտութեան համար: Իսկ անոնք՝ որոնք իրենց քրիստոնէական հաւատին եւ ճշմարտութեան համար վկայած են առանց մեռնելու, Եկեղեցին ասոնք կը կոչէ «Խոստովանողներ»: Մենք կը պատուենք յիշատակը այս Մարտիրոս-Սուրբերուն, որովհետեւ անոնք իրենց վարքով ու քարքով ամէն ինչէ առաջ նմանեցան իրենց Վարդապետին՝ Քրիստոսի: Անոնք իրենց արիւնով ներկեցին հիմքը նորակազմ Եկեղեցիին, որովհետեւ այդ մարտիրոսները քարձր եւ իւրապատուկ հաւատքի տէր մարդիկ էին, մարդիկ՝ որոնք իրենց հաւատքի միջոցաւ յաջողեցան ամբողջ աշխարհ մը յեղաշրջել:

Մենք յաճախ կը տարուինք մեր անմիջական շրջանակին մէջ եղող եւ երկաշի ժամանակ անբուժելի հիւանդութենէ տառապող մէկը նմանցնել մարտիրոսի մը, սակայն կ'անտեսենք այն իրողութիւնը, որ այս վերջինը ակամայ առած է այդ հիւանդութիւնը: Եւ կամ, պատահած է որ մարդիկ յաճախ

հալածուած են իրենց կրօնքին կամ հաւատալիքներուն համար, առանց այդ ակնկալելու կամ կարենալ փոխելու ընթացքը իրերու, անկասկած ասոնք եւս մարտիրոսներ են, սակայն պարագան նոյնը չէր նախնական եկեղեցւոյ անդամներուն համար, որոնք նախօրոք եւ քաջ գիտէին հետեւանքները Աւետարանին քարոզութեան: Անոնք կը լսէին մանրամասնութիւնները ուրիշ հաւատակից մարտիրոսներուն սպանութեան եւ մահուան մասին, եւ կը յիշէին թէ ինչպէս իրենց Տէրն ու Վարդապետը չարչարուած էր ու իր կեանքը տուած իրենց համար, միաժամանակ ըսելով իր աշակերտներուն, «Եթէ զիս հալածեցին, ապա եւ զձեզ հալածեցեն»:

Նախնական եկեղեցւոյ հաւատացեալներուն հանապազօրեայ հացն ու ջուրն էին հալածանքներն ու չարչարանքները, ծաղրն ու ծանակը մարդոց, բան մը որ այս օրերուն այս երկրէն ներս ապրող քրիստոնեային մտին հաւանաբար տայ մօտաւոր պատկեր մը, թէ Քրիստոնէութեան սուրբերը մտային եւ հոգեկան ինչ մտալկումներէն անցած էին: Անոնք սուրի յանկարծական հարուածով չէին մեռած, այլ ապրած էին ամենօրեայ յաճախանովը մահուան, առանց յետին մտածումն անգամ ունենալու՝ ուրանալու եւ լքելու իրենց Ուսուցիչը:

Միւս կողմէն սակայն, Աւագ Տօներու միաշաբաթեայ այս շրջանը, կարելի է նկատել տեսակ մը սիրոյ յաղթանակին տօնախմբութիւնը, որովհետեւ այն բոլոր սուրբերը, որոնց յիշատակը կը տօնենք այս շաբաթուան ընթացքին, խորապէս հաւատացին իրենց Մեծ Վարդապետին «Սիրեցէ՛ք զմիմեանս» եւ կամ «Չկայ աւելի մեծ սէր քան երբ

մէկը իր անձը զոհէ ուրիշին համար» սիրոյ պատուէրին: Այդ իմաստով ալ թելադրելի պիտի ըլլար զոհողութեանց եւ մարտիրոսութեան այս շարքը կոչել նաեւ, «Սիրոյ Շարք»: Շարք մը, որուն ընթացքին մարդկային սրտի կուրուքիներ գլեց ու անցաւ մարդուն տրամաբանութիւնը, զայն հաւասարեցնելով գիշատիչ գազաններուն:

Սէ՛ր: Ի՞նչ է սէրը, որ բազում երեսներ ունի եւ որմէ դժբախտաբար զուրկ է այսօրուան մեր աշխարհը: Սիրել կը նշանակէ այլեւս երբեք ներողութիւն չխնդրել: Սէրը սիրելիներ, բազմակողմանի է եւ բազմերես, սակայն մեզի կը մնայ որոշել թէ ո՞ր տեսակն է մեր նախասիրածը: Աստուածորդին իր հետեւորդներուն եւ առաքելներուն ըսաւ. «Սիրեցէ՛ք զմիմեանս», եւ եթէ մենք իբր հետեւորդները պիտի գործադրենք իր պատուիրանը, պարտինք որոշել թէ ի՞նչ կը նշանակէ սէրը իսկապէս մեզի համար:

Տօնական այս օրերուն յիշատակուող բոլոր Մարտիրոս-Սուրբերը, հերոսներ էին, որոնք մղուած անհուն սէրէ մը, գիտցան անկաշառ կերպով տալ իրենց կեանքները, ապահովելու համար ուրիշներ: Քրիստոսի պատգամած սէրը, «Սիրէ՛ք շնամիդ անձիդ պէս», բերան անուշեցնող քաղցրեղէն մը չէր, այլ դժուարին պատուիրան մը, գրեթէ անկարելի իրագործելը, սակայն շնորհիւ Տեառնեղբօր, Զեքեղեան եղբայրներուն, Ստեփանոս Նախավկային եւ Պետրոս ու Պօղոս առաքելներուն եւ անոնց նմաններու հաւատին եւ տիեզերք մը սիրոյ, մեզի՝ Քրիստոնեաներու տրուած է նախապատուութիւնը կոչուելու Աստուծոյ եւ Լոյսի որդիներ:

Այսօր, մենք կը տօնախմբենք Դաւիթ Մարգարէի եւ անոր շառաւիղէն եղող Յակոբ Տեառնեղբայր առաքելին յիշատակը: Դաւիթ Մարգարէն եւս հաւածուեցաւ եւ ապրեցաւ միշտ մահուան սպառնալիքը ունենալով գլխուն վրայ,

նման նախնական եկեղեցւոյ հաւատացեալներուն, սակայն ան գիտցաւ սիրով տանիլ ատոնք մղուած Աստուծային սէրէ: Մինչ երկրորդը՝ Յակոբոս Տեառնեղբայր Առաքելը, ան ալ իր կարգին, մղուած իր մեծ սէրէն դէպի իր հարազատն ու անոր ներկայացուցած Աստուծը, իր կեանքով վկայեց Քրիստոսի քարոզած ճշմարտութիւններուն, որուն պատճառաւ սիրով յանձն առաւ անոնց համար նահատակուիլն ու արժանանալը մարտիրոսութեան պսակին:

Մարտիրոսութեան եւ Սիրոյ տօնախմբութեան այս շրջանին, աղօթենք միաբերան սիրելի հաւատացեալներ, որ Բարձրեալն Աստուած, վերջնական ու արդար լուծում մը պարգեւէ տակաւ անտանելի դարձող քաղաքականօրէն ապականած մեր աշխարհին, մանաւանդ Պաղեստին աշխարհին: Թող մեր Աթոռի գլխաւոր սուրբն ու երուսաղէմի առաջին Պատրիարքը՝ Յակոբոս Տեառնեղբայր Առաքել անշարժ եւ հաստատուն պահէ իր իսկ անուան եւ յիշատակին վրայ հիմնուած այս Սուրբ Աթոռն ու անոր Գահակալը, հանդերձ իր միաբանութեամբ եւ ժողովուրդով:

Թող աղօթենք մեր Երկնաւոր Հօր ըսելով. «Հայր Երկնաւոր, հեղէ՛լ այսօր, հո՛ս ներկայ գտնուողներուն վրայ քու երկնային շնորհներդ Սուրբ Հոգւոյդ միջոցաւ, եւ մեզի պարգեւէ՛ քու փառքիդ տեսիլքը. տո՛ւր մեզի նո՛ր փորձառութիւն մը քու գօրութենէդ, քու խօսքիդ հանդէպ հաւատարմութեան, նուիրութեան եւ ծառայասիրութեան նոր ոգի մը դի՛ր մեր միաբանութեան անդամներուն մէջ, որպէս զի քու սէրդ գօրանայ եւ անի մեր մէջ եւ քու թագաւորութեանդ գաղափարը միանգամընդմիշտ հաստատուի մեր յեղեղուկ հոգիներուն եւ միտքներուն մէջ, քու Միածին Որդւոյդ եւ Սուրբ Հոգիիդ շնորհիւ, այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս, յաւիտենից. Ամէն:

ՆՈՒՐԶԱՆ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԹԱՐԳՄԱՆՁԱՅ ՍԵՐՈՒՆԴԸ

25 Սեպտեմբեր, 20003-ին Երուսաղեմի Սուրբ Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ մեծ Հանդիսաւորութեամբ եւ ոգեւորութեամբ տօնակատարեցինք Թարգմանչաց տաղանդաւոր սերունդին պանծալի յիշատակը:

Թարգմանչաց շարժումը սկիզբ առաւ Հայերէն գիրերուն գիւտով եւ մշակութային արմատապէս յեղաշրջում մը յառաջ բերաւ եւ հիմնովին փոխեց Հայաստան աշխարհի մշակութային կեանքը եւ Հայոց հոգեւոր մթնոլորտը:

Գիրերու գիւտին յաջորդեց լուսաւորութեան աննախընթաց շարժում մը: Հայ առաջին Թարգմանիչները՝ Սուրբ Սահակ Պարթեւ Հայրապետը եւ Սուրբ Մեսրոպ Մաշտոց Վարդապետը պատրաստեցին գիտակից, նուիրեալ, անձնազոհ բազմաթիւ սերունդներ, որոնց ոչ ոք կրցաւ զինաթափել: Թարգմանչաց տաղանդաւոր սերունդին աշակերտութիւնն անմիջապէս առաքուեցաւ ժամանակի բարձրագոյն ուսումնական Հաստատութիւններ՝ Եղեսիա, Աթենք..., որպէսզի Հմտանան թէ՛ այդ ժամանակուան լեզուներուն, ե՛ւ կատարելու համար իրենց ժամանակուան եւ *անտիկ* աշխարհի անհրաժեշտ գրականութիւններէն Թարգմանութիւններ: Անոնք, Հաղորդակցուելով այդ ժամանակուան միջազգային հարուստ գրական ժառանգութեան, անհրաժեշտ պայմաններուն հիմերը դրին եւ ձեւաւորեցին՝ Հայոց ինքնուրոյն մշակոյթի զարգացման համար:

Բեղմնաւոր եւ արդիւնաւէտ Թարգմանութիւններուն շնորհիւ Հայաստան աշխարհէն ներս ծաւալեցաւ բեղմնալից գործունէութիւն մը:

Թարգմանչաց սքանչելի սերունդին նպատակն էր՝

1. Ազգային-մշակութային յամառ եւ երկարատեւ պայքար մղել *ասորական, պարսկական*, իսկ Հետագային՝ նաեւ *յունական ոտնձգութիւններուն դէմ*:

2. Երկրորդ՝ պաշտպանել եւ տարածել քրիստոնէութիւնը Հայաստան աշխարհին մէջ:

3. Հայաստանը, նամանաւանդ՝ Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին ձերբազատել ասորական, պարսկական եւ յունական ազդեցութիւններէն:

Պայքարը շատ զօրաւոր էր: Մէկ կողմէն Հայ եւ պարսիկ, միւս կողմանէ՝ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ եւ Պարսից զրադաշտական կրօնի, անոր սպասաւորներու՝ մոգերուն միջեւ: Ուրեմն, յաջողութեան հասնելու համար անհրաժեշտ էր սեփական Հայերէն գիրերու ստեղծումը եւ Թարգմանական եւ ինքնուրոյն ճոխ մշակոյթ մը ստեղծելը:

Շնորհիւ Ս. Սահակ Պարթեւ Կաթողիկոսի եւ Ս. Մեսրոպ Մաշտոց Վարդապետի ջանքերուն եւ անոնց պատրաստած տաղանդաւոր Թարգմանչաց սերունդին, Հայաստանը եւ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին փրկուեցան ձուլման վտանգէն: Թարգմանիչներն իրենց փառաւոր գործունէութեամբ մեր երկրին ու մեր ժողովուրդին կողքին կանգնելով՝ անոնց զօրավիգ Հանդիսացան:

Գիրերուն գիւտով սկիզբ առած Թարգմանական գրականութիւնն ու Թարգմանիչներուն սերունդը կը շարունակուի մինչեւ այսօր: Անոնց թողած ծով գրականութիւնը անսասան պատուանդան եղած է եւ է ու պէտք է ըլլայ Հայ ժողովուրդի մտաւոր զարգացման համար: Այս ամենով Հանդերձ, խիստ ամփոփ գիծերով յիշատակենք զէթ Ե դարու յայտնի քանի մը մատենագիր-Թարգմանիչներու անուններ՝

1. *Կորիւն Վարդապետ*: Ս. Սահակ Կաթողիկոսի եւ Ս. Մեսրոպ Մաշտոց Վարդապետի աշակերտներէն է: Կոչուած է *Կորիւն Սքանչելի, այր երանելի Կորիւն, Կորիւն Թարգմանիչ*: Գրած է իր մեծ ուսուցիչին՝ Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի կենսագրութիւնը՝ «Վարք Մաշտոցի»: Ստուգապատում եւ ճգրիտ պատմագիր մըն է: Հետագայ բոլոր պատմագիրները, Մեսրոպի կամ գիրերուն գիւտի մասին գրելու ատեն, օգտուած են Կորիւնէն:

2.Եղիշէ պատմիչ: Վարդան Մամիկոնեանին զինուորը եւ դպրապետը: Գրած է Հինգերորդ դարու երկրորդ կէսի Հայաստանի քաղաքական մեծ պատերազմի մասին՝ ընդդէմ Սասանեան Պարսկաստանի: Այս հռչակաւոր երկին խորագիրն է «Վասն Վարդանայ եւ Հայոց Պատերազմին»:

3.Մովսէս Խորենացի Պատմահայր: Հայ դասական պատմագրութեան ամենափայլուն ներկայացուցիչը: Գրած է «Պատմութիւն Հայոց»՝ զայն բաժնելով երեք դրուագներու՝:

Առաջին դրուագ՝ ծննդաբանութիւն Հայոց Մեծաց: Շարադրած է Հայկ Նահապետէն սկսեալ մինչեւ Զարմայր Թագաւորը:

Երկրորդ Դրուագ՝ շարադրելով պարսկական Արշակունիներէն մինչեւ Հայոց Տրդատ երրորդ թագաւորին վախճանը:

Երրորդ դրուագ՝ շարադրելով Տրդատի վախճանէն ետք մինչեւ Սահակ Պարթեւի եւ Մ. Մաշտոցին մահը: Իր Պատմութիւնն աւարտած հռչակաւոր «Ողբ»-ով:

Խորենացիին «Հայոց Պատմութիւնը» թանկագին եւ անգնահատելի աղբիւր մըն է՝ իր ճշգրտութեամբ եւ գիտական շարադրանքով: Ան հայ պատմագրութեան մէջ առաջին անգամ մտցուց *ժամանակագրութեան* գաղափարը եւ իրագործումը՝ «Ո՛չ է պատմութիւն, առանց ժամանակագրութեան», - կ'ըսէ ան:

Հետագայ գրեթէ բոլոր պատմագիրները, առաւել կամ նուազ չափով, օգտուած են Խորենացիէն:

Դաւիթ Անյաղթ: Հինգերորդ դարու ամենէն կարկառուն եւ տաղանդաւոր իմաստասէրն է: Իր ողջութեան ատեն իսկ վայելած է մեծ հեղինակութիւն, կոչուած է *Անյաղթ* եւ *եռամեծ փիլիսոփայ*: Մեծ հետք թողած է հայ փիլիսոփայական միտքի զարգացման պատմութեան մէջ:

Ղազար Փարպեցի: Հինգերորդ դարու վերջին եւ նշանաւոր պատմագիր է: Գրած է «Պատմութիւն Հայոց» եւ նաեւ՝ «Թուղթ Առ Վահան Մամիկոնեան»:

Փարպեցի արժանահաւատ եւ խիստ արժէքաւոր պատմագիր մըն է, որ ճշգրտօրէն եւ մանրապատում կերպով մատուցած է Վարդանանց ճակատամարտէն ետք կատարուած իրադարձութիւնները մինչեւ վեցերորդ դարուն սկիզբը:

Կարելի է, ինչպէս վերը նշեցինք, հայ թարգմանչաց սերունդներուն շարքը շարունակել, որոնք հաւատարմօրէն ծառայեցին իրենց աստուածատուր կոչումին՝ պանծացնելով հայ մշակոյթը համաշխարհային իմաստով: Սակայն բաւարարուինք վերոյիշեալներով՝ մեր խոնարհումը եւ յարգանքի տուրքը մատուցանելով անոնց վեհութեան եւ թողած անգնահատելի ժառանգութեան հանդէպ:

Թարգմանչաց անմահ սերունդը մեր հոգիները եւ մեր միտքերը լուսաւորեց: Իրենց գիտելիքներու եւ փորձառութեան մտահորիզոններուն դուռերը լայնօրէն բացին մեր էութեան առջեւ: Ծնորհիւ մեր երկու Մեծ ռահվիրաներուն Հայ ժողովուրդը մնաց իր բարձր պատնէշին վրայ եւ դասուեցաւ քաղաքակիրթ, հարուստ մշակոյթ ունեցող ազգերուն շարքը: Այս առումով մատնանշենք յատկապէս *Աստուածաշունչի* թարգմանութեան պարագան:

Յայտնի է, որ հայերէն գիրերու գիւտէն ետք Ս. Սահակ Պարթեւ Կաթողիկոսի եւ Ս. Մեսրոպ Մաշտոց վարդապետի զլխաւորութեամբ եւ անոնց թարգմանիչ տաղանդաւոր աշակերտներուն շնորհիւ յաջողութեամբ կը պսակուի Աստուածաշունչի հայերէն թարգմանութիւնը, որ աւելի ուշ կոչուեցաւ *Թագուհի թարգմանութեան*:

Աստուածաշունչին թարգմանութիւնը ամբողջ հայ ժողովուրդին հոգեկան եւ բարոյական կեանքը յեղաշրջեց: Հրաշք մը, որ տեղի ունեցաւ մեզմէ 1500 տարիներ առաջ, չէ կորսնցնուցած իր նշանակութիւնը, վեհութիւնն ու հեղինակութիւնը մինչեւ այսօր: Հայալեզու Աստուածաշունչը կը դառնայ անբացատրելի ոսկեայ հոգեկան օղակ մը մարդ արարածին եւ իր ստեղծիչին միջեւ: Այս կը նշանակէ, թէ հայը Աստուծոյ հետ խօսեցաւ եւ կը շարունակէ խօսիլ իր մայրենի լեզուով: Ասկէ զատ հայ ժողովուրդն ունեցաւ ինքնուրոյն հարուստ մշա-

կոյթ մը, որ ո՛չ մէկ փոթորիկ, ո՛չ մէկ ալեկոծութիւն, ո՛չ մէկ արհաւիրք դարերու ընթացքին կրցաւ զայն տապալել: Նպատակ մը, որ կը պահանջէր նուիրում, անձնագոհութիւն, տառապանք, նեղութիւն: Սակայն Թարգմանչաց աննկուն սերունդը կրցաւ դիմագրաւել, յաղթել եւ պսակազարդուիլ դասնեպսակներով:

Հայաստանի երկնակամարին վրայ երեցող մութ եւ մռայլ ամպերը փարատած էին, եւ այդ երկնակամարը լեցուած էր անմար եւ շողշողուն ճառագայթներով, որ բնաւ չկորսընցուց իր փայլը եւ իր ուժը:

Թարգմանչաց սերունդին ստեղծած հարուստ ժառանգութիւնը չկորսնցուց իր նշանակութիւնը եւ հետագայ բոլոր մատենագիրներն ու պատմագիրները հետեւեցան անոնց գրած ուղիին:

Հայ մատենագիրներն իրեց ինքնուրոյն երկերուն մէջ արտացոլեցին Հայ ժողովուրդին *անցեալը, ներկան եւ ինչ-որ չափով կանխագուշակեցին նաեւ ապագան*:

Անոնք մեր անմահ ժողովուրդին հետ սերտօրէն կապուած էին՝ ստեղծելով հոգեկան հաղորդակցութիւն մը իրենց եւ ժողովուրդին միջեւ: Ժողովուրդին հետ ուրախացան, երբ Հայաստան աշխարհէն ներս կը կատարուէր քաղաքական կամ մշակութային վերելք մը: Ժողովուրդին հետ տխրեցան, երբ Հայաստան աշխարհէն ներս որեւէ ձախողանք, ողբերգութիւն կամ անպատեհ իրադարձութիւն մը կ'ըլլար: Անոնք երազած էին մեր երկրին անկախութիւնը եւ Հայաստան աշխարհը տեսնել ազատ, անկախ եւ ինքնուրոյն:

Հայ Թարգմանիչները մեր ազգը, մեր մշակոյթը կերտեցին եւ մեր ձեռքը տուին մեր ինքնուրոյն դիմագիծը:

Անոնք զօրաւոր եւ հաստատ հիմքերու վրայ դրին մեր լեզուն, մեր մշակոյթը: Իսկ Հայ ժողովուրդը, զինուած հայատառ գիրերու եւ մեր Թարգմանիչներու Թարգմանած եւ ինքնուրոյն երկերով նետուեցաւ դէպի ռազմադաշտ՝ *Վասն Հայրենեաց եւ Վասն Կրօնի*:

Բիւր յարգանք, խնկարկութիւն եւ աղօթք մեր անմահ Թարգմանչաց սերունդին յաւերժ յիշատակին համար:

ՎԱՆԻԿ ՎՐԴ. ՄԱՆԿԱՍԱՐԵԱՆ

ԱՌԿԱՅԾ ՊԱՀԵՆՔ ԲԵԹՂԵՀԷՄԻ ԱՍՏՂԻՆ ԼՈՅՍԸ

Անցնող քսան դարերու ժամանակամիջոցին, իմաստուն մոգերու նաև պարհը լուսաւորող երկնային աստղին մասին, շատ հարցումներ եղան եւ շատ մեկնութիւններ տրուեցան:

Հարցնենք, արդեօք ի՞նչ կրնայ ըլլալ այս աննախադէպ ու զարմանահրաշ երեւոյթը, որ արեւելի գիտունները առաջնորդեց, երկար եւ յոգնատանջ ուղեւորութենէ ետք, դէպի Մանուկ Յիսուսի խոնարհ մտորը:

Նոր ու լուսաճանաչ աստղ մըն էր, տիեզերատարած ճառագայթումով, որ առաջին անգամ կը բացայայտուէր երկնքի ճակտին եւ աւետաբեր հանդիպումով երկու մոլորակները կը զօդուէին միմեանց:

Դարուս անհաւատները՝ դեռ կը յամառին յամենալ իրենց կարծրացած տգիտութեան մէջ եւ չեն ուզեր տեսնել այս անգութական Աստղին մէջ, աստուածային լուսաշող նպատակը:

Արեւելի մոգերը, ա՛լ՝ յոգնած էին իրենց գիտութեան համար իմաստութեան գանձեր փնտռելէ, սեւեռաբիր յառած էին իրենց աչքերը դէպի երկինք, անկէ սպասելով՝ իրենց հոգին ու միտքը հարստացնող իմաստութեան շողերը:

Ի՞նչ նշանակութիւն ունին այդ աննախընթաց երեւոյթին մասին մարդկային տկար մտէն արձակուած անիմաստ բացատրութիւնները...:

Աւելի նախընտրելի պիտի չ'ըլլա՞ր, որ հինաւուրց քրիստոնեաներու խորահաւատ քարեպաշտութեամբ սեւեռենք մեր ներքին տեսողութիւնը Սփանջելի Խորհուրդին, որ անպարագրելիօրէն համագրաւիչ է:

Պատմութիւնը՝ որ աւետարանական

նշմարտութիւններով կը պատգամէ մեզի հրաշադէպը, առասպելախառն եղելութիւն մը չէ, որ աւանդօրէն ընդունինք, այլ արձանագրուած անտարակուսելի վկայութիւն մըն է, որուն պէտք է, առանց վարանումի հաւատանք:

Աստղ մը չէ բիրաւոր աստղերու նման նշուող, որ գիշերները կ'երեւայ եւ արեւածագին կ'անհետանայ:

Աստղ մըն է արեւափառ, որ մարդկային հոգին կը ջահաւորէ եւ մառախլապատ հորիզոններէն անդին կը բանայ մշտնջենական կեանքին երանութեան դարպասները:

Այս յաւերժալոյս Աստղը՝ անտարակուսելի ու հաւատալի նշմարտութիւնն է, որ չի մոլորեցներ ուղեւորները, չի մթագներ հաւատով հրդեհուած հոգիները ու չի հերքեր վկայութիւնները:

Միայն այս Աստղը պէտք է տեսնենք, որ շատ մօտ է մեզի, որ մեր մէջն է, մեր շուրջը եւ ամէն տեղ:

Այս անգութական Աստղը՝ մեր անհերքելի յոյսն է, մեր միակ մխիթարութիւնն է եւ մեր կեանքը յաւերժութեան ազուցող ադամանդակուռ օղակն է: Երբ խաւարին փարատումով միւս աստղերը կը շիջին մեր կեանքին վերեւ, ան կը շողայ մեր էութեան ամբողջ տարածքին:

Ի՞նչ նշանակութիւն ունին գեհեմի դաւադիրներուն շղթայածերծած անկասելի յարձակումները: Ո՞ւր հասան եւ ո՞ւր են բոլոր ժամանակներու ամբարիշտները, որոնք հուրով ու սուրով փորձեցին ջնջել մեր հոգիէն Աստղին լուսաճանաչ երեւումը: Այն սիրտը, որ կը յուսայ, կը սիրէ, կը հաւատայ, կը պայքարի եւ իր ճակատագրին ուղղութիւնը կը վստահի

աւետարեք Աստղին, կը մնայ անպարտելի ամէն ճակատագրական մարտահրաւերի դիմաց:

Պէտք է միշտ զգոյշ ըլլանք, որ փորձութիւններու խորշակը չմտնէ մեր կեանքէն ներս ու մարէ հաւատին ջահը:

Քրիստոս՝ թէեւ շատ կարեւորեալ կեանք մը ունեցաւ երկրի վրայ, բայց իր օրինակելի խոնարհութեամբ, հեզութեամբ, ու մանաւանդ՝ իր օրինակելի աղփատութեամբ նուանեց երկրի ու երկնի փառքը:

Աշխարհի հզօրագոյն մահկանացուներէն ոչ մէկը կրցաւ իր իմաստութեամբ, իր հանճարով եւ իր իմացական բարձրարժէք ստեղծագործութիւններով աստուածանալ եւ ԱՍՏՈՒԱԾՈՐԴԻ կոչուիլ:

Եկեղեցւոյ մարտիրոսացած սուրբերէն ոչ մէկը, Հին Կտակարանի իմաստուններէն ոչ մէկ մարգարէ եւ ոչ մէկ Առաքեալ չհասաւ Դողգոթայի Դատապարտեալին յաւիտեաններու փառաւորումին:

Հայ Քրիստոնեայ հաւատացեալին համար Միաձին Որդին՝ վախճանած սուրբի մը պատկերը չէ, յանուն հայրենիքի պաշտպանութեան նահատակուած հերոսի մը յուշակոթողը չէ եւ ոչ ալ աշխարհահռչակ հանճարեղ գիտունի մը հոյակերտ արձանը:

Յատկապէս եղբարքայստ հայերուս համար Քրիստոս՝ Աստուծոյ մարմնացած ու մարդացած Որդին է, հայ ժողովուրդի կեանքէն անբաժան եւ անոր կրած անասելի զոլումներուն եւ տառապալից ապրումներուն անզուգական Մխթարիչն է:

Բեթղեհէմի Աստղը՝ պիտի մնայ յաւիտ րոցավառ ամէն բարեպաշտ հայու սրտին մէջ: Եւ անոնք, որ անաստուածութեան մառախուղին մէջ կը շնչեն ու

խաւարին ընծայած դիւրութիւններէն խթանուած մարդիկ կը սպաննեն, անոնք՝ իրենց կեանքին ամենադժբախտ օրը, հոգեվարքի հոնդիւններու մէջ պիտի ներգգան գեհեկի կրակներուն հրախայք գալարումները:

Ամէն դարաշրջանի անաստուած՝ քնազդական վայրագութեամբ, մաքառեցաւ մարել Աւետարեք Աստղին լոյսը, որովհետեւ, այդ տիեզերատարած լոյսը կը սարսափեցնէր իր խաւարակուտ հոգին: Ան՝ մութը սիրեց ու պաշտեց, եւ մթութեան մէջ միայն կրնար յագուրդ տալ իր չարաշահութիւններուն:

Տարբեր չէ անհաւատներու ապրած կեանքը գիշերային գիշատիչ թռչուններէն, որոնք ծառերու սաղարթներուն մէջ ծուարած ճնճողկներուն՝ ջարդ ու խուճապ կը պատճառեն:

Աստուածավախ մարդը, որ իր հաւատին լոյսը կ'առնէ Մանուկ Յիսուսի մտուրէն, բոլորովին կ'ազատագրէ իր կեանքը երկրի կապանքներէն ու վախերէն:

Ճշմարիտ հաւատով բարեպաշտներն են, որ իրենց արիւնը կը սպառեն յանուն տկար ու անզօր ժողովուրդներու խաղաղութեան եւ արդարութեան:

Բեթղեհէմի Աստղին հաւատով զրահուած հոգին, գիտէ՝ թէ պայքարը լոյսին եւ խաւարին միջեւ յաւիտեանական է:

Էականը այն չէ, թէ այդ մշտնջենական ճակատամարտը, ի՞նչպէս եւ ո՞ւր պիտի յանգի:

Բայց՝ գիտէ թէ լոյսը միշտ կը փարատէ խաւարը: Ան՝ լոյսին մէջ որոշ կը տեսնէ յաղթութեան տարրը: Եւ որքան ատեն լոյսին եւ յոյսին երագը կը մնայ անշէջ, սեւ ուժերը պիտի յաղթուին ու նահանջեն:

Ճշմարտութիւններ կան, անհերքելի ճշմարտութիւններ, որոնք

մահկանացու մարդուն սահմանափակ մտքին համար անըմբռնելի են:

Մարդկային իմացականութիւնը ի զօրու չէ թափանցելու գերբնական երեւոյթներու խորհրդասօղ ծալքերուն: Անկարող է լեզուն արտայայտելու զանոնք: Որովհետեւ, խօսքէն ու մարդկային գիտակցութենէն վեր բնագանցական տարածք ունին:

Եթէ աստուածային յայտնութեան խորհուրդը՝ մեր փոքր ուղեղին մէջ իր բացատրութիւնը գտնէր, այն ատեն Յիսուսի ծնունդը պիտի մերկանար իր գերբնական տարրերէն:

Սուրբերը լուծեցին այդ հարցը հաւատով, ապրեցան աղօթանուէր կեանքով եւ մարտիրոսացան հերոսավայել պայքարով:

Բոլոր ժամանակներու բարոյական եւ իմացական մեծութիւնները, այս լուսաճառանչ երեւոյթին առջեւ կանգնեցան երկիւղած յարգանքով:

Յիսուս՝ իր աստուածային էութեամբ կը մնայ տիեզերքի մէջ անպարունակելի ու անպարագրելի:

Թէեւ մարմնացաւ ու մարդացաւ, բայց իր ծնունդէն ետքն ալ երբեք չունեցաւ նիւթական տարածք:

Եղաւ շատ մօտ իր Երկնաւոր Հօր եւ ամենօրեայ շփման մէջ, որպէս կատարեալ մարդ եւ կատարեալ Աստուած:

Հարցնենք հիմա, ի՞նչպէս եւ ի՞նչ հրաշքով պատահեցաւ այս ամէնը: Միայն մէկ պատասխան կրնանք տալ ատոր: ԱՍՏՈՒԱԾ ԳԻՏԷ:

Ով որ չի հասկնար ու չի տեսներ Աստղին խորհուրդին մէջ աստուածային նպատակը, կը նշանակէ, որ Քրիստոսի առաքելութեան մասին ոչինչ գիտէ: Հաւանաբար, երեւակայեն Զայն ընկերային բարեկարգիչ մը կամ յանդուգն յեղափոխական մը, ոչ աւելի:

Յիսուս այն չէ, ինչ որ անաստուածները կը կարծեն: Ան՝ վառեց երկրի վրայ սիրոյ կրակը, որ այրէ մարդկային կիրքերը, ատելութիւնները, բշտամութիւնները ու բացայայտ սրտին խորաթափում իդձերը եւ կամեցողութիւնները:

Իր ծննդեան ու յայտնութեան նպատակը հասկնալի է միայն նշմարիտ հաւատացեալներուն, որ է, ներքին ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ: Եւ այդ փոփոխութիւնը պիտի ըլլայ, ոչ թէ մակերեսային հասկացողութեամբ, այլ սիրոյ եւ հաւատքի զօրութեամբ:

ՎԱՐԴԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԻԻԼԿԷՐԵԱՆ

«ՍԻՐԵՑԷՔ ԶԵՐ ԹՇՆԱՄԻՆԵՐԸ»

Դժուարահասկնալի խօսքեր եւ մանաւանդ անհանդուրժելի պատուէրներ կը կարծուին ըլլալ Յիսուս Քրիստոսի աստուած-պատգամ հրահանգները: Երբ սիրենք, հաւատանք եւ մեծարենք ազգային հերոս մը, կը ջանանք ըմբռնել նաեւ անոր հրահանգած պատուէրները եւ հնազանդիլ անոր հրամաններուն, մանաւանդ երբ ուխտեալ ու նուիրուած անդամներն ենք անոր շարքերուն: Ո՞վ է այն փետային որ պիտի համարձակէր բողոքել որ մեծաւորին տուած հրամաններուն, որքան որ ալ այդ հրամանները իրեն անտրամաբանական բուէին:

Մարդկութիւնը փրկելու համար նահատակուող, իր Հօրը կամքը կատարելու համար անձնուրացօրէն խաչուող Յիսուս Քրիստոս կ'ըսէ.

«Սիրեցէ՛ք ձեր բշխամիները, օրհնեցէ՛ք ձեզ անիծողները, բարիք ըրէ՛ք ձեզ ատողներուն եւ աղօթեցէ՛ք անոնց համար, որ ձեզ կը չարչարեն ու կը հալածեն, որպէս զի ըլլա՛մ որդիները ձեր Հօր, որ երկինքն է. քանի որ ան իր արեգակը կը ծագեցնէ չարերուն ու բարիներուն վրայ եւ անձրեւ կը դրկէ արդարներուն ու մեղաւորներուն հաւասարապէս».. Մատթ. Ե. 44-45:

Անհանդուրժելի եւ դժուարահան պատուէրներ են վերոյիշեալ յորդորները, մանաւանդ հայու մը համար որ ո՛չ միայն քալած է մահուան շուֆի (Մեծ եղեռնի) ձորին մէջ, այլ սպաննուած ու յօշոտուած է մարդակերպ գազաններէն: Զեմ՝ ջանար պզտիկցնել հայուն դէպի վերելք՝ բարձրացնող ելարանին զոհողութիւնները, այլ կը փորձեմ եւ նիգ կը թափեմ ըմբռնելու մեր Տիրոջ հրահանգը՝ «Սիրեցէ՛ք ձեր բշխամիները»

պատուէրը: Որովհետեւ կը սիրեմ Ձինքը ու կը վստահի՛մ իր գերբնական իմաստութեան:

Ուղիղ ըմբռնելու համար մեր Տիրոջ պատուէրը, կարդալու ենք սոյն հրահանգը Անոր պարունակի՛ն եւ շրջագիծին մէջ: Առաջին. մարդասէր Յիսուս Քրիստոս չ'ըսեր. «Սիրեցէ՛ք ձեր վրայ յարձակող, բալանող եւ ձեր աղջիկներն ու կիները բռնաբարող բշխամիները»: Երկրորդ. Յիսուս Քրիստոս՝ իրեն աշակերտող հաւատարիմներուն չ'հրահանգեր ըսելով.

«Կռապաշտ Յազկերտներու քանակը դիմաւորեցէ՛ք վարդափիւս մանեակներով եւ թող տուէ՛ք որ ձեզ ու ձեր գաւակները վերադարձնեն Մագտէական հաւատքի»:

Յիսուս Քրիստոսի ունկնդիր ժողովուրդը՝ (Լեւան Քարոզը մտիկ ընող հրէաստանի ժողովուրդը) ինքնապաշտպանութեան գացող քանակի մը գիւնուորները չէին: Յիսուս Քրիստոս արձակեց՝ «Սիրեցէ՛ք ձեր բշխամիները» հրահանգը, յարաբերաբար, աշխարհի քաղաքականապէս ամենակայուն ու խաղաղ ժամանակաշրջանին մէջ:

Յիսուս Քրիստոսի ժամանակակից հրեաներու բշխամիները աւելի գաղափարակա՛ն բշխամիներ էին՝ հեղինակաւորութիւնը (յոյն-հռոմէական կրօնահաւատալիքները, որոնց մէջ կը ձուլուէր քաղմաթիւ հրեայ նոր սերունդը) եւ Սամարացիները, որոնք հրեաներու կողմէ՛ նանչցուած էին որպէս աղանդաւորներ՝ իրենց կրօնքը եղծանողները:

Մեծն Աղեֆսանդը ու Պոմպէոս զօրավար երբ գրաւեցին Հրէաստանը, քնաւ երբեք հրեաներու հաւատքին չ'զրպան

եւ գանոնք կրօնափոխ ընել չջանացին, այլ միայն հարկատու:

Սասանեան պետութիւնը, Բիւզանդական կայսրութիւնը, Արաբական արշաւանքը եւ թուրք ասպատակող խուժանը ջանացին հաւատափոխ ընել հայը, գրաւել անոր ինչքերը եւ առեւանգել անոր կինն ու զաւակները: Եթէ կը սխալիմ, կարդացէ՛ք Եւնիչերիներու բանակին ծագումը եւ անոր կազմակերպութիւնը: Նոյնպէս անհասկնալի մնացած է հայերու համար, խաչապաշտ եւ «աստուածապսաղ» ցարերու իրար-յաջորդ կառավարութեանց թշնամական դիրքը հայերու հանդէպ:

Մարդկութեան հանդէպ սէրը կամ «մարդասիրութիւնը» նոր նիւթ մըն է մարդկային փաղափարքութեան եւ ժողովուրդներու ըմբռնումին մէջ: Քրիստոսէ առաջ ամէն օտարական թշնամի կը սեպուէր: Ընկերսիրութիւնը չէր անցներ փաղափ մը պարիսպներէն դուրս: Մարդասիրութեան գաղափարը՝ սովահար երկիրներու ուտելիք հասցընել եւ քարեգործական համաշխարհային հեռանկարը, խորհուրդն ու մտայղացումն է Յիսուս Քրիստոսի, որ կը գտնուի «Սիրեցէ՛ք ձեր թշնամիները» հրահանգին մէջ:

Յառաջդիմական եւ մարդասիրական գաղափարներու եւ իրողութիւններու ընդհանուր յեղաշրջում մը ստեղծեց Յիսուս եւ զօրացուց ազատագրական շարժումը, թէ՛ հոգիի եւ թէ՛ մարմնի:

Այո, մարդ արարած կը կառավարուի սուրով, իսկ գաղափարով ան կը փաղափարէր ու հետեւելով աստուածառաք Վարդապետին ան կը դառնայ «Նոր Մարդ», սուրբ, նման Մարիամ Մագդաղենացիին, ու մարդասէր՝ Զակէոսին:

Մարդկային յարաբերութեան մէջ

անկիւնադարձ կերտող Յիսուս՝ չ'ըսաւ երբեք. «Սիրեցէ՛ք ձեր երկիրը ասպատակող եւ ձեզ հաւատափոխ ընող քարքարոս ազգերը»: Աստուածայայտնի Վարդապետ Յիսուս չ'ըսաւ. «Սիրեցէ՛ք ներխուժող վայրագ արշաւագործները»: Յիսուս Քրիստոս խօսեցաւ անհատի՛ն եւ անհատակա՛ն նախածնունդեան մասին: Մեր Տէրը հոռետրական կամ փաղափական նառախօսութիւն չ'ըրաւ Հռոմի խորհրդարանին մէջ նման Սենեկայի եւ Կեսարի: Նազովրեցի Քարոզիչը փաղափային իշխանութեան աշխարհային գաղափարաբանութեամբ չգրադեցաւ, այլ ջանաց անհա՛տը փոխակերպել դէպի քարին, դէպի մարդասէրը եւ դէպի սուրբը:

Յիսուս Քրիստոսի աստուածաբարբառ խօսքերը եւ անոնց ամբողջութիւնը երբ սերտեմք, չենք կրնար անտես ընել Անոր մահապատիժի վերաբերեալ խիստ ակնարկութիւնները կամ պատեհազմի համար առնուելիք նախազգուշութիւնները: Յաղթական Յարութենէն յետոյ երբ Յիսուս Քրիստոս ուղարկեց Իր առաքեալները աշխարհ, որ փրոզեն եւ ուսուցանեն Իր տիեզերական կեանքի ճշմարտութիւնները եւ նամբան, պատուիրեց անոնց ըսելով.

«Սորվեցուցէ՛ք անոնց պահել այն ամէնը, ինչ որ պատուիրեցի ձեզի»..

Մատթ. ԻԸ. 20:

Աշակերտներուն առաքելութիւնը ո՛չ թէ իրենց Յարուցեալ Տիրոջ ֆանի մը ճշմարտանման գաղափարները տարածել եւ ուսուցանել էր, այլ կեանքի բոլոր ոլորտները թափանցող Քրիստոսյայտնապէս պատուիրեց Իր հաւատարիմներուն, որ փրոզեն եւ ուսուցանեն Իր ամէ՛ն պատուէրները:

«Պատուէր» բառը սոյն համարին մէջ իր յունարէն բնագրական իմաստով հրամայել կը նշանակէ: Այլ խօսքով՝

վնոարեկ ատեանի վնիռ: Մշտաշող Քրիստոս ոչ միայն չի՝ խնդրեր, չի՝ հայցեր կամ խնդրանք չի՝ ներկայացներ իր աշակերտներուն, որ տարածեն իր նառագայրող յաւերժարոյր նշմարութիւնները, այլ կը հրամայէ, որ պահեն բոլոր պատուէրները: Ոչ միայն այն պատուէրները, որոնք հաճելի կը բուին իրենց քաղաքներին, այլ առաւել անոնք, որոնք ենթակայէն պիտի պահանջեն գերագոյն գոհողութիւն՝ ուրանալ անձը եւ անոնք խաչը ու հետեւի վարդապետին:

Եկեղեցիներ, մանաւանդ Հիւսիսային Ամերիկայի մէջ բեկեկուած են, որովհետեւ իւրաքանչիւր յարանուանութիւն, փոխանակ հմտանալու Քրիստոսի բոլոր պատուէրներուն, կը փարզէ ու կ'ուսուցանէ ի՛ր նախասիրած, ի՛ր երկրին հաշտոյն յարմարած, իր անդամներուն հաճելի երեւցած պատուէրները, գաղափարները եւ վարդապետութիւնները: Ներկայ եկեղեցիներու մեծ դժբախտութիւնը այն է, որ փարզիչներ առանց աշակերտելու Յիսուս Քրիստոսի, կը փարզեն ու կ'ուսուցանեն ա՛յն ինչ որ աստուածաբան տիտղոսաւորները յարմար սեպած են: Որպէս ապացոյց յիշեցէ՛ք Գերմանիոյ եկեղեցիները, որոնք բեքեցան Հիթլերեան գաղափարաբանութեան՝ համաշխարհային երկրորդ Պատերազմին:

«Թշնամի» բառին մասին Յիսուս Քրիստոս միայն «Սիրեցէ՛ք ձեր թշնամիները» չէ քսած: Ան «Թշնամիներու» մասին յաւելեալ ակնարկութիւններ ալ ըրած է: Ան՝ իր նշմարտարոյր ապրումէն հորիզոն մը քացաւ, որ կը յստակացնէ եւ մարդկային տրամաբանութեան ու ազգային հարցերու կնեռոտ բնուկները կը լուսաւորէ ու կ'իմաստաւորէ:

Մարդեղութեան փրկարար Զօրութիւն Քրիստոսի խօսքերը պէտք է

մեկուսացունի իրարմէ, այլ անոնք գոյութիւն ունենալու են յարաբերութիւններու համակարգով: Քարոզիչ մը կամ Աստուածաշունչ վարդապետող մը համակարգելու է Քրիստոսի տուած պատեմաբանութիւնները եւ մեկնաբանելու է անոնց համադրեալ նշանակութիւնը: Արուեստն իսկ մտքի եւ հոգիի նուրբ ու ազնիւ բազմերանգ երեւակայութիւններուն ու ապրումներուն համադրոյթն է:

Տեսնենք թէ յաւերժաւանդ խորհուրդ Յիսուսի՝ ոչ կ'ըսէ պատերազմի, մահապատիժի, թշնամիներու, եւ սուր վերցնելու մասին: Բացարձակապէս ներքի չէ՝ ոեւէ հաւատացեալի մը, Քրիստոսի աշակերտողի մը եւ վարդապետողի մը համար ըլլալ քաղաք եւ միայն ի՛ր հաշտոյն եկած մէջքերումները ընել ու վերագրել զանոնք մեր Տիրոջ Յիսուս Քրիստոսի:

1.- Պատերազմի մասին գերագոյն իրականութիւն Քրիստոս կ'ըսէ.-

«Ո՞ր թագաւորը, եթէ պատերազմելու երթայ ուրիշ թագաւորի մը դէմ, նախ չի նստիր եւ չի խորհիր թէ տասը հազարով կրնա՞յ դիմադրել անոր, որ քսան հազարով կու գայ իր վրայ: Ապա թէ ոչ, մինչ ան դեռ հեռու է, պատգամաւորութիւն դրկելով՝ խաղաղութիւն կը խնդրէ» Ղուկ. ԺԴ. 31-32:

Խօսքի եւ գաղափարի Զօրութիւն Քրիստոս երբ կ'արտայայտուի պատերազմի մասին, Ան չ'արտայայտուիր որպէս նախադրեալ ու գաղթատիրութիւն կերտող բարբարոսի մը մասին, այլ ինքնապաշտպանութիւն փորձող, իր հաւատքին ու արեւակիցները պաշտպանող թագաւորի մը մասին կը խօսի Ան: Ուշադրութեամբ կարդանք Յիսուս Քրիստոսի իմաստուն խօսքերը. «որ քսան հազարով կու գայ իր վրայ:» Խաղաղութեան Իշխան Յիսուս, «տասը

հազարով» պատերազմի գացողը կը ներկայացնէ որպէս ինքնապաշտպանութեան ազատամարտիկը: Ապա թէ ոչ խաղաղութեան Իշխանը պատերազմի կոչ պիտի չ'ընէր:

Որպէս Հայ Քրիստոնեաներ, Աւարայրի նակատամարտը շփոթելու չե՛նք Արեւմտեան հզօր պետութիւններու անխիղճ գաղթատիրական պատերազմներուն հետ երբ 1830ին Ֆրանսական կառավարութիւնը բանակ մը ցամաքահանում ընելով գրաւեց Ալեքսանդրիան, այն պատրուակով, որ Ալեքսանդրիայի բարձրագոյն պետը անարգած էր Ֆրանսայի դեսպանը...: Անգլիա եւ Ֆրանսա, իրենց շահերէն տարուած, իրենց հոգատարութիւնը պարտադրեցին Արաբներուն վրայ: Բռնատիրական պարտադրութեամբ Մեծն Բրիտանիա գաղթատիրութիւններ հաստատեց Հնդկաստանի եւ Ափրիկէի մէջ: Եւրոպական պատերազմներուն եւ ո՛չ մէկը ինքնապաշտպանութեան կամ հաւատքի՝ ազատութեան համար գործադրուեցաւ, այլ ազահութեան եւ հարստութեան տիրանալու համար:

Հայ դիւցազուններ, առանց բացառութեան, Տրդատ թագաւորէն ասդին կոռուեցան ու մեռան ո՛չ թէ ծառայապաշտական նպատակներու համար, այլ հաւատքի՝ ինքնապաշտպանութեան եւ ազատութեան գոյնը պաշտելու համար:

2. Մահապատիժ: Ի՞նչ կը կարդանք Աւետարաններու մէջ մահապատիժի նկատմամբ:

ա. «Ուրիշներ ալ բռնեցին անոր ծառաները, անպատուեցին ու սպաննեցին: Իսկ թագաւորը, երբ լսեց, բարկացաւ եւ իր զօրքը դրկեց ու բնաջնջեց սպանողները եւ այրեց անոնց քաղաքը» Մատթ. ԻԲ. 6-7:

բ. Վերջին Դատաստանին. «Այն ատեն ան պիտի ըսէ իր ձախ կողմը

եղողներուն. Անթիոքայնէ՛ր, հեռացէ՛ք ինձմէ դէպի յաւիտեանական կրակը, որ պատրաստուած է Սատանային եւ իր հրեշտակներուն համար»։ Մատթ. ԻԵ. 41:

Գ. «Բայց իմ թշնամիներս, որոնք չէին ուզեր որ ես թագաւորեմ իրենց վրայ, այստեղ բերէ՛ք եւ սպաննեցէ՛ք իմ առջեւս»։ Դուկ. ԺԹ. 27:

Դ. «Եւ անոնց (չարերուն) թիւը ծովու աւազին չափ է. անոնք պիտի ելլեն երկրի ամբողջ լայնութեան վրայ եւ պիտի շրջապատեն սուրբերու բնակներն ու սիրելի քաղաքը: Եւ երկինքէն, Աստուծմէ կրակ պիտի իջնէ ու պիտի լափէ զանոնք եւ անոնց զօրագլուխը Սատանան, որ մոլորեցուց զանոնք. ան պիտի նետէ զանոնք կրակի եւ ծծումբի լիւնի մէջ, ուր կը գտնուէր զազանը, ինչպէս նաեւ սուտ մարգարէն»։ Յայտ. Ի. 8-10:

«Իսկ գալով ծոյլերուն (աստուածային տաղանդը չգործածողներուն) ու անհաւատներուն, ոճրագործներուն եւ պոռնիկներուն, կախարդներուն եւ կոպակաշտներուն, հմայողներուն եւ բոլոր ստախօսներուն՝ ամբարիշտներուն, անոնց բաժինը ծծումբով եւ կրակով այրող լիւնի մէջ է՝ որ երկրորդ մահն է»։ Յայտ. ԻԱ. 8:

Արշալոյսի պէս փնփուշ Յիսուս, բացայայտեց երկնաւոր Հօր սէրը, ողորմութիւնը եւ երկայնամտութիւնը հանդէպ մարդ արարածին, ո՛չ որովհետեւ Աստուած միամիտ, դիւրահաւ (naïve) եւ վեճականութիւն չունեցող Արարիչ է, այլ՝ «Աստուած ուզեց ցուցնել իր բարկութիւնը եւ յայտնի դարձնել իր զօրութիւնը, ան որ մեծ համբերատարութեամբ համբերութիւն ցոյց տուաւ կորստեան համար պատրաստուած բարկութեան անօթներուն հանդէպ, որպէս զի յայտնի դարձնէ իր

փառփին հարստութիւնը ողորմութեան անօրներուն վրայ զոր պատրաստեց փառփին համար»... Հոռմ. Թ. 22-23:

Հայաստան աշխարհ նահատակներու երկիր է, սուրբերու աղօթով թաքաւում եւ մարտիրոսներու արեամբ ոռոգում: Եթէ կը կարծուի, թէ մեր անգերեզման նահատակները մեռած ու կորած են, այդ կարծիքը ո՛չ միայն անհաւատութիւն է, այլ անմտութիւն եւ անտրամաբանութիւն: Քրիստոնէութիւնը հարուստ է գիտակցակա՛ն նահատակութիւններու հերոսական օրինակներով: Իր թիւին համեմատութեամբ, հայութիւնը առաւելագոյն նահատակութիւնը տուած է:

Աստուած, որքան որ սէր է, ողորմութիւն եւ գթութիւն, Անոր արդարութիւնն ու իրաւունքը նշանֆան ալ սուր է ու վնդական: Մեր սուրբերն ու նահատակները հերոսաբար, յոյսով ու հաւատով՝ փալեցին հայ Գողգոթայի խաչելութեան եւ նահատակութեան առաջնորդող ճամբայէն: Վարդանի նահատակութեամբ Աւարայրի ճակատամարտը չէ՛ վերջացած: Անոնց՝ 1036 մարտիրոսներուն վրայ աւելցած են հազարաւորներ, որոնք յարութեան օրը պիտի լսեն կենդանացնող կարգախօսը իրենց Տիրոջ որ պիտի որոտայ ու թնդայ:

«Զեր դարաւոր շիրիմներէն վե՛ր կացէ՛ք, ազատութեան նահատակներ»:

3. Ժամանակաւորը յաւիտենականին հետ կամրջող Յիսուսի խօսքերն ու պատուէրները ո՛չ պարզ են ու ոչ ալ կենդոտ, այլ խորաբանիւն: Պատե՛հը: Որպէս զի Սատանան՝ ճշմարտութեան հակառակորդը, իր բոլո՛ր խորամանկութիւնովն ու ամբարտաւանութեամբ, շփոթի ու իր ռազմավարութեան մէջ ծախողի: Աստուած Իր Սուրբ Հոգիով կրնայ քացատրել՝ Իր Միածին Որդւոյն թափուն յայտնութիւնները աղերսող Իր հաւատարիմ ծառաներուն:

Նազովրեցի Մարգարէն Իր մատնութենէն ֆանի մը ժամ առաջ կ'արձակէ երկու հակադրական կարծուած պատուէրներ.

ա. Յիսուս ըսաւ անոնց. «Երբ ձեզ զրկեցի առանց ֆսակի, մախաղի եւ կօշիկներու, միթէ ոեւէ քանի կարօ՞տ մնացիք»: Եւ անոնք ըսին. «Եւ ոչ մէկ քանի»: Ապա ըսաւ. «Իսկ հիմա ով որ ֆսակ ունի՝ թող առնէ. նոյնպէս եւ՝ մախաղ. իսկ ով որ չունի՝ թող ծախէ իր զգեստները եւ իրեն համար սուր գնէ»... Դուկ. ԻԲ. 35-36:

բ. Եւ ահա Յիսուսի հետ եղողներէն մէկը ձեռքը երկարեց եւ իր սուրը հանեց ու հարուածեց ֆահանայապետի ծառային եւ կտրեց անոր ալանջը: Այն ատեն Յիսուս ըսաւ անոր. «Քու սուրդ ետ իր տեղը դիր, որովհետեւ անոնք որ սուր կ'առնեն՝ սուրով պիտի իյնան»... Մատթ. ԻԶ. 51-52:

Երբ ֆննդատելու մտքով կամ հպանցիկ ակնարկով դիտենք Յիսուս Քրիստոսի զոյգ հրահանգները, անոնք այնպէս կը թուին մեզի, թէ Ան շփոթութեան մէջ է, կամ գաղափարական հակադրութեան:

Հայ ազգային դրօշը հակադրութիւն մըն էր մինչեւ վերջերս, իսկ այսօր ան դադրեցաւ մտածողական ներհակութիւն ըլլալէ ու դարձաւ համայն հայութեան հպարտանք: Նոյնպէս ալ, մեր Փրկչին վերոյիշեալ երկու հակադիր կարծուած պատուէրները իրար կը լրացնեն, եթէ թափանցենք սոյն պատուէրներուն խորքը:

Մարդկային ողբերգութեան տրաման ապրող Յիսուսի առաջին պատուէրն էր. «Թող ծախէ զգեստները եւ իրեն համար սուր գնէ»: Ինչո՞ւ: Որպէս զի գինուած ըլլայ, ոչ թէ գործածելու համար, այլ միայն ի հարկին: Լուսեղէն Յիսուսի երկրորդ պատուէրն

էր, Գեթսեմանիի պարտէզին մէջ. «Քու սուրդ ետ իր տեղը դիր, որովհետեւ անոնք որ սուր կ'առնեն՝ սուրով պիտի իյնան»։ Մեր Տէրը չի՛ պատուիրեր որ սուր չվերցնեն։ Ան սուր գործածելը չ'արգիլեր, այլ հետեւա՛նք կը նախաձայնէ՝ «սուրով պիտի իյնաս» ըսելով։

Այլ խօսքով, եթէ կ'ուզես պատշպանել հաւատքի եւ ընտանիքի սուրով, մի՛ ակնկալիր, որ բու արդար կոխիդ համար դուն անպարտելի պիտի ըլլաս։ Մի՛ կարծեր որ հաւատքի պատերազմին մէջ դուն պիտի չվնասուիս։ Եթէ Հայրենիքի եւ հաւատքի ինքնապաշտպանութիւն պիտի փորձես, գիտցած եղիր, որ կրնաս դո՛ւն ալ սպաննուիլ։ Այս աշխարհի իշխանութեան շրջանին, ես իրաւունք չունիմ բեզ պաշտպանելու, եթէ սուր վերցնես։ Եթէ մեռնիլ յանձն կ'առնես, կրնաս սուր վերցնել։

Ոչ որովհետեւ Սատանան աւելի հզօր է Աստուծմէ, այլ այս աշխարհը ներկայիս Սատանայի իշխանութեան ներքեւ է։ Օրինակ, Միթէ Իրանի Այաթոլլա բռնատէրը Ամերիկեան պետութենէն աւելի՞ զօրաւոր էր, որ Միացեալ Նահանգները չկրցան ազատագրել իրենց դեսպանատան առեւանգուած պաշտօնեաները։ Ո՛չ, այլ Միջազգային

Օրէնքներ կան, որոնք պարտ էին յարգուիլ։

Յիսուս Քրիստոսի ժամանակակից հրեայ ժողովուրդի ենթագիտակցութեան մէջ, Դանիէլ մարգարէն ու իր երեք ընկերները՝ Սեդրաֆ, Միսաֆ եւ Աբեղնագովի մահուանէ զերծ ըլլալը խոր ազդեցութիւն գործած էր, մանաւանդ ծայրայեղ հրեայ ազգայնականներու մտքին վրայ։

Երբ համակարգենք տրուած պատճառաբանութիւնները եւ արտաբերենք անոնց համադրական նշանակութիւնը, մենք զմեզ մօտեցուցած կը գգանք մեր Տիրոջ պատուէրներու իմաստին, եւ անստուեր Լոյս Յիսուսի մէջ կ'անհետանան հակադրութիւնները։ Ներհակ եւ իրերամերժ կարծուած գաղափարներն ու պատուէրները կը դառնան իրար լրացուցիչ ու կը մասնակցին գեղեցկացնելու եւ հարստացնելու ըմբռնումի ճանապարհը։ Մարդկային հոգին բարդ է, անոր ըմբռնումներու, ապրումներու ձեւերն ու կերպերը բազմակողմանի են։ Անոնց իւրաքանչիւրը իր արտայայտութեան եւ հասկացողութեան լեզուն եւ առանձնա-յատկութիւնները ունի։ Հաւատացեալի մը ըմբռնումը պարտի գոյանալ գիրին եւ գիրէն անդին հոգեկա՛ն ըխումներու ճամբով։

ԱԼՊԷՌ ՆՈՐԱՏՈՒՆԿԵԱՆ

ՏՕՆ ՂԵՒՈՆԴԵԱՆՑ ՔԱՀԱՆԱՅԻՑ (Ղուկաս ԺԲ 4-10, Ա Պետրոս Ա 3-9)

Ամէն տարի Փետրուար ամսուն, քաղաքային Մեծ Պահի շրջանին մտնելէ առաջ, Հայց. եկեղեցին կը յիշատակէ երկու ազգային-եկեղեցական տօներ՝ Ղեւոնդեանց Քահանայից եւ Վարդանանց Զօրավարաց յիշատակները:

Առաջինը կը հանդիպի Երեմիայի: Ղեւոնդեան քահանաները եղան այն հոգեւորականները որոնք 451 թուականին՝ Վարդանանց պատերազմի նախօրին, եղան հայ բանակին հետ իբր անոր զօրավիգ կանգնող խումբը եկեղեցւոյ պաշտօնեաներու: Անոնց նման ձգեցին իրենց տուններն ու հանգիստը ու գացին նակատ որպէս զի պատրաստ են մարտիկները՝ հոգեւորապէս, տալով անոնց սուրբ եւ կենարար մարմինն ու արիւնը Յիսուս փրկչին:

Ղեւոնդ երէց կը գլխաւորէր քահանայից դասը քովն ի վեր Յովսէփ կաթողիկոսի: Երկուքն ալ խօսեցան ու քաջալերեցին բանակայինները: Յիշեցին Սուրբ Գրիգէն Իսրայէլի ժողովուրդի մղած պատերազմները ընդդէմ անհաւատներու, եւ յուսադրեցին հայ զինուորը երթալու առաջ անվախ եւ քաջարար, որովհետեւ իր պայքարն ու յաղթանակը ամուր գետնի վրայ պիտի դնէր Քրիստոսի հաւատքը Հայաստան աշխարհի հողին վրայ: Ղեւոնդ երէց եւ ընկերները իջան կռուի դաշտը վասն հայրենեաց եւ վասն սուրբ հաւատքի պաշտպանութեան եւ յաւիտեանութեան:

Ղեւոնդեանց քահանայից տօնին առիթով երգուող շարականը հետեւեալն է.

«Սկիզբէն նշանակեցիր Հայաստանի փրկութիւնը անոր շնորհելով

երանելի երաւիրակը՝ Սուրբ Գրիգոր, կ'օրհնենք քեզ անմարմնականներու զօրաց հետ, ով ամենակալ Հայր:»

«Անոր դաւանանքովը քահանաներու դասը քեզի խաչակից ընտրեցիր. շնորհաբաշխ օծումով հովիւներ եւ ուսուցիչներ կարգելով. քեզ կ'օրհնենք անմարմնականներու զօրաց հետ, ով Միածին Որդի:»

«Աւագանէն մաքրելով եւ փրկական մարմնի հաղորդութեամբ բուսնունդ զինուորեալները իրենց արիւնով պայծառացուցիր, պատերազմի մէջ յաղթութեամբ պսակեցիր. քեզ անմարմնականներու զօրաց հետ կը բարեբանենք, ով Հոգիդ նշմարիտ:»

Այս օրուան Ղեւոնդեան քահանայից յիշատակութեան տօնին առիթով առաջին գիրքը որմէ բաժին մը պիտի կարդացուի Ղուկասի աւետարանն է, գլուխ ԺԲ, համար 4էն 10: Հոն երկու կարեւոր պատգամներ կան արձանագրուած: Առաջինը կ'ըսէ. «Կ'ըսեմ ձեզի, իմ սիրելիներուս. մի վախճա՛ն անոնցմէ որ մարմինը կը սպաննեն եւ անկէ վերջ՝ աւելի բան չեն կրնար ընել. վախճե՛ք անկէ, որ սպաննելէ յետոյ իշխանութիւն ունի գեհե՛ն նետելու» (Ղուկաս ԺԲ 4-5):

Ահա երկու չափազանց կարեւոր պահանջներ եւ ակնկալութիւն որ մեր Տէրը Յիսուս ունի իրեն հաւատացողներէն: Այսպէս ապրեցան Ղեւոնդեան քահանաները եւ այսպէս ուսուցին իրենց օրին: Անոնք պատրաստ եղան իրենց մարմինները զոհելու որպէս զի Քրիստոսի հաւատքը կենդանի մնայ հայ հողի վրայ: Անոնք՝ բոլորը, շատ դիւրաւ կրնային ուրանալ զՔրիստոս, եւ

ապրիլ ապահովելու հանգիստ: Բայց նախընտրեցին մեռնիլ վասն հաւատի եւ հայրենեաց: Անոնք կրնային ետ մնալ նակատել Պարսից գործող բանակին դէմ: Կրնային նաեւ այդպէս թելադրել Վարդանի ու իր գորավարներուն: Բայց չըրին:

Մենք այսօր, ներկայ փահանայից դասը եւ զինուորեալ հաւատացեալ ժողովուրդը, ի՞նչ մօտեցում ունինք մեր հաւատի նկատմամբ: Մեր հասկացողութիւնը եւ գործելակերպը արդեօք գոհացուցիչ եւ հանելի՞ք է Աստուծոյ: Վասն զի շատ դիւրին է մեզ ժամանակի պահանջներուն տեղի տալով կրօնը եւ քրիստոնէական հաւատը գործածել իբր վահան, անոր ետին պահպանուիլ, ինքզինք պաշտպանելու եւ լաւ երեւելու համար յաչս ժողովրդեան, բայց խորքին մէջ չհաւատալ ինչ որ ըսուած է եւ գրուած:

Այսպէս ապրելով կարող ենք խաբել մենք զմեզ եւ մեր շուրջիները, բայց չենք կարող խաբել զԱստուած որո առջեւ պիտի կենանք օր մը եւ հաշիւ տանք: Դարերէն եկած մեր հայրերը՝ Ղեւոնդեան փահաններէն սկսեալ, ճշմարիտ վկաները եղան Յիսուսի փարոզութեան, եւ այսօր մեր հոգեւոր պարտքն է զանոնք օրինակել իբր տիպար հերոսները մեր պատմութեան եւ ժառանգած հաւատին:

Ուրեմն յստակ է որ Ղուկաս աւետարանիչի գիրքին մէջ այսօր ընթեռնելու համար նշանակուած Յիսուսի խօսքերը՝ չվախճալ մարմինը սպաննողներէն, եւ խոստովանիլ զՔրիստոս մարդոց առջեւ, եղած են կեանքի ուղին եւ գործունէութեան միջոցը Ղեւոնդեան փահանայից: Մեզի կը մնայ անոնց պատկերը պահել մեր աչքերուն առջեւ որպէս զի մեր կեանքի ուղին ալ լուսաւորուի Տէր Յիսուսի ներկայութեամբ, եւ մենք ալ

միանանք անոնց, ժառանգելու խոստացուած երկնային արքայութիւնը:

Սուրբ գրական ընթերցման համար երկրորդ քաժինը՝ նշանակուած մեր հայրապետներու կողմէ, առնուած է Պետրոս առաքելի Ընդհանրական Թուղթի Ա գլխուն 3-էն 9 համարներէն: Հոն պիտի նկատենք երկու ուսուցում. առաջինը՝ Յիսուսի յարութեամբ Հայր Աստուած մարդ արարածին շնորհեց իր առատ ողորմութիւնը որով ան վերստին «ծնաւ անեղծ, անարատ եւ անթաւամ ժառանգութեան համար» (Պետրոս Ա 4):

Եւ երկրորդ՝ փորձութիւններ կը տրտմեցնեն, բայց անոնց յաղթելով մարդ արժանի կ'ըլլայ գովի եւ փառքի, պատիւի առարկայ Քրիստոսի կողմէ: Ճիշտ է զինք չտեսաք, բայց սիրեցիք, եւ հիմա ալ չէք տեսներ, բայց կը հաւատաք անոր (Պետրոս Ա 6-8):

Առաջին ուսուցումը կը շեշտէ Յիսուս Փրկչին յարութեան հիմնականութիւնը մարդու վերստին ծնունդը իրականացնելու համար: Ուրիշ խօսքով, մարդ դատապարտեալ էր մահուան, բայց Քրիստոսի յարութեամբ կ'ազատագրուի այդ դատապարտութենէն եւ կուգայ ժառանգել յաւիտեական կեանքը:

Երկրորդ ուսուցումը կը պատկերացնէ այն դժուարութիւնները որ մարդ պիտի ունենայ աշխարհի վրայ ապրած օրերուն: Սակայն, տրուած ըլլալով իր հաւատքը Յիսուսի անձին վրայ գորչէ տեսած, եւ ներկային ալ Ան մարմնապէս չի յայտնուիր իրեն, ատով հանդերձ մարդ իր յոյսը դրած է Յիսուսի վրայ եւ կը սիրէ զայն իր ամբողջ էութեամբ: Ահա թէ ինչու մարդ ուրախ է եւ փորձութիւնները զինք պարտելու տեղ կը գորացնեն: Այնպէս ինչպէս ոսկին կրակի մէջէն անցնելով չի կորսնցներ իր արժէքը, այնպէս ալ ամէն մի հաւատացեալ

անցնելով փորձութեան բովէն կու գայ դուրս մահուր եւ անարատ:

Եզրակացնելով իմ խօսքը կու գամ անգամ մը եւս հաստատելու այն իրողութիւնը որ Ղեւոնդեան ֆահանաներ Վարդանանց պատերազմի նախօրին կեցան իրենց պաշտօնին գլուխը: Վկաները եղան իրենց հաւատքի զօրութեան, դարձան

ֆաշարի եւ ընտրեալ քանակը Քրիստոսի, իջան դաշտ, ընդունեցին մահը եւ ժառանգեցին երկնային անմահութեան պսակը: Հարցը պարզ է, դուն եւ ես, այսօր, գործնական ի՞նչ քան կ'ընենք փաստելու համար որ այդ սուրբերուն ժառանգորդներն ենք մենք:

ՏՕՆ ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ԶՕՐԱՎԱՐԱՑ (Ղուկաս Զ 20-26, Եբրայեցիս ԺԲ 1-7)

Ամէն ազգի պատմութեան մէջ կան բուականներ զորս կարելի չէ մոռնալ: Թուականներ յաղթանակներու յիշատակման, եւ բուականներ պարտութիւնը յիշատակող: Մայիս 26, 451 թուականը անմոռանալի օրերէն մին է երբ Հայ ժողովուրդը իր կեանքի եւ մահուան պատերազմը մղեց Աւարայրի դաշտին վրայ Պարսիկ կայսրութեան հսկայ բանակին դէմ իր փոքրաթիւ բայց ֆաշարի մարտիկներով: Միօրեայ այդ ճակատամարտը կոչուեցաւ իր սպարապետի՝ Վարդան Մամիկոնեանի, անունով - Վարդանանց Պատերազմ:

Հոն էր կաթողիկոսը հայոց, ֆահանայից դասը եւ համայն հայութիւնը: Հոն՝ Աւարայրի դաշտին վրայ, որոշուեցաւ ապագան հայութեան: Հոն՝ աւելի քան պաշտպանութիւնը Հայաստան աշխարհին, Վարդանանց կոռնեցան որպէս զի Քրիստոսի հաւատքը մնայ վառ հայու հոգիին մէջ, վասն զի անոր ոչնցացումը կը պահանջէր Պարսից Յագկերտ թագաւորը:

Եկէ՛ք, կարդանք Պօղոս առաքելի ԺԲ Եբրայեցիներուն գրած նամակի ԺԲ գլխուն առաջին երկու համարները տեսնելու համար թէ ինչպէս, «մեր շուրջը վկաներու այնչափ բազմութիւն մը ունինք, մէկդի դնենք ամէն հպարտութիւն ու ծանր մեղքը եւ համբերութեամբ

ընթանանք դէպի մրցասպարէզը, որ բացուած է մեր առջեւ. նայինք Յիսուսին՝ հաւատքի զօրագլուխին» (Եբրայեցիս ԺԲ 1-2): Կը մտածեմ: Այս հատուածն էր արդեօք այն պատգամը որ կաթողիկոսն ու ֆահանայից դասը փոխանցեցին հայոց բանակին որ Մայիս 26, 451 թուականին դէպի պատերազմի ճակատը կը յառաջանար պաշտպանելու այդ նոյն հաւատքը, ընդդէմ Պարսից կրակապաշտութեան պահանջին եւ պարտադրումին հայոց վրայ:

Այո, նշմարիտ է, այսօր մենք շրջապատուած ենք բիրաւոր վկաներով՝ Վարդանանց զօրախումբը եւ անոր հետեւող անհաշիւ հոգիները, բոլորը հաւաքուած Հայց. Եկեղեցւոյ կամարներուն տակ: Անոնք կամաւոր նահատակներ եղան վասն զի հաւատացին Յիսուսի անուան: Ահա, անոնց անունները կը լեցնեն էջերը մեր պատմութեան անիմալի եւ անըմբռնելի սիրագործութիւններու արձանագրութեամբ: Հայուն համար քրիստոնէական կրօնը, աւելի քան որեւէ իրականութիւն, եղած է մղիչ ոյժ զինք կենդանի պահող: Ահա թէ ինչու հպարտ է ան եւ անվախ երբ կ'իջնէ դաշտը պատերազմի ճակատելու ամէն տեսակի փորձութեանց դէմ: Եւ Վարդանանք ուրիշ քան չըրին քացի

անկէ որ հնազանդեցան որպէս զի կարենան ապրիլ յաւիտեան:

Պատերազմը՝ գիտենք, մէկ օր տեւեց միայն: Յաղթանակի կամ պարտութեան հարց չիկար, վասն զի Պարսիկը չյաջողեցաւ իր կամքը պարտադրել հայը կրակապաշտ դարձնելու ծրագրին մէջ: Հսկայ պետութիւն մը իր լաւագոյն զինուորական ուժերը բերած էր դէմ յանդիման փոքր հողամաս մը գրաւող ազգի մը: Բայց հարցը անոր փոքրութիւնը չէր, այլ հայուն զօրեղ կեցուածքը՝ առաջին, եւ երկրորդ, Հայաստանի աշխարհագրական դիրքը իբր միակ նամբան արեւելք արեւմուտին կապող:

Պարսիկը առաջինը չէր եւ վերջինն ալ պիտի չըլլար որ ծրագրէր տիրել այդ կեդրոնական դիրքին որպէս զի յաջողէր իր իշխանութիւնը տարածել մինչեւ արեւմտեան երկիրները: Հետագայ դարերուն Հռոմի կայսրերն ալ պիտի փորձէին նոյն Հայաստանի դիրքին տիրանալ այս անգամ իրենց զինուորական եւ քաղաքական կամքը պարտադրելու արեւելեան երկիրներու բնակիչներուն վրայ: Եւ ամէն այսպէս ստեղծուած կացութեան մէջ հայը ենթարկուեցաւ հալածանքի եւ չարչարանքի: Կորսնցուց ժողովուրդ: Կործանուեցան տուններն ու դպրոցները եւ եկեղեցիները հայուն: Բայց ան նորերը մէջտեղ բերաւ, աւելի փառահեղ եւ զօրեղ եւ հաստատուն: Ինչո՞ւ, որովհետեւ իր ամբողջական յոյսը դրած էր կեանք եւ յաւիտեանական ներկայութիւն խոստացող Յիսուսին: Ինչո՞ւ, որովհետեւ ինչպէս Պողոս առաքելը կը քարոզէ, հայը յառեց իր աչքը Յիսուսին իբր իր հաւատին զօրագլուխը: Ահա, պատճառը որ ան կ'ապրի այսօր: Ճիշտ է՝ ցրուած արար աշխարհ, բայց, ինչ հրաշք, կը պահէ կենդանի իր տունը, դպրոցն ու եկեղեցին:

Վարդանանց պատերազմը՝ 451 Մայիս 26-ին, իր ձեռք բերած յաղթանակով մեզ համար հպարտանալու առիթ մըն է: Կը խօսինք ու կը գրենք անոր մասին կարծես տակաւին երէկ պատահած դէպք մը ըլլար: Եւ կարծես դաշտին մէջ նահատակուողները մեր անմիջական ընտանիքի անդամները եղած ըլլային: Բայց ինչո՞ւ զարմանալ: Անշուշտ որ մերիկներն են անոնք, մեր կրօնին հաւատացող, մեր հայ անունը կրող, մեր լեզուն խօսող եւ մեր արիւնը կրող հոգիներ: Եւ կամ աւելի ճիշտ, մենք ենք որ իրենց ստեղծած լեզուն կը խօսինք, իրենց ընդունած եւ պաշտպանած Քրիստոսի հաւատքը ժառանգած ենք, եւ մեր երակներուն մէջ կը հոսի անոնց արիւնը: Եւ ի վերջոյ անոնց մահն է որ կեանք է տուած մեզի:

Երեւակայեցէ՛ք վայրկեան մը: Եթէ անոնք տեղի տուած ըլլային Յազկերտի պահանջին եւ Քրիստոսի կրօնը ուրանային, արդեօք հայ լեզուն, եկեղեցին եւ մշակոյթը գոյութիւն պիտի ունենայի՞ն: Ուրեմն, որքան նակատագրական որոշման մը յանգեցան Վարդան եւ իր ընկերները - մերժել Յազկերտի առաջարկը:

Աւելի քան 1500 տարիներ են անցեր այդ թուականէն ասդին, եւ այսօր մենք զմեզ կը գտնենք նմանօրինակ կացութեան մը մէջ: Հայը ամենուրեք է, տարբեր երկիրներու բնակիչ: Հայրենիքէն ներս եւ դուրս օտարացման փորձութիւնները շատ: Լեզուի, հաւատի, ընտանեկան սրբութեան հարցերը կը ննշեն իր վրայ: Հայու պատմական պատկերը աղաւաղուած կը թուի ըլլալ: Երբ երկու հայեր իմ իմի գան կը խօսին սակայն զիրար չեն հասկնար, դժուար է կամրջել անոնց հոգիները: Այնքան բան փոխուած է:

Այսու հանդերձ կայ հետաքրքրական պարագայ մը: Փոքր չէ թիւը անոնց

որոնք կ'այցելեն, կ'անդամակցին եւ սրտով կը գործեն ոչ-հայ եկեղեցիներու մէջ: Սակայն երբ ժամը գայ ամուսնանալու, զաւակ մկրտելու եւ կամ սիրելիի մը թաղման կարգը կատարելու, կու գան ետ մայրենի եկեղեցին, վասն զի գիտեն Հայց. եկեղեցին իրենց հոգեւոր տունն է ուրիշ հրապոյրով եւ ուրիշ իմաստով: Չեն ուզեր անկէ զրկուիլ:

Վարդանանց պատերազմը, մեր օրերէն 1552 տարիներ առաջ պատահած, ձգած է իր երկար շուքը եւ յստակ ազդեցութիւնը հայու հոգիին վրայ, որով ան կը հպարտանայ եւ

կ'իւրացնէ հոն կատարուածը, եւ Վահան Թէֆէեանի բառերու նամբով կը յայտարարէ արար աշխարհին.

- «Վասն Յիսուսի, վասն հայրենեաց՝ Յառաջ». Վարդանի ձայնը հոն գոռաց...
- Յաղթեցինք, կ'ըսէ, Պարսիկը փախաւ...»
Ու կ'իյնայ՝ տալով իր հոգին ամբաւ...:

Այս է խորհուրդը Վարդանանց զօրավարաց դիմակալած նակատագրական պատերազմին, 451 թուականի Մայիս 26-ին մղուած:

Տ. ՇԱՀԷ Ա. ՔԶՆՅ. ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐԱՆՔ

Նոր Տարուան եւ Սուրբ Ծննդեան տօներուն առիթով, Պատրիարք Սրբազան Հայրը շնորհաւորական եւ բարի մաղթանաց գիրքեր եւ հեռագրեր յղեց Հոգեւոր եւ Կառավարական պետերուն, որոնց շնորհաւորագիրքերը ընդունած է:-

- Ամենայն Հայոց Հայրապետ, Նորին Ս. Օծուքիւն Տ. Տ. Գարեգին Բ. Կաթողիկոսէն:

- Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Վեհափառ Հայրապետ, Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Արամ Ա. Կաթողիկոսէն:

- Հռովմէական Կաթողիկ եկեղեցւոյ Քահանայապետէն՝ Նորին Սրբուքիւն Յովհաննէս Պօղոս Բ. Պապէն:

- Թուրքիոյ Հայոց Ամեն. Տ. Մեսրոպ Պատրիարք Մութաֆեանէն:

- Մոսկուայի եւ Ռուսիոյ Օրթոտոքս եկեղեցւոյ Ամեն. Տ. Տ. Ալէքսէյ Բ. Սրբազան Պատրիարքէն:

ՇԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԲ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ Ս. ԷՋՄԻԱՏԻՆ

SUPREME PATRIARCH
CATHOLICOS
OF ALL ARMENIANS

MOTHER SEE OF HOLY ETCHMIADZIN

Թիւ 1704

Սուրբ Ծնունդ, 2004 թ

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻԻ

Տ. ԹՈՐԳՈՍ ԱՐԶԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԵՐՈՒՍԱԴԵՍԻ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐԲ

Երուսաղէմ, Իսրայել

Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարք

«Քրիստոս ծնաւ եւ յայտնեցաւ» Աւետիսով Ամանորի և Սուրբ Ծննդեան բերկրաշատ տօների առիթով Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնից Մեր սրտաբուխ շնորհաւորանքներն ենք յղում Ձերդ Ամենապատուութեանը, Սուրբ Աթոռիդ ուխտապահ միաբանութեանը, եկեղեցական-վարչական մարմինների պատուարժան անդամներին ու եաւատաւոր մեր բոլոր զաւակներին:

Հայոց Քրիստոսահաստատ Բեթղեհեմի Իջման Սուրբ Սեղանի առջև ծնրաղիր՝ խոնարհեալ հոգով գոհութիւն ու փառք ենք բարձրացնում առ Ամենախնամամ Աստուած, որ երկու հազարամեակ օրինում է մեր ժողովրդին և շնորհում պարգևը՝ հաղորդակից լինելու Իր Միածին Որդու՝ մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսի Սուրբ Ծննդեան շնորհամորոգ խորհրդին:

Սուրբ Ծննդեան տօնականութեամբ լուսաւորուած այս օրը ուրախ ենք նշելու, որ նախորդ տարին օրհնաբեր եղաւ եկեղեցական մեր կեանքում: Համայն մեր ժողովրդով մեծաւ վայելչութեամբ նշեցինք Մայր Տաճարի հիմնադրման 1700-ամեայ և Նարեկացու Մատեանի 1000-ամեայ յորելեամները: Հազարաւոր հայորդիներ ի գլուխ թեմակալ մեր Առաջնորդների այցելեցին Սուրբ Էջմիածին, նորոգեցին իրենց Ուխտն առ Աստուած և որդիական սէրը առ Հայրենին, Առաքելական մեր Սուրբ եկեղեցին և Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածինը: Փրկչական 2003 թուականը եկեղեցական մեր կեանքում նշանաւորուեց մաւ Մայր Հայրենիքում և Սփիւռքում նորակառոյց ու նորոգեալ աղօթատների օծումով, երկտասնեակ եկեղեցականաց ձեռնադրութեամբ: Գոհունակութեան զգացումով ենք անդրադառնում անցնող տարում կազմակերպուած միաբանական, եպիսկոպոսական և թեմական ներկայացուցչական հաւաքներին, երբ առիթ ունեցանք միասնաբար խորհելու ազգային և եկեղեցական մեր կեանքը հուզող առկայ խնդիրների և դրանց յաղթահարման ճանապարհների վերաբերեալ:

Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարք, Մեր աղօթքն ու հայցն է առ Աստուած, որ Իր Աջի հովանու ներքոյ անսասան պահի Հայրենի մեր երկիրն ու Առաքելական մեր Սուրբ եկեղեցին և Սուրբ Ծննդեան կենսապարզ շնորհներով առատապէս օրհնի մեր ժողովրդի բոլոր զաւակներին ի սփիւռս աշխարհի, որպէսզի գալից տարին մեր կեանքում արգասաւորուի նորանոր ձեռքբերումներով ու յաջողութիւններով:

Թող Բարին Աստուած միշտ պայծառ ու բարգաւաճ պահի Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութիւնը՝ պարգևելով Ձեզ քաջառողջ երկար գահակալութիւն: Միաբանութեան հաւատաւոր անդամներին արգասաւոր ծառայութիւն՝ ի պայծառութիւն Առաքելական մեր Սուրբ եկեղեցու, Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութեան և ի բարօրութիւն հաւատաւոր մեր ժողովրդի:

Քրիստոս ծնաւ և յայտնեցաւ

Ձեզ և մեզ մեծ աւետիս

Եղբայրական սիրոյ ողջունիւ,

Աղոթակից՝

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՐԱՆ ՄԵԾԻՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

ԱՆԺԻՐԱՍ - ԻԿՈՆՍՏ

թիվ 248/03

Անգիլիա. 15 Դեկտեմբեր. 2003

Ամենապատիւ
Տ. Թորգոմ Արքեպսկ. Մանուկեան
Պատրիարք Հայոց Նյուսադէմի
Երուսաղէմ

Սիրեցեալ Եղբայր ի Քրիստոս,

Աստուածայայտնութեան խորհուրդով ու պատգամով լեցուն այս օրերուն,
եղբայրական ջերմ սիրով կ'ողջունենք Ձեզ:

Քրիստոնէական մեր կեանքին հիմքը կը կալմ. Աստուածայայտնութիւնը: Ան
Աստուծոյ մօտեցումն է մարդուն՝ Բեթղեհէմի ճամբով: "Եւ քանն մարմին եղել".
այլ խօսքով՝ Աստուած մարդ դարձաւ, մարդկային բնութիւնը իւրացուց, մարդուն
հետ ու մարդուն համար եղաւ ցոյց տալու համար վաւերականօրէն մարդ ըլլալու
ճշմարիտ ճամբան: Աստուածայայտնութիւնը միաժամանակ հրաւեր մըն է Աս-
տուծոյ հետ ըլլալու: Հեռու Աստուծմէ, մարդկային կեանքը կը կորսնցնէ իր ի-
մաստը ու նպատակը:

Մեր ժողովուրդը, հակառակ իր պատմութեան դժուար պայմաններուն, միշտ
Աստուծոյ հետ եղաւ իր կեանքով, իր հաւատով, իր հոգեմտաւոր ստեղծագոր-
ծութեամբ ու նոյնիսկ իր արեան վկայութեամբ զԱստուած թարգմանելով իր
կեանքին մէջ: Աստուածայայտնութիւնը յիշեցում մըն է մեր ժողովուրդի գաւակ-
ներուն Աստուծոյ դառնալու, Աստուծոյ հետ ըլլալու ու աստուծային ներկայու-
թեամբ իրենց կեանքը իմաստաւորելու:

Ներկայ աշխարհի չարիքներու ու մեղքերու փոթորիկին մէջ, մեր եկեղեցւոյ
առաջնահերթ առաքելութիւնը պէտք է ըլլայ՝ զԱստուած մեր կեանքին մէջ դար-
ձընել կենդանի ներկայութիւն ու մեր ժողովուրդը առաջնորդել դէպի Աստուած
հոգեւոր ու բարոյական արժէքներու տարածումով: Այս է Բեթղեհէմէն եկող
պատգամը մեր եկեղեցւոյ ու անոր սպասարութեան լծուած մեր հոգեւորակա-
նութեան:

Մեր մաղբանքն է, որ 2004 տարին մեր ժողովուրդի կեանքը լեցնէ այնպիսի
արժէքներով, որոնք մեզ աւելի կը մօտեցնեն Աստուծոյ:

Մեր աղօթքն է առ Բարձրեալն Աստուած, որ Ձերդ Ամենապատուութեան
պարգեւէ քաջառողջ կեանք, եւ հարուստ իրագործումներով լեցուն երկար գահա-
կալութիւն:

Պօրակից՝

ԱՐԱՄ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ՄԵՍԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

SECRETARIAT OF STATE

No. 549.999

From the Vatican, 30 January 2004

Your Beatitude,

His Holiness Pope John Paul II has asked me to express his gratitude to you for the kind message of greetings and prayers which you sent to him for the celebration of Christmas.

His Holiness deeply appreciates your constant remembrance and he shares with you vivid memories of all the important steps taken during the last few decades along the path we travel together in fostering deeper understanding between the Catholic Church and the Armenian Apostolic Church. He is also comforted by the fact that so many people of good will and leaders of the Churches and Ecclesial Communities throughout the world pray for the grace of the visible unity of the Church.

Pope John Paul II offers Your Beatitude his good wishes for the New Year. At this time when humanity needs more than ever to rediscover the path of concord, he prays that Christians in the Holy Land will be blessed with harmony and join together in proclaiming the peace of the Lord through their communion and unity.

Please accept my own warm greetings and cordial regards.

Secretary of State

His Beatitude Torkom Manoogian
Armenian Patriarch of Jerusalem
St. James Monastery
PO Box 14001
IL-91141 Jerusalem

**Патриарх
Московский
и всея Руси**

119034 Москва, Чистый пер., 5

**ЕГО БЛАЖЕНСТВУ,
БЛАЖЕННЕЙШЕМУ ТОРКОМУ II,
АРМЯНСКОМУ ПАТРИАРХУ ИЕРУСАЛИМА**

Ваше Блаженство!

В святой день празднования Рождества Христова примите мои искренние поздравления и благопожелания.

Слова ангельского благовестия: «Я возвещаю вам великую радость, которая будет всем людям: ибо ныне родился вам в городе Давидовом Спаситель, Который есть Христос Господь» (Лк. 2, 10-11), - да сопутствуют Вам в эти светлые дни.

Желаю Вам и Вашей пастве радости о Родившемся Богомладенце, мира и благополучия.

С любовью о Господе

ПАТРИАРХ МОСКОВСКИЙ И ВСЕЯ РУСИ

Рождество Христово
2003/2004 г.
Москва

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

ԴԱՌՆՈՒԹԻՒՆ

Ամէն հայու սրտին մէջ կայ ահաւոր դառնութիւն:
Տարիներու թաւալին՝ ան մոռցած է քիչ առ քիչ
Ջարդ-մահերու վիշտը բոլոր, եւ վերքերու ցաւագին
Յիշատակներն իսկ դժխեմ: Ամէն հայու սրտին մէջ

Կը յամենան սակայն դեռ անջնջելի դառնութեան
Խորունկ հետքերն դժընդակ: Ժամանակի հրնոցին
Մէջ կարծես թէ յամբարէն վերածուած են վերք ու ցաւ
Սրտակեղեք դառնութեան, եւ մենք անգոր վրկաներ

Մեր վիշտերուն բազմածին, եւ անտարբեր աշխարհին
Եւ դաւանա՛ն ազգերու՝ դէմ կեցած ենք յուսակտուր:
Մեծ, նիւթապաշտ, շահագէտ, ազգեր որոնք խաբեցին
Մեզ ըսկիզբէն մինչեւ վերջ, ի շահ իրենց, եւ ի շահ

Ցեղասպանին անուղղայ, մեղսակցութեամբ դրոնփակ.
Ուրեմն ինչո՞ւ եւ ինչպէ՞ս հայու սիրտերը բոլոր
Զրլլան լեցուած դառնութեամբ, անմարդկային ազգերու՝
Դէ՛մ իսկ ամբողջ աշխարհի արդարութեան այս ծաղու:

ԱՆԵԼ

DEATH THE LEVELLER

*The glories of our blood and state
Are shadows, not substantial things;
There is no armour against fate;
Death lays his icy hand on kings:
Sceptre and Crown,
Must tumble down,
And in the dust be equal made
With the poor crooked scythe and spade.*

*Some men with swords may reap the field
And plant fresh laurels where they kill:
But their strong nerves at last must yield;
They tame but one another still:
Early or late
They stoop to fate,
And must give up their murmuring breath
When they, pale captives, creep to death.*

*The garlands wither on your brow;
Then boast no more your mighty deeds;
Upon death's purple altar now
See where the victor-victim bleeds:
Your heads must come
To the cold tomb;
Only the actions of the just
Smell sweet, and blossom in their dust.*

JAMES SHIRLEY

ՀԱԻԱՍՍԱՐ ՀԱՐԹՈՂ ՄԱՀԸ

Բոլոր փառքերն մեր արիւնին ու դիրքին,
Շուքեր են լոկ, եւ ոչ երբեք հաստատուն.
Ոչ մէկ զըրահ նակատագրին դէմ կարող
է մաքառիլ: Թագաւորաց վըրայ մահն
է որ սառած թաթն իր ուժգին կը սեղմէ:

Մական եւ Թագ թաւալզըլոր պիտ' իյնան,
եւ խեղճ ու կեռ մանգաղին հետ եւ բահին,
Պիտի դառնան փոշիացեալ, հաւասար:

Ոմանք կեանքեր մարտադաշտին մէջ հնձեն
Գուցէ սուրբեր գործածելով, եւ կարծեն
Թէ դափնիներ արնաշաղախ կը հիւսեն:

Բայց ի վերջոյ, երկաթ չիղերը անոնց
Պիտ' խորտակուին, գիրար ընդմիշտ ըզգետնող
Մեծ պայքարին մէջ անդադրում, եւ պիտի
Ուշ կամ կանուխ կըքին, լըքին, միասին
Խոնարհելով նակատագրին առջեւ նոյն:

Եւ մրմնջող իրենց վերջին շունչին հետ,
Անոնք դալուկ գերիներու պէս սողան
Պիտի մահուան առջեւ դէպի գերեզման:

Քու դափնիները նակատիդ պիտ' խամբին.
Մի' սոնֆար քու հըզօրութեան գործերով.
Զի ծիրանի խորանին վրայ սեւ մահուան,
Տե՛ս թէ հըզօրն ու պարտեալն ո՞ւր, եւ ինչպէ՛ս,
Արիւնելով կը խոնարհին միասին:

Զեր գըլուխներն ցուրտ դամբանին պիտ' իջնեն:
Գո՛րծը միայն արդարներուն՝ քաղցրաւէտ
Պիտի բուրէ, եւ պիտ' ծաղկի ու փրթթի,
Իրենց փոշի դարձած հողին ալ մէջէն:

Թրգմն.
Շէն-Մահ

ՃէՅՄՍ ՇԸՐԼԻ

ԻՆՉՈՒ ԼԱՆՔ

Ինչո՞ւ այսպէս լանք յուսաբեկ
Աւերակաց դէմ՝ Անիի.
Հիւսեմք երգեր եւ քերթուածներ,
Եւ փնտռեմք մէջըն անցեալին
Ինչ որ յաճախ մեզ կը բռնի
Անյետադարձ անցեալ մ'ինչպէս:

Ինչո՞ւ մեմք տանք մեր զաւկին
Կարօտախտով լեփ-լեցուն
Դառնացած մուր սրտերով
Յուշերը մեր հայրենի:

Եթէ չտանք մեմք անոր
Յոյսը նորէն գտնելու
Տարիներով մեր տածած
Խոր երազներն հայրենի,

Ինչո՞ւ պատմեմք մեմք անոր
Վարդանի ուժն ու կորովն
Երբ չենք տար մեմք հայորդւոյն
Իդժը որ ինք իր կարգին
Դառնայ հերոս, նուիրեալ:

Ինչո՞ւ փնտռել անցեալին
Մէջ՝ ինչ մեմք մեր ուժերով
Կրնանք դարձեալ ըստեղծել
Այն քրտինքով ու սիրով
Որ դարերով սրնանեց
Ժողովուրդ մը չարչարեալ:

Թող որ ամէն հայ օճախ
Հրդեհ քանայ սրտերուն
Մէջ յուսաբեկ: Ու ամէն
Հայ իր տան մէջ կառուցէ
Նոր Հայաստան ցանկալի:

Թող ամէն հայ սրտին մէջ,
Եկեղեցի կառուցէ,
Որ հաւատով ան դիտէ
Մշուշապատ ապագան,
Եւ հոն տեսնէ անսասան
Բարգաւանող բուրաստան:

ԹՈՐԳՈՄ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ

«ԱՌԱՍՊԵԼՆԵՐԸ ԵՐԲԷՔ ԱՒԱՐՏՈՒՆ ԶԵՆ...»

(Վ. Այուազեանի արձակը)

90-ականների հայ արձակը աւանդոյթների ներկրման, ներպատմական փոխադրեցութիւնների, տիպարանական նորագոյացման, ընկալման եւ պատկերումի նորոյթներ է պարունակում, որ ցաւօք, գրականագիտութիւնը եւ քննադատութիւնը դեռեւս չի արձանագրել, նոյնիսկ անյուսալիօրէն ետ է մնում... Ուստի, վերջին տասնամեակի գրականագիտութեան մէջ դեռեւս չի տեղորոշուել մի այնպիսի անհատականութեան արձակը, ինչպիսին Վարուժան Այուազեանի խնդիրն է այս պարագայում:

Վարուժան Այուազեանը հրապարակել է երկու գիրք՝ «Հին ահ» (1991) եւ «Ճաննի ամիսը» (1998): Տասնամեայ ստեղծագործական շրջանի համար, թուում է՝ ծաւալուն չէ, բայց ընթացքը վերլուծելու իմաստով՝ չափազանց բարդ, եթէ նկատենք, որ «Հին ահ» վիպակի գրութեան թիւը հեղինակը նշում է 1984 թուականը, իսկ «Ճաննի ամիսը» վէպը՝ 1998-ը: Գրչի այս ժառանգը լրացրել է փոխատեղում է որոնումի խորութեամբ, հաւանաբար իր աշխարհի գոյաւորման ինքնախտութեամբ, արժեւորման այուազեանական չափումներով, որ երկու այս գրքերի սեռումն միայնութեան եւ ամբողջականութեան մեկնակետից է սկզբնաւորում:

90-ականների արձակը, մասնաւորապէս Այուազեանի պարագայում, մի դժուար պատմագրական մթնոլորտում էր ձեւաւորում: Խնդիրն այս դէպքում ոչ այնքան ժամանակաշրջանի պատմական բովանդակութիւնն է, որքան պատումի եւ ընկալման ձեւի համադրութեան ամբողջութիւնը, որ կենսապայումը գեղագիտական չափումի մէջ է ընդգրկում՝ անհատի ապրումը ճշմարտութիւնը յայտնաբերելու, եւ դրանով էլ հանդերձ որոնում այն դրաման, որ ամբողջացնում է անհատի եւ մարդու նակատագրի իմաստը:

Այոսարակ 90-ականների եւ Այուազեանի արձակում այս դրոյթը լուծման իւրուրոյն հանգրուաններ է պարագրկում, որով տարբերում է 60 - 80-ականների արձակից ինչպէս ժանրային, այնպէս էլ տիպարանական առումով: Աւելի յստակ՝ Վ. Այուազեանի արձակը կրելով Մաթեոսեանի աւանդոյթի ներհոսքը, այն իր տաղանդի մէջ վերընծիւղելով, վերստեղծում է աւանդոյթը՝ արդէն իրրեւ ուրոյն ոն, պատումի ձեւ, այնուհետեւ՝ իրրեւ դրա պատմութիւն... որ գրապատմական նորագոյն ժամանակագրութիւնն է կրելու...:

Գրողի երախայրիքը՝ «Հին ահ» վիպակը եւ նոյնանուն գրքի պատմութեանը, վերջինը՝ «Ճաննի ամիսը», ինքնահաստատման Այուազեանական մեկնութեամբ է բնութագրում, որը պատումի նոյնադրոյթ շերտերի մէջ ներառելով, կարելի է անուանել՝ ընկալման ձեւոյթներ, որոնք պատմութեան-տրակտատի եւ առակ-վէպի ժանրային «նմանութեան միասնութեամբ» է գրողը բացատրելու «Ճաննի ամիսը» վէպի նախաբանում, գրելով՝ «... ժանրային առումով գործն ինձ առակ է թուում՝ առաւելապէս ընդհանրացում-խտացման, ընդգրկման ու կառոյցի իմաստով»¹, նոյնը եւ՝ «Գարունի» (6, 98, էջ 14 - 15) «Գրողը եւ ժամանակը» հարցուպատասխանի մէջ: Հետեւաբար, պարզ պատումից եւ հանգուցալուծման աւանդական ընկալման ձեւերից անցնելով իմաստային, երեւոյթի մեկնաբանական, գիտակցելի կենսապայումի փիլիսոփայական խորաշերտերը, առարկայական պատկերից՝ նրա

¹ Վարուժան Այուազեան, «Ճաննի ամիսը», Երեւան, 1998 թիւ: Այնուհետեւ այս գրքից մէջբերումներ անելիս վերելում (փակագծում) կը նշուի ՃԱ եւ էջահամարը:

էութեան եւ երեւոյթի մէջ ընկղմուելը համարելով բուն գրականութեան խնդիրը, Այուագեանը «համակարգում է» ժանրային կառոյցի մի այլ՝ համադրականութեան սկզբունքը: Այսպիսով, փոխհամատեղելով առարկայական պատկերը նրա *իդէական* կերպով, առարկայի եւ նրա էութեան միասնականութեանն է ձգտում, ուստի եւ՝ առարկայաշխարհի իմաստի, նրա նշանակութեան, *ինտենցիոնալ* (intentional) եւ *պատմական-տէլէոլոգիական* (teleological) «կառուցումով» ընկալման ձեւին է հանգում: Ինչ խօսք, այս երեւոյթը ունի իր բացատրութիւնը Այուագեանի արձակում: Գրողին համարելով ոչ թէ «ժամանակագիր» («գրողն ինքն է ժամանակ»), Այուագեանը, բուն աշխարհը (իրականութիւնը) ընկալում է ոչ թէ իբրեւ «*ինֆորմացիա*», այլ՝ ամբողջականութիւն, որն ունի նշանակութիւն, իմաստի եզակի եւ աննախադրեալ կապակցութիւն: Այն շարժման եւ ներհայեաց ձգտման մէջ է, օժտուած է փոփոխուելու, կրում է հաւաստիութիւն եւ անվերջութիւն: Այսինքն՝ սա նման է կենդանի մի շարժանկարի, որի հաւաստիութիւնը նրան հաւատ ընծայելու մէջ է եւ որի շարժման ամէն մի «ակնթարթը», եթէ գիտակցութիւնը «նաւաչում է», ապա կարող է մեկնաբանուել պատումի ձեւով, որ ժանրային համակարգում կարող է հանդերձաւորուել (անշարժանալ) կառոյցի մի միասնական օղակ որպէս («Հին ահ» եւ «Ճաննի ամիսը» ամբողջ համակարգում): Միւս կողմից՝ պատկերային համակարգում այն «աւարտուն» չէ, քանի դեռ ձգտում է իր *իդեալին* (հոգեւոր ընկալման ոլորտ): Հետեւաբար, գրողը նախընտրում է ասոյթը, որը հանդէս է գալիս ինչպէս խօսքի, լեզուի «կողային» գաղտնիք՝ բացայայտուելու միջոցով, ինչպէս նաեւ պատկեր՝ օժտուած ինքնաբացայայտուելու նաւաչողական ներընթաց միջուկով: Ժանրային իմաստով սա կանխորոշում է առակ-վէպի կամ առակ-պատմութեան մի պատմութեան-տրակտատի կառուցումով, որը ձգտում է «անաւարտութեան»: Իսկ առարկայական պատկերը կազմալուծում է պատումի մէջ եւ քննում իբրեւ ժամանակի միասնութեան *պրոբլեմ*՝ (problem) հանգելով իմաստի եւ կենսուղորտի «*աուրային*» (aural) նոյնութեան, ասոյթի նշմարտութեան, նրա *ֆէնոմէնի* տարրալուծման կամ՝ դէպի այն ընթանալու եւ կենսապրումի գիտակցութեան հոսում իրենով (լեզուապատկերի միջոցով) «ինքնարտայայտուելու» եղանակով: Ընդսմին, Այուագեանը սրանով լուծում է «*աուրայի*» (aura) ըմբռնումի իր «մեթոդաբանութիւնը» եւ գրական *տեքստի* (text) օտարում է կեղծ առարկայութիւնը, որ նշմարիտ չէ այնքանով, որքանով չի համապատասխանում պատկերի իմաստին եւ նշանակութեանը: Երկրորդ, ընդհանրացնելով առարկան, փոխաձեւում է այն հոգեւոր հասկացութեան, նրա էութեան մէջ դիտում ոչ թէ «հայելային» իրականութիւն, այլ՝ ժամանակի էութիւն, որը պարագայական չէ, ոչ էլ կենցաղային, այլ՝ «*աուրայի*» (aura) օրէնքին համապատասխանութեան ձգտող (ինչպէս «Ճաննի ամիսը» վէպում):

Վարուժան Այուագեանը գրականութեան ուրոյն իր դիտարկման մէջ, այսպիսով, առաջ է մղում *տեքստի* (text) իմաստակրութեան խնդիրը, ժանրային համակարգում այն պատկերագրում՝ իբրեւ աւանդութիւնը ներքերող վէպ, վիպակ եւ պատմութեան, իսկ ասոյթի նաւաչողութեան կենսահոսքի միտումնաւորութեամբ՝ իբրեւ առակ, որի իմաստը այն ապրելու եւ նաւաչելու, ոչ թէ ապացոյցներ կամ անհրաժեշտութեան նախադրեալներ գտնելու մէջ է: Այն «ինքնին գաղտնիք է», որը պէտք է ապրել....:

Վ. Այուագեանը այս իմաստով իր նախորդների անունների մէջ է՝ Չարենցի «Երկիր Նայիրիի», Արուսեանի «Վերք Հայաստանի»¹, անշուշտ, Հ. Մաքսիմովսկի...: Թէեւ սրա մասին գրողն ասում է «Ճաննի ամիսը» վէպի ա-

¹ Տե՛ս «Գրական Թերթ», 15-30 Ապրիլի, 1999 թ. («Վերջապէս չգիտեմ, թէ ինչ է գրականութիւնը» յօդուածը):

ռիթմով¹, բայց, աւանդոյթի այս տարբերը կան եւ «Հին ահ» վիպակում եւ պատմութեամբներում: Ուստի, առհասարակ, խօսքի գալթակողութեան միջոցները չվատնելու, «չերկարաբանելու» (Նարեկացի) համար, վերադառնալով բնագիրը մեկնաբանելու դրոյթին՝ կառոյցին, որ՝ «հոգեւոր, կենդանի, իմաստաւոր երեւոյթ է»² ըստ Այուագեանի: Այն եւ լեզու է, եւ պատկեր, եւ նրանց միասնական էութիւնը՝ ներդաշնակութեան ձգտող - նրա մէջ տարրալուծուող: «Ճարտարապետական» կառոյցի այդ կենսոլորտի մէջ է քանդի ներսուզում պատմութիւնը՝ ժամանակի ինքնութեան, ապրումի այուագեանական կերտումով եւ առերբում իրենով մի «սրբազան դրոյց», որ երբեք աւարտուն չի լինելու, ինչպէս առասպելը՝ ներընթաց, իմաստակիր, էութեանը համաձուլուող, նախնական ու անվերջութեան ձգտող...:

II

Առհասարակ վ. Այուագեանի արձակը մեկնաբանական իր ինքնակայ կառուցութեամբ ունի, որ ժամրային համակարգում տրոհելի է՝ վերլուծական-պատկերային ինքնուրոյն «աուրան» (aura) արտայայտելի միջոցով քացատրելու, բայց ընդհանուր կառուցութեամբ՝ ամբողջական: Այն («առարկայի սիւժէն») Այուագեանը նմանեցնում է «կենդանի օրգանիզմի»: Այս առումով, ուստի, արտայայտելի լեզուն է, լեզուական միջոցները, նրա կենսոլորտը, որ առարկայի բնութագրումից կարող է վերանել (եւ վերանում է) առարկայի հասկացութեան: Լեզուի այս «գործածութեան» մէջ մասնատելի է, ուրեմն, ժամանակը, որն ընդհանուր հասկացութեան մէջ կրում է «ասոյթը»: Դէպի այն ընթանալիս գիտակցութեան հոսքում պատմողը առերբում է «գաղտնիք», այսինքն՝ ներքերում այս իրականութեան մէջ, որ ոչ վերացական է, ոչ միստիկ, «այլ՝ ներքին ու արտաքին այն ներդաշն ոլորտը, ինչը հենց միակ իրականութիւնն է» (ՀԱ, 8), այլ խօսքով՝ «աուրան» (aura):

Աուրայի այստիպի ընկալման մէջ, ուրեմն, իրրեւ միակ Պահի հասկացութիւն, պէտք է քննել ժամանակի «մասնատելիութեան» առաջին սահմանը, որը խօսքի քան-ական առեղծուածն է կրում: Փիլիսոփայական իր ինքնութեամբ, սակայն, որքան Այուագեանը ներամփոփ է եւ ուրոյն, այնուհանդերձ, ստացական որոշ եզրերով՝ սահմանելի, որի ակունքները մերձենում են Դէկարտի, «նոր քննադատութեան», ինչպէս նաեւ Հուստիի ֆէնոմէնոլոգիայի եւ էկզիստենցիալիստների որոշ դրոյթների...:

Ընդհանուր առմամբ այս ներքին կապը տրամաբանական է այնքանով, որ վերոնշեալ անունների ստեղծած համակարգերում եւս կան ընդհանրութիւններ, մասնաւորապէս Հուստիի աշխարհայեցութեան մէջ, որի միջոցով համարքերում են 90-ականների արձակի որոշ կշռադրոյթներ, մեկնաբանում Այուագեանի արձակի մի քանի հարցեր:

... Ընդհանրապէս, եթէ «գրականութիւն ստեղծելու համարձակութիւնը հակակշիռ չէ համեստութեանը» ըստ Վարուժանի, ապա պատասխանատւութեան այս համատեքստում հաւանաբար հնարաւոր է Այուագեանի արձակի դժուար կըշռոյթը համաստեղծել իր ներքին կապակցութեան եւ ամբողջանալու ներընթերցման ընթացքով...:

Ընդամիւս վերոնշեալ համապատասխանութեան արժեւորման համամասնութիւնը Այուագեանի լեզուի, ուստի եւ պատկերային համակարգում՝ արտացոլման միասնութեան, դիմառնութեան եղանակի պատումային կարգն է: Դա ոչ այլ ինչ է, քան, պայմանականօրէն ասած, լեզուարտայայտամիջոցների «գործողութիւն», որն ընթանում է պատմողի ապրումի ստուգաբանութեանը զուգընթաց, ներքեւութաբանական կշռոյթների ինքնիմաստ տրամագծութեան անվերջութեան կուտա-

¹ Տե՛ս նոյնը:

² Տե՛ս նոյնը:

կումներով: Դրանք բացատրելի են ժամանակի մեջ կամ այդ հասկացութեան ներկայ կապում, տրոհելի են, անվերջ, երբ տրամաբանութեան «աւարտի» մէջ դիմադրում են մի այլ՝ իմաստի անվերջութեան, ողբերգականօրէն անգործ՝ յաւերժութեան ընթացքի, բանականութեան եւ Աստուծոյ միջեւ: Այուագեանը այսպիսով, մերձեցնելով ճշմարտութեան եւ Աստուծոյ այս կենսոլորտին, կամ, աւելի ճիշտ՝ ընթանալով դէպի Նա, բառապատկերի էութեանը յանձնառելով այն կապը, նախընտրում է բացարձակի արժէքը, որոնք նախընդերք կուտակումներով կան լեզուի, պատմուող առասպելի մէջ: Հետեւաբար, քանի որ «գրուող» նախադասութիւնը դեռեւս «կասկածայարոյց է» (իրականութեանը անհամարժէք), այն ձգտում է հասնել այնպիսի «կենդանութեան, որն ունի բանաւոր խօսքը»¹ վերածուելով նախնականօրէն պարզ «բանահիւսական հոսքի» (կրկին «Ճաննի ամիսը» գրքի համակարգն է): Ուստի եւ այդ հոսքը կրում է կողային փոխարժէք, որ բանականութեան տրամագծութեան մէջ «*իմտէլէկտուալ*» (intellectual) կենսոլորտ է ստեղծում. նաեւ չիլի այնքանով, որ կայ պահի գիտակցութեան մէջ եւ ճշմարիտ է՝ օժտուած ակնյայտութեան արժէքով եւ դրա հետեւանով «ինքն իր մէջ» պահպանում է «նշանակութեան միասնութիւնը» (Հուսէդ): Վ. Այուագեանը այսպէս էլ ասում է՝ «կարծում եմ, այսպէս կոչուած *իմտէլէկտուալ* (intellectual) գրականութեան կողմնակից եմ, որ ամէն ինչ իր թափում իմաստը եւ նշանակութիւնն ունի...»²:

Խօսքի, նրա միջոցով՝ լեզուանշանների համակարգը առերեւելով, առհասարակ, տեխնիկական կառուցուածքում Այուագեանի պատումը ձգտում է համադրութեան, վերաբերում «ձեւատրամաբանական» հասկացութեան, պատումի մէջ կազմալուծում Պահի ամբողջութիւնը՝ իր մէջ ներկրելով իրականութիւնը եւ առասպելը (կարելի է ասել՝ *փեմոմէնթ*): Կառուցուածքի այս «հոգեւոր» հասկացութեան ոլորտում կարեւորում է իմաստը. այն իր ներքին տրամաբանութեամբ կուտակուած է «Առ կին եւ մահ» պատմուածք-տրակտատում, որից աշխարհայեացքային խարխիւներ են ձգուում ինչպէս դէպի «Հին ահը», այնպէս էլ «Ճաննի ամիսը» վէպը եւ դէպի այլ պատմուածքներ: Ուստի այս «մասնատումով» էլ մեկնաբանում է քննարկի այուագեանական համակարգը:

Այսպէս. քննարկի առաջին համակարգում ընդունելով «եւ երբեք առասպելները աւարտուն չեն...» պատկերաւոր «միջուկը», կառուցուածքում այն («Առ կին եւ մահ» պատմուածքում) ունի երկու գործառոյթ: Առաջինը՝ իմաստային-ժամանակային, որին գուցադրում է «կատարելութիւնն էլ կատարելութիւն չէ՝ եթէ անշարժ է» (ՀԱ, 252), «իմացութեան նաեւ պարհը արիւն չի հանդուրժում» (ՀԱ, 260), «եթէ կանք, ուրեմն անկատար եմք» (ՀԱ, 261) եւ այլ ասոյթներ, որոնք իմաստի գերբնուածութեամբ, Հուսէդի փեմոմէնթոգիական տեսութեան համաձայն, «գուտ էութիւններ են»: Դրանք պատումի կառուցուածքում ժամանակի իմաստով վերաբերում են «*տրանսցենդենտալ* (անդրանցական) *փեմոմէնթների*»: Հետեւաբար պատումի կառուցուածքում դրա «նշանակութեան» մէջ կազմաւորում է «վերաբերումներ դէպի առարկան»: Այնուհետեւ ասոյթը գործածելով պատումի իմաստի համապատասխան, ասոյթի միջոցով հեղինակը - պատմողը «պատկերում է» առարկան, յարաբերում միմեանց առարկան՝ առարկայութեանը, եւ-ին՝ ամբողջականութիւնը, ինչպէս «Հին ահ» վիպակում, այնպէս էլ «Ճաննի ամիսը» վէպում:

Երկրորդը՝ կառուցուածքում, որ ձեւի «ամրակայում է» նշանակում առասպելի «արտաքին», լեզուական համակարգում. դա լեզուական միջոցների «օտարումն է» պատումի վերջնական նպատակից: Այսինքն, լեզուն ձեւ է, «արտաքին յատկանիշ, որն իր մէջ «*ինֆորմացիա*» (information) է

¹ «Գարուն», հ. 6. 98, էջ 15:

² Նոյնը, էջ 15:

պարունակում՝ ինչպես առասպելը, կոնկրետ «Առ կին եւ մահ» տրակտատում՝ Տանտալոսի, Էդիպի, աստուածաշնչեան եւ այլ առասպելներ, որոնք պատումային շերտերում լեզուական գաղտնաբնագրային իմաստներ ունեն ու այդպիսով «ներանք միշտ կանգնած են որեւէ էական վիճակում» (արդէն կարելի է ասել՝ ձեռնում) (ՃԱ, 255): Միւս կողմից՝ լեզուն «մշակութացում» իրականութիւն է, պատումը՝ «կեցութեան չաղթափարում» վիճակը» (այսինքն՝ անհամապատասխանութիւնը), որից «անդին անյայտն է, անհնարին» (ՃԱ, 255):

Եթէ *ֆէնոմէնոլոգիական* մեկնաբանութեան ենթարկենք այս *պրոցէսը* (process), ապա *տեքստի* ընթերցումը ընթանում է հետեւեալ ուղղութիւններով՝

1. բառային, լեզուական պատեանը՝ բանաւոր ու գրաւոր խօսքի, նշանակութեան իմաստով,
2. հոգեւոր ապրումները մտապատկերների, ընկալման քաղաքական՝ անհատական, պատահական եւ այլ տեքստով,
3. պատումի ճանաչողութեան «իմաստը» նախադրուող առարկայի միջոցով:

Վ. Այուզեանի պարագայում «տրամաբանական հետազոտութեան» է ենթարկում վարկածը, որ ընկած է «Հին ահ» վիպակի եւ «Ճաննի ամիսը» վէպի պատումային կաղապարում: Այնքանով, որքանով սակայն ճանաչելի է բանականութիւնը՝ որպէս լեզուական «գիտակարգ» եւ հաւատ է ընծայում նրա հանդէպ պատմողի միջոցով վիպակում եւ «Ճաննի Ամիսը» վէպում, նոյնքանով էլ հանգում է ինքնամերժման, քանի որ, առաջին՝ «բանականութիւնը մարդով ու աշխարհով իրեն էր ջանում ճանաչել» (ՃԱ, 254), երկրորդ՝ բանականութիւնը «ինքն է իր իսկ հանգրուանն ու ապաւենը» (ՃԱ, 253): Սրանից յետոյ է պարզաբանում Այուզեանն իր սկզբունքը, ասելով՝ «սկզբունքը մարմինն է», որից արտածում եւ որի մէջ գոյաւորութիւնը «ապացուցում է» մարմնի «բանական» կառուցուածքով: *Ֆէնոմէնոլոգիայում*՝ այդ դրոյթը համարում է «իդեալականացնող *ֆիկցիա* (fiction), քանի որ «ոչ մի նշմարութիւն փաստ չէ, այսինքն՝ ժամանակի մէջ որոշակի մի բան չէ... Բայց ինքն՝ նշմարութիւնը վեր է կանգնած ժամանակային կեցութիւնից, այսինքն՝ իմաստ չունի նրան վերագրել ժամանակային կեցութիւն, ծագում ու ոչնչացում»:

Այսպէս, քանի որ առաջնայինը ժամանակի առեղծն է, ուստի այն լեզուի գոյաւորութեան մէջ լինելով նիւթականացում աշխարհ, անկախ նրանից, թէ «հետազոտութեան» ինչպիսի պատկեր է. Տանտալոսի առասպելը, Էդիպի¹ («Առ կին եւ մահ»), գայլի եւ պատանու մարտի («Հին ահ») կամ ծերունու սպանութեան «վարկածը» («Ճաննի ամիսը»), մօր սպանութեան («Անառակ որդու վերադարձը») եւ այլն, պատումի նոյնութեան, քայցեւ՝ իմաստի մէջ դիմադրութեան եղանակով է վերարտադրում ժամանակը: Այսպիսով, տրամաբանութիւնը «ճանաչում է» ինքն իրեն, անհատի միջոցով cogito -ն (Դեկարտ) հոսուն է. այդտեղ հնարաւոր չեն վերջադիր տարրեր ու յարաբերութիւններ, որոնք կապուած չլինեն անհատի հայեցողութիւնից դուրս կամ քնական «վիճակից» անկախ, հետեւաբար այդ հոսքի մէջ իշխում է տիպական ընկալումը, յստակօրէն արտայայտուած համընդհանուր տիպը, որը «Հին ահում» գայլն է, «Ճաննի ամիսը» վէպում՝ Ազմոդեւսը, ընդհանուր առմամբ՝ սատանան եւ Աստուած:

Գրականագէտ Գ. Յակոբեանը Վ. Այուզեանի «Ճաննի ամիսը» գրքի մասին իր յօդուածում, բնեւորով եւ ընդգծելով գոյաբանութեան երկու ոլորտ՝ հակադրում է գոյաբանութիւնը՝ ապագոյութեանը, առաջինը համարելով «վերականգնում» ոլորտ՝ արժեքային համակարգում, երկրորդը՝ որպէս «ճանաչաժամանա-

¹ Гуссерль Э. Логические Исследования, СПб, т. I, 1907, ст. 61.

կազմութիւն», որը (ըստ հեղինակի) «կենսաուժերի սպառում», «մոլորում» է նշանակում, իրականի համագեցում անիրականի...¹ Սակայն, երբևէ թե՛ «պատմական կոնվերսիայի» (conversion) այս տեսութիւնը ինքն իր նշանակութեամբ անելի մօտ է «էութեան» գաղափարին, եւ «Ճաննի ամիսը» «ինքն իր ժամանակն է», որ կայ՝ իրրեւ միակ պահ, ներկայ՝ ժամանակի էութեան մէջ, ուստի Այուագեանը դէպի նոր «հեփաթաստեղծանում» (Յակոբեան) չի ընթանում, այլ համադրում է, տարրալուծում ապրումի լեզուական արտայայտելի ձեւում, ճանաչելիի սահմաններում գոյութեան փաստը՝ որպէս առկախ, անապացուցելի մի յատկութիւն, որ անհատի գիտակցութեան կենսոլորտում նախապէս յայտնի է արդէն: Այսինքն, բազմոլորտ այս կենսահոսքում ժամանակն ու մարդը նոյնն են այնքանով, որքանով պատկերի - առարկայի հոգեւոր սահմաններում գիտակցում են նրանք «ձեւի» սահմաններում: Դա կարող է լինել նախապէս «յայտնի» - իրապատում վարկած, ինչպէս «Հին ահի» պատանու «միջավայրը»... ձմեռը, գիւղը՝ գոյութեան մեծաւոր իր ժամանակում եւ բնութիւնը՝ գայլի «գիտակցութեան» կենսոլորտում, որ պատանու եւ գայլի յարաբերութեան միակ վայր-սահմանն է, ուր նրանք «միասնական նշանակութեանն» են հանգում՝ անկախ սիւժէակիր տարրեր վարկածներից, որ պատանու երեւակայութեան մէջ յայտնուում - առկայծում են «դպրոցի» ճանապարհին, աշխարհի կծիկներից բաց թողնուած անյայտ մի «արահետում», հետեւաբար՝ անյայտ մի ժամանակում...: Խնդիրը, ուրեմն, ոչ թէ նախադասութեան «կառուցուածքն է», ոչ թէ՛ «ինչը», այլ՝ «ինչպէս» (Այուագեանը բերում է «ֆարի օրինակը»՝ ֆարը ճարտարապետական շարուածքի մէջ, որտեղ նա այլեւս ֆար չէ... կառոյցի օրգանիզմում նա անպայման պահանջում է իր մակդիրը՝ ինչպիսի՛ ֆար»²): Ուստի, ինչպէս առասպելն է միայն ճշմարիտ, որը իմաստի մէջ է բնեւի, այնպէս էլ՝ իրականութիւնը, որ ժամանակի էութեան մէջ է միայն արտայայտելի ու արտայայտուած նրանով:

Վ. Այուագեանը «կառուցուածքի» էութեան մէջ, ուրեմն, պատմողի միջոցով արտայայտելով իրական-առարկայական-պատմող սիւժէն, նրան վերագրում է պարագայական դեր: Երբ պատկերները հանդէս են գալիս «տիեզերական մեծութեամբ», մեծիմաստ են, «ինքնին առարկայ են - բնութիւն», երբ համադրում են արդէն պատմողի հայեցումի, վերապրումի մէջ, յարաբերում են կապերի կենսոլորտում (ձեւից ընթանում են դէպի ձեւի էութիւն), ապա գոյութեան ինքնարժեքում յայտնաբերում է նրա «գոյտ էութեան» գաղափարը, որը, ըստ Հուսէյի, կարող է նշանակութիւն ձեռք բերել պատմողի «բնական դիրքորոշման» մէջ: Սրանով է բնութագրում Այուագեանի պատումի անընդհատութիւնը, որ չի վերջակէտում, պատկերները նշանակութիւն են ձեռք բերում, նշանը (նախադասութիւնը օրինակ) նշանակութեան է ձգտում յարաբերութեան կապերում: Ուստի, ժամանակը իր էութիւնից տարանջատ չէ, ուստի՝ առասպելը նշանակութեամբ է միայն «նշանակելի», մշակոյթ՝ Միակ պահի գիտակցութեան սահմաններում: Այուագեանի իւրաքանչիւր գործ՝ պատմութիւն, վիպակ թէ վէպ, այս նշանի արտայայտութիւնն է, ուստի բերեմք իր «նախընտրած» ծերունու օրինակը «Ճաննի ամիսը» վէպից. ծերունին երեք գառ ունէր, դեռ կաթից չկտրուած՝ գարուն ելան ու պիտի արածէին, ծերունին նրանց տարաւ գերեզմանոց, որ այնտեղ արածեն, որովհետեւ գառները կարող էին ուտել միայն գերեզմանի «փափուկ, մեղմ ու փայլուն խոտը»... «ծերունին ու գառին, յետոյ՝ գուցէ իրեն, եւ մեռեալները նորից կանգնում են. նրանք միշտ հողի վրայ են»³: Այսպէս էլ՝ առարկայի պատումի մէջ միաւորում են նշանը՝ նշանակութեանը, պահը՝ ժամանակի էութեանը, ապրումը՝ ապրումի

¹ «Հայաստանի Հանրապետութիւն», 22 Յունիսի, 1999, էջ 5:

² «Գրական թերթ», 15-30 Ապրիլի, 1999թ.:

³ «Գարուն», հ. 6, 1998, էջ 14:

ընթացքին... (օրինակ «Ճաննի ամիսը» վեպում ծերունու սպանութեան վարկածը պատմում է հինգ արարուածում, անձերի տարբեր ընկալումներով):

Կառուցուածքի միասնութեան առումով Այուագեանի պատումի մէջ կարող ենք գուգադրել այլ օրինակներ, ինչպէս՝ «Անունը», «Շունը» եւ այլ պատմութեաններում ու «Ճաննի ամիսը» վեպում: Այսպէս. «Անունը» անդիմադրելիօրէն զգլխիչ պատմութեամբ՝ որդի-հայր-ծննդկան եռամիասնութիւնը «նշանների միասնութեան» ժառանգութեամբ, մահուան եւ անհնազանչելի գոյութեան հանդէպ սարսափի գիտակցութեամբ՝ «տրոհուած» միամրոշութիւն են, որի իմաստը «անուան» կրումն է՝ միակ հաւաստին միակ հաւատի մէջ, հետեւաբար՝ կեանքի ու գոյութեան փաստարկում՝ յանձնառող ժամանակի էութեան մէջ: Մնացեալը... մնացեալը կեանքի մէջ իրափաստ հալածանքն է ուղղորդում «մարմնի տանջանքի» ու ցաւի լուռ զգայութիւններում, նրանից արտածուող գիտակցութեան հոսքում («Շունը»), «ինքնապաշտպանութեան», գոյութեան, «հաւատարմութեան» «գործողութիւններ» ակնկալում, որովհետեւ իր՝ շնատիրոջ «գործառոյթը», դեռեւս չգիտակցուած, նոյն ցաւն է պատճառում՝ երեխայական խաղով տարուած, ներքին քննադատով դէպի վարունգի թուփը երկարած երեխայի ձեռքին: Նոյն անգիտակցութեան նախանշուած «գործողութիւնը»՝ իրրեւ ցաւի գիտակցութիւն եւ ճանաչողութիւն, հաղորդում է ծերունիներին, հետեւաբար՝ նաեւ շանը...: Մինչ այդ՝ անվերջակէտ պատկերները՝ միմիանց «ներկայութեամբ», կարող են հանգել էութեանը, որ փոխարեքական իմաստ չունի, այլ՝ «այս-ժամանակային», որի գոյութիւնը արտայայտելի է նշանի, ոչ թէ՛ նշանի գործողութեան միջոցով. մի տեսակ «գոյաբանական» միջավայր, որի հիմքում ընկած է ես-ի «փորձը», որ ինքն իրեն ընկալում է իրրեւ *օբյեկտ* (object), «*ժեստ*» (gesture) միջոցով (օրինակ՝ հնչունային *ժեստ* կամ բառի) «կապում որոշակի նշանակութեան». դա «հակուածութեան» գիտակցումն է, հաղորդակցումը նշանների (այս դէպքում՝ առարկայական) օգնութեամբ (Միդ)¹....:

Ահա, անգամ «կենցաղային» - *իդեալ* (ideal) այդ կենսոլորտում նախնականօրէն վեհ, մաքուր այդ երազահանգրուանի «կէտում», ուր միայնակօրէն սրբալուռ Տունն է՝ պապը, տատը, երեխայի ծնունդը («Անունը»), այնուհետեւ՝ «Շունը» պատմութեամբ, նեղում է իմաստի նոյնութիւնը, որ հնչում է մեղեդու ողորդական-ետադարձ՝ կեանքի եւ մահուան, յաւերժօրէն ձգողունակ յուշի-մարմնի ընդերքում՝ սերմնահատիկի «ժայթքման» անվերջանալի հնչիւնի պէս...:

III

Վ. Այուագեանի արձակում «ժամանակի էութիւնը» հարցին նախորդում է առարկայաշխարհի ճանաչման եւ դրա մեկնաբանումի ընթացքը: Մեկնաբանական (հերմենեւտիկական) «կառուցուածքի» այուագեանական «*մեթոդը*» (method) առանձին գործերում (օրինակ՝ պատմութեաններում) առկա է, մտածողութեան համակարգում՝ միամրոշական: Հաւանաբար դա է պատճառը, որ կարիք չկայ «տարանջատել», «Ճաննի ամիսը» գրքում, օրինակ՝ «Վարդերի ոչնչացումը»՝ զուգարանելով այն վէպի «մահուան եւ աւարտի նոյնատարողութեանը», միաժամանակ համարելով «Անունը» պատմութեան «*օպոզիցիան*» (opposition)²....:

Հաւանաբար այս նոյն ընթացքին կարելի է յաւելել հետեւեալը. եթէ դրանք կան եւ այդպէս են, ապա զուտ պատումի արտաքին յատկանիշների առումով. պատումի ներսում դրանք *ֆէնոմէնոլոգիական* յատկութիւններով գտնւում են «աւելորդաբանութիւններից», ոչ յատկական գծերից (*ոնտոլոգիայի* միջոցով)

¹ *Բուրժուական փիլիսոփայութիւնը իմպէրիալիզմի* նախօրեակին եւ սկզբին: Ե., 1987, էջ 7:

² Գ. Յակոբեան, «Համագաղտնիքի ընդառաջումը», («Հայաստանի Հանրապետութիւն», 22

Յունիսի, 1999թ.):

(reduction), ձեռք բերում այն իրադատությունները, ինչը տուեալ պահին համապատասխանում է ասոյթի,- հետեւաբար՝ գիտակցութեան ոլորտի պատկերացումին՝ ինչպէս *սուբյեկտի* (subjective) մտքի արտայայտչածեւեր կամ *ինտենցիոնալ* (intentional) առարկայութիւններ, որոնք գոյութեան իրենց կերպն ունեն եւ դրա նշմարութեանը կարելի է հասնել տուեալ երեւոյթի մէջ «ապրումի» եւ «ներապրումի» (Դիլթէյ) շնորհիւ այնպէս, ինչպէս, ասեմք, դրանք ընկալուում են «ձանճի ամիսը»՝ ծերունու սպանութեան վարկածի «հետազոտութիւնը» բժշկի, հօրաբոլոր, հօր կամ այլ՝ ամբոյսի կողմից, կամ, անուան փոխատեղումը գուտ ծննդաբանական-արնակցական «տեսակետից» մեկնաբանուելով («Անունը»):

Սա նոյնն է, ինչպէս Հայդեգերի փիլիսոփայութեան մէջ. լեզուի եւ կեցութեան «նոյնութեան» յարաբերութիւնը, բայց՝ իր թափնուած տեսքով¹: Այուագեանի առումով այս կապը արտայայտուում է ժանրային «կառոյցի» տարբերակում՝ այն հարտարապետական ամբողջութիւն է՝ ՏՈՒՆ, որին հոմանիշ է Բաուսը, Աստուած, որոնց միջոցով գրողն առաջարկում է իր «լուծումը»: Դա, ըստ նրա, «լեզուն է՝ նախադասութեան ի՛ր տեսակը, որը... գոյութեան ըմբռման համակարգ (է), որի «անդամներն են» մարդը, կենսակերպը, քնութիւնը, Աստուած»²: Ուստի, ինչպէս ժամանակը, այնպէս էլ առարկան, «տեսանելի են» միմիանց հետ յարաբերութիւնների կապում, ինչպէս «յարաբերական» նշմարութեան ձեւեր, որոնք իւրացուելու ընթացքի մէջ են ներկայացուում:

Մտաբանական այդ «գործընթացը» կախում չունի հոգեբանական միջավայրից, եւ «բանականութեան ուժն էլ հենց այս կառոյցի նմանողութեան մէջ է», որին նախնականօրէն տրուած է նանաչելու ինքն իրեն եւ Աստծուն («Առ կին եւ մահ»): Բայց այստեղ արմատական մի «բախում» կայ. միտքը նանաչում է ինքն իրեն, - մտքի (բանականութեան) խնդիրը ձեւի ներքին «յաղթահարումն է», որ արտայայտելի (լեզուանշանների) միջոցով հանգում է իր նոյնութեանը: Լեզուն եւ մշակոյթը մտքի հանգրուաններ են, որի նանաչումը մեկնաբանական ներապրումի քննոյթ ունի, որն ահա անհատի մահուան սահմանից այնկողմ՝ այլեւս «ոչինչ է»: Բանականի աստուածութեան ձգտումը, ահա, ինքնաբաւ արդիւնք է, ուստի մարդը (մարդկութիւնը) ողորդականօրէն հակուած է աննանաչելիութիւնը՝ Աստծուն իւրացնելու, որն առարկայօրէն՝ ժամանակից «դուրս է», բանականօրէն անհնազանդ՝ հաւատի «ապացոյցներ» չունենալու առկախումով: Հակադրութեան այդ խարխիւները մարդու՝ Ողիսեսի «ոչինչը» (Հադէսի թագաւորութիւնը) առարկայօրէն նիւթականացնելն է, որը պատկեր է՝ երեւակայութեամբ լուծելի, բայց՝ «անմարմին թագաւորութիւն»: Նրկորդը՝ Աստուծոյ դրախտը, ուր կնոջ եւ օձի պատումն է հիւսւում: Այնուհետեւ՝ Տանտալոսի առասպելը՝ մահուանից «այնկողմ» նրա անմարմին յաժումները՝ կասկածի որոնումներով, որ նիւթականացում է քառում... Էդիպեան քարոյթը՝ վերջապէս մարմին եւ նակատագիր կրելու անողոք նշմարութեամբ եւ նախասուզումը այդ «մարմնի բանականութեան» մէջ. մարդուն՝ մահուան սարսափի դէմ, գեղեցիկը եւ վսեմը՝ ապրելու չափ տանջալի, որի միտքը աննախադէպօրէն կրում է իր ազատութեան, խօսքի «հեղինակութեան» կորուստը, երբ մարդը՝ իրրեւ պարսպ խարսխեց իր եւ Աստուծոյ միջեւ, Պետութեան եւ Կրօնի միջնորդութեամբ: Անվերջ ապրումի իր տեւելը փարատեց՝ կնոջ մարմնի միջոցով կենդանանալու, մահով ձուլուելու հողին, ինքն իրեն կրկնաբանելու մահուան հոլովոյթում՝ որպէս ծաղիկ, բոյս, - մի խօսքով՝ մարմնակերպ... («Առ կին եւ մահ», «ձանճի ամիսը»):

¹ Հայդեգեր Մ. «Կեցութիւնը եւ ժամանակը», Պփուլինգէն, 1959, էջ 96(գերմ.):

² Վ. Այուագեան, «Նախադասութեան Լոյսիւնը» («Առաւօտ» օրաթերթ, 2 Հոկտեմբերի, 1999, էջ 12):

Բանականության և Աստուծոյ արանքում՝ մարդը, ահա, ողբերգության այն յագեցումը, որի կատարելության ձգտումի իմաստը՝ բանականության ինքնաբանաչումն է, որ հալածում է մարդուն՝ մերթ անաստուած, մերթ՝ հաւատաւոր, որ Աստուծոյ դրախտում նիւթականացնում է միտքը - բառը - պատկերը, որ Աստուծոյ հրեշտակի (և սատանայի) գոյութիւնը ճանաչում է կրկին... Աստուծոյ: Նրանց միջեւ տարտղնուող մարդը, սակայն, մի տուրք ունի. մատուցել է սարսափին: Նրա գոյութիւնը սահմանային եզրով է անցնում, բանականության և Աստուծոյ միջեւ «կայ» ներդաշնակութեան իր փնտրտուփով, հաւատի իր անագատութեամբ և յաւերժափոխ՝ «նա»... կայ, ինչպէս ծառը, այնպէս էլ դու՝ և «գոնէ այդ պահին նրա լինելու պայմանն ու միջոցն ենք», «նա միայն երկուսի(դ) մէջ է լոնցրել իրեն՝ Գաղտնի՞ք, Մա՞հը, Կեա՞նք, չգիտեմ, միակ հաւաստիութիւնը ուրիշ մէկի նմանօրինակ դէպքն է...»¹, ինչպէս «Ճաննի ամիսը» վէպում...:

Նախապէս գաղտնիքը վարկածի կառուցածքային «միամրողչութիւնն է» կրում, որ երեւոյթը մեկնաբանում է դիպումի տրամաբանութեամբ: Անպատեհականության բանականության այս «սկզբունքը» պատումի մէջ ուղղորդուած է դէպի Աստուած, դէպի կատարելության ճանաչումը: Եւ քանի որ վարկածի մէջ դիպումը ապրումին «համընկնելու», իրական նշմարութեանը հանգելու՝ Միակ պահի աննախադրեալ վիճակն է «ներկայացնում», ինչպէս, օրինակ, «Հին ահում»՝ գայլի դէմ պատանու յայտնուելը, երբ այդ օրը կանուխ էր դուրս էր եկել տնից, կամ՝ «Անառակ որդու վերադարձը» պատմութեամբ՝ ճանապարհի «ձմեռային վթարը», նրան գուգադիր՝ կնոջ մարմնի անյազ ծարաւի միջոցով երեւակայութեան յաղթահարումը, որ ճառագում է մահուան և ազատության ճանաչումով (թէկուզեւ մօր մարմնի՝ էդիպեան քարոյթը):

Կերպարի նախադրեալը լուծելիս Այուագեանը ինչպէս «Հին ահում», «Ճաննի ամսում» եւս, ելնում է անկողմնակալ տարեգրի, նրա էութեան, միաձոյլ ներդաշնակութեան «մատնումի» սկզբունքից: Իւրաքանչիւր կերպար ինքնարտայայտման և ճանաչողութեան յագեցումի ոլորտում տրոհուած է ժամանակի «միամրողչութեան» մէջ: Այսինքն՝ տրուած է եւս-ի պէրսոնալիստական (անձնագոյարանական), ինքն իր էութեան պոտենցիալ (ներակայ) - անկրաւորական քննարկով, որ արտայայտելի է իր երեւոյթի ժամանակային հոլովոյթով: Այսպէս. կերպարը այս առումով ժամանակի մէջ ածանցելի չէ, այլ նախասկզբնական տրուածութիւն է, որ անձնաւորում է գիտակցութեան «իրացման» ոլորտում: Մ. Շէլլերը այն որոշարկում է «գործողութեան ամրողչութեան և հնարաւորութեան» մէջ, ուր անձի (տիպի) բարդ միասնութեան մէջ «եւ ոգին, եւ հոգին, եւ մարմինը» ներընդգրկում է անձի հայեցման որոշարկման - ձգտումի ճանաչողական ոլորտում, հետեւաբար պատումի վարկածը քաղմիտք է «Հին ահում» և «Ճաննի ամսում». առաջինը՝ պատանու փրկութեան մաքառումի քաղածաւալ շերտերով, որոնք սկսում են անգիտակցութեան և «եթէ»-ի պայմանական - պատումային այն շրջաբերում-ներում, որոնք չեն հանգում որոշարկուած աւարտի, եթէ նախապէս տրուած չեն գիտակցութեան անվերացական «նմանութեան մէջ», երկրորդը՝ «Ճաննի ամսում» անձի պատումի մէջ փոխաբերող «այլակեցութեան» և այն գիտակցելու քաղմագան ոլորտն է, որոնք հանդէս են գալիս տարբեր տիպերի «մեկնակեցութեան հաղորդակցման մէջ», երբ առաջնային է դառնում սպանութեան վարկածի ընկալման «փոխաբերական միասնութիւնը» [նրանք (տիպերը) միասնութեան մէջ են յայտնադրելի], հետեւաբար՝ կերպարակերտման այուագեանական սկզբունքի մէջ ներառում է ընդհանրապէս «ոգին-մարմինը»: Անձնագոյարանական փիլիսոփայութեան մէջ այն արտայայտելի է *քերդեանեան*

¹ «Գրական Թերթ», 15 - 30 Ապրիլի, 1999թ.:

աշխարհընկալումով՝ ըստ որի «մարմինը մասնակից է նաև նախադրությանը, նա մատերիա է»¹:

Ֆեյնմեյնդոգիական առումով «Ճաննի Ամիսը» վեպի վերլուծական համակարգում, կարելի է ասել. ամեն մի մտաբանական «գործողության» նախորդում է «ես կամ» դիրքորոշումը (հորափոքր ունի իր վարկածը, հայրը՝ իր, ֆենիչը եւ Բոնիչը՝ այլ ընկալում եւ այլն): Բայց իւրաքանչիւրի մէջ, պարտականութեան գործողութիւններում, արարքի իւրաքանչիւր փայլ «ըն-
ձեռնում է» նրանց ժամանակի այն սեւեռուն յեմակետերում, երբ անգիտակից արարքը «նմանողութեամբ» գիտակցում է մի այլ արարքի մէջ, ինչը հնարաւոր է հաւաստագրել մի այնպիսի յարաբերութեան մէջ, որ դուրս է գիտակցութեան կեանքի՝ cogito-ի հոսուն ոլորտից, հետեւաբար պատումի եւ կերպարնկալումի այլուզեանական մեկնակետը համընդհանուր տիպ է ստեղծում, ինչպէս իւրաքանչիւրի մէջ՝ Ագոդեւսի կերպարը:

Առանցֆային այս կերպարի շուրջը «հաւաքելով» պատումը, հանգում ենք ընկալման մի դրսեւորոյթի, որ կառուցուածֆային իմաստակրութեամբ յագեցնում է սպանութեան արարքում, վերանում ճշմարտութեան էութեան համակարգի: Ձգողութեան այս ոլորտում գիտակցութեան հոսքը ժամանակի «համապատաս-
խան» իրադրութիւններում, կանխարկելով սիւժէն, «մի» իրական «իր» դրսեւորոյթով ընկալում է դեռեւս չգիտակցուած ժամանակագոյութիւն («Ճաննի ամիսը»), իսկ իր իմաստի նախադրութեան ձգտումի մէջ փոխաբերում մեղքի, մահուան իմացութեան, որ կրում է անձը գոյաժամանակի ներընթաց շարժման մէջ, «իր» տիպի էութեան ընկալման գիտակցութեան մէջ:

Ողբերգականը, սակայն, ժամանակի ընկալման, այնուհետեւ՝ «մտահանգ-
ման» անհամապատասխանութիւնն է, որ ամեն մէկը ունենալով իր նախնի ամիսը, այդ Միակ ժամանակի մէջ է ներառելու թերեւս արարքի միասնութիւնը այնքանով, որ պէտք է ներապրուի, կիզակետուի իմաստի իր էութեամբ: Թերեւս ապրումի «ներսում», իւրաքանչիւրի խօսքում հնչող՝ «յօրինուածֆենըն են խարում» արտայայտութիւնը, վեպի կառուցուածքի մէջ վերիմաստաւորում է անձի պատահական արարքից ընդհանրապէս արարքի էութեանը հանգելու խնդրում, ինչպէս նաեւ ժամանակի մէջ գիտակցուելու, ողբերգական անհամապատասխանութեան մէջ ֆենիչու այն աններդաշնակութեան իմաստը, որ կայ կոնկրետ ծերունու սպանութեան վարկածում: Այլ խօսքով՝ ճաննի ամիսը մտաբանական «կատեգորիա է», որ «յօրինուած է» ժամանակի մէջ այնքանով, որքանով նախնական արարքի յարաբերութեան մէջ թերեւս չգիտակցուած, բայց նմանութեան ներքին համապատասխանութեան պոտենցիալ է կրում՝ իբրեւ պատում: Վ. Այլուզեանը այս երեւոյթը մեկնաբանում է այսպէս. «այն» (վեպը) ինքնակայ ու քեկքեկուն-դարձդարձիկ բարախն ունի, որ ոչ թէ որեւէ տեղ է տանում, այլ ապրեցնում է «նոյն տեղում...»²: Հետեւաբար, անձը (սպանողը) ողբերգական է ժամանակի իր անհամապատասխանութեան մէջ, հորափոքր՝ իր, ամբոխը՝ իր, որոնք Աստուծոյ ստեղծած աշխարհը վերապրում են իրենց մէջ, սպանութեան արարքի միջոցով ուզում են նախաշէլ նրան, բայց կատարելութեան ջղաճգումի, մտքի երեւակայութեան եւ մահուան ոչինչից այնպիսի չհասնելով, ողբերգականօրէն տատանում են քանականօրէն նախաշէլի մեղքի, կնոջ մարմնի գայթակղութեան (պատանու եւ հորափոք արնակցական բարդոյթը), պետութեան եւ հասարական պարտքի պարտադրեալ ճիրաններում, որին յանձնառել են իրենց ազատութիւնը-իրաւունքը կրելու-օտարելու, եւ, առհասարակ, Հաւատի եւ Աստուծոյ անհանաչելիութեան ոլորտում, որտեղ անձը որոնում է իր բացարձակ ինքնութիւնը, որի ոլորտում հնարաւոր է գտնել համապատասխան-

¹ Նիկոլայ Բարդեաւ, «Մեմակցութեան հաղորդակցման փիլիսոփայութեան ֆենախօսութիւն», [«Նոր-Դար», հ. 7, 1998, էջ 197 (թարգմանութիւնը Կամո-Մամասէ Աղաբեկեանի)]:

² «Գրական Թերթ», 15-30 Ապրիլի, 1999թ.:

նութեան ժամանակը՝ ինքնակայ, յաւերժ: Կարելի է ասել, որ ինչ որ մի տեղ կայ այդ անհասանելի կատարելութիւնը, որին ձգտում են երեւակայութիւնը եւ հաւատը, բայց ողորդականութիւնը անձերի այն է, որ բանականութիւնը ծանօթ է «յարաքերական նշմարտութեանը»: Նրանք արարքի մասին վկայում են արարքի լեզուով, «որոնց տարածութեան-գետիւնը» ժամանակն է... որոշ արձագանք-դէպքեր լեզուի «թիկունքում» պատմական ժամանակ են ենթադրում, բայց մէկն յուշելով նկատում է. «մի բան ասելու համար՝ մէկ այլ բանի մասին են խօսում»¹: Հետեւաբար, մեղսական կեցութիւնը հնարաւոր է դառնում «սկզբնական մեղսական կեցութեան հիման վրայ» (Հայդէգեր): Կեցութեան առաջին որոշութիւնը այս պարագայում կրում է Ոչինչը. քնօրրանը ժամանակի, որ հարկաւոր է ունկնդրել լեզուի միջոցով (Պլատոն): Նրանում առկայ է գիտակցութեան *ֆէնոմէնը*, որը ապրել՝ նշանակում է ժամանակի մէջ համապատասխանել նրան (որին ձգտում է կասկածալը՝ պատանին՝ մահուան եւ սպանութեան վարկածը պատումի մէջ միահիւսելով):

Ընդհանրապէս այդ ներթափանցումի «հակադրութիւնը» «Հանքի ամիսը» վէպում քախման մի եզր ունի, որ հտընթաց դիմադրութեան մի պատկեր է կրում. ամէն մէկը վկայում է Ազմոդեւսին: Կասկածալի հայրը պատմում է սարի նանապարհի այն «անշարժութեան» կէտի մասին, որի «հետեւում» եկեղեցին է, ուր ժամանակը Հանապարհին կանգ է առել, հողի խորքից լսում է «արեան աղաղակը» աստուածաշնչեան եղբայրասպանութեան կանչով, սպանուողի արիւնը հողի ոլորտի միջոցով է վերադառնում, ուր մահուան հանգրուանն է, միայնակութիւնը անձի [նրան Աստուծոյ հետ յարաքերութիւնը վկայում է Արուսեակ Գէարեանը (գէա - հող) եւ այլն]: Ուստի գոյութեան պատրանքը կասկածալի եւ հօրաքոյ, Ազմոդեւսի կերպարնկալումով ձգտում է իր ժամանակին, որ նշանակում է՝ լինել ընկալելի... Ընկալումի այդ ժամանակի մէջ, ընդամին, անեզրութեան եւ հողի պատրանքն է, որի մէջ գոյի սերմնահատիկը «մեռնում», ելնում է մեղքի գիտակցութեան միջոցով, ընթանում դէպի գոյաւորի լինելութեան Ոչինչը, Կատարելութեան նոր հանգրուանը, դէպի Այն, որ Տուն է կոչում, Աստուած...

90-ականների հայ արձակում Այուագեանը, ահաւասիկ, մի հանգրուան է ստեղծում, որ արդի հայ գրականութեան ուղիներից մէկն է, աւանդոյթի առումով՝ հայ եւ համաշխարհային գրականութեան ծիրով ձգտող...: Բայց եւ՝ «Արուեստի լաւ երկը հենց նրանով է կարելու... իր ողջ լրիվութեամբ», որ «կարող է արտայայտուած լինել միայն իրենով»²: Այուագեանի մէջ, գրաւոր խօսքը ննջելով ի սկզբանէ՝ որպէս «վստահելիութեան եւ մնայունութեան հաւաստիք»³, մահուան եւ «սարսափի» դէմ կրում է իր (իմ) Տունը, որի «կրծքին շողում է պատմութեան եւ փորձառութեան հմայքը»: Հետեւաբար, (փառք Աստուծոյ), եթէ «նման վէպեր (ըստ Այուագեանի) ժողովուրդները միայն մէկ հատ են ունենում»⁴ ինչպիսին «Վերքը...»՝ նանապարհ քացող, մեմք այդ «ծննդոց» շարքում ունեմք արդէն վարուժան Այուագեանի վէպը, որի մասին ֆենադատութեան լուծիւնը դատապարտուած է վաղը չֆենդանալու անյոյս պատրանքով...:

ՍՈՒՐԷՆ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ

¹ «Գրական Թերթ», 15 - 30 Ապրիլի, 1999թ.:

² «Առաւօտ», 2 Հոկտեմբերի, 1999թ., էջ 12:

³ Տե՛ս նոյնը:

⁴ Տե՛ս նոյնը:

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

ՄԱՆԿԱՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԸ ԵՒ ԻՐ ԵՐԳԸ մանկապատանեկան ծախսերն ենթադրաբար մը, ուշադրութեան արժանի մի քանի երևույթներով:

Նախ՝ անոր պաշտօնական հաստատութեան մը կողմէ, այս պարագային Ամերիկայի Արեւելեան շրջանի Առաջնորդարանի հայ դպրոցներու կրթական եւ Մշակութային Կեդրոնի Ս. Վարդան մամուլէն հրատարակուած ըլլալը, ինչպէս նաեւ գրքին սկիզբը դրուած Թեմիս բարեջան Առաջնորդին՝ Խաժակ Արք. Պարսամեանին հայրական խօսքը, արժանի, յատուկ հանգամանք եւ կշիռ տուած են գործին:

Ապա՝ ուշադրութեան արժանի են ենթադրաբար բնագրային նիւթերուն բովանդակութիւնները, որոնց մեծամասնութիւնը հիմնուած է հայ տոմարային (գալէնտրիգ) տօնախմբութեանց եւ հայ ժողովուրդի կեանքին կապուած աւանդութիւններուն վրայ: Ահաւասիկ երգերուն անունները.-

Խարիսխը մեր հայ հաւատքին, Արարատ, Նոր Տարի-Ամանոր, Ճրագալոյց, Ցեզի մեզի մեծ աւետիս, Զօրհնէ՛ք, Սուրբ Սարգիս, Քաջն Վարդան. Տեառնընդառաջ, Բարեկենդան, Միջինք, Ծաղկազարդ, Սուրբ Զատիկ, Համբարձում, Հոգեգալուստ, Նահատակաց օր, Այլակերպութիւն-Վարդավառ, Աստուածածին, Խաչվերաց, Տաղաւարներ, ՄԱ-Մա-Մա, Պապան սիւնն է, Տնօրհնէ՛ք, Մատաղօրհնէ՛ք, Անունի օր, Սրբոց Թարգմանչաց, Ոսկեղար, Հայերէնը իմ պապերուս, Առաքելներ Յիսուս Փրկչին, Քրիստոնեայ ազգ առաջին, Աստուածաշունչ, Սուրբ Էջմիածին, Հայկական Պատարագ, Սուրբ Գրիգոր

Լուսաւորիչ, Մեսրոպ Մաշտոց, Սահակ Կաթողիկոս, Սուրբ Միւռոն, Հայր երկնաւոր, Հող հայրենի, Աղօթք, Ուխտավայր, Հայաստանը պէտք է ծաղկի:

Թէեւ երգերը կը շօշափեն զանազան եւ բազմադիմի նկարագիրներով նիւթեր, անոնք, սակայն, շնորհիւ մէկ գրիչէ՛ր բխած ըլլալուն, ու այդ ալ մանկավարժական սկզբունքներով առաջնորդուած գրիչէ՛ր՝ Սիլվա Տէր-Ստեփանեանէն (Ամերիկայի Արեւելեան Թեմի Առաջնորդարանի, Նիւ Եորք, Հայ Դպրոցներու Կրթական եւ Մշակութային Կեդրոնի տնօրէնուհի, գիրքը դարձուցած են ոճային միասնութեամբ մէկ մեծ շրջանակային (cyclical) յաջող գործ, ու այդու իսկ պատճառաւ կարելի է գայն համարել այլազան երգերու օղակներով կազմուած բոլորակ երգաշղթայ մը:

Այս 42 մանկապատանեկան բանաստեղծութիւնները 42 երգերու վերածող երաժիշտն է Կոմիտաս Գեորգեան:

Անմիջապէս ըսեմ, որ Գեորգեանի այս աշխատանքը կարելի է գնահատել որպէս սքանչելի հսկայական գործ, անոր համար որ իւրաքանչիւր ոտանաւորի տալով յատուկ ենթադրական մեղեդային արտայայտութիւն, կարողացած է հարազատօրէն, ձայնակիչերով գծագրել եւ ներկայացնել 42 երփներանգ երգապատկերներու տօնացոյց մը:

Բացի մէկ երգէն, բոլոր երգերն ալ ունին դաշնակի նախաբան, որոնց մեծամասնութիւնը երկհատածանի է: Գեորգեան մանկավարժական միտումներով նախաբանները կարն է ըրած, որպէս զի երբ փոքրիկները կեդրոնացած

եւ պատրաստ են երգելու, կարճ ժամանակի մէջ, առանց անոնց կեդրոնացումը կորսնցնելու, երգի ներքին տրամադրութիւնն ու երաժշտական ձայնակայքը (tonality) հաստատուի ու անցնին երգելու:

Բացի երկու երգերէն եւ ուրիշ երգի մը վերջաւորութենէն, որոնք երկծայնով գրուած են, բոլոր երգերը վանկային եւ տնային ռեբրով յօրինուած եւ յատկապէս մանկապատանեկան միաձայն խումբերու համար գրուած են:

Գէորգեան մեծ վարպետութեամբ օգտագործած է ամանակային (meter) այլատեսակ կարելիութիւններ, կարենալ ճիշդ կերպով արտայայտելու համար բնագիրներուն ներքին չափերը. իսկ, ձայնանիշերու տեւողական զանազան տեսակի արժէքներու գործածութեամբ, երգերու մեղեդիներուն տուած է շարժունութիւն եւ կենսունակութիւն: Այս բոլորով, ան արտադրած է մանկապատանեկան երաժշտական բնագաւառին յատուկ գլխաւոր տեսակային (ֆայլերգային, ֆնարերգային եւ պարային) նկարագիրներով երգեր:

Մանկապատանեկան երաժշտութեան պարտադրած բոլոր սահմանափակութիւններովը հանդերձ, Գէորգեան կարողացած է յաջող կերպով 42 երգերուն ալ առանձին-առանձին անհատականութիւն տալ: Ասիկա ցոյց կու տայ ստեղծագործող երգահանին մեծ նարտարութիւնը:

Բոլոր երգերն ալ ունին դաշնակի ընկերակցութիւն: Շնորհիւ երաժշտական իր նուրբ ճաշակին եւ հասկացողութեան, Գէորգեան, նման երգերու եղանակներուն, գործածած է պարզ, սակայն այլազանութեամբ ճոխ դաշնաւորման ռե մը, որով կարողացած է եղանակներն ու դաշնաւորումները օրկանապէս իրարու հետ միաձուլելով դարձնել զանոնք մէկ ամբողջութիւն: Այսպիսով, ոչ միայն

երգերուն տուած է լեցուն եւ պերճ հնչեղութիւն, այլ առիթ՝ փոքրիկ երգողներու ականջներուն միանգամայն մէկէ աւելի ձայներ լսելու կարողութիւնը զարգացնելու: Ի դէպ ըսեմ, որ դպրոցներէ ներս երգի դասերը անպայմանօրէն պէտք է դաշնակի ընկերակցութեամբ կատարուին, որպէս զի փոքրիկին մօտ լսողութեան կարողութիւնը զարգանայ եւ հնչիւնի (pitch) գաղափարը հաստատուի:

Այս երաժշտագիրքը կու գայ խտասալիկով մը, պատրաստուած Հայաստանի մէջ, մրցանակներու արժանացած «Տաթև» մանկապատանեկան երգչախումբով, ղեկավարութեամբ վարպետ, արուեստագէտ երաժիշտ՝ Վաչագան Նաւասարդեանի եւ դաշնակի ընկերակցութեամբ՝ Լիանա Փիրումեանի եւ Կոմիտաս Գէորգեանի: Շատ սիրուն եւ շնորհալի կերպով կատարած են բոլոր 42 երգերը, որոնք, յիշուի, երջանիկ ապրումներով կը պարուրեն ունկնդրին հոգին:

Խտասալիկը՝ ուսուցանելու լաւ միջոց եւ գործիք է:

Սոյն երաժշտագրին ճաշակաւոր դասաւորումով, մաքուր, կոկիկ եւ ներկայանալի պատրաստութիւնը գործն է անոր խմբագրին, խղճամիտ մտաւորական եւ դաստիարակ Պրն. Նուպար Բիւփէլեանին:

Երաժշտագիրքը ձօնուած է Տէր Ստեփանեաններուն կողմէ իրենց երաժշտասէր մօր՝ Տիկին Ալիս Տէր Ստեփանեանին եւ հրատարակուած իրենց իսկ հաստատած «ԱՄՍԻԱ Տէր Ստեփանեան Ֆոնո»-ին յատկացումով:

Եւ վերջապէս երաժշտագրի կողմի արուեստի գործը կատարած է Արմէն Էտկարեան:

Այսպիսի հարուստ երգերու զանձարան մը անպայմանօրէն իր տեղը ունենալու է դպրոցներու երաժշտական ծրագիրներուն մէջ:

ԳՐԻԳՈՐ ՓԻՏԵՃԵԱՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՅ ԺՈՂՈՎԸ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

«Եպիսկոպոսաց ժողովի դերը Հայ եկեղեցւոյ մէջ» նիւթի ամենակարեւոր խնդիրն է ճշտել կանոնական կապը եկեղեցու պետի՝ աշխինքն կաթողիկոսի, եպիսկոպոսապետի կամ ֆահանայապետի եպիսկոպոսական կարգի հետ: Եպիսկոպոսական ժողովի վերահաստատման համար անհրաժեշտ է ընդունել, որ Ազգային ժողովների գերագոյն իրաւասու մարմինը եղել է եպիսկոպոսաց դասը, անկախ այն րանից, թէ ով է եղել ժողովի հրաւիրողը՝ կաթողիկոսը, Բագաւորը, նախարարը կամ եպիսկոպոսը: Հայ եկեղեցին գոնէ մինչեւ հինգերորդ դարի երկրորդ կէսը անբաժան մասն էր տիեզերական եկեղեցու եւ հետեւաբար ղեկավարւում էր ընդհանրական եկեղեցու աւանդոյթներով: Ո՞րն էր այդ աւանդոյթը:

Հաւատով եկեղեցին խոստովանում է իր հնազանդութիւնը «ի մի միայն ընդհանրական եւ առաքելական սուրբ եկեղեցի» յօդուածին, ինչպէս նաեւ՝ մի Տէր Աստուած ի Հայրն ամենակալ, եւ ի մի Տէր Յիսուս Քրիստոս եւ ի սուրբ Հոգին» յօդուածներին: Արեւելեան Ուղղափառ եկեղեցիները չունին եկեղեցու մասին դաւանանք նման երրորդութեան դաւանանքին, որ առաջին երկու Տիեզերական ժողովները քանաձեւեցին, ոչ էլ նման Քրիստոսաբանական դաւանանքին, որ եփեսոսի եւ Քաղեդոնի ժողովները մշակեցին: Եկեղեցին նկարագրւում է որպէս Նոր արքայութիւն, հոգեւոր դրախտ. «հրեշտակաց քնակարան եւ մարդկան փառարան»: Նոյնիսկ Կաթողիկ եկեղեցին, որ մշակել էր հարուստ աստուածաբանական գրականութիւն, եկեղեցու վերաբերեալ դաւանական քանաձեւումի

մշակումը համեմատաբար նոր է, որի վերջնական քանաձեւումը վերագրւում է Վատիկանի Ա. ժողովին: Անշուշտ, կացութիւնը փոխուել է նաեւ Արեւելեան Ուղղափառ եկեղեցիների համար վերջին դարում: Եկեղեցաբանութիւնը դարձել է աստուածաբանութեան կարեւոր թեմաներից մէկը:

Ուղղափառ եկեղեցիների ներդրումը եկեղեցաբանութեան մէջ չենք կարող ժխտել: Փորձենք տալ Ուղղափառ եկեղեցու եկեղեցաբանական դաւանանքի կարեւոր տարրերը: Մեկնակէտը Իգնատիոս հայրապետի կարծիքն է տեղական եկեղեցու եւ հաւատացեալների «ի մի վայր ժողովիցիք յեկեղեցին... Եւ արդ ի ժողովելն ձեզ ի միասին ոչ է տուն Տեառն ձեզ տեղի հաց ուտելոյ, ապա եթէ գայցէ եկեղեցին ի մի վայր, եւ արդ զի՞նչ իցէ, եղբարք, յորժամ ի մի վայր ժողովիցիք»։ աշխինքն եկեղեցին դաւանում է Վերջին Ընթրիքի Քրիստոսի մարմինը. «զի մի հաց, մի մարմին եմք քաղումքս, զի ամենեքին ի միոջէ հացէ անտի վայելեմք» (Ա. Կորնթ. Ժ: 17):

Եպիսկոպոսը որպէս նախագահողը իւրաքանչիւր պատարագի, եկեղեցիների միութեան խորհրդանիշն է՝ իր անձի մէջ ամփոփելով ազգային եւ տիեզերական եկեղեցին, ներկայանալով որպէս Քրիստոս Աստուծոյ առաջ եւ ներկայացնելով Քրիստոսին՝ հաւատացեալներին. «Թող եպիսկոպոսը նախագահի Աստուծոյ տեղ» (Իգնատիոս 35-107):

Այդ էական միութիւնը ազգային եկեղեցիների միջեւ, իրականանում է եպիսկոպոսների միութեամբ եւ հաւասարութեամբ: Այս փաստը ինքնին հաստատում է մէկ այլ, ոչ պակաս

հանգամանք, որ եպիսկոպոսական ձեռնադրութեանը անհրաժեշտ է մասնակցութիւնը մէկից աւելի եպիսկոպոսների, որոնց դերը միայն շնորհների փոխանցումը չէ, այլ դրսեւորումն է այն իրողութեան, որ այն շնորհը, որ իրենք ստացել են եկեղեցում Աստուծոյ կողմից, այժմ տրւում է ձեռնադրուող եպիսկոպոսին: Ուրեմն, եպիսկոպոսական ժողովում իւրաքանչիւր եպիսկոպոս կիսում է այն համոզումը, որ իր հեղինակութիւնը վկայումն է բոլորի ունեցած հեղինակութեան: Այս՝ արտայայտութիւնն է միասնական հեղինակութեան եւ ոչ թէ գերադաս իշխանութեան:

Պատմութեան տեսանկիւնից, ազգային մի եկեղեցի կարող է հաստատուած լինել առաքելներից մէկի կողմից, ինչպէս Պօղոսի, Պետրոսի, Մարկոսի կամ Թադէոսի եւ նաեւ այն եկեղեցիների, որոնց հիմնադրումը կապուած չէ առաքելներից մէկի անուան հետ: Սակայն բոլորն էլ հաւասար են եւ լիուլի առաքելական, ճիշտ այնպէս, ինչպէս «ՄԻ Է, ՍՈՒՐԲ, ԵՒ ՈՒՂՂԱՓԱՌ Է» եկեղեցին: Իրենիոս հայրապետ (115-202) վկայում է. «Եկեղեցու ներկայացուցիչները, դիտելով բոլոր տիեզերքը, հաստատ պահում են առաքելական անուանութիւնը եւ ցոյց են տալիս մեզ, որ բոլորը ունեն միեւնոյն հաւատը... դեկավարում են միեւնոյն կանոններով եւ միեւնոյն օրէնքներով՝ թէ՛ եկեղեցու կառավարութեան եւ թէ աստիճանակարգութեան մէջ»: Կիպրիանոս ասում է. «Բոլոր առաքելները շնորհուած են հաւասար պատուով եւ իշխանութեամբ, բոլորն էլ Քրիստոսի հօտը հովուող հովիւներն են: Այդ միութիւնը մենք պիտի հաստատ պահենք եւ պաշտպանենք, մանաւանդ եպիսկոպոսներս, եկեղեցու տեսուչներս, որովհետեւ եպիսկոպոսու-

թիւնն էլ Մի է... Թէեւ քաժանուեց մասերի աշխարհի չորս կողմերում:

Այս պարագային հարց է ծագում ոչ միայն ինչպէ՞ս, այլ ինչո՞ւ առաջացաւ գերազահութեան սկզբունքը: Տասներորդ դարից սկսած արեւմուտի եկեղեցիները յստակ զանազանութիւն են դնում եկեղեցական կարգերի իշխանութեան եւ իրաւասութեան միջեւ: Արեւելում երբեք նման տարբերակում չառաջացաւ: Երբ եպիսկոպոսները պապ կամ կաթողիկոս են ձեռնադրում, ձեռնադրեալը աւելի վերահաս իրաւասութիւն չի ստանում, քան ձեռնադրող եպիսկոպոսը: Հետեւաբար պապը կամ կաթողիկոսը գերադաս չեն եպիսկոպոսից, այլ հաւասար են նրանց, ենթակայ բոլոր կանոններին, որոնց ենթակայ են եպիսկոպոսական դասը: Կանոնն Առաքելականի ԼԴ յօդուածը հաստատում է.

«Ամէն մի ազգի եպիսկոպոս պարտաւոր է յարգել իրենց միջից առաջագոյնին, եւ համարել իրենց պետը, եւ ոչ մի որոշում չվերցնել առանց նրա համաձայնութեան: Բայց ամէն մի եպիսկոպոս կարող է որոշումներ առնել, որ իր ծուխին է վերաբերում կամ այն տեղամասին, որ իր իշխանութեան տակ է: Նոյնպէս նա, որ իրեն բոլորի միջից առաջինն է համարում, իրաւունք չունի որոշումներ վերցնել առանց բոլորի համաձայնութեան»:

Կանոնն Առաքելականի ԼԴ յօդուածը պահանջում է, որ առաջնորդի հեղինակութիւնը իր թեմից դուրս պէտք է կրի հաւաքականութեան հաւանութիւնը: Նոյն թեմում գործող եպիսկոպոսը չի կարող որոշումներ վերցնել առանց իր առաջնորդի համաձայնութեան, իսկ եպիսկոպոսապետն էլ չի կարող որոշումներ վերցնել առանց եպիսկոպոսական դասի համաձայնութեան:

Եպիսկոպոսապետը հեղինակութիւն չունի իր իշխանութեան տակ գործող եպիսկոպոսների վրայ, որովհետեւ ինքը չէ, որ ընտրում եւ ձեռնադրում է նրանց, այլ եպիսկոպոսական ժողովը: Այնուհանդերձ եպիսկոպոսապետի առաջնութիւնը միայն պատուոյ տիտղոս չէ, եւ ոչ էլ ժողովների մէջ նախագահութեան պատիւ: Կանոնք Անտիոքայ ժողովի Թ-րդ յօդուածը, որ հիմնականում վերհաստատում է Կանոնք Առաքելականի ԼԴ յօդուածը. «որ իւրաքանչիւր իշխանութեան եպիսկոպոս իցեն իմասցեն, զի մայրաքաղաքաց եպիսկոպոսն թիկունք է նոցա եւ հոգաբարձու եւ ամենայն ոք զինչ եւ պատասխանի կամի առնել, առ նա ընթանալ, եւ ոչ նմին կաթողիկոսին առանց հաւասարութեան այլոց եպիսկոպոսացն գործել ինչ» (ԿՀ.ԿԱ) կամ՝ «այլ յայլոց ամենեւին մի իշխեսցէ գործել եւ ձեռնամուխ լինել արտաքս, քան զկամս մայրաքաղաքի եպիսկոպոսին» (ԿՀ. «Կանոնք Անտիոքայ»):

Հայ Ազգային Եկեղեցու կանոնական իրաւունքը զարգանում էր քաղաքական եւ հոգեւոր իշխանութիւնների համախոհութեամբ: Հայ պետականութեան անկումից յետոյ, հայ ժողովուրդը միակ հոգեւոր եւ քաղաքական իշխանութիւն ճանաչել է Մայր Աթոռի գահակալին, Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին, որն իր կարգին միշտ էլ հանդէս է եկել ամբողջ հայ ժողովրդի անունով: Մեծ վարդապետ Գրիգոր Տաթեւացին այսպէս է քննադատում կապակցութիւնը. «Ազգ առ ազգ քաժանեալ լինի գաւառաւ եւ լեզուաւ եւ կանոնական սահմանաւ, որ են աւանդութիւնք եւ հաւատք եկեղեցւոյ: Եւ քաժանումն յաւէտ զքան գաւառաւ եւ լեզուաւ՝ կանոնական սահմանաւն ասացեալ լինին: Այսպէս եւ առ

միաքանութիւնս է իմանալ. առաւել միաքանութիւն ասել, զորս կանոնական սահմանադրութեամբ է, քան որ գաւառաւ եւ լեզուաւ» (ԳԹ, ԳՀ, ՇԾԲ): Այսպէս Տաթեւացին թէեւ մարդկանց յատկանշում է ըստ նրանց ծագման գաւառի եւ լեզուի, այնուամենայնիւ նա կարեւոր դեր է վերապահում ազգային կրօնական միասնութեան, քանի որ յաճախ հոգեկան միասնութիւնը աւելի ուժեղ է քան քաղաքականը: Այս է եղել Մայր Աթոռի գահակալների նշանաբանը, ուր էլ որ եղած լինէր նրանց նստավայրը:

Հայ եկեղեցու օրէնսդրութիւնը ստանում է եկեղեցական գրաւոր կանոնադրութիւնների կերպարանք՝ ընդգրկելով եւ կանոնաւորելով հայ համայնքների ոչ միայն եկեղեցական, այլեւ յաճախ քաղաքացիական կենցաղի պահանջները:

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին, որպէս գերագոյն իշխանութիւն, կրօնա-դաւանական հարցերի լուծման եւ ժողովների գումարման իրաւասութեան խնդիրներում ընդունում է կրօնական եւ դաւանական հետեւեալ ոչ ազգային ժողովների կանոններն ու որոշումները.

Ա, Տիեզերական Նիկիայի 325թ
Բ, Կ. Պոլիսի 381թ
Գ, Եփեսոսի 431թ

Արտաքին տեղական ժողովներ
Անկիւրիայի, 313-315թ
Գանգրայի, 340թ.
Անտիոքի, 341թ
Սարդիկայի, 344-347թ
Լալոդիկայի, 365թ.

Իսկ ինչ վերաբերում է ազգային եկեղեցական հարցերին, դեկլարում է Ազգային Ընդհանուր Բաժնեկոչ ժողովների որոշումներով՝ սկսած

Աշտիշատի ժողովից թ.354 մինչև երուսաղէմի ժողովը թ.1652, որոնք ընդհանրապէս հիմք են ծառայում կաթողիկոսի և նուիրապետութեան փոխարարութեան արտայայտութեան ու եկեղեցու միութեան և նաեւ եկեղեցու վարչական ղեկավարման:

Եկեղեցիները ժողովներով կառավարելու սովորութիւնը սկսել է Առաքելներից, և Բ, Առաքելական Կանոնի ԼԵ կամ ԼԷ յօդուածը թելադրում է, որ «տարին երկու անգամ եպիսկոպոսական ժողով լինի՝ բարեպաշտական խնդիրների շուրջ խորհրդակցելու և եկեղեցում պատահած գծութիւնները վերացնելու համար. առաջինը՝ Պենտեկոստէի չորրորդ շաբաթում, և երկրորդը՝ աշնանը Հոկտեմբերի ԺԲ-ին: Կանոն ԼԵ-ն. «Երկիցս ի տարւոջ ժողով լիցի եպիսկոպոսաց և բնեւսցեն ընդ միմեանս զվարդապետութիւն բարեպաշտութեան և զպատահեալսն յեկեղեցւոջ ընդդիմամարտութիւն՝ լուծցին, մի անգամ ի չորրորդ շաբաթուն Պենտեկոստէի և երկրորդն յաշնանայինսն յերկոտասաներորդ աւուրն Հոկտեմբեր ամսոյն,» (ԿՀ: ԿԱ): Դ և Ե դարերում և յետոյ այս կարգը պահպանուում էր: Երբ հաւաքուում էին կաթողիկոսն ու աշխարհի եպիսկոպոսները, իշխաններն ու սեպուհները և շինականները տարեմուտը տօնելու համար, ժողովներ էին գումարում:

Բ. Կանոն Առաքելական յօդուած Զ-ում կաթողիկոսի եպիսկոպոսապետի պարտաւորութեան մասին կայ հետեւեալը. «Կարգեցին առաքեալք և եղին հաստատութեամբ... կաթողիկոսն դէտ և գլուխ և օրէնսդիր լիցի ժողովրդեանն, զի ըստ բերանոյ վնարեացի ամենայն ինչ, որպէս Մովսէսի և Ահարոնի էր» (ԿՀ: ԿԱ): Ուրեմն, սուրբ Առաքելների

կարգադրութեամբ կաթողիկոսը ժողովրդի համար պիտի լինի դիտող, այսինքն հսկող դաւանական հարցերի՝ հաւատի շուրջ եղած տարաձայնութիւնները վերացնելու, պահպանելու համար եկեղեցու միութիւնը, պիտի լինի գլուխ ամբողջ եկեղեցու նուիրապետութեան՝ պահպանելով նրա միասնութիւնը: Ազգային եկեղեցական ժողովները հրաւիրելու իրաւունքը պատկանում է կաթողիկոսին որպէս եպիսկոպոսապետ. այդ ժողովներում նախագահութիւն է անում կաթողիկոսը, մինչև իսկ եթէ թագաւորը ներկայ էր ժողովին: Առանց կաթողիկոսի ժողով կարող էր լինել միայն երկու դէպքերում, առաջինը, երբ կաթողիկոսը մահացած է և ժողով է գումարում նորի ընտրութեան համար: Երկրորդ, երբ կաթողիկոսին ազգային ժողովը դատի է ենթարկում հակաեկեղեցական գործողութիւնների պատճառով: Օրինակ՝ Քրիստափոր Կաթ. (628-630), Եգր Կաթ. (630-641), Յովհաննէս Ուլայեցի (834-855) և Գէորգ (877-897) Կաթ.: Նման դէպքերում ժողովին նախագահում է աւագագոյն եպիսկոպոսը:

Հայ եկեղեցին Դ. դարից սկսած մինչև ԺԷ դար գումարել է մօտ քսաներկու Ազգային եկեղեցական ժողովներ, որոնց վերապահում էին օրէնսդիր կամ իրաւադիր իրաւասութիւն: Փաւստոս Բիւզանդի գնահատականով հայ եկեղեցին հենց սկզբից իրագործում էր. «գործակալութեանն մեծի դատաւորութեանն»: Մեր եկեղեցու երեք դատարանական սկզբունքները մնացին անխախտ.

ա. կաթողիկոսական՝ ազգային ժողովի մասնակցութեամբ, վերջնական և անբողոքելի դատական վճռահատութեամբ, կամ ի բացակայութեան կաթողիկոսի՝ աւագագոյն եպիսկոպոսի նախագահութեամբ:

բ. Եպիսկոպոսական կամ առաջնորդական՝ սահմանափակուած թեմի գործերով:

գ. Քորեպիսկոպոսական կամ գործակալական՝ գաւառի կամ համայնքի գործերով սահմանագծուած: Այս պարտականութիւնները հնում տրւում էր կաթողիկոսարանի տասներկու «Դռան» եպիսկոպոսներին: Դա բացայայտ է այն բնորոշ դարձումով, որոնք գործաւում են հայ կանոնական որոշումների մէջ: Փաւստոս Բիւզանդ պատմելով Աշտիշատի ժողովի մասին (365թ.), բնորոշում է նրա գործունէութիւնն այս խօսքերով. «Կարգեցին, կազմեցին, կանոնեցին, յօրինեցին...» (Գ, գլ Դ): «Յօրինեցին» ծագում է «օրէնք» բառից, հետեւապէս պէտք է հասկանալ «օրէնսդրեցին»:

«Կարգեցա՛մ եւ սահմանեցա՛մ» ասւում է Կարինի (633թ.) կանոնական որոշումների մէջ: Եկեղեցու դիրքը բարձրացնելու, չարիքները կարենելու եւ հոգեւորական դասը ազնուացնելու համար 444 թուին Յովսէփ կաթողիկոսը գումարում է Շահապիւլանի նշանաւոր ժողովը «ի հրամանէ միաբանութեան», որին ներկայ են լինում ոչ միայն քսան եպիսկոպոսներ, երէցներ, քահանաներ ու սարկաւազներ, այլեւ իշխաններ: Ժողովի աշխարհական տարրը պահանջում է կրկին հաստատել Ս. Գրիգորի, Ներսէսի, Սահակի եւ Մաշտոցի կարգերը եւ աւելացնել այն, ինչ լաւ է. «Մեք, ասում են, հնազանդիմք, եւ եթէ ոք հաստատուն ոչ պահէ զկարգս օրինացն՝ եպիսկոպոս, կամ երէց, կամ ազատ, կամ շինական, պատուհասեսցի եւ տուգանս տացէ»: Այսպէս՝ եկեղեցականների ու աշխարհականների կողմից գումարուած այս ժողովը օրէնսդիր է հանդիսանում ընդհանուր ազգի համար, որի յանձնարարների համար պատիժ ու տուգանք է սահմանում: Նաեւ հետաքրքիր է

Դվինի 648թ. ժողովը, որի սահմանած տասներկու կանոններն սկսում են այսպէս. «Ես Ներսէս շնորհիւն Աստուծոյ նուաստ կաթողիկոս հայոց վասն վերոգրեալ կանոնիս ամենայն աթոռակցովք մերովք սուրբ եպիսկոպոսօք հայոց ձեռնարկեալ կնեցեցա՛մ ըստ հրամանի եւ սահմանի հոգւոյն սրբոյ եւ ընտրելոց նորա»:

Կանոնական որոշումների պարտադիր նշանակութիւնն աւելի ցայտուն կերպով շեշտւում է Շահապիւլանի ժողովի որոշումների նախաբանում, ուր առաջ են բերուած աշխարհիկ ժողովականների համաձայնութեան խօսքերը. «Արդ, օրէնք որ Աստուծոյ հաճոյ են եւ եկեղեցւոյ նորա շինութիւն, դուք գայն կարգեցէ՛ք եւ մեք հնազանդ եմք եւ հաստատուն պահեմք եւ եթէ ոք հաստատուն ոչ պահիցէ զկարգս օրինաց կամ եպիսկոպոս, կամ երէց, կամ ազատ, կամ շինական, պատուհաս կրեսցէ եւ տուգանս տացէ» (ԿՀ. ԿԾ):

Ազգային եկեղեցական ընդհանուր ժողովների որոշումներից կարելի է անել հետեւեալ եզրակացութիւնները եպիսկոպոսի եւ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի կանոնական յարաբերութեանց մասին.

Ա. Հայաստանեայց Առաքելական Ազգային եկեղեցու գերագոյն իշխանութիւնը պատկանում է Հայոց Ազգային եկեղեցական Ընդհանուր ժողովին: Այս իշխանութիւնը փոխանցւում է նոյն ժողովի կողմից ընտրուած Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին: Միմիայն Ազգային եկեղեցական ժողովն է իրաւասու այդ գերագոյն իշխանութիւնը ետ պահանջելու կաթողիկոսից եւ նրան աթոռից զրկելու: Բ. Պետութիւնը, ազգային կամ օտար, իրաւունք չունի Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին աթոռից զրկելու կամ արգելք հանդիսանալու նրա եպիսկոպոսական ժողովին:

Գ. Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի գործունեությունը, հոգեւոր կամ աշխարհիկ, միմիայն Ազգային ժողովը իրաւունք ունի քննելու եւ այդ մասին վճիռ արձակելու՝ առանց կաթողիկոսի ներկայութեան: Ազգային ժողովը բացի Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի ընտրութեան իրաւունքից, ունի նաեւ հետեւեալ իրաւունքները.

Ա. Ընդունել նորընտիր կաթողիկոսի երդումը եւ հսկել նրա գործադրութիւնը: Բ. Իրրեւ խորհրդանիշը առաքելական իշխանութեան փոխանցման եւ ազգային եկեղեցական միասնութեան հաւանութեան եւ նուիրապետական կարգի լիարժէք գնահատման, նորընտիր հայրապետի անձի վրայ առաքելականութեան փոխանցման, Ս. Հոգու շնորհների ստացման, տասներկու առաքելների նմանութեամբ՝ տասներկու թեմակալ եպիսկոպոսների միջոցով կատարում է կաթողիկոսի օծման արարողութիւնը:

Գ. Աւանդութիւնը պահանջում է, որ նորընտիր հայրապետը հաւատարիմ լինի Ս. Լուսաւորչի «Քօղի եւ աշոյն» մատեններից, որպէս արժանաժառանգ յաջորդ «Սրբոյ Հօրն Մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին»:

Հայաստանեայց եկեղեցւոյ Ազգային ժողովները իրականութեան մէջ եղել են եպիսկոպոսաց ժողովներ: Թագաւորների, իշխանների կամ նախարարների ներկայութիւնը ընդգծել է պետութեան եւ եկեղեցւոյ միասնութիւնը: Իսկ նոր ժամանակներում աշխարհականների մասնակցութիւնը հաստատում է հայոց եկեղեցւոյ ժողովրդավարական բնոյթը:

Այսօր կացութիւնը դարձեալ փոխուել է: Հայաստանի Հանրապետութիւնը խզել է Հայ Կառավարութեան կապը Հայ եկեղեցւոյ հետ՝ Սահմանադրութեան քանոնադրոյ յօդուածով. «Իւրաքանչիւր ով ունի մտքի, խղճի եւ

դաւանանքի ազատութեան իրաւունք»:

Սփիւռքի տարածքում ապրող հայերի կրօնական պատկանելիութիւնն էլ այլեւս միատարր չէ: Հետեւաբար ժամանակն է առաջնորդուելով երանաշնորհ Հանգուցեալ Վազգէն Ա. Հայոց կաթողիկոսի առաջադրութեամբ վերահաստատել եպիսկոպոսաց ժողովի կարգը՝ այն զանազանելով Գերագոյն Հոգեւոր խորհրդից եւ Ազգային ժողովից, որի համար դեռ նոյնիսկ 1945 թ. հանգուցեալ Գէորգ Զ. կաթողիկոսը մտածել էր ժողով գումարել յատուկ կանոնադրութիւն սահմանելու նպատակով: Այս առումով 1956թ. Գահիրէի եպիսկոպոսական ժողովը պատմական մեծ նշանակութիւն ունի: Ի թիւս այլ կարեւոր հարցերի, նպատակ էր դրուել վերականգնել Առաքելական կանոնը եպիսկոպոսական ժողովներ գումարելու: Նախագահութեամբ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի եւ մասնակցութեամբ բարձրաստիճան հոգեւորականների 1956ից մինչեւ 1972թ. Անթիլիասի եւ Մայր Աթոռի յարաբերութիւնների բարելաւման համար գումարուել են, բազմաթիւ եպիսկոպոսական ժողովներ: Որով այժմ ժամանակն է կանոնաւորել եպիսկոպոսական ժողովի դրոյթը՝ այն անջատելով Գերագոյն եւ Ազգային ժողովներից: Կղերապետական մեղադրանքից հեռու մնալու համար կաթողիկոսի ընտրութիւնը եւ նրան աթոռից զրկելու իշխանութիւնը պատկանում է Ազգային եկեղեցական Ընդհանուր ժողովին: Իսկ եպիսկոպոսական ժողովի իրաւասութիւնը եւ հեղինակութիւնը համազգային դարձնելու համար, ժողովին պէտք է նաեւ իրենց լիուլի մասնակցութիւնը բերեն քահանայական դասը՝ ամուսնացեալ եւ ոչ ամուսնացեալ, որոնք թէ անցեալում եւ թէ՛ այսօր անմիջական ներկայացուցիչներն են մեր եկեղեցւոյ հաւատացեալների:

Մատենագիտություն

- Աղաւնունի, Մկրտիչ, Եպսկ. եկեղեցականության զարգացումը եւ Հայ Բողոքականության իրաւունքը, Հայ Խօսնակ, Օգոստ.-Սեպտ., 1939:
- Գալուստեան, Շնորհի, Արք., Համառօտ ականարկ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ Ընդհանուր ժողովներուն կազմութեան վրայ: Իսթանպուլ, 1986:
- Յակոբեան, Վազգէն, Կանոնագիրք Հայոց, հատ. Ա-Բ: Երեւան, 1964:
- Ղլտենեան, Արսէն, Վրդ., Կանոնագիրք Հայոց: Թիֆլիս, 1913:
- Մովսիսեան, Յուսիկ, Վրդ., Հայաստանեայց Առաքելական Ս. եկեղեցւոյ պատմութիւն:

Վաղարշապատ, 1884:

- Ներսիսեան, Ներսէս, Աւագ Քին., Տիեզերական նաւաչում ստացած եկեղեցական ժողովների հեղինակութեան եւ անսխալականութեան աղբիւրները: Սիոն, Յունվր.-Փետ.-Մարտ, 1992:
- Մխիթարեանց Արքիւ, Արք., Պատմութիւն ժողովոց Հայաստանեայց եկեղեցւոյ հանդերձ կանոնագրութեամբ: Վաղարշապատ, 1874:
- Տէր-Մկրտչեան, Կարապետ, Հայ եկեղեցւոյ Պատմութիւն: Վաղարշապատ, 1908:
- Սամուէլեան, Խ. Պրոֆ. Հին Հայ իրաւունքի պատմութիւն. Հատ. Ա. Երեւան, 1939:
- Տաթեւացի, Գրիգոր, Գիրք Հարցմանց: Երուսաղէմ, 1993:

ՆԵՐՍԷՍ Ա. ՔԶՆՅ. ՆԷՐՍԷՍԵԱՆ

ԽՈԿՈՒՄՆԵՐՈՒ ՇՈՒՔԻՆ ՏԱԿ

Բարեգործութիւն ընելու համար, յատուկ տօն յիշատակուած է:

Մարդ իր հարստութիւնը կրնայ վայելել ինչպէս որ կը ցանկայ, սակայն անհուն հաճոյքը կ'ունենայ բարեգործութեան նամբուն վրայ:

Բարեգործութիւն մոռացողը՝ երախտագիտութենէ գաղափար չունի:

Համբերութիւնը կարծես ծառ մըն է, օրերուդ վրայ ծաղկած: Երբ համբերես՝ կը համեսես պտուղը փաղցրահամ, ապա բէ ոչ՝ դառնութիւնը անհամբերութեան:

Յորենն անգամ երբ ատոմ է, կը խոնարհեցնէ իր գլուխը: Իսկ կան մարդիկ, որոնք կը ծիծաղին խոնարհութեան վրայ..., ատոմ գլուխով:

Խոնարհութիւնը ծառ մըն է, որ կ'անի տանարին մէջը սրտին, եւ որուն ճիւղերը կ'երկարին մարդուն միտին ու հոգիին մէջ:

Խոնարհ ու առաքինի է այն հոգին, որ սրտին մէջ պարփակած է «անբաւելին... երկնի եւ երկրի»:

Հպարտութիւնը միշտ իր դէմքը առաջաստի նման ցոյց կու տայ, մինչ հեզութիւնը, առանց առաջաստի անգամ առջեւէդ կ'անցնի:

Անարդար հպարտութիւնը՝ դիմանկարն է մարդու հոգիին, որուն առջեւ ինք իր վրայ կը հիանայ:

ՆԱՀԱՊԵՏ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՅԱԿՈԲ ՆԵՐՍՈՅԵԱՆ

ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱՀԱԲԵԿՉՈՒԹԵԱՆ,
ԵՐԿՈՒ ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆ

Որոշ մեկնաբաններ յանգել են այն եկրակացության, թե՛ քանի որ Նոյնինքն Յիսուս Գալիլիացի էր (Նա մեծացաւ Նապարեթում), այն մարդիկ, որոնք յիշեցնում էին Իրեն Իր հայրենակիցների հանդէպ կատարուած սպանդի մասին, գուցէ փորձում էին Իրեն եւ Իր հաւատարիմ հետեւորդներին համոզել, որ միանաւ Պիղատոսի դէմ կատարուած մի ապստամբութեան շարժման հետ: Սա մի հետաքրքրաշարժ մեկնութիւն է: Եւ եթէ այն ճիշտ է, ապա երկու դիտողութիւն է ծագում, որոնք իրար հետ շատ քիչ կապ ունեն:

ա) Մենք գիտենք, որ երկրորդ դարի առաջին կէսին Գալիլիացիները չմասնակցեցին Բար Կողբայի կամ Բարկոխեբայի ապստամբութեանը (վաղ աղբիւրներում յայտնի իբրեւ Բեն Կոպիբա՝ խաբէութեան որդի): Հռոմէացիները այդ ապգայնական ապստամբութիւնը անխնայ ճնշեցին: Եթէ Գալիլիացիները նախապէս մասնակցած լինէին իրենց երկրում Հռոմի ներկայութեան պատճառով կապնակերպուած անհանդուրժելի արարքների մէջ, եւ եթէ Պիղատոսի նպատակն էր վերջ տալ այդպիսի արարքները սպանութեամբ եւ ճնշում բանեցնելով, ապա նա իրօք արդէն վատ կացութիւնը վատթարագոյնի էր վերածում:

Ամբողջ խորագիտութիւնը՝ ներառեալ նաեւ սովորական դիւանագէտների խորագիտութիւնը (եւրբ այն չի կատարում թաքնուած ծրագրերով), պահանջում է, որ ճշտորոշում որուի ընդմէջ պահանջին՝ ընդդէմ գրաւող կամ տիրապետող ուժին, եւ այն միջոցների միջեւ, որոնցով այդ պահանջներին գոհացում պէտք է տալ իշխանութիւնը: Պահանջ հռչակելու անարգ եղանակը չի յանգեցնում այն եկրակացության, թէ այդ պահանջը ապօրինի է կամ անորոշամբանական: Սրանք երկու տարբեր պարագաներ են, որոնք պահանջում են իւրայատուկ մօտեցում: Բերենք մի սովորական օրինակ. ենթադրենք մի ընտանիքի արդէն չափահաս դուստրը պտուէլ է սենեակի թախտը իբրեւ անկողին օգտագործելուց, եւ այժմ, ասենք թէ, իր ծնողները վիճակախաղով շահել են բազմամիլիոն դոլար, եւ աղջիկը ուզում է, որ նրանք ատելի մեծ տուն գնեն, որտեղ նա կարողանայ ունենալ իր սեփական ննջատնէակը եւ ի վիճակի լինի այն պարզարեղ իր ճաշակի համեմատ: Այս պահանջը շատերը բաւական տրամաբանական կը համարեն: Սակայն նրա ծնողները ընդդիմանում են այս պահանջը կատարել, իսկ աղջիկը այրում է իրենց տունը՝ պարտադրելու իր ծնողներին՝ կատարելու իր ցանկութիւնը: Իր ցանկութեանը համեմատ տարբերակը թէ՛ յանցագործութիւն է եւ թէ՛ անխոհեմ արարք: Բայց եթէ իր պահանջը օրինաւոր էր նախքան իր յանցագործութիւնը, այն դարձեալ մնում է օրինաւոր, նոյնիսկ իր յանցագործութիւնից յետոյ: Կարելի է վիճել, թէ աղջիկը իր կատարած ոճրային արարքով կը կորսնցնի իր պահանջին գոհացում ստանալու իրաւունքը: Դրանով հանդերձ, չափահաս եւ սիրող ծնողքը կարող են անհրաժեշտ համարել պատժել իրենց աղջկան իր սխալ արարքի համար, առանց սակայն ցոյց տալու այսպիսի մի վերաբերմունք, որպէս թէ կ'ուզենան տեսականացնել նրա յոսախաբութիւնը. մի

յուսախաբություն, որը կարող է պատճառ դառնալ ատելի յինարի եւ կործանարար արարքների:

Պիղատոսը առանց խորության Գալիլիացիներին կոտորելու փոխարեն, ատելի ճիշտ վարում կը լինէր, եթէ լսած լինէր Գալիլիացիների բողոքները եւ օրէնքի սահմանների մէջ պատժէր նրանց խռովարար արարքները, եթէ իրօք այդպիսի արարքներ կային: Եթէ Պիղատոսը ատելի խելացի վարում լինէր, հասանաբար պատմությունը այլ ընթացք ունենար: (Ի դէպ, շատ բան չգիտենք Պիղատոսի ճակատագրի մասին: Ըստ մի աւանդության՝ նա խորապէս պղծում է իր արարքների համար, մասնաւորապէս, Բրիտանիան խաչելու հասարակ ժողովրդի պահանջին տեղի տուած լինելու համար եւ ապա դարձի է գալիս եւ ընդունում քրիստոնէությունը: Բայց դա շատ ուշ պղծում էր՝ սպանուած Գալիլիացիների համար: Պիղատոսը եթովպացիների եւ դարձի եկեղեցու օրացոյցում ճանաչուած է իբրեւ սուրբ եւ մարտիրոս: Կինը՝ Պրոկըրը, յոյն եկեղեցու արքուհի է: Ըստ ուրիշ մի աւանդության՝ Պիղատոսը ինքնասպան է եղել, քանի որ նա չէր կարող տանել իր գործած յանցանքը:)

բ) Երկրորդ դիտողություն՝ վերոնշեալ մեկնության հետ կապուած: Սա վերաբերում է Հին եւ Նոր Ուխտերի էական տարբերութեանը: Ըստ Հին Ուխտի գլխաւոր շեշտի՝ մարդու գլխաւոր կրօնական պարտականութիւնը այն է, որ նա ապրի այնպիսի մի կեանք, որ նպատիկն այս աշխարհում մի իդէալական հասարակութեան անվերջանալի, յախտնական ապագայի ստեղծման համար: Այդ հասարակութիւնը կառարեալ կը լինի այն իմաստով, որ ամէն մարդ պարտաւոր կը լինի, եւ կամ իր կանքով, կը ճանաչի Տէր Աստծու գերիշխանութիւնը եւ ըստ Աստծու օրէնքների ապրելու անհրաժեշտութիւնը: Ըստ այս տեսակետի՝ Տէր Աստծու ընտրում է յատուկ ժողովուրդ եւ նրան վստահում այդքան ցանկալի վիճակի իրականացման պարտականութիւնը: Աստծու յայտնում է օրէնքները եւ հրահանգները, որոնք պետք է պահուեն, թէ՛ իրենց ընդհանուր ուրուագծումներով եւ թէ՛ մանրամասնութիւններով: Այսպիսով, նրանց, որոնց վստահուած է աշխարհում այդ վիճակը իրագործելու պատասխանատւութիւնը, ըստ Հին Ուխտում տրուած մի համոզումի, կարող են նաեւ կոռել եւ անհրաժեշտութեան դէպքում ոչնչացնել նրանց, ովքեր խոչընդոտ են այդ նուիրական առաքելութեան իրագործման ճանապարհին: Ըստ այս ծրագրի՝ Աստծու թագաւորութիւնը երկրային մի թագաւորութիւն է: Մահանալ այդպիսի մի թագաւորութիւնում՝ նշանակում է հրաժեշտ տալ Աստծուն եւ նրա իշխանութեանը աշխարհում եւ գնալ մի անորոշ գոյություն, ինչ-որ մի տեղ՝ երկրի մակերեսի տակ:

Այն ամէնը, որ Նոր Ուխտը պահում է այս տեսարանից, աստիճանաբար ատելի լա աշխարհի ստեղծելու պարտականութիւնն է: Երկու Ուխտերի միջեւ սակայն կայ շատ կարեւոր մի տարբերություն, որը կարելի է հարթել միայն այն դէպքում, երբ մենք վերջ նկարագրուած երկրային թագաւորութիւնը հասկանանք ոչ թէ տառացի, այլ՝ փոխաբերական իմաստով: Նոր Ուխտի նպատակը այստեղ՝ երկրում, ապագայ կերտելը չէ կամ կառարեալ հասարակութիւն եւ իդէալ պետութիւն ունենալը: Այն ատելի շատ աշխարհի՝ իբրեւ մի վայրի պատրաստումն է, որտեղ անդրանցականութիւնը հնարաւոր է: Նոր Ուխտում աշխարհը նկատի է առնուած իբրեւ կայան՝ մեր ուխտագնացութեան համար, դէպի Աստծու Թագաւորութիւն: Այսինքն՝ ուխտագնացութիւն անհատի եւ հասարակութեան համար՝ մի ներքին եւ դէպի վեր ուղղուած ուխտագնացութիւն, այն իմաստով, որ Աստծու թագաւորութիւնը կամ Մուրք Երրորդութեան իշխանութիւնը թէ՛ մեր ներքում եւ թէ՛ մեզանից դուրս, մեր շուրջն է, եւ սպասում է, որ տեսնեն իրենց հոգու աչքերով:

Նոր Ուխտի նպատակին յաւելեալ մի նպատակն է նաեւ ցաւի հեռացումը, ամէն տեսակ ցաւի, այնքան, որքան այն հնարաւոր է հիմա, որտեղ որ գտնուի եւ երբ էլ որ

այն պատահի, օրէնքների եւ կանոնների շրջանակում կամ դրանից դուրս: Միաժամանակ, Նոր Ուխտը ճանաչում է, թէ կանոններից ոմանք ատելի են պատշաճում, քան ուրիշներ՝ անմիջական պատասխանատուութեան համար: Այն գիտակցում է, թէ այստեղ՝ ժամանակի եւ տարածութեան աշխարհում, անհնար է կատարեալ հասարակութիւն ստեղծել, որը սակայն չի կարող պատճառ լինել, որ մենք լքենք ատելի լաւ մի աշխարհի համար գործելու պարտականութիւնը:

**ՄԵՆՐ ԵՆՐ «ԻՒՐԱՅՄԱՆ» ԿԵՆՏՐՈՆՆԵՐԸ
ԺԱՄԱՆԱԿԻ ԵՒ ՏԱՐԱԾՈՒԹԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԻ ՄԵԶ**

Բանի որ մենք խօսելու ենք ժամանակի եւ տարածութեան հետեւանքների մասին՝ իբրեւ սահմանափակումների, որոնց մէջ ստեղծուել են մարդիկ ապրելու համար իրենց կեանքը՝ ճակատագրի բոլոր վեյրիվարումներով, օգտակար է պարզել այն եղանակը, որով ժամանակի եւ տարածութեան այդ սահմանափակումները պարտադրուած են մարդուն: Ի՞նչ են այս սահմանափակումները: Ինչպէ՞ս է ժամանակի եւ տարածութեան աշխարհի ձգողութիւնը պատճառ հանդիսանում, որ աշխարհը վերածուի մի պետական եւ հակապետական ահաբեկչութեան եւ ուրիշ ռճիրների եւ վատ արարքների թափերաբեմի: Արդեօ՞ր այդ նոյն ձգողութիւնն է, որ անսահմանց կերպով ընդդիմանում է հոգեւորին եւ, հետեւաբար, նաեւ անդրանցականութեանը:

Իբրեւ մարմնական արարածներ՝ մի պահ մտածենք այն բացայայտ ու կատարեալ փաստի մասին, որ մենք չափելի էութիւններ ենք, այսինքն՝ մարմիններ, որոնք գրաւում են տարածք: Ուստի մենք տարածքով պայմանաւորուած արարածներ ենք. ունենք որոշակի բարձրութիւն եւ լայնութիւն, գրաւում ենք այդ չափերին համապատասխան տարածք եւ ամէն տեղ եւ ամէն պահ կշռում ենք այսքան, ոչ ատել եւ ոչ պակաս: Մենք նաեւ պայմանաւորուած ենք ժամանակով. գրաւում ենք «ժամանակ»՝ ապրելով եւ մեծանալով (կամ ծերանալով):

Մեր նիւթեղէն լինելու փաստն է, ահա, որ մեզ դնում է ժամանակի եւ տարածութեան մէջ եւ դրա հետեւանքով մեզ ենթարկում քանադան սահմանափակումների՝ ներառեալ բարոյական թերութիւնը: 6-րդ դարի (Ն. Բ.) Արեւմտեան (Յոյն) յայտնի փիլիսոփան՝ Պիթագորասը, արդէն բառական տեղեակ էր մարմնի կողմից մարդկային ոգուն պարտադրուած սահմանափակումներին: Իր համար (Պիթագորասի) մարմինը մի բան էր, որից պէտք է խուսափել: Մարմինը նա կոչւել է գերեզման: Առանց մարմնի, հոգին ապառ կը լինի եւ ի վերջոյ կը ստանայ փափարած աստուածային կարգավիճակ: Պիթագորասը ունէր ճիշտ գաղափար, բայց սխալ փիլիսոփայութիւն: Նա ենթադրել է, թէ մարմինը եւ հոգին իրարից տարբեր երկու բաներ են, եւ հոգին բռնուած է մարմնի մէջ, ինչպէս ցառկող տիկնիկը՝ արկղում: Սա Բրիտոնէական տեսակէտ չէ: Ըստ վաւերական քրիստոնէական վարդապետութեան՝ հոգին եւ մարմինը երկու անջատ էութիւններ չեն: Դա է պատճառը, որ անձը՝ իբրեւ հոգին եւ մարմինը երկու անջատ էութիւններ են ժամանակի եւ տարածութեան մէկ եւ ամբողջական մի էութիւն, ենթարկուած է ժամանակի եւ տարածութեան սահմանափակման: Եւ այս սահմանափակումից ապառուել հնարաւոր է միայն Յարութեան միջոցով:

Որովհետեւ ներկայիս մենք ունենք չափելի եւ նիւթեղէն մարմիններ, այդ պատճառով մենք իրարից բաժանուած ենք մտում: Ֆիզիքական մարմինն է, որ իրաքանչիւրիս արգելում է պզտու միմեանց ֆիզիքական ցառելը: Մարմինն է գլխաւոր խոչընդոտը, որ մենք չենք պզում միմեանց հոգեբանական, մտային եւ նոյնիսկ հոգեկան ընկճումածութիւնը: Տարածութիւն-ժամանակ սահմանափակումն է, որ բառական ընկճումածութիւնը: Տարածութիւն-ժամանակ ուրիշների բարեկեցութեան եւ բացայայտ կերպով, մեզ անտարբեր է դարձնում ուրիշների բարեկեցութեան եւ

վզայնությունների հանդեպ: Անուարբերությունը, հոգածու, վզացակից չլինելը նոյնիսկ ստեղծությունից առաջ, ասպերջանկության գլխավոր պատճառն է դառնում այս աշխարհում: Աշխարհում ոչ մի տեսակի կամ աստիճանի չարչարանք չի լինի, եթե չարչարողները վզացական լինեն և ասյրեն իրենց փոքրի տառապանքը: Սա վճռական կարեւորություն ունեցող հիմք է, ուստի շատ կարեւոր հարցեր է յարուցում. ա) քանի որ մենք դառապարտուած ենք իբրեւ արարածներ ասյրելու ժամանակի և տարածության մեջ, երբեւէ կը կարողանա՞նք դիմանալ միմեանց հանդեպ մեր ունեցած անուարբերության խարապանին: բ) Մենք երբեւէ լիովին կը գիտակցե՞նք այսպիսի անուարբերության սոսկալի հետեւանքի խորությունը և տարողությունը: գ) Այս տեսակետից շատ կարեւոր է մարդկությունը, երբ անչափ Աստուած դարձաւ չափելի, տարածության մեջ ժամանակավոր էություն: Բիշ յետոյ կը տեսնենք ատելի մանրամասն, թե՛ ա և բ հարցերի պատասխանը ժողովական է: Սակայն այդ ժամանակ չի կարող յարթահարել մեր յոյսը և լատտեսությունը՝ երրորդ հարցի ճիշտ պատասխանի դէպքում:

Երկու կամ երեք նկատառումներ ատելի կը պարպեցնեն թէ ինչ ձեռով ժամանակի և տարածության աշխարհը խոչընդոտ է հանդիսանում՝ իդեալական հասարակություն ստեղծելու համար:

Դիտարկենք ազահության մոլությունը: Սա գլխավոր պատճառն է, թէ ինչու՞ աշխարհի բնական հարստությունները արդար կերպով չեն բաժանուել և ամբողջ աշխարհում դժբախտությունների մեծ մասի հիմքն է հանդիսանում: «Երկնքում» ազահություն չկայ, քանի որ ասպաժամանակի և ասպատարածության իրականության մեջ, որ երկիրքն է, նիւթական չափի միատրներ չկան: Հետեւաբար՝ հաշուելիք ոչինչ չկայ: Օրինակ՝ մի աշխարհում, որտեղ դու չես կարող դղարը հաշուել, չես կարող նաեւ ուրիշներից շատ կամ նուազ դրամ ունենալ: Այսպիսով ազահությունը վերանում է: Ազահության սոսկայությունը երկրում անմիջական հետեւանք է այն բանին, որ աշխարհը ընկել է ժամանակի և տարածության ցանցի մեջ: Աշխարհում խրացնելու և ատելի ու ատելի տարածքներ կառավարելու բուռն ցանկությունը ազահության արտապայտություններից մէկն է, որը բոլոր պիտոնական և յաճախ կայսերական յարձակումների նպատակն է եղել: Ժամանակի և տարածության աշխարհում մենք դառապարտուած ենք լինելու ինչ որ եւ պիտի կոչեմ «խրացման կենտրոններ»: Միտքը ատելի վարձացնենք:

Բոյսը ծրագրուած է, որ աճի: Նա բնական կերպով սնունդ է քաշում արեւից և իրեն սնող հողից: Կենդանին թափառում է շրջապատում, որպէսզի ուտելու մի բան գտնի: Բնականաբար, մարդ ցանկանում է այն ամէնը, ինչ հարկաւոր է իրեն՝ հաճելի ասյրելու համար: Իսկ ասգերը աշխարհից և նրա բնական հարստությունից ուզում են այնքան, որքան որ իրենք կարող են խրացնել: Այդպէս է որ՝ երկրի երեսին գոյություն ունեցող ամէն մի կենդանի բան, խոտի ցողունից սկսած մինչեւ ամենամեծ մարդկային կապնակերպություն բնականաբար, ժամանակի և տարածության իրողություններ են՝ խրացման կենտրոններ: Սեպ նիւթականությունը արգելում է, որ մենք ասյրենք հարուստ և համայնական ներդաշնակ կեանք, որի կարելիությունը մենք վզում ենք հոգեւոր աչքերով:

Կենդանի էակը աշխարհում կարող է միայն խրացման կենտրոն լինել: Դա իր ասյրելու նախապայմանն է՝ իբրեւ անհատ, իբրեւ տեսակ կամ իբրեւ ինքնուրոյն համայնք: Սակայն մի աշխարհ, որտեղ բոլոր կենդանի էությունները խրացման կենտրոններ են, տարաձայնությունների և անկարգությունների գոտին անխուսափելի է: Որոշ մարդիկ կարող են այսպիսի գոտում ցանկություն ունենան ասյրելու այն համոզմամբ, որ նրանք ունեն այն, ինչ որ պէտք է ունենան: Բայց դա պարծենկոտ կեցումը է, որը յարիւր չէ մարդկային էակներին, այլ՝ ջորուն: Ուստի, ուշ թէ շուտ, դառապարտուած է խոնարհուելու, տեղի տալու: Բոլոր դէպքերում՝ դա առողջ

բարոյական նախընտրություն չէ: Հարկ եղած մարդկայինը, որ պետք է արուի, այն է, որ պետք է պայքարենք այնպիսի մոլորությունների դեմ, որոնք հետեւանք են մեր քառակողմ տարածական սարդոստայնի մեջ ընկնելուն, անտարբերության եւ դրա հետեւանքների՝ ներստեպ դրանց կարգում նաեւ ազահությունը: Բարոյական եւ կրօնական պատճառներով է, որ մենք փնտրակոչուել ենք՝ պայքարելու ժամանակի եւ տարածության մեջ լինելու հետեւանքների դեմ, մինչ աստուծոնք ենք դրա մեջ: Մեր անձերի ապակենտրոնացումը եւ վերակենտրոնացումը Աստծու էության մեջ, ինչպէս այդ մասին խօսեցինք ապաշխարության հարցի կապակցութեամբ, նոյն մետաղադրամի երկու կողմերն են: Դա է մեր պարտականությունը եւ կացությունը:

ՍԿԶԲՆԱԿԱՆ ՄԵՂԸ

Ինչպէս կարելի է ակնկալել՝ այդ կացութեան մանրամասները (ասպեկտները) ամփոփում են Ադամի եւ Եւայի պատմության մեջ, որը մեկնաբանելի է բազմաշերտ իմաստներով: Մարդկային տեսակի սկզբնաղբերների (ծնողների) համար Տէր Աստուածը նախատեսեց հովուերգական տարածք, ուր նրանք պետք է ապրէին բացարձակ երանության մեջ՝ անտեղեակ իրենց մահկանացու լինելուն եւ անհաղորդ՝ ժամանակի կործանարար ընթացքին: Ուրեմն՝ ինչպէ՞ս կարող էին նրանք իմանալ, որ մահկանացու են: Մահկանացու լինելու մասին մեր իմացությունը հասարակական ըմբռնում է: Մարդը, մոլորակի վրայ ինքնուրոյն ապրելով, ոչ մի կերպ չէր կարող իմանալ, որ իր օրերը հաշւում են: Մեր գիտության միակ պատճառը նրանում է, որ մենք տեսնում ենք մեր տեսակին պատկանողների մահը՝ մեր շրջապատում: Բարու եւ գիտության ծառի արգելում արտադն ուտելու կապակցութեամբ է, որ Աստուած ասում է Ադամին իր հնարաւոր մահուան մասին, կարծես թէ ակնարկելով, որ եթէ եւ երբ Ադամն ու Եւան հնարաւորություն ունենան ստեղծելու իրենց սեփական արժեքները, ինչպէս վերջ ի վերջոյ պիտի պատահի, անկամրջելի վիճակը բացուի նրանց եւ Աստծու միջեւ:

Ծննդոցի պատմության մեջ ամենահետաքրքրական իրողությունն այն է, որ Աստուած՝ իբրեւ հրապուրիչ համ եւ հոտ, Եղեմի պարտելի կենտրոնում դրեց կենաց, չարի ու բարու գիտության ծառերը եւ արգելեց Ադամին եւ Եւային մօտենալ դրանց: Եւ, եթէ այդ ծառերի պտուղները ճաշակելու համար չէին, ինչու՞ էին դրանք ընդհանրապէս այնտեղ տնկում: Արդեօ՞ք Աստուած զաղտնի կերպով կարգադրել էր, որ օձը Ադամին եւ Եւային ծուղակը գցի, որ նրանք մօտենան եւ պտուղը ուտեն: Աստուած ասում է Ադամին. եթէ նա ուտի պտուղը, ապա կը մեռնի հենց նոյն օրը: Իսկ օձը Ադամին եւ Եւային ասում է. նրանք չեն մեռնի, նրանք նոյն օրը չեն մեռնի, եւ ինքն է՝ ճիշտը, ոչ թէ՝ Աստուած: Հաւանաբար, Աստուած նախանշել էր օձի մեքենայությունները: Աստուած կամեցել էր պատել Ադամին եւ Եւային իրենից, որպէսզի հնարաւոր դարձնի առ Աստուած վերադառնալու նրանց ընտրությունը: Վերջապէս, որպէսզի նրանք Աստծու օրինապահ հպատակները լինեն՝ ոչ թէ խղճուկ պարզամտությունից դրդում, այլ՝ ապառտութեամբ ընտրում:

Աստծու տուած ապառտությունը գին է պահանջում: Սրա մեջ ամրացած է չարը: Արգելեալ պտղի ուտելը՝ լինի պատմություն, հեքիաթ, դիցապէլ կամ մարդկային աստիճանական պարզացման շրջանի (շրջափոխության) մի փուլ, որը պատմության մեջ ներկայացնում է այն պահը, երբ մարդը հնարաւորություն ունեցաւ չինապանդուել Աստծուն՝ Պրոմէթէսին բնորոշ (պրոմէթէան) ընդդիմութեամբ: Դրախտի պտղի ուտելը հաւասարապօր էր Աստծուն հակադրուելուն, Նրա երեսին գոռալու, թէ՛ «այս պահից սկսեալ, մենք չենք հարցնում քեզ, թէ որն է բարոյականը եւ որը՝ ոչ: Դա մենք պիտի

որոշենք: Մենք քեզանից այդքա կախեալ չենք եւ ինքնուրոյն պիտի որոշենք մեր անելիքը: Մենք ըստ մեր նախընտրութեան պիտի կերտենք մեր ճակատագիրը: Մենք լաի եւ վառի անկախ դատաւորներն ենք»:

Հենց այս կեցածքն է պարտում սկսնական մեղքը: Դա ոչ մի հիւանդութեան տեսակ չէ, որ մենք ժառանգում ենք: Սկսնական մեղքը այնպիսի հակում է, որ մենք կրում ենք: Մեղքը մաս է կազմում մարդկային էութեան, բոլոր մարդկանց՝ ներառեալ սկսնական արարածները, որոնք կարող են մարդ համարուել: Աստուծոն հակադրուելու կարողութիւնը աստուածային յատկութիւն է: Դա աշխարհը վերածում է Բաբելոնի աշտարակի, հակասութիւնների համաճարակ է սկսում: Սկսնական մեղքից յետոյ տարածութիւնը եւ ժամանակը այդքա չեն հաւասարում դրախտային միջավայրին: Նրանք պարփակում են մեզ եւ դարձնում խրաջման կենտրոն: Այժմ մենք ժամանակի եւ տարածութեան հետ պէտք է գործակցենք՝ ընթանալով Սիրոյ առաջ, որ նուաճում է միայնակ ամէն բան: Մեր պարտաւորութիւնն է ժամանակի եւ տարածութեան հետ գործակցել՝ դրանց յաղթահարելու եւ փրկութեան շաւիղ դարձնելու նպատակով:

Այս անսահման կեցութիւնից մեզ ապատելու համար Աստուած հաղորդուեց մարդկային պատմութեանը՝ իր անձը վերածելով սահմանափակ էակի: Նա մարդացաւ մեզ նման, թէեւ Ինքը՝ իբրեւ անձ, երբեք խրաջման կենտրոնի չվերածուեց: Նա իր անձը ամբողջապէս նուիրեց նրանց, որոնց եկել էր փրկելու: Նա իր անձը կամաւոր կերպով դնում է ժամանակի եւ տարածութեան սահմանների մէջ (ոչ մեզ նման, ի հարկէ) եւ դառնում է ողջ չարութեան փոքր. այն բոլոր չարութիւնների, որ մարդը ընդունակ է գործելու: Աստուած Իր անձը բանտարկել է աշխարհի «պատերի» մէջ, որպէսզի մենք ապառուենք այդ պարփակումից Նրա հետ եւ Նրա միջոցով (եթէ ուզում ենք): Նա մարդացաւ մեզ նման, որ մենք էլ դառնանք Նրա նման եւ այդպիսով վերագոնենք մեզ Սուրբ Երրորդութեան թագաւորութեան մէջ: Սուրբ Երրորդութիւնը Մարդացումով Ինքն իրեն տարածում է ֆիզիկական աշխարհում, որպէսզի մարդը տեսնի աշխարհը Նրա լոյսով եւ ապառազրուի դրա սահմանափակումներից ու միապաղաղութիւններից, եւ խրաջնելու անյազ մոլուցքից:

Մարդը, որի մասին խօսում ենք, ամէնուր նոյնն է, նոյնիսկ եթէ կրօնական պատկանելութիւնը նրանց տարբեր դասակարգութիւնների մէջ է դասում: Մէկը եթէ քրիստոնէայ չէ, չի նշանակում թէ քրիստոնէական ճշմարտութիւնը նրան չի վերաբերում, ինչպէս իմ բողոքիստ չլինելու պարագան ինձ դուրս չի պահում բողոքիստական ճշմարտութեան շրջանակից: Թէեւ քրիստոնէաները բարոյական պարտականութիւն ունեն՝ ապրելու այն ճշմարտութիւնը, որ նրանք պաշտօնապէս դաւանում են (ճիշտ այնպէս, ինչպէս բողոքիստները պարտաւորուած են ապրելու այն, ինչ դաւանում են): Նշանակալից է այն ասացածքը, ըստ որի, իսկական մի առաջադրութեան ճշմարտութիւնը կախեալ չէ դրա մասին խօսողից կամ դրա աղբիւրից:

Անգլերէնից թարգմանեց՝

Յովնան Սարկատազ Բաղդասարեանը

ԵՐԱՆԵԼԻ ՕԳՈՍՏԻՆՈՍՆ ԸՆԴԴԷՄ ՆԻՑՇԷԻ

Անցեալ դարի վերջերին մարդկային մտածողութեան ուրոյն եւ ինչ-որ առումով սարսափելի մի հզօր ալիք ողողեց ողջ Եւրոպան եւ հետագայում իր ազդեցութեամբ եւ կործանարարութեամբ ցնցեց աշխարհը: Այդ փիլիսոփայութիւնը, որն անբացատրելի ձգողութիւն ունէր եւ ունի մարդկանց մի որոշ մասի գիտակցութեան վրայ, իր ձգողականութեամբ շատերին տարաւ իր ետեւից, բայց միաժամանակ սարսափով ընդունեցին Եւրոպայում նոր ուղղութեան՝ նիցշէականութեան ծնունդը, որի առաջնորդը դաժանութիւն էր քարոզում թոյլերի եւ դժբախտների հանդէպ: Այդ ուղղութեան հեղինակը՝ գերմանացի պրոֆեսոր Ֆրիդրիխ Նիցշէն (1844-1900թթ.), 15 տարուց աւելի տառապում էր հիւանդութեամբ՝ տարուրբերուելով մահուան եւ խելագարութեան միջեւ, եւ իր գործերի մեծ մասը նա գրել է այդ շրջանում:

Նրա գլխաւոր գործերից մէկը կոչւում է «Բարուց եւ չարից այն կողմ», որտեղ նա հանդէս է գալիս քրիստոնէութեան եւ ընդհանրապէս կրօնի դէմ, անդրադառնում գերմարդու, տիրոջ եւ ծառայի քարոյականութեան խնդիրներին: Այս աշխատութիւնը մեզ համար հետաքրքրական է յատկապէս նրանով, որ այստեղ Նիցշէն խօսում է քրիստոնէական Եկեղեցու մեծագոյն դէմքերից մէկի՝ Օգոստինոսի մասին՝ համարելով, որ նա ամենավիրաւորական կերպով զրկուած է վեհանձնութիւնից վարուելակերպի եւ կրքերի մէջ:

Օգոստինոսի մասին այսպիսի կարծիքի Նիցշէն հաւանաբար յանգել էր ընթերցելով նրա «Խոստովանութիւնները», որտեղ Եկեղեցական այդ մեծ գործիչը պատմում է միջեւ քրիստոնէութեան

դառնալը իր քաղում թուլութիւնների եւ մեղքերի մասին: Սակայն, ինչպէս կը տեսնենք ստորեւ, դատելով Օգոստինոսին, Նիցշէն ինչ-որ տեղ միեւնոյն ժամանակ դատում էր նաեւ ինքն իրեն եւ իր փիլիսոփայութիւնը: Այդ պատճառով էլ միմեանց զուգադրելով Նիցշէի «Բարուց եւ չարից այն կողմ» աշխատութիւնը, որտեղ քացասական կարծիք կայ Օգոստինոսի մասին, եւ Օգոստինոսի «Խոստովանութիւնները», որի ընթերցումը յանգեցրել է նման կարծիքի, փորձենք ներկայացնել երկու հեղինակների տեսակէտները:

Ի՞նչ է ՄԱՐԴԸ, ՏԻՐՈՋ ԵՒ ԾԱՌԱՅԻ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Նիցշէի տեսակէտը.- Նիցշէն մարդկանց քաժանում է երկու խմբի՝ ուժեղների եւ թոյլերի: Կան մարդիկ, որոնք ի ծնէ տէր են, ունեն տիրոջ հոգեբանութիւնը եւ հետեւաբար նրանց կարեւոր գործը եւ նոյնիսկ պարտականութիւնը իշխելն է: Նիցշէն մտածում էր, որ եթէ նոյնիսկ տիրոջ հոգեբանութեամբ մարդկանց մօտ նրանց այդ առաւելութիւնը շնորհ է, ապա այդ դէպքում եւս իշխելուց հրաժարուելը կամ անձնուրացումը կը լինէր շնորհի չարաշահում: «Այն մարդու, որը նախասահմանուած է իշխելու համար, անձնուրացումը կամ համեստ գիշողականութիւնը կը լինէր ոչ թէ շնորհ, այլ շնորհի մսխում»:

«Մարդը, որը նախասահմանուած է...», գրում է Նիցշէն: Բայց այստեղ հարց է առաջանում՝ ո՞ւմ կողմից է նախասահմանուած: Եթէ Աստծու, ապա Նիցշէն ժխտում է Աստծուն, եթէ բնութեան, ապա այս փիլիսոփան բնութիւնը

համարում է անտարբեր եւ անմասնակից, իսկ կեանքը՝ բազմազանութիւն՝ ի հակադրութիւն բնութեան այդ անտարբերութեան: Ուրեմն ինչպէ՞ս կարող է ինչ-որ բան նախասահմանել ամեն ինչի հանդէպ անտարբեր բնութիւնը:

Այսպիսով, գերմարդու՝ ում կողմից նախասահմանուած լինելու հարցը Նիցշէի մօտ դեռ մնում է անպատասխան, սակայն, ինչպէս յետոյ կը տեսնենք, նա ինչ-որ չափով բացայայտում է այդ նախասահմանողին, ինչպէս նաեւ այն աղբիւրը, որից ներշնչւում էր ինքնը:

«Ինչ արդարացի է մէկի համար, բոլորովին չի կարող արդարացի լինել մէկ ուրիշի համար: Բոլորի համար մէկ բարոյականութեան պահանջը վնաս է հասցնում հենց բարձրագոյն մարդկանց: Մարդու եւ մարդու միջեւ կայ աստիճանների տարբերութիւն, հետեւաբար տարբերութիւն կայ նաեւ բարոյականութեան եւ բարոյականութեան միջեւ: (Նիցշէ, նշվ. աշխ., էջ 143): Այսպէս է կարծում Նիցշէն, եւ նրա այս խօսքերի մէջ արդէն նկատւում է բողոքը ֆրիստոնէութեան դէմ, բողոք, որն աշխատութեան հետագայ էջերում արդէն բացայայտ է եւ նոյնիսկ յարձակողական:

Քրիստոնէութիւնը սիրոյ կրօն է, այն ֆարոգում է, սէր, խոնարհութիւն, հեգութիւն: «Սովորեցէ՛ք ինձանից, որ հեգ եմ եւ սրտով խոնարհ», - ասում է Քրիստոս: Սրանք բանքն են, որոնց հետ երբեք չի կարող հաշտուել Նիցշէի գերմարդը: Նա ձգտում է գերիշխանութեան, մինչդեռ համընդհանուր այս բարոյականութիւնը կապում է նրա ձեռքերը, այս բարոյականութիւնը «վնաս է հասցնում բարձրագոյն մարդկանց»:

Նիցշէն ընդհանրապէս բողոքում է սահմանների դէմ, նրան զայրացնում է այն իրողութիւնը, որ ֆրիստոնէութիւնը

դրել է յստակ սահմաններ, որոնցից այն կողմ գործելու համար, ըստ ֆրիստոնէութեան, մարդն ազատութիւն չունի: Նիցշէն ձգտում է անսահմանութեան իր հասկացողութեամբ, եւ նոյնիսկ աշխատութեան վերնագիրը կարծես մի իւրօրինակ բողոք է «ֆրիստոնէութեան սահմանների դէմ»: Նիցշէն իրեն դնում է այդ սահմաններից այն կողմ, եւ դեռ աւելին՝ այդ սահմաններից վեր: Սակայն մինչ Նիցշէն անսահմանութիւն է փնտռում «Քրիստոնէութեան սահմաններից» այն կողմ, Օգոստինոսն անսահմանութիւն է գտնում «Քրիստոնէութեան սահմանների» ներսում: Եւ պարզւում է, որ Նիցշէն չի հասկացել «ֆրիստոնէութեան սահմանների» եւ ֆրիստոնէութեան անսահմանութեան իրողութիւնը:

Իրօք, ի՞նչ ասել է «ֆրիստոնէութեան սահմաններ»։ Քրիստոնէութիւնը տիեզերական կրօն է՝ տրուած մարդկանց Աստծու կողմից, եւ եթէ ֆրիստոնէութիւնը արգելում է որեւէ բան կամ խրախուսում մի այլ բան, ապա դա չի նշանակում, որ ֆրիստոնէութիւնը սահմաններ է գծում: Այս պարագային արդէն նման մտածողութիւնն ու տրամաբանութիւնը սխալ է, որովհետեւ ֆրիստոնէութիւնը ոչ թէ սահմաններ է որոշում, այլ ֆրիստոնէութիւնը ցոյց է տալիս այն նախապահը, որով պէտք է ընթանայ մարդը: Որոշ համարձակութեան դէպքում ասուածն աւելի պատկերաւոր դարձնելու համար կարելի է, իրրեւ նոյն երեւոյթների նմանութիւն, համեմատութիւն կատարել Տիրոջ մարդկային մարմնի հետ, որը պարունակում է անպարունակելին: Հետեւաբար այստեղ օգտագործուած «ֆրիստոնէութեան սահմաններ» արտայայտութիւնը չափազանց պայմանական է:

Օգոստինոսի տեսակետը.- Մինչ Նիցզեն մարդկանց բաժանում է երկու մասի՝ իշխող գերմարդկանց և միւսների, Օգոստինոսը մի մարդու մէջ է երկու բաժանումներ անում՝ հին մարդ և նոր մարդ: Օգոստինոսի ողջ «Խոստովանութիւնների» ընթացքում երեւում է, թէ ինչպէս է հին մարդը, որը հեռու է Աստուծոց, աստիճանաբար վերափոխւում և ընթանում դէպի Աստուած:

Օգոստինոսի մօտ իշխելու և իշխուելու հարց ընդհանրապէս չկայ այն իմաստով, ինչ ենթադրում է Նիցզեն: Դեռ ընդհակառակը, Օգոստինոսի համար կայ միայն մէկ բարոյականութիւն, և չկայ տարբերութիւն «մարդու և մարդու միջեւ»: Մարդկային յարաբերութիւններում այս եկեղեցական մեծ գործչի համար իշխելն ընդհանրապէս հարց չէ, և նոյնիսկ անհասկանալի է իշխանութեան նման ձգտումը:

Օգոստինոսի համար մարդը, ինչպիսին էլ որ նա լինի, արդար թէ մեղաւոր, առաջին թէ վերջին, բոլի թէ ուժեղ, մարդ է մեծատառով: «Իւրաքանչիւր մարդու, քանի որ նա մարդ է, պէտք է սիրել յանուն Աստծոյ:» (*St. Augustin's City of God and christian doctrine*, volume II, edited by Philip Schaff, Michigan, 1983 ("City of God", XIV, 7, 1), p. 266):

Մարդը մարդու հանդէպ միայն մի պարտականութիւն ունի, այն է՝ սիրելու պարտականութիւնը: Այսպէս է կարծում Օգոստինոսը, մինչդեռ Նիցզէի մօտ խօսք անգամ չկայ սիրելու մասին, միւս մարդկանց նկատմամբ գերիշխանութեան ձգտումը և այդ գերիշխանութիւնը ենթադրում է բարձր կանգնածից ներքեւ գտնուողի վրայ նետուած ջնջին արհամարհանք: Այսպիսի տարբեր մտածողութիւնները գալիս են նրանից, թէ ինչպէս են երկու հեղինակները

հասկանում ճշմարտութիւնը, ըստ որի էլ կատարում են իրենց եզրայանգումները:

Ի՞նչ է ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

Նիցզէի տեսակետը.- «Ի՞նչ է ճշմարտութիւնը» հարցին Նիցզէն պատասխանում է. «Ճշմարտութիւնը կին է»: (Նիցզէ, նշվ. աշխ., էջ 4): Բազում հարցեր կան, և ճշմարտութիւնը պէտք է գործադրի իր ողջ ուժերը, որպէս զի յաղթահարի իր յօրանջը՝ ժանձրոյթը, եթէ ստիպուած լինի պատասխանել դրանց: «Բայց վերջիվերջոյ, չէ՞ որ ճշմարտութիւնը կին է, հետեւաբար պէտք չէ նրա հանդէպ բռնութիւն գործադրել» (Նիցզէ, նշվ. աշխ., էջ 134), - ասում է Նիցզէն:

Յիրաւի փիլիսոփայական խորհրդածութիւն ճշմարտութեան մասին: Որտեղի՞ց որոշեց Նիցզէն ճշմարտութեան սեռը: Իսկ գուցէ Նիցզէի այս տեսակետը ոչ թէ մոլորութիւն է, այլ... ծաղրանք, ծաղրանք ճշմարտութեանը: Ճշմարտութեանը հակադրում է սուտը, ինչպէս լոյսին՝ խաւարը: Իսկ գուցէ սուտ է նաեւ Նիցզէի ողջ փիլիսոփայութիւնը: Ճշմարտութեան և ստի պայքարը մարդկային հոգիների համար է, իսկ թէ ով է ստի հայրը, մենք լաւ գիտենք:

Օգոստինոսի տեսակետը.- Ըստ Օգոստինոսի, հաւատը միակ անսուտ աղբիւրն է ճշմարտութեան և փրկութեան: Բոլոր ժամանակներում մարդիկ, նրանցից յատկապէս փիլիսոփաները, ճշմարտութիւն են փնտռել, գրել են հսկայածաւալ աշխատութիւններ իրենց փնտրտուքների արդիւնքների մասին, սակայն իրական ճշմարտութիւնն այդպէս էլ չեն գտել: Պատճառը միայն մէկն է՝ մինչեւ բրիստոնէութիւնը ճշմարտութեան վերաբերեալ բոլոր հարցադրումները սխալ են եղել:

Մարդկութիւնը դարերով ցանկացել

է գտնել իրեն տանջող «ի՞նչ է ճշմարտութիւնը» հարցի պատասխանը: Սակայն ճշմարտութիւնը գտնուեց միայն ֆրիստոնէութեան միջոցով, որովհետեւ ֆրիստոնէութիւնը փոխեց սխալ հարցադրումները եւ դրեց բոլորովին նոր, անսպասելի հարցադրում, որով էլ հեշտութեամբ գտնուեց մարդկութեանը տանջող հարցի պատասխանը: Իսկ ի՞նչ արեց ֆրիստոնէութիւնը: Քրիստոնէութիւնը ետ մղեց ճշմարտութեան մասին առարկայական պատկերացումները եւ անձնաւորեց այն:

Ճշմարտութեան վերաբերեալ հարցադրումը փոխուեց հետեւեալ կերպ՝ «Ի՞նչ է ճշմարտութիւնը» հարցի փոխարէն առաջ եկաւ մի աւելի ուժեղ հարց՝ «Ո՞վ է ճշմարտութիւնը»: Եւ հենց այս ճշմարտութեանը հասնելու համար էլ անհրաժեշտ է հաւատը: Օգոստինոսի «Խոստովանութիւնները» իմանում ենք, որ իրեն տանջող բազում հարցերի պատասխանները նա ցանկացել է գտնել ծիցերոնի եւ միւս փիլիսոփաների աշխատութիւնների, մանիքէական աղանդի մէջ, սակայն իրական ճշմարտութիւնը գտել է ֆրիստոնէութեան մէջ: Եւ երբ Օգոստինոսը գտել է ճշմարտութիւնը, ընկել է մի թգեմու տակ եւ լաց եղել: (Օգոստինոս Երանելի, Խոստովանութիւններ, 8, XII, էջ 144:) Ահա այս ձեւով ճշմարտութեանը հասած Օգոստինոսը հետագայում գրելու էր իր «Խոստովանութիւնները» մէջ: «Քո օրէնքը ճշմարտութիւն է (Սաղմ. 118, 142) եւ Դու ճշմարտութիւնն ես» (Յովհ. Ժ Դ 6), (Օգոստինոս Երանելի, Խոստովանութիւններ, 4, IX, էջ 57), եւ Աստծուն կոչելու էր «Լոյս իմ եւ ճշմարտութիւն իմ»: (Օգոստինոս Երանելի, Խոստովանութիւններ, 13, XXIV, էջ 288):

Ն Ի Ց Շ Է Ի Մ Ի Ք Ա Ն Ի
Հ Ա Կ Ա Ս Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ե Ր Ը

Նիցշէն դատում է Օգոստինոսին՝ նրան գուրկ համարելով ամենայն վեհանձնութիւնից: Բայց ըստ ինչի՞ է դատում Նիցշէն, ըստ իր փիլիսոփայութեան, թէ՞ ըստ ֆրիստոնէութեան: Եթէ ըստ ֆրիստոնէական ըմբռնումների, ապա ֆրիստոնէութիւնը մեծ տեղ է յատկացնում անգամ ամենայնցաւոր մեղաւորներին, իբրեւ փրկութեան կարօտ մոլորեալ ոչխարների: Բացի դրանից, Օգոստինոսը մեծագոյն դէմք է ֆրիստոնէութեան ողջ պատմութեան մէջ:

«Օգոստինոսի հետ, ի հարկէ, ոչ մի մարդ հաւասարուել չի կարող: Չափազանց մեծ է եղել այդ մարդը, չափազանց անընդօրինակելի», - այսպէս է գնահատել Օգոստինոսին Պետրարկան: Իսկ եթէ Նիցշէն Օգոստինոսին դատում է ըստ իր փիլիսոփայութեան, ապա այստեղ չափազանց սխալում է եւ նոյնիսկ հակադրում է ինքն իրեն եւ իր փիլիսոփայութեանը, քանի որ «Խոստովանութիւններում» հանդէս եկող դեռ ֆրիստոնէայ չդարձած Օգոստինոսն իրենից ներկայացնում է եթէ ոչ ամբողջապէս, ապա գոնէ աճող, պոտենցիալ գերմարդ, որը ձգտում է կեանքից վերցնելու այն ամէնը, ինչն իրեն հետաքրքրում է:

Այս շրջանում նրա մէջ աւելի լաւ կարող էր զարգանալ Նիցշէի գերմարդը, քան թէ կրքերի մէջ վեհանձնութիւնից գուրկ անհատը: Դեռ մանկուց զգացում էր, որ Օգոստինոսը թոյլ մարդ չէ, նա մեծ չափով այն էր, ինչ Նիցշէն համարում է «ի ծնէ տիրոջ հոգեբանութեամբ իշխելու համար ծնուած մարդ», մինչդեռ իշխելու այդ ձգտումն Օգոստինոսն անուանում է յաղթող երեւալու սին ցանկութիւն:

«Խաղերի մէջ պարտուելիս յաճախ

խարդախութեամբ էի ուզում կորզել յաղթանակը՝ դրդուած յաղթող երեւալուսին ցանկութիւնից: ... Ես աւելի շատ վիճում էի, քան զիջում: Եւ սա մանկական անմեղութիւնն է: Օ, ո՛չ, Տէր իմ, ո՛չ»։ (Օգոստինոս Երանելի, Խոստովանութիւններ, I, XIX, էջ 19): Ահա թէ ինչպիսին էր Օգոստինոսը դեռ մանկուց: Հետեւաբար այսպէս դատելով Օգոստինոսին՝ Նիցշէն ինչ-որ չափով դատում է նաեւ իր գերմարդուն, որով էլ եւ իր փիլիսոփայութեանը:

Նիցշէն ասում է. «Ոչ թէ ուժը, այլ բարձրագոյն զգացումների տեւականութիւնն է ստեղծում բարձրագոյն մարդկանց» (Նիցշէ, նշվ. աշխ., էջ 71:) Նիցշէի այս աֆորիզմից կարելի է եզրակացնել, թէ նա դէմ է ուժին, բարձրագոյն մարդու համար բաւական են բարձրագոյն զգացումները: Սակայն այսպիսի կարծիք կարող է ծնուել սոսկ առաջին հայեացքից: «Սնահաւատ կրօնները հիմնական պատճառն են, որ պահպանել են աւելի ցածր աստիճանի վրայ գտնուող մարդկանց, չափից շատ բան են պահպանել այն բանից, ինչը պէտք է ոչնչանար» (Նիցշէ, նշվ. աշխ., էջ 71),- ասում է Նիցշէն՝ քարոզելով թոյլերի եւ թշուառների ոչնչացումը:

Նիցշէն Դոստոեւսկուն համարում է իր ուսուցիչը: Նրան յատկապէս դուր էր գալիս Դոստոեւսկու «Ոնիր եւ պատիժը», որտեղ նկարագրում է թոյլի սպանութիւնը: (Նիցշէ, նշվ. աշխ., էջ 240): Բայց ինչո՞ւ է աֆորիզմում Նիցշէն խօսում միայն բարձրագոյն զգացումների մասին՝ անտեսելով ուժը: Պատճառն այն է, որ նա երկու տարբեր բաներ նկատի ունէր, ինչի մասին երբեք բացայայտ չէր ասում՝ բարձրագոյն մարդ եւ գերմարդ: Եթէ ուշադիր լինեմք, կը տեսնենք, որ նրա շատ աֆորիզմներ տիպիկ ինքնակենսագրական են: Այդպիսին է նաեւ այս աֆորիզմը:

Բարձրագոյն մարդը ինքը Նիցշէն է, որը գործ չունի ուժի հետ, նրանք բարձրագոյն զգացումներն են, որոնցով ինքը բարձրագոյն ուսմունք է ստեղծում գերմարդ ստեղծելու համար: Եւ այս «բարձրագոյն» մարդը ծաղրանքով է վերաբերում Օգոստինոսին, ինչին, սակայն, Օգոստինոսն իմաստութեամբ պատասխանել էր դեռ դարեր առաջ իր «Խոստովանութիւններում»։ «Թող ծիծաղեն ինձ վրայ հպարտները, որոնց Դու դեռ ծնկի չես բերել եւ շանթել յանուն իրենց փրկութեան»:

Տ. ԱԴԱՄ ՔԱՀԱՆԱՅ ՄԱԿԱՐԵԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԷՍ ՓՐՅՈՒԱԾ ԷԶ ՄԸ

Բշ. 16 Նոյ. 1915: Պարտիպակ կը գտնուին: Բքաշունչ ու խոր ձմեռ մը կը տիրէ յանկարծ, շա՛տ տարիներէ ի վեր չտեսնուած ձիւն կը տեղայ անդադար, անընդհատ: Գիւղին Միւտիր Ալի Շու՛նրի եւ Գոմխէժնի Նախագահ Իսսան Պէլէրու հետ՝ բարեբախտութի՛ւն թէ դժբախտութիւն կ'ունենան մոնէլու Ս. Յակոբ հայկական եկեղեցին, որուն մէջ աղօթք եւ օրհներգութիւնք լսուած չեն շուրջ չորս ամիսներ: Սրբութիւնը ու նուիրականութիւնը պղծուած, աղօթատեղիի հանգամանքէն զրկուած ու զրաւուած բոլոր ստացուածքներ, անկողիներ, կահ կարասիներ, կողովներ, պատկերներ, շիշեր, ճախարակներ եւայլն, եւայլն, ամէնքն խառն ի խառն ցուցադրուած, դիպուած կը մնային հոն. որջ աւապակաց եւ աւարառութեանց, Աստուած իմ Յիսուս ...:

Սոսկումով լացի ու հեկեկացի, երկրպագեցի առաջի Ս. խորանաց ու ինսանով հաւաքեցի անարգութեան մատնուած եկեղեցական մատենաները, անօթներն ու սպանները: Երկու պաշտօնէից հետ խուպարկեցի բոլոր գոյքերն ու վաղդերը, որոնք կը գտնուէին Ս. Ստեփանոսի մատրան եւ զգեստաւորման տեղւոյն մէջ:

Աջակողմեան մատուռը՝ որ ցայն վայր զոց կը մնար, Միւտիրի հրելով, արացելով եւ ոռնահարութեամբն վերջապէս բացուեցաւ: Եկեղեցիին հարստութիւնը կապնող Ս. Անօթներ, սկիհներ, շուրջառներ եւայլն ամէն ինչ իր սարօքն քննուեցան եւ թանկարժէք առարկաներուն հետ երկաթ սնուուկի մը մէջ տեղադրուելով, բանալին իր մօտ պահեց միւտիր Պէլ, հաստատուելով թէ՛ անոնք պիտի մնան անձեռնմխելի ...: Անձնական կարեւոր գրքերու պարկ մը դրած էի հոն, ընդ երկար յառեցի աչքերս անոր:

Յուշուած, ընկճուած ու արտասուալից կը բաժնուին Տիրոջ տաճարէն, համբուրելով Տ. Բառնարաս Բահանայի փոշոտ փիղոնը, որ առկախ կը մնար հոն, աչքերս յառած (վերջին անգամ թերեւս) Ս. Յակոբիս գոռ ու քաղցրահնչիւն զանգակին, որուն դաշն ու անուշակ ձայնը երկար տարիներու շրջանի մը մէջ՝ աղօթքի ու փառաբանութեան հրաւիրած էր Պարտիպակի նման Աստուածասէր, բարեպաշտ ու կրթանուէր ժողովուրդը:

Շուկան գրեթէ ամալի է, ցանցառ էնաֆութիւն մը կայ, տուները ամբողջ բաց ու կողոպտուած. գաղթականներ, մեծ մասամբ խեղճ ու անօթի, հոս հոն կը թափառին, տուները կը մոնեն համարձակ թալանելու համար ...:

* * *

Ուր. 20 Նոյ.- Օր՝ յորում զանգակն Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ բառնի ի տանէ իւրմէ, եւ փոխանակ խաչին՝ որ ի վերոյ գմբէթին, ծածանի դրօշակ:
Հասար գիւղ:

Անանիա Վարդապետ

ՆԵՐՍԷՍ ԼԱՄԲՐՈՆԱՅԻ (1153-1198)

Հայ եկեղեցւոյ տիրական դէմքերէն մին է Ներսէս Արք. Լամբրոնացի: Ծնած է 1153ին Կիլիկիոյ Լամբրոն բերդին մէջ: Զաւակն էր Հեթումեան Օշին Բ. Իշխանին եւ Պահլաւունի Շահանդուխտի: Աւագանի անունն էր Սմբատ:

Պատանի տարիքին ցուցաբերած է արտակարգ տաղանդ: Տղայական գուարճութիւններէ ֆաշուած սիրած է ինքնամփոփ կեանք, ինքզինք նուիրելով աղօթքի, խոկումի եւ ընթերցանութեան: Լամբրոնացիի կենսագիր՝ Գրիգոր Սկեւռացի կը վկայէ որ ան.-

«Սիրալի ամենեցուն մանկական տիոցն երեւէր յառաջդիմութիւն. մինչ զի մտի եղեալ քազմաց. զի՞նչ կամի լինել մանուկս՝ ասէին ո՛չ զբոսամար ընդ հասակակիցսն, այլ ընդ կատարեալսն խրատու վարէր... ընդ աստուածայինս խօսելով օրէնս՝ զընդունալն արանութիւնս ի քաց վարէր. խոկալով միշտ ի վերինս՝ զանց ստորնայնով քառնէր. եւ ի խուն ժամանակի՝ ի յոլովս աստուածային վարժիցն ի չափ հասանէր» (Պտմ. Հայ Հին Դպրութեան, էջ 649):

Իշխանազարմ Սմբատի առաջին կրթիչը եղած է մայրը որմէ սորված է Յունարէն լեզուն: Մօրը հոգածութեամբ ուսումը շարունակած ու բարձր կրթութիւն ստացած է Սկեւռայի եւ Հոռմկլայի մէջ, իրեն ուսուցիչ ունենալով Ներսէս Շնորհալի, Գրիգոր Գ. Տղայ, Յովհաննէս վարդապետ, Ստեփանոս Եպիսկոպոս, Իգնատիոս եւ Սարգիս Շնորհալիներ:

Շահանդուխտի փափաքով հօրեղբորորդին՝ Ներսէս Շնորհալի Հայրապետը, 1168 թուականին, տասնեւվեցամեայ Սմբատը ֆահանայ ձեռնադրած է Հոռմկլայի կաթողիկոսարանին մէջ զայն վերակոչելով Ներսէս:

Սամուէլ Սկեւռացիի հաղորդումով.-

«Այս որ ի կրօնաւորական էր վիճակեալ յետ դաստիարակելոյ մանկան ուսմամբ՝ ի վեշտասաներորդ ամի ընթացից հասակին ածաւ յերկիւղազարդ մօրէն իւրմէ առ կաթողիկոսն սուրբ Ներսէս... եւ սա ըստ հաւատով հայեցուածոց դասեր եղբօրն իւրոյ զմանուկն ածեալ առաջի՝ ձեռնադրեաց ֆահանայ ի կրօնաւորական ձեւ. եւ կոչեաց յանուն իւր՝ Ներսէս» (Յովսէփեան. Յիշատակարան Զեռագրաց, էջ 54):

1175 թուականին, 22 տարեկան հասակին Գրիգոր Տղայ Կաթողիկոսէն Եպիսկոպոս կը ձեռնադրուի Տարսոնի Թեմին վրայ, միաժամանակ նշանակուելով Սկեւռայի վանահայր: Լամբրոնացի անմիջապէս չէ ստանձնած իր նոր պաշտօնը, այլ շրջագայած է Կիլիկիոյ նշանաւոր վանքերը, անձամբ ծանօթացած յայտնի վարդապետներու եւ օգտուած անոց մատենադարաններէն: Վարձագիրքի մը նկարագրութեամբ.-

«Եւ ուր տեղեկանայր զիմաստուն եւ հանճարեղ ուսուցչաց ի մերձակոյս եւ հեռաւորս՝ վաղվաղակի անդր հասանէր, զօրէն անօտարբէ եւ իմաստուն թոչնոյ ի վերայ թոչելով մարգաց հին եւ նոր կտակարանաց. զանուշահոտութեան աստուածային իմաստից եւ զփաղցրութիւն նորին նաշակաց բանի յիւրն հաւաքելով խոհական ի մտաց բքիջս, տայր յուրախութիւն թագաւորաց եւ ռամկաց... եւ ի յոլովս յայսոսիկ դեգերման ժամանակս ի կատար ամենայն հասանէր իմաստից» (Սովեբք, ԺԵ, էջ 19):

Ուսման իր ծարաւը յագեցնելու համար Լամբրոնացին զաղտնօրէն ճամբորդած է Կիպրոս ու հետեւած յոյն իմաստասէրներու փիլիսոփայական եւ ճարտասանական դասընթացներուն:

Սամուէլ Անեցիի հաւաստումով «Եմուտ ի կողմն Կիպրոս աղփատապէս մնալ անդ ի կատարեալ ուսումն և ոցիս հոռտորութեան» (Հաւաքումնք... էջ 228):

Լամբրոնացիին ինքնագարգացումով տիրապետած է ասորերէնի, եբրայերէնի, Լատիներէնի եւ Ղպտերէնի (արաբերէն)։ Երբեք չի լքել ինքնուրուշ գիտութիւնը մեծապէս նպաստած է անոր վարչական-դիւանական գործունէութեան ու գրական-թարգմանչական-մեկնողական աշխատութիւններուն։

Հովուական պաշտօնին ձեռնարկելէ առաջ, լսելով Եգիպտոսի նգնաւորներու վարած խստակեաց կեանքը եւ անձամբ տեսնելով Սեաւ լեռան անապատականներու կենցաղը, ժամանակ մը անոնց կեանքի օրինակով ապրած է Սաղորուի Ս. Աստուածածին վանքին մէջ, օրերը անցնելով ծումապահութեամբ, աղօթքով, ընթերցումով ու գրելով։ «Ոչ երբեք մեկնեաց զոտս իւր յանկողինս ի տուէ կամ ի գիշերի... Յամենայն երեկոյի մինչեւ ալքէին մոմեղէնք՝ գրէր» կ'ըսէ կենսագիրը (Հայապտում 420):

Անդորրութեան մէջ Լամբրոնացիին կը պատրաստուէր հովուական պաշտօնին, որովհետեւ Ակինեանի կարծիքով.-

«Ան ունէր գիտակցութիւնը աստիճանին բարձրութեան, պաշտօնին պահանջներուն, պարտաւորութեանց ծանրութեան եւ պատասխանատուութեան եւ իր անպատրաստութեան, հակառակ ժամանակակիցներու իրեն շոյալած «Տիեզերական վարդապետ» տիտղոսին։ Եթէ մէկ կողմէ կը սարսէր պատասխանատուութեան ծանրութենէն, միւս կողմէ հոգեկան պահանջէն ունէր հեռու ժխորէ, անդորր առանձնութեան մէջ նուիրուիլ ուսմանց, ընթերցման, հեղինակութեան եւ թարգմանութեան։ Իր համոզումն էր, թէ ուսումնասիրութիւնը համագոր է աստուածասիրութեան» (Լամբրոնացի, էջ 24):

Ներսէսի նգնողական կեանքը քարիք մը եղաւ հայ մատենագրութեան. ան «Իբրեւ մատենագիր, անհաւասար է իրեն ժամանակակից գրողներուն մէջ» հաստատած է Դուրեան Սրբազան (Պտմ. Հայ Մտն., էջ 208)։ Անոր գրական հարուստ ու քաղմարնոյթ վաստակը ժամանակագրական շարքով պատրաստած է Նորայր Եպս. Պողարեան իր Հայ Գրողներ գործին մէջ (էջ 254-257)։

Լամբրոնացիի հեղինակութիւններէն արժէքաւոր է «Մեկնութիւն Խորհրդոյ Պատարագի» երկը, որ արժանացած է յունարէն, լատիներէն, գերմաներէն, անգլերէն ու ֆրանսերէն լեզուներու թարգմանութեան։ Հայց. Եկեղեցւոյ պատարագի ծիսակատարութիւնը բնութեան ենթարկելով, մատնանշած է ժամանակի ընթացքին կատարուած աղաւաղումներն ու նորամուծութիւնները, սակայն, կատարուած ուսումնասիրութիւնը գնահատանքի փոխարէն իր վրայ հրաւիրած է Արեւելեան վարդապետներու թշնամանքը։ Ձեռագիրը ունեցած է նաեւ իր ողիսականը։ Արդարեւ, Հռոմկալէն Տարսոն վերադարձի ճանապարհին, Լամբրոնացիին յարձակումի կ'ենթարկուի ու կը թալանուի թուրք աւազակներէ՝ Մեկնութիւն Պատարագի մատենան ալ զոհ տալով։ Տարիներ ետք ձեռագիրը երեւան կ'ելլէ Ջահան գաւառին մէջ. հայեր անոր փրկագինը վճարելով՝ կը վերադարձնեն Ներսէսի։ Հետագային, գործը մատչելի դարձնելու համար Մովսէս Երզնկացի, Յովհ. Արմիշեցի եւ Յովհ. Պլուզ վարդապետ համառօտած են զայն։

Լամբրոնացիի «Ատենաբանութիւն» ճառը «համարուում է հրապարակախօսութեան լաւագոյն կոթող։ Զարտասանական բարձր արուեստով եւ հրապուրիչ ոճով հեղինակը բնութիւն է քրիստոնէական քարոյականութեան

կանոնները, դատապարտելով դրանցից շեղումները» (Հայկ. Սով. Հանր. հտր. 8, էջ 253): Իսկ՝ Հ. Գարեգին Զարրիանալեանի տեսութեամբ.-

«Մեր ամբողջ հայերէն մատենագրութեան մէջ՝ այս նաոին նման սրտով, ուժով եւ գիտութեամբ գրուածք մը քիչ կը գտնուի. անոր համար եւրոպացի իմաստուններէն մէկը «թէ որ դեմոսթենէս, կ'ըսէ, նոյն առիթներուն մէջ գտնուած ըլլար, ինչպէս այս սուրբը, եւ անոր հաւատոց նշարտութիւնը նանչցած ըլլար, իրմէ տարբեր լեզու պիտի չգործածէր»: Ուրիշ մըն ալ կիկերոնի կը նմանցնէ զինքը. ոչ զՀոմար՝ այլ զԵկեղեցի Աստուծոյ իւր բշխմանց ձեռքէն թափելու համար» (Պատմ. Հայ Հին Դպր., էջ 653):

«Թուղթ առ Լեւոն Արքայն» գրութեան մէջ, Լամբրոնացին կծու խօսքերով ինքզինք կը պաշտպանէ Արեւելեան վարդապետներու ամբաստանութիւններուն դէմ, որոնք զինք կը մեղադրէին Եկեղեցիէն ներս մուծաց նոր կանոններով, եւ յոյն-յատին Եկեղեցիներու հետ մշակած սերտ յարաբերութեան համար.

«Լամբրոնացիին ներքին ուղղութիւնը, արդարօրէն դիտել կու տայ Օրմանեան Սրբազան, Հայ Եկեղեցւոյ բոլորատու ներողամտութիւնն է, որ չխորշիր ամէն Եկեղեցիներու հետ հոգեւոր հաղորդութիւն պահելէ, երբոր կը տեսնէ որ էական կէտերու մէջ իրեն հետ համամիտ են, հոգ չէ որ երկրորդական կէտերու վրայ իրարմէ տարբեր մտածեն, կամ իրարու մէջ միմեանց բշխման ըլլան... Սակայն, նա շատ աւելի առաջ ուզած է անցնիլ՝ իւրացնելով օտար Եկեղեցիներու սովորութիւնները, զորս ինքն ընդունելի է դատած իւր միտով. առանց մտադրութիւն դարձնելու, թէ նախապէս ազգին կեդրոնը կամ Եկեղեցական հանրութիւնը զայն ընդունած

եւ հրամայած չէ» (Ազգ. հտծ. 1044):

Լամբրոնի իշխան՝ Հերում եղբօր խնդրանքին վրայ, Ներսէս հաւաքած է Հոմկլայի կաթողիկոսական ժողովներուն եւ բիւզանդական Եկեղեցւոյ հետ բղթակցութիւնները՝ «պատճառ նամակացն հանդերձ բղթովքն». փաստագրական այս ժողովածուն թանկարժէք է դաւանաբանական ու քաղաքական տեսակէտով:

Լամբրոնացիի կատարած թարգմանութիւններուն մէջ կարելոր են «Ասորական դատաստանագիրքը» եւ «Բիւզանդական Օրինադրութիւնը» երկերը: Իրաւաբան Դոկտ. Ա. Սուփասեանի կարծիքին համաձայն.-

«Օտար օրէնքների փոխառումը Ներսէս Լամբրոնացին կատարել է հայ աշխարհիկ օրէնսգրքերի քաղաքական պատճառով՝ հետապնդելով ազգային աշխարհիկ օրէնսդրութեան զարգացումը խթանելու նպատակ: Ներսէս Լամբրոնացու օրէնքները կիրառուել են Կիլիկիայում՝ մինչեւ Մխիթար Գոշի դատաստանագրքի կազմուելը» (Հայկ. ա. Հանր. հտր. 8, էջ 254):

Տարսոնի Արքեպիսկոպոսը յօրինած է նաեւ տաղեր, շարականներ, օրհնութեան կանոններ եւլն: Անոր երաժշտական կարողութեան մասին Ն. Թահմիզեան հետեւեալ գնահատականը արձանագրած է.-

«Ներսէս Լամբրոնացին Կիլիկեան երեւելի երաժիշտ-քանաստեղծներից է, որը նաեւ որպէս արուեստագէտ, ժամանակին իրաւացիօրէն համարուել է Շնորհալուն չափազանց մօտ կանգնած. իր տաղերից ոչ մէկը, ցաւօք, եղանակով հանդերձ չի հասել մինչեւ մեր օրերը... աւելի երջանիկ քախտ են ունեցել Լամբրոնացու յօրինած շարականները, որոնք բոլորն ալ երգուում են մինչեւ այսօր» (Գր. Նարեկացին եւ Հայ երաժշտութիւնը Ե-ԺԵ դդ., էջ 261):

Վանահայրութեան շրջանին,

Լամբրոնացին կազմակերպած ու բարձր կրթարանի վերածած է Սկեւռայի դպրանոցը: Ուսումնագետ վարդապետներու դասաւանդութեանց հետեւած են ուսումնատենչ աշակերտներ, որոնք ապագային շարունակած են Ուսուցչապետ Ներսէսի կրթական գործը: Անոնցմէ անուանի է Գրիգոր Սկեւռացին, որ յաջորդած է իրեն ու գրած Լամբրոնացիին վարքը:

Սկեւռայի մատենադարանին համար ընդօրինակել տուած է բազում ձեռագիրներ՝ գործածելով հօրմէն ժառանգած գումարը. անձնապէս ինք եւս արտագրած է կարգ մը գիրքեր: Անանուն կենսագիրին համաձայն.-

«Ինքն ձեռամբ իւրով գրեաց կրկին զԱստուածաշունչ գիրս եւ զամենայն բանս սրբոց հարցն»: «Փարիզի մատենադարանին մէջ, կը հաղորդէ Զարբհանէլեան, Նոր Կտակարանաց յունական օրինակի մը մէջ եւ դիմացը ի հայ գրուած ի նոյն սրբոյ Լամբրոնացուն՝ հտեւեալ համառօտ յիշատակարանաւ. Ներսէս նուաստ եպիսկոպոս Տարսոնի, սիրով վաստակաւոր ի սուրբ մատենան, գործերացեալ գտի ըստ հելլենացւոյդ, եւ նորոգեցի ըստ հոգւոյդ շնորհի աղաւթից ի վայելողացոյ լինիմ արժանի» (Պատմ. Հայ Դպր., էջ 92):

Լամբրոնացի Հռոմկլայի կրօնական ժողովին ազդեցիկ անդամներէն էր: Դիտարած է պատուիրակութիւններ, վարած է պետական-եկեղեցական պաշտօններ՝ ըլլալով գործակիցն ու խորհրդատուն Լեւոն Իշխանապետին, Գրիգոր Տղայ եւ Գրիգոր Ապիրատ կաթողիկոսներուն:

Ներսէս Արք. Լամբրոնացի զգալով իր մօտալուտ մահը, զգեստաւորուելով կը պատարագէ ու վանականները խրատելէ ետք կը վախճանի 1198 Յուլիս 14ին, 45 տարեկան հասակին: Եկեղեցական մեծաշուք յուղարկաւորութեան աւարտին,

անոր դագաղը կը զետեղեն Սկեւռայի Ս. Փրկիչ Եկեղեցւոյ դամբարանին մէջ:

Լամբրոնացին համակ իր կեանքը ապրած է անխոնջ աշխատանքով ու անձանձիր գործունէութեամբ: Անոր վաղաժամ մահուան մասին անդրադառնալով Յակոբ Օշական ըսած է. «այս մարդերը քառասմբակ կ'ապրին եւ ուրիշներուն տարին ամիսով կը վնարեն» (Մեր Մատենագիրները, էջ 100):

Ազգապատումին մէջ Օրմանեան Սրբազան հետեւեալ բառերով արժեւորած է Լամբրոնացիին կեանքն ու գործունէութիւնը.-

«Լամբրոնացիին կեանքը կատարեալ աշխատութիւն եւ կատարեալ արդիւնաւորութիւն եղած է աներկբայաբար, յայտնուած է իրրեւարթուն հովիւ, ճշմարիտ կրօնաւոր, աղօթասէր ճգնաւոր եւ անընչասէր, փայլած է իրրեւ գիտուն, իմաստուն, նարտարախօս եւ մատենագիր. եղած է անձուրաց, օրինապահ եւ բարեկարգիչ. ունեցած է եկեղեցւոյ նախանձ, բարեկարգութեան եռանդ եւ ուղղութեան համոզում. եւ ամենէն աւելի ոգւով փարած է բոլոր եկեղեցիները միացնելու բարձր՝ բայց անգործադրելի խորհուրդին» (հտծ. 1062):

«Ուսուցչապետ Ներսէս Լամբրոնացին, կ'եզրակացնէ Փրոֆ. Լ. Գ. Խաչերեան, իր բազմաճանապարհ ճիւղերով՝ մանկավարժական, ազգային-հոգեւորական բեղմնաւոր գործունէութեամբ, նարտասանական բեմաւայելութեամբ, մատենագրական մշակութային ժառանգութեամբ իրօք վիթխարի մեծութիւն էր, որն իր ուժեղ դրոշմը բողոք նաեւ հայ դպրութեան պատմութեան կիլիկեան ժամանակաշրջանի վրայ» (հայագիր դպրութեան ուսումնագիտական կենտրոնները..., էջ 416):

ԲԱՐԳԷՆ ԹՕՓՃԵԱՆ

ՀԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

ԱՐԴԻ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆԻ ԻՏԷԱԼ
ՀԱՅԵՐԷՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ

Քսանմէկերորդ դարու առաջին այս տասնամեակի սկիզբները, երբ այլեւս դիրացած է մարդահամար կատարել, իրաւունք ունինք ակնկալելու մեր նուիրապետական իշխանութիւններէն՝ տրամադրելու միջոցներ հաշուելու Հայաստանի եւ սփիւռքի մէջ ապրող եւ գործող ամուսնացեալ եւ վեղարաւոր հայ եկեղեցականներու թիւը: Մեծ եղեռնէն անցած է մօտ մէկ դար, սակայն հեռու կը թուի ժամանակը երբ 1915-1938 շրջանին նախ Օսմանեան Կայսրութեան եւ ապա Սովետ Միութեան մէջ նահատակուած հազարաւոր հայ քահանաներու, եպիսկոպոսներու եւ կաթողիկոսի մը ձգած բացը լեցուած կրնանք համարել: Հայ եկեղեցին թերեւս ներկայիս ունի մօտ հազար ձեռնադրուած սպասարկուներ սարկաւազի աստիճանէն վեր, գործօն թէ հանգստեան կոչուած:

Այն ինչ որ հասարակաց է արդի հայ եկեղեցականներուն վրայ ուր ալ գտնուին, Միջնադարու վերջաւորութենէն ի վեր ժառանգուած հայ Պատարագն է: Այդ խորհուրդը եւ ծէսն է որ հայ հոգեւորականները կը կապէ իրարու, հոգ չէ թէ անոնք իրենց ընտանեկան կամ ընկերային շրջանակին մէջ հայերէնի կողքին կամ փոխարէն կը խօսակցին արաբերէն, ռուսերէն, թրքերէն, ֆրանսերէն կամ այլ լեզուներով:

Հայ Պատարագի լեզուն հայերէն գրաբարն է: Այսպէս եղած է 4րդ դարէն ի վեր յորմէ հետէ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի քարոզութեան շնորհիւ քրիստոնէութիւնը դարձաւ հայ ազգի կրօնքը եւ հեթանոսական մեհեաններու փոխարէն կառուցուեցան խորանազարդ եկեղեցիներ,

Ս. Էջմիածնի տաճարին գլխաւորութեամբ, Ս. Պատարագի եւ այլ խորհուրդներու կատարումին համար:

Հայ Պատարագի ծիսական գիրքը (առանց երաժշտական ձայնագրութեան) խորհրդատետրն է, երկսիւն 40 մեծ էջերէ բաղկացած հատոր մը, որուն մէկ օրինակը ամէն հայ պատարագիչ հոգեւորական պարտի պատրաստ գտնել ոչ միայն պատարագի մատուցման սեղանին վրայ, այլ նաեւ զգեստաւորումի աւանդատան մէջ, երկու վայրերուն յարմար գրակալի վրայ զետեղուած: Խորհրդատետրի 40 էջերու պարունակութենէն որոշ հատուածներ սկիզբէն մինչեւ ծէսի աւարտումը, պատարագիչը պարտի սորված ըլլալ անգիր եւ պէտք չէ թոյլ տալ սեղանի սպասարկողի մը խորհրդատետր փոխադրելու քայլափոխ ընող պատարագիչի կողքին:

Խորհրդատետրին էջերը օգտագործելու ընթացքին պատարագիչը կը հանդիպի աստուածաշնչական հատուածներու (սաղմոս, մարգարէ, աւետարան), աղօթքներու (ոմանք աւանդուած Լուսաւորիչէն կամ փոխ առնուած Ս. Յովհան Ոսկեբերան Հայրապետէն եւ Ս. Գրիգոր Նարեկացի հայ վանականէն), ինչպէս նաեւ հրահանգներ (այս վերջինները կարմիր տպուած 1927ին երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց տպարանէն լոյս տեսած խորհրդատետրին մէջ):

Պատարագիչը խորհրդատետրի բովանդակութիւնը ընտրովի կամ համառօտ կերպով օգտագործելու իրաւունք չունի: Ջայն պիտի գործածէ, կամ՝

ա) ի ձայն, փոխասացութիւն ընելով թէ՛ սարկաւագին եւ թէ՛ ժողովուրդին (դպրաց դաս) հետ, եւ ք) ի ծածուկ, այսինքն աչքերը յառած խորհրդատետրի այն մասերուն զորս պարտիլոնեայն կարդալ, ըմբռնել եւ պատրաստուիլ իր յաջորդ տարելիքին: Այս երկու գործողութեանց ուղեցոյց են հրահանգները որոնք մէկ կամ մի քանի տող կը գրաւեն ամէն պարագայի:

Հայ պատարագիչը հայերէն սորված պէտք է լինի պատարագի բովանդակութեան գէթ լեզուական իմաստը ըմբռնել կարենալու համար: Խոստովանելով որ զանց ըրած եմ սարկաւագի եւ դպիրներու բաժինները ներկայ յօդուածի պահանջած պրպտումին մէջ, հաշուած եմ հայ Պատարագի բաղկացուցիչ բառերը ըստ հետեւեալին: ա. Պատարագիչի ի ձայն արտասանած բաժիններուն մէջ 289 բառեր: Ասոնց վրայ կ'աւելնան՝

բ. Պատարագիչի ի ծածուկ կարդացած բաժիններուն մէջ՝ 555 բառեր, որոնց վրայ կ'աւելնան՝

գ. Հրահանգներու մէջ տեսնուող 90 բառեր: Ընդամէնը՝ 934 բառեր:

Այս բառերէն աստուածաշնչական անձնանուն են Դաւիթ, Էմմանուէլ, Իսրայէլ, Մարիամ, Մելիքսեդեկ, Մովսէս, Յակոբ, Յիսուս, Յովհաննէս, Ստեփանոս, իսկ տեղանուն եփրաթա (=Բեթղեհէմ) եւ Սիոն: Այբ սկզբնատառով բազմաթիւ բառեր կան. Ան ժխտական ածանցումը բառասկիզբին կցուած շատ մը բառերու ներկայութեամբ: Հայ պատարագիչը ասոնց բոլորի իմաստին տեղեակ պէտք է լինի ճշմարանական կամ այլ ուսումով

հայերէն գրաբարի ծանօթացած ըլլալով իր անդրանիկ պատարագը մատուցանելն առաջ:

Պատարագելուն եւ այլ ծիսակատարութեանց առիթներով, հայ եկեղեցականը պարտի նաեւ խրատել, քարոզել: Մատենագրութիւնը որմէ պէտք է ներշնչուի, ոչ միայն գրաբարով յօրինուած հայ Միջնադարու գրականութիւնն է, այլ նաեւ պէտք է պարունակէ 19րդ եւ 20րդ դարերու աշխարհաբար արեւելահայ եւ արեւմտահայ գրականութիւնը: Տամ օրինակներ:-

ԱՐԵՒԵԼԱՀԱՅԵՐԷՆ

Արձակ (ԺԹ.) դար. Ռաֆֆիի գործերէն՝ Ոսկի Աֆաղաղ, Խենթը, Կայծեր, Սամուէլ: (Ի. դար). Դերենիկ Դեմիրճեանի Վարդանանք վէպը:

Բանաստեղծութիւն (ԺԹ. դար). Միքայէլ Նալբանտեանի Մանկութեան Օրեր: (Ի. դար). Յովհաննէս Թումանեանի Լուսաւորչի Կանթեղը:

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅԵՐԷՆ

Արձակ (ԺԹ. դար). Գրիգոր Զօհրապի Ուղեւորի էջերէ:

(Ի. դար). Շահան Շահնուրի Նահանջը Առանց Երգի վէպը:

Բանաստեղծութիւն (ԺԹ. դար). Պետրոս Դուրեանի Իմ Մահը.

(Ի. դար). Վահան Թէֆէեանի Եկեղեցին Հայկական:

Այս հատորներուն եւ քերթուածներուն քիչ թէ շատ մտերմացած քահանան եւ քարճրաստիճան կղերականը կ'արդարանայ երբ պարծենայ թէ ինք իրաւ հայ եկեղեցական է:

ԱՐՏԷՆ Ա.ՔՀՆՅ. ԱՇՃԵԱՆ

ՆՈՐԷՆ ԵԿԵՂԵՑԻ ԵՐԹԱԼ ԿՈՒՋԵՄ

Եկեղեցի չեմ երթար, թէեւ հաւատքս նոյնն է ինչպէս երէկ, կաթիլ մը չէ պակսած եւ երբեմն կը բարձրանայ եռացող կաթի նման:

Այստեղ աղուոր փափաքներ կը վիժին երբ կարելի չ'ըլլար ճեղքել բարակ պատերուն պաշարման օղակը: Բարեբախտաբար դեռ պէտք չունիմ հարազատի, բարեկամի եւ ընկերոջ ծառայութեան, բարեացակամութեան կամ քմահաճոյքին միջնաբերդէն դուրս գալու համար:

Եկեղեցւոյ գաւիթին մէջ արծաթեայ ափսէն Վիս կ'ուրախացնէ պատանիի պէս, որովհետեւ տակաւին ի վիճակի եմ թղթադրամ մը սահեցնելու մտած եւ ելած պահուս, եւ ան ինծի հեռուներէն, շա՛տ հեռուներէն կը բերէ քաղցրութիւնը նախաքրիստոնէական մեր ոստանին ամենէն փարթամօրէն փափկասուն տիկնանց, որոնք շէն էին եւ առաւել կը շէննային երբ կը կանչէին ժպտադէմ—պայծա՛ր մնաք:

Բացօթեայ կառավայրին մէջ ստաղուն թանկագին ինքնաշարժները եւ ազգակիցներու տօնական արդուվարդը Վիս չեն անհանգստացներ: Եկեղեցի մուտքս հիմնուած է մերկ մարմնիս վրայ դրոշմուած Ս. Միլուոնին իրաւունքով, Վոր տարուան բոլոր օրերուն ծովանոյշ ծննդավայրիս Ս. Պօղոս-Պետրոս եկեղեցւոյ նստարաններուն վրայ, պէյերուն եւ փաշաներուն ուրուականին քով, ցնցոտիներով կ'արժեցնէին ծոծրակին վէրքերը կանաչ տերեւով ծածկած Տոբթորն ու յարածամ արագ-արագ “անոյշ ապուր” մրթմրթացող Բենիամինը:

Գանգատ չունիմ—երբեք չեմ ունեցած—արարողութեանց տեւողութենէն: Ես չեմ կրնար կարճ եւ երկար ածականներով որակել պատարագի մատուցումը, խորհուրդի մը կամ ժամերգութեան մը կատարումը կամ քարոյ մը, որովհետեւ կարճը համապօր եւ հոմանիշ չէ լաւի,

ներդաշնակի, բաղցրահունչի եւ հոգեզմայլի, ոչ ալ երկարը՝ վատի, խառնափնդորի, ժխորի եւ խորշելիի: Եւ ապա եմ վերջապէս երեսս խաչակնքելով տաճարէն դուրս գալու երբ որ ուզեմ:

Բայց եկեղեցի չեմ երթար:

Հայ փնտռելու, հայ գտնելու եւ հայու հետ հայերէն խօսելու կարօտ չունիմ—չեմ ունեցած—բարեբախտաբար: Շատ կանուխէն կեանքս կապած եմ հայութեան եւ բարեկամներս ու ընկերներս ընտրած ազգակիցներէս: Օրուան ժամերուն մեծագոյն մասը հայերէն կը խօսիմ, հայերէն կը կարդամ, հայերէն կը գրեմ, հայերէն բառ ու բանով կը լիանամ եւ հետեւաբար պէտք չունիմ նախնեաց տաղեր մտիկ ընելու կամ հայրենակիցներու հետ շփուելու համար եկեղեցի երթալու:

Բայց պէտք է երթամ, կ'ուզեմ երթալ ո՛չ թէ աղօթելու համար, որովհետեւ միջնաբերդիս մէջ կ'աղօթեմ առանձինն, երբեմն նոյնիսկ օրը քանի մը անգամ, մեքենաբար, անտեղեակ Իր ներկայութեան, որովհետեւ Ան ինծի հետ չի խօսիր: Աղօթքս խօսակցութիւն չէ Աստուծոյ հետ, այլ գրեթէ ամէն մարդու պէս մէկ ուղղութեամբ աղերս մըն է Անոր, որ Իր բուն ըսելիքը վերապահած է ուրիշ օրուան մը, թէեւ պնդողներ կան որ Ան կը խօսի իրենց հետ հանապազ:

Պէ՛տք է երթամ, բայց ամէն անգամ որ ոտքի ելլեմ, ծովափը լուղորդներուն վտանգ ազդարարող սեւ դրօշը միտքս կուգայ: Հոգիս պէտք ունի խաղաղութեան, զոր միայն Ան կրնայ տալ երբ զգամ որ քովս է: Իսկ Ան, շատ տարիներ առաջ սորվեցուցած են ինծի, Ինքզինք կը զգացնէ— զգացուցած է—միմիայն Իր կերտած տաճարին մէջ եւ Իրեն նման խորհրդաւոր, Իրեն նման անհասկնալի, Իրեն նման հեռու հեռաստանէն եւ Բարձրաւանդակին անմատոյց բարձունքներուն երկինքէն ծորած լեզուին սքանչացումին մէջ միայն:

Կիրակիէ կիրակի, պսակէ պսակ, մկրտութենէ մկրտութիւն, թաղումէ թաղում եկեղեցիս կը վերածուի աշխարհի էն զարդարուն, էն ընդարձակ եւ էն շքեղ թարգմանութեան գրասենեակին: Գրաբար չե՞մ

հասկնար—Հովիւը աշխարհաբար կ'արտասանէ. աշխարհաբար չե՞մ հասկնար—հովիւը կամ տարկաւագը անգլերէն կը կարդայ եւ ապա անպայման կը փութայ անգլերէնով յայտարարել մեղքեր, իմս ըլլան կամ ոչ:

Չեմ հասկնար ինչո՞ւ Ամերիկայի մէկ ափէն միւսը եպիսկոպոս, վարդապետ, քահանայ, սարկաւագ, տիրացու, թեմական եւ ծխական խորհուրդներ իրար անցած են որ ես հասկնամ: Սխալ չհասկցուիմ: Հասկցողը չեմ: Հասկնալ չուզող մէկն ալ չեմ: Բայց հասկնալ ի՞նչ: Հասկցնել ուզուածը վարձակալական պայմանագրութիւն չէ, կարճ պատմուածք չէ, բանաստեղծութիւն չէ, ճառ կամ ոճիրի մը լուրը չէ: Կարելի՞ է բառերը մէկ լեզուէն ուրիշի մը վերածելով հասկնալ Վաստուած, Աստուածորդին եւ Ս. Հոգին:

Ոչ մէկ բառով, ոչ մէկ լեզուով մարդկային էակը կրնայ հասկնալ, հասկցնել կամ բացատրել մեծ եւ սքանչելի Խորհուրդը, անհաս եւ անսկիւբ խորին Խորհուրդը: ԶԱյն կարելի է միմիայն ընդունիլ, ըմբռնել եւ զգալ հաւատքով, յայտարարել Անոր գոյութիւնը հաւատքով եւ Անոր մասին խօսիլ հաւատքով:

Իմ եկեղեցւոյս մէջ ես պէտք չունիմ լսելու, Աւետարանի ընթերցումով, “Ի սկզբանէ էր Բանն եւ Բանն էր Աստուած եւ Աստուած էր Բանն” նախադասութեան հայերէն աշխարհաբարը՝ “Բանը սկիւբն էր, Բանը Աստուծոյ քով էր եւ Աստուած Բան էր”, կամ անգլերէնը՝ “In the beginning was the Word and the Word was with God and the Word was God.”

Ո՞վ կրնայ առանց խղճահարութեան պնդել որ, դարձեալ Յովհաննու Աւետարանէն, “Եթէ ցորենի հատիկը հողին մէջ իյնալով չմեռնի, միայն ինքը կը մնայ, իսկ եթէ մեռնի, շատ արդիւնք կուտայ” խօսքին հանդիսաւոր եւ եղանակաւորեալ ընթերցումը կը բանայ իր հոգւոյն դռները առ Աստուած, մինչ անգլերէնը՝ “unless a grain of wheat falls into the earth and dies, it remains alone; but if it dies, it bears much fruit.” զինք երկինք կը հանէ, իսկ հարապաւոր՝ “Եթէ ոչ հատն ցորենոյ անկեալ յերկիր

մեռանիցի, ինքն միայն կայ. ապա եթէ մեռանիցի, բազում արդիւնս առնէ”,
վինք տարտարոս կը նետէ:

Իմ եկեղեցիս միմիայն ի՛ր լեզուով միտքս ու հոգիս կը բանայ
ամենասուրբ Երրորդութեան: Այն գեղանոյշ լեզուով, որ իմ ծնողացս չէր,
վոր անոնք չէին հասկնար երբեք, որ հինգերորդ դարու Հայունն ալ չէր,
վոր ան չէր հասկնար բնաւ, բայց վոր Սահակ-Մեսրոպեան հանճարը
յօրինեց կատարելապէս, Կատարեալին վայել, առաջին լուսաւորիչներուն
առաքելական գործունէութենէն չորս եւ Վաղարշապատի մէջ Աստուծոյ
յայտնութենէն մէկ դար ետք, որպէսվի ան իրը ընէր վԱյն ու վատորոշուէր
իր օտար հաւատակիցներէն եւ սպառապէն քրիստոնէութեան հարուածներուն
դիմաց ունենար ի՛ր եկեղեցին, տունը իր հոգւոյն, դէմքը իր էութեան,
աստղը իր ճանապարհին:

Ի՞նչ փոխուած է հիմա 1600 տարի ետք: Հիմնապէս ոչինչ,
արմատապէս շա՛տ: Տիեզերական գիւղը ի՛նչ իմաստներ կը հագցնէ
Յիսուսի վարդապետութեան եւ կը խորտակէ, կը գալարէ, կը ճկմէ, կը քամէ,
կը հաւասարեցնէ, կը կլանէ, կ’անհետացնէ, մինչ չկան Սահակ-Մեսրոպեան
հաւատք եւ հանճար: Անոնք մոթթուած են գոհացնելու համար
պարարտութեան չաստուածը, որ առատապէս օրհնեց Մեծ Երաշտին
յաջորդած վերջին 50 տարիները:

Եկեղեցւոյ մէջ լեզուական հասկնալիութեան,
այծմէականութեան, հոգի փրկելու եւ փրկեալներու թիւը բարձրացնելու
արդարացումով բոլոր նորարարութիւնները եւ նորութեան դիւային
ձգտումները, որոնց գլուխ-գործոցն է Ս. Պատարագին անգլերէն լեզուով
մատուցումը, կը գոհացնեն միայն պարարտանալու կիրքը: Կեղծ են, սուտ
են եւ աղետաբեր: **“Ջի հաւատովք գնամք եւ ոչ կարծեօք”**: (Բ. Կորնթ. Ե.7):

Եկեղեցիս, ներսը, նախանձելիօրէն բարեկարգ է հիմա իր
ուսումնական եւ պարկեշտ հովիւով, վայելուչ յարգարանքով, դաշն ու
կանոնաւոր արարողութեամբ, բացի լեզուի կարկտանէն: Բարեկարգ չէ իր
պատերէն դուրս, ուր ջրսուքի կը սպասէ անծայրածիր խոպան դաշտը
ծառայութեան եւ օգնութեան:

Յղփացած Ամերիկայի մէջ, ամերիկահայ շփացած տարրերու վարկաբարակի տեսութեանց եւ անշնորհք, գուցէ նաեւ նենգ ճնշումներուն դիմաց, եկեղեցական նուիրապետութեան պաշտպանութեան պէնքը պիտի ըլլար յարձակողաբար վկայակոչել Սահակ-Մեսրոպեան հրաշքը, պայն յայտարարել ամէն առթիւ, ուսուցանել եւ քարոզել աներկիւղ իր բո՛ւն իմաստով: Եւ անցնիլ անդին արարողական պաշտօնէն, հոգի շահելու համար հոգւով ծառայել, սրտով տալ, հաւատքով հարստանալ:

Ինչպէս որ եկեղեցւոյ մէջ Խաչն ու Աւետարանը գեղահիւս ժանեակով կը բարձրացուին եւ կը մօտեցուին մեր շրթներուն համբուրուելու ահիւ եւ դողութեամբ, որովհետեւ անոնք նշաններն են անբաւելի Խորհուրդին, “որ ’ի վե՛ր է քան վամեմայն միտս եւ վբանս”, միւս նշանը, պահապան եւ կենարար լեզուն ալ, պէտք է մատուցուի էն նրբահիւս ժանեակով, առանց թելակարուած բուրջերու, վիճք արժանաւորագոյն ձեւով փառաւորելու եւ հայու հոգին անփորձ եւ անխոռով ասպրեցնելու համար:

Նորէն եկեղեցի երթալ կ’ուզեմ:

Մ. ՀԱՅԿԵՆՑ

**Արտէն Ա. Քահանայ Ազնեանի Դեգերումները
«Ազգապատում»-ի Իր Ընթերցման Առիթով**

«Սիրոն» ամսագրի 2003 թուականի Յուլիս-Դեկտեմբերի վերջին թիւին մէջ Արտէն Քահնյ. Ազնեան ինքզինքին «գրադատ»-ի տիտղոսը տալով, իր ժխտական մարդու բնաւորութեան որպէս արդիւնք, պատճառաբանութիւններ յերիւրած է հանդէպ պատկառելի հատորի մը գրուած իր կրտսեր եղբօր կողմէ: Նուազագոյնը իրմէ յարգանք կը սպասուէր «Ազգապատում»-ի էջերուն մէջ փայլող Հայ Եկեղեցւոյ քառասնամեայ գործունէութեան նկատմամբ, ու անոր Վեհափառ Գահակալ երջանկայիշատակ Վազգէն մեծագործ Հայրապետի յիշատակին, որոնց մասին ոչինչ ունի ըսելիք հետեւեալ պատճառով:

«Ազգապատում»-ի «կեղեւն» ներս մտնելով, ինչպէս ինք ըսեր է, կարդացեր է 372 էջնոց վերջին հատորը, եւ հոն «պտուղ» չգտնելով, անկէ աղքատ եւ չփոթած դուրս եկեր է, քանի որ հոն արձանագրուած լայնածաւալ ու բծախնդիր հարիւրէ աւելի դէպքերու, դէմքերու, հանդիսութեանց, հանդիպումներու, գրական ու մատենագրական, եկեղեցագիտական եւ ազգագրական նիւթերու հսկայ զանձատուներն ներս ոչ մէկ դրական երեւոյթ չէ գտած, բացի հատ ու կենտ տողադարձ բառերու նշումներէն, որոնց լիովին գիտակ էինք ու զիջած համակարգիչի պարտադրած բառամիջոցներու պահանջքին, եւ երկու իբր թէ «թրքաբան» բառակերտումներէն, զորս իր մեծամտութեամբ «թրքաբանութիւն» որակեր է: Որքան ճշմարիտ է Աւետարանի ծանօթ յանդիմանութիւնը անոնց որոնք «զմիջուկս քամեն եւ զուղտս կլանեն»:

«Թրքաբանութիւն» կարծած իր անապարանքին առիթով կ'արժէ յիշեցնել Տէր Հօր, որ նոյն բառակերտումը, ինչպէս մեր գործածած «ախորժակներն» եւ կամ «կեանքերն» բացատրութիւնները, այլ գոյականներով նոյնութեամբ լայնօրէն գործածած են իրմէ շատ աւելի գիտուն ու վաւերական գրագէտներ, Թորգոմ պատրիարք Գուշակեան եւ բանաստեղծ Վահան Թէքէեան, առաջինը իր զոյգ մը քարոզագիրքերուն «Աւետարանի ծամբէն» եւ «Առաքելոց Շաւիղով», եւ երկրորդը իր հատրնտիրներուն մէջ: Շատ հեռու չերթանք, «Սիրոն»-ի նոյն այս թիւին մէջ Գուշակեան Պատրիարք իր բանաստեղծութեան մէջ «գլուխներն» ըսած է (էջ 216), եւ կամ Եղիշէի ծառի թարգմանութեան մէջ «վախերնէն թմրեցան» բառակերտումը գործածած է (էջ 192): Ինչ մեղք որ անոնք երկար չապրեցան սորվելու համար մերօրեայ «գրադատ»-ի դասերէն:

Բացասական իր կէտերու շարքին իբր թէ «ուղղագրական սխալներ» նշուած են, առանց սակայն օրինակ մը նոյնիսկ տալու, որ ինքնին փայլուն ապացոյց մը կը հանդիսանայ յողումագրին կեղծ եւ մոլորեցուցիչ մտադրութեան: Անարժէք նախընտրութեամբ մը չէ հաւնած «բուժումներ» բառը, որուն փոխարէն «ղարմանում»ը «աւելի յարմար» նկատեր է: Եւ երեւակայել որ Տէր Հայրը, հաւկիթին մէջ մազ փնտռողի իր ճղճիմ պրպտումներով, կը չափուի «Ազգապատում»-ի լայնածիր բովանդակութեան եւ բարձրութեան հետ, միշտ իր ներքին ցաւը զգալով ու չյայտնելով, թէ ինչպէս կ'ըլլայ որ նախորդ սերունդներու բարձրաստիճան հոգեւորական մը, եւ կամ Արտէն Քահանայ մը, չկարողացան կատարել այն ինչ որ յաջողութեամբ պսակեց Տէր Զաւէն Արզումանեան իր երեք հատորներով: Հոս կը կայանայ յողումագրին տրտմութիւնն ու անդարմանելի հոգեվիճակը:

Հատորի «թերութեանց» շարքին, չմոռնանք որ Տէր Արտէն «կարեւոր» յաւելում մը եւս կ'ընէ, երբ Վազգէն Հայրապետ երկրորդ անգամ Պոսթոն այցելելով Կարտինալ Գուշինկի հետ վերջապէս տեսակցելու կ'արժանանայ եղբր, որուն մասին «Ազգապատում» չէ անդրադարձած: Գրողը գէթ պիտի ըսեր որ քանի քանի կարտինալներ ընդունած են Հայրապետը Եւրոպայի, Հիւսիսային եւ Հարաւային Ամերիկաներու տուած իր կրկնակի այցելութեանց միջոցին, ինչպէս Նիւ Եորքի Թերենս Կարտինալ Քուքը, որ անձամբ Ս. Վարդան մայր տաճար եկած է հանդիպելու Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, տաճարի օծման օրը, որոնց մասին այնքան բծախնդիր կերպով, ժամանակագրութեամբ եւ Հայ Եկեղեցւոյ

եւ Հայոց Հայրապետին պատիւ բերող յօդուածներով անդրադարձած է «Ազգապատում»ի հեղինակը: Սա պարագան շատ աւելի կարելոր է «Ազգապատում»ի ընթերցողներուն համար քան յօդուածագիրին կարծած վայրկեանի մը համար «Հռոմէական եկեղեցւոյ կեցուածքին մեծ փոփոխութիւնը»:

Գրութեան մնացեալ մասերը, թեթեւ եւ անկապ նիւթերով, պարզապէս յօդուածը երկարելու ծառայած են: Թերեւս նշուածներէն Վազգէն Հայրապետի կատարած ոչ-պաշտօնական ու ոչ-կանոնական, այլ անհատապէս որոշ հոգեւորականներու ամուսնութիւն կնքելու մասնակի եւ մասնաւոր արտօնութիւն տալու պարագան նկատելի ըլլայ, որուն մասին չէ գրուած «Ազգապատում»ին մէջ: Յօդուածագիրին այդ նշումը կը մատնէ իր պատմագէտ մը չըլլալու իրողութիւնը, որովհետեւ այդ մասին ոչ մէկ առիթով պաշտօնական յայտարարութիւն մը լոյս տեսած է Մայր Աթոռէն, նկատի ունենալով արտօնութեան անհատական բնոյթը, ըստ Հայրապետի հայեցակէտին: Հետեւեալը, գրաւոր ու վաւերական աղբիւր չունեցող խնդրի մասին գրել, որ ոչ ժողովական որոշումէ անցած է եւ ոչ ալ կանոնական փոփոխութեամբ հաստատուած է, պիտի ըլլար հակապատմագիտական: Պիտի ըլլար նաեւ Մայր Աթոռի իրաւասութեան ոտնակոխում: Այդ պատճառով է որ հատորին հեղինակը պարզապէս զանց ըրած է:

Վերջին պարբերութեամբ Տէր Հայրը «ինքնացոլացում» կը նշմարէ եղբր հատորի հեղինակին անձնական մասնակցութեամբ ու ականատեսի վկայութիւններով գրած որոշ յօդուածներու պարագային: Հոն խառնաշփոթ նախադասութիւններով յայտնի չէ թէ ինչ ըսել կ'ուզէ ան: Իրար անցած են Օրմանեանն ու Շնորհալին, Եղիշէն ու Աւարայրի ճակատամարտը վասն ոչինչի: Իր թաքուն եզրակացութիւնն այն է որ «Ազգապատում»ը շարունակող հեղինակը իր անձը ուզած է յայտնի դարձնել հատորի բովանդակութեան մէջ «բազում յիշատակումներով», ինչ որ կասկած կը հրաւիրէ «գրադատ»ին դատողութեան վրայ, որովհետեւ գրքի հեղինակին յիսնամեայ կեանքն ու գործունէութիւնը եթէ կարելոր նիւթերու առնչութեամբ զինք ղէպքերուն մասնակից ու ականատես դարձուցած են, ուրեմն շատ յարգելի եւ անփոխարինելի հանգամանք մը տուած պիտի ըլլան կատարուած գործին: Եթէ այսքանը կարելի չէ եղած տեսնել, ողբալի կը մնայ յօդուածագիրին վերջին անտեղի եւ անմիտ հարցումը, թէ «Ո՞վ եմ ես»:

Ի գիտութիւն թող յայտնի ըլլայ մեր աւագ եղբօր որ «Ազգապատում»ի նախորդ եւ այս հատորներու հրատարակութեանց առիթով բազմաթիւ գնահատականներ, գրաւոր եւ բերանացի, ուղղութեան եւ գրութիւններ տակաւին ի լոյս կ'ընծայուին հետզհետէ, ի հեծուկա իր բացասական ձգտումներուն որոնք անոնց լոյսին տակ կը մնան պարզապէս անարժէք: Պարզ է, յիշեալ յարգելի այդ անձերն են որ կուտան պատասխանը վերելի հարցումին, թէ Հայր Զաւէն Օրմանեանի գործին շարունակողն է: Իսկ մեզի կ'իյնայ Տէր Արտէն Ա. Քահանային յիշեցնել իմաստուններու սա խօսքը. «Եթէ մէկը լաւ բան մը չունի ըսելիք, աւելի լաւ կ'ըլլայ որ բան մըն ալ չըսէ»:

ԴՈԿՏ. Հ. Զ. ԱՐՁՈՒՄԱՆԵԱՆ

«ԿԱՏԱՐԵԱՂ ՄԱՐԴ ԸԼԼԱԼՈՒ ԱՐՈՒԵՍԸ»

Երուանդ Օտեանի երգիծական վիպակներուն մէջ կարեւորութեամբ կը յիշուին «Վաճառականի մը նամակները կամ կատարեալ մարդ ըլլալու արուեստը» գրութիւնները որ ժամանակագրական կարգով մեկտեղուած նամակներ են՝ ուղղուած Գոգմա էֆէնտի Տամիանոսեանէն առ որդի իւր՝ Միհրան: 1906էն 1913 երկարող ժամանակաշրջանին գրուած այս նամակները չափազանց հետաքրքրական պատկեր մը կը պարզեն այդ տարիներու ֆաղափական եռեւեփի մասին: Ապտուլ Համիտի միահեծան իշխանութիւնը ընդգրկող այս շրջանը եղած է անորոշ, տագնապալի, փոթորկալի եւ անձկալի: Քաղաքական ներքին իրավիճակը լարուած էր յարատեւ ու խիստ անհանգստութիւն կը պատճառէր ամէնքին: Քաղաքական արագաձաւալ իրերու այս խառնաշփոթ ու անկիւնադարձային շրջանին, երբ երկիրը կը գտնուէր անկայունութեան մէջ եւ պահ մը կը թուէր թէ անոր անկումն ու փլուզումը մօտալուտ են ու անխուսափելի, ի շարս այլ ազգերու, հայեր եւս մտահոգութիւն կը ցուցաբերէին եւ ակնդէտ կը սպասէին նարի ու ելֆի: Սահմանադրութեան, բարենորոգութեան, ազատագրական շարժումներու, խռովութիւններու, ապստամբութիւններու եւ հայկական անլուր կոտորածներու այս տխուր դէպքերը իրենց անմիջական անդրադարձը ունեցած են հայութեան վրայ: Յեղափոխական զանգուածը հակազդած է անվեհերօրէն եւ ուժգնօրէն, առանց վարանումի ու կասկածի: Այլք չեն հակադրած. այլ, մեղմ ֆաղափականութիւն վարելով ջանացած են համակերպիլ՝ հաշտարար եզրեր գտնելով: Վերջիններս որդեգրած են դիւանագիտական խորամանկ սկզբունք՝ իրենց

անձնական շահերը գերադասելով ազգային ու ֆաղափական շահերուն: Մինչ յեղափոխական ոգիով տիւ եւ գիշեր աշխատող ազգասէր ու անձնագոհ հայեր հետեւողականօրէն կը նկրտէին բարենորոգումներ յառաջ բերել եւ բարելաւել հայութեան կեանքը, անդին, Գոգմա էֆէնտիի նման հայութենէ ուժացած ու մարդկային արժանապատուութենէ ամբողջովին պարպուած վաճառականներ ու անձնաւորութիւններ, ոգի ի բռին կ'աշխատէին իրենց հանգիստը ապահովել՝ իրենց փսկը լեցնելով: Վերջիններս իրենց գերագոյն գուարթութիւնը եւ հոգեկան անհուն գոհունակութիւնը կը գտնէին իրենց գործի յաջողութեան մէջ միայն:

Գոգմայի կերպարը շատ դիպուկ է, որովհետեւ ան, դժնդակ պարագաներու եւ հանգամանքներու ոչ թէ զոհն է, այլ՝ համակերպողը, յարմարողը, գոյն փոխողը, համախոհութիւն ու զգաստութիւն ցուցաբերողը: Նկարագրային մշտական փոփոխութիւն ու անտանելի յեղյեղութիւն հրապարակ բերող Գոգմա իր նամակներուն ընդմէջէն ցայտուն կը դարձնէ իր բարոյականութեան փնտրանքները, ապականութիւնը, հոգիի անչափ խեղճութիւնը եւ մանաւանդ կեղծաւորութիւնը ու պնակալէզութիւնը: Գոգմա ժընէվի ուսումնական բարձրագոյն կրթարան ուղեւորած զաւկին ուղղած իր նամակներուն մէջ կը խրատէ ըլլալ... կատարեալ մարդ:

Գոգմա արհեստով վաճառական է եւ իր նիւթական վիճակը բարելաւած է ամուր կանգնելով իր անգիշող սկզբունքներուն վրայ: Այդ սկզբունքային հիմնական կէտերը խոտոր կը համեմատին բարոյագիտական դրոյթներուն: Այլ խօսքով, անոր բարոյական տեսակէտները ու հայեցակէտները

անարժէք են, փուն ու սուտապատիր, վասն զի կը ժխտեն այլոց կենաց քարօրութիւնը եւ կը շեշտեն միայն անոր հեշտ կեանքը եւ վայելքը: Երուանդ Օտեան հրաշալիօրէն կը բնութագրէ Գոգմայի ողջ էութիւնը ըսելով՝ «Երբեք հայ վաճառականը իր հոգեկան մերկութիւնը չէր պարզած այսօր կատարեալ կերպով: Հայ պուրժուան էր, որ ինքզինք կը ցուցադրէր անպատկառ ինքնահաւանութեամբ մը, իր գաղափարներովը հպարտ եւ համոզումներովը խանդավառուած:»

Գոգմա իր որդին «կատարեալ մարդ» դարձնելու իղձով ու տենչով յափշտակուած ու գերուած, հայրական քարճրագոյն գահէն պատուէրներ կը դրկէ ու յորդորներ կը բաշխէ իր զաւկին, նախեւառջ դառնալու ծայր աստիճան անձնասէր եւ հոգ տանիլ միմիայն իր անձին, եսին, մարմինին՝ փորին: Ահա թէ ինչ կը գրէ ան այս կապակցութեամբ. «Ինքզինք չսիրողը ուրիշներն ալ չի կրնար սիրել: Առաջ անձը՝ ետքը ուրիշները»: Այս իբրեւ հիմնակէտ ունենալով, Գոգմա բացորոշ կերպով կ'ընդգծէ կարեւորութիւնը կուշտ փորի, վասն զի «մարդուս առաջին եւ մեծագոյն իտէալը իր փորը կշտացնելն է, յետոյ իր ընտանիքին ու զաւակներուն փորը կշտացնելը: Փորը անօթի մարդը, ոչ իրեն, ոչ իրեններուն եւ ոչ ալ իր հայրենիքին օգտակար կրնայ ըլլալ: Ամէն մարդու համար իր բուն հայրենիքը փորն է: Երբ իր փորը փառաւոր մը կշտացուց՝ հայրենիքը երջանիկ է: Եւ փորը կշտացնելու համար երկու միջոց չկայ՝ այլ մէկ, այն է դրամը: Այն որ ճշմարտապէս իր հայրենիքը կը սիրէ, պէտք է դրամը սիրէ»:

Դրամասիրութեան ուկիանին մէջ խեղդամահ եղող Գոգմա, կը յանդիմանէ իր զաւակը շռայլութեամբ աւարտող նամակավերջի խօսքերուն համար, ուր

կ'ըսուի. «Բիւր համբիւրներ բեգի, մայրիկիս ու բոյրերուս»: Գոգմա հարկ չի տեսներ «բիւր» բառին. ան չափազանցութիւն կը համարէ այդ եւ կը թելադրէ իր որդւոյն գրել լոկ՝ «Ամէնէդ սիրով կը համբուրեմ»: Այսպիսով, դրամի նման, զգացումը՝ սէրը, կարօտը, խանդադատանքը, եւ անկեղծ արտայայտութիւնը եւս պէտք է զսպուէին ու չափազանց խնայողութեամբ գործածուէին եւ հետոյ մնային շռայլութենէ ու մսխումէ: Գոգմա՝ վաճառական իր քարճր հեղինակութեամբ կը գրէ. «Չափաւորութիւն ամէն բանի մէջ, սիրելի Միհրանիկս, ասով կարելի է միայն կատարեալ մարդ ըլլալ»: Ուրեմն, խնայողութեամբ պարգեւուած համբոյրները իրենց անմիջական անդրադարձը պիտի ունենան Միհրանին նկարագրին վրայ: Երիտասարդ Միհրանին հոգեկան կազմաւորման շրջանին կատարուած այս նկատողութիւնները, թելադրութիւնները եւ սրբագրութիւնները ու նոյնիսկ կշտամբանքները կը միտին զայն յարեւմտեան դարձնել հորը կերպարին, որ չարաչար կը տագնապի դրամասիրութեան աղտէն ու հանգստասիրութեան ախտէն: Միտքը դէպի ուսում, գիտութիւն, լուսաւորութիւն ու յառաջդիմութիւն բացող Միհրան, անընդմէջ հակահարուածներ կը հասցնէ ժընէվէն հորը գլխուն: Այս անվերջ հակամարտութիւնը հակոտնեայ գաղափարներու, անհաշտ ըմբռնումներու ու անհանդուրժելի կեցումաձգներու, երկուստեք կը ստեղծէ լարուած մթնոլորտ, ուր կը չֆանան անկեղծ յարաբերութիւնը, սրտակցութիւնը եւ վստահութիւնը: Միհրան անվերջ պայքար կը մղէ իր հորը արտայայտած միտքերուն դէմ եւ յանդուգն ու յախուռն ընդդիմութիւն կը ցուցաբերէ ու կ'ըսէ. «Ես իտէալի, գաղափարական

մարդ ըլլալ կ'ուզեմ: Ինծի համար դրամը կամ հարստությունը միջոց մըն է եւ ոչ թէ նպատակ մը»: Այս խօսքերը հօրը կողմէ կ'որակուին իբրեւ աննոռնի, անճահ, անպատեհ ու խակ: Գոգմա իր գայրացկոտ շեշտով կը թելադրէ Միհրանին կա՛մ անսալ իր խօսքերուն եւ կա՛մ բողոյ վարժարանը եւ վերադառնալ իր հսկողութեան ներքեւ՝ գործի մէջ նանչնալու եւ ըմբռնելու կեանքի իսկությունը:

Գոգմա կը զգուշացնէ իր զաւակը յեղափոխական շունչով տոգորուած ու ոգիով բրծուած հայերու հետ յարաբերելէ, վասն զի ազատութիւն, անկախութիւն, յեղափոխութիւն, ասոնց ամէնքն ալ դրամն է: «Դրամը չսիրողը ազատութիւնը չկրնար սիրել»: Ան կը ջանայ իր որդւոյն միտէն մէկընդմիշտ չփացնել վերացական գաղափարները, որ լոկ երազական են ու անըջական, եւ դառնալ՝ լրջախոհ, գործնական ու իմաստուն: Օսմանեան սահմանադրութեան վերահաստատման, գրաքննութեան վերացման եւ կատարեալ ազատութեան կառուած հայ քաջամարտիկները կ'այպանուին ու կը մեղադրուին Գոգմայի կողմէ իբրեւ անհեռատես ու անըջահայեաց մարդիկ: Պատեհապաշտ ու նիւթապաշտ Գոգմային ուշադրութեան, հետաքրքրութեան ու շահագրգռութեան ծիրէն դուրս են ժողովուրդին կրած զրկանքները, հոգեկան տառապանքները, բողոքները եւ անվերջ պայքարները: Անոր հետաքրքրութեան աշխարհը չափազանց փոքր է, վասն զի կ'ընդգրկէ միմիայն իր անձը:

Բացի Միհրանէն, Գոգմա ունի նաեւ Մելինէ անունով աղջիկ մը, որ պատրաստ է նշանուելու Թոնչակեան Մարտիկ էֆէնտիին հետ: Գոգմա իր քարեկամական շրջանակէն կը տեղեկացուի, որ Մարտիկ էֆէնտի

«ապօրէն յարաբերութիւններ ունեցած է կոյս աղջկան մը հետ, որմէ զաւակ մըն ալ ունեցեր է»: Այս գայթակղությունը քնաւ նշանակություն չունի Գոգմայի համար, որ կը վերագրէ անոր «երիտասարդական թեթեւութեան»: Անոր միտքը լլկող ու սիրտը մաշեցնող մտածումը այն է, որ այժմ «Մարտիկ էֆէնտի ստիպուած է թէ՛ աղջկան եւ թէ՛ անոր զաւկին ամսական մը յատկացնել: Հոս է ահա, որ խնդիրը կը կենտոտի եւ ապա տաղտուկներու դուռ կը բանայ»: Մարտիկ էֆէնտի բանտի արժանի գործ ալ տեսած է՝ իր մթերանոցը ապահովագրելէ ետք կրակի տալով: Բացի անկէ, ան լաւ յարաբերութեան մէջ չէ իր հօրը հետ: Անոր հետ թշնամանալէ ետք, «անոր վրայ դանակ քաշած է», եւ անկէ ի վեր երկուքը իրար հետ չեն խօսած: Գոգմա կը փափաքէ ներթափանցել խորը այս գծութեան: Արդեօք այս թշնամութեան պատճառով Մարտիկ էֆէնտի պիտի զրկուի՞ իր հօրը ժառանգէն: Այնուհետեւ, Գոգմա կը ցանկայ գիտնալ թէ իր փեսացուն ինչքա՞ն հարստութեան տէր մարդ է: «Եթէ, իրաւ, Մարտիկ էֆէնտիի հայրը վնոած է իր որդին ժառանգութենէ զրկել, խնդիրը կը դժուարանայ», կը գրէ Գոգմա իր մէկ քարեկամին՝ Փիլիպպոսին, եւ անկէ ստոյգ լուրեր կ'ակնկալէ: Փիլիպպոս իր պատասխան նամակին մէջ հանգամանօրէն կ'անդրադառնայ Մարտիկի նկարագրագիծերուն վրայ եւ իր կողմէ կ'աւելցնէ կարգ մը աննպաստ ծանօթութիւններ, ինչպէս՝ խաղամոլութիւն, գինեմոլութիւն եւ ցասկոտ քնաւորութիւն: Գոգմայի համար սակայն այս թերութիւնները ոչմէկ նշանակություն ունին, որովհետեւ՝ «երբ մարդ դրամ ունի, այդ պզտիկ թերութիւնները աչքի չեն զարնէր: Ո՛ւր գտնելու է կատարեալպէս առաքինի մարդը: Ասոնք անանկ թերութիւններ

են, որոնք քանի տարիները անցնին՝ կը պակսին, կը մեղմանան, մինչդեռ դրամը առափնուրթին մըն է, որ տարիներու ընթացքին հետզհետեւ կ'անի, բաղադրեալ տոկոսի դրութեամբ»:

Գոգմա ի գին ամէն զոհողութեան կը պարտկէ յանցանքները, կը մեղմացնէ տկարութիւնները եւ յարուցած գայթակողութիւնները իր փեսացուն, որովհետեւ՝ «երբ որեւէ մոլութիւն կամ ամօթալի արարք ծածուկ պահուի, կարելի է զայն չեղեալ համարել: Պատուած զգեստի մը վրայէն երբ նոր բալթո մը հագնինք ու կոնկուինք, ոչ ոք կրնայ կասկածիլ, թէ մեր ներքին լաթերը հին են», կը գրէ Գոգմա իր զաւկին:

Սահմանադրութեան յաղթանակով, Գոգմա իր վերաբերմունքը եւ դիրքը կը փոխէ յանկարծ. «Ես արդէն միշտ կ'ըսէի, որ այդ մարդիկը անձնուիրաբար կ'աշխատին», կը գրէ ան: «Ես արդէն սկիզբէն համակիր եղած եմ յեղափոխական շարժումին... կատարեալ մարդը ոեւէ յեղափոխական կուսակցութեան մը պէտք է պատկանի, ես միշտ այս համոզումը ունեցած եմ»: Ինչպէս կը տեսնուի, Գոգմա բաւական նարպիկ է գոյն փոխելու մէջ: Ան այս ուղղութեամբ, պատկերաւոր մտածողութեամբ կ'արտայայտէ ինքզինք՝ «Համոզումներն ու կարծիքները հագուստի կը նմանին եւ եղանակին հետ պէտք է որ փոխուին: Չմեռ ժամանակ մարդ ներմակ հագուստներով փողոց չ'ելլար, ոչ ալ օգոստոս ամսուն ֆանելա կամ բալթո կը հագնի: Օդին փոփոխութեան համեմատ հագուստ կը փոխէ: Իմաստութիւնը այսպէս կը պահանջէ»:

Գոգմա Միհրանին կը տեղեկացնէ որ Մարտիկ Էֆէնտի վերջերս գինովցեր է ու ծանրօրէն ծեծեր Մելինէն բայց այդ եւս հարց չէ ամենեւին, որովհետեւ «դրամը շատ քան կը ծածկէ... բարեբախտաբար խնդիրը չիմացուեցաւ

եւ գործը անոյշ տեղը կապեցինք... եթէ իմացուէր՝ ա՛յ լրագիրներուն մէջ պիտի անցնէինք ու ամէնուն բերնին ծամոց պիտի ըլլայինք: Ասանկ բաները երբ որ չիմացուին, կարեւորութիւն չունին ու կը մոռցուին կ'երթան»:

Ի դէպ, ապարարչականացած ու մտացածին գաղափարներով նախապաշարուած Գոգմա ունի իւրայատուկ աշխարհայեացք, որ ոչ միայն ընդունելի չէ հասարակութեան կողմէ, այլեւ՝ խիստ նշաւակելի է, պախարակելի ու ամօթալի: Յանգագործութեան ակնարկելով, Գոգմա կ'ըսէ. «Ամէն յիմարութիւն կարելի է գործել աշխարհիս վրայ՝ պայմանով որ անոնց հետեւերը չթողունք»: Այլ խօսելով, կարելի է ու բարոյապէս արտօնելի՝ գործել ամենագործելի ոնիրը կամ արարքը՝ պայմանաւ որ մարդ չիմանայ այդ մասին: Ստոյգ է, որ Գոգմա կորսնցուցած է խիղճն ու խղճահարութիւն, գութն ու կարեկցանք, պայծառօրէն մտածելու եւ կուրօրէն տրամաբանելու ու դատելու կարողութիւն: Անոր փիլիսոփայութիւնը ոչ թէ մեղքը կամ յանցանքը չգործելու գիտակցութիւն ունենալն է, այլ սխալը՝ բաղելու, չէզոքացնելու եւ մոռնալու, ինչ որ անպարկեշտ մարդոց վայել է: Գոգմա իր բարոյական վարկը եւ համբաւը բարձր ու անեղծ պահելու համար պատրաստ է ի գործ դնել ամէն խաբեքայական միջոց ու հնար:

Գոգմա իր կեղծ դիմակի օգնութեամբ իր փեսան կատարեալ մարդու պատուանդանին կը բարձրացնէ: «Մինչեւ հիմա իբրեւ կատարեալ մարդ երեւցած ես ինծի եւ ասկէ ետքն ալ անշուշտ կատարեալ պիտի մնաս»: Իսկ ինչ կը վերաբերի Մարտիկ Էֆէնտիին Մելինէին հետ հաշտ ու խաղաղ կեանք ապրելուն, Գոգմա ամենայն կեղծաւորութեամբ կը խրատէ՝ «Խնդիրը այն է, որ երեսունը իրարու հետ սիրով ու

համերաշխ ցոյց տաք, մնացածը կարեւորութիւն չունի»:

Միհրան ժընէվէն կը հետեւէր իր բոլոր պարած տառապալի ու դժոխալի կեանքին, եւ իր ընդվզումն ու արդար գանգատը կը ներկայացնէր հօրը: Գոգմա էֆէնտի փոխանակ ուշադրութեամբ մտիկ ընելու եւ կարեկցելու զաւկին, անկէ «այդպիսի դատաստան մը պարզապէս կեանքի անգիտակցութիւն» կ'որակէ, ու արժանի չի գտներ «գործնական ու կատարեալ մարդու մը»: Գոգմա այնքան առաջ կ'երթայ իր մտքի անտեղի մարզանքներուն ու նամարտակութիւններուն մէջ, որ կը սկսի ստեղծել փիլիսոփայական նորագոյն մօտեցումներ՝ ամուսնական սիրոյ ու կեանքի: Ան հետեւեալ ձեւով կը խտացնէ իր մտածումները եւ զգացումները այս մասին. «Ամէն խնդրի վրայ վաճառականի աչքով նայէ եւ այն ատեն քու դատաստաններդ ճիշտ պիտի ընես: Օղային սկզբունքներով կարելի չէ իբրեւ կատարեալ մարդ ապրիլ: Ամուսնական կեանքի մէջ սէրը ամէնէն կործանարար բանն է, որովհետեւ մեզ կրնայ շատ սխալ ու վնասակար նամբաներու առաջնորդել: ...Գալով Մելիքէին դժբախտ ըլլալու խնդրին, ասիկա լոկ երեւակայական է»: Գոգմայի համար ամուսնութիւնը չի միտիր անպայման ներկայացնել միութիւն մարդու եւ կնոջ, այլ՝ «ինչպէս աֆիոնի, բամպակի կամ խահուէի վաճառականութիւնը, ամուսնութիւնն ալ գործ մըն է, որ կրնայ երբեմն մեծապէս շահաւոր ըլլալ եւ երբեմն ալ վնասներ պատճառել: Բայց խելացի ու կատարեալ մարդը, երբ ամէն բան կշռելով, ամէն հաւանականութիւն աչքի առաջ ունենալով գործ կը տեսնէ՝ յաջողութեան մասին ապահովութիւն կրնայ ունենալ:»

Փոխադարձ սիրոյ, յարգանքի,

զոհաբերութեան ու հաւատարմութեան առաքինութիւնները զանց առնող, ժխտող ու անտեսող Գոգմա ոչ մէկ երջանկութիւն եւ անհրաժեշտութիւն կը գտնէ ամուսնական ուխտի պահպանման ու աստուածային պատուիրանապահութեան մէջ: Նման յանձնառում լոկ «անփորձ երիտասարդները կ'ունենան», կը գրէ Գոգմա: «Ամուսնութեան մէջ, սիրելի Միհրանիկ, իրական երջանկութիւնը նիւթական ապահովութիւնն է: Այս ըսածներս թերեւս հիմա ուղիղ չգտնես, բայց օր մը պիտի համոզուիս անոնց նշարտութեան, երբ կատարեալ մարդ ըլլաս... Մահուր ու անկեղծ սէրը պախալն ու մսավաճառը կ'առնեն ու փոխարէն ուտելիք կուտան: Շատ կը կասկածիմ որ չէ»:

Գոգմա չի վարանիր բարոյականութեան դասեր տալու իր հեռաւոր զաւկին, բայց կը զլանայ վերահասու դարձնել անոր՝ կեանքի գեղեցիկ ու նշմարիտ երեւոյթներուն: Անոր բարոյականութեան օրէնքները հիմնուած են դրամի ու շահի վրայ: Անոր համար, դրամը ապրելու եւ միջոց է եւ նպատակ: Դրամն է աշխարհի տէրն ու տիրականը որուն առջեւ կը հալին ու կը չֆանան դժուարութիւնները: Մարտիկ էֆէնտի կրնայ շարունակել իր սանձարձակ ու գայթակղալից ու անբարոյ կեանքը, ինչքան ատեն որ չէ ցամաք իր հարստութիւնը: Գոգմա առանց խպնելու եւ դոյզն չափով պատկառանք ցոյց տալու, համարձակօրէն կ'արտայայտէ ինքզինք ըսելով. «Մարտիկ էֆէնտի, կարգ մը արարքներ գործեց, որոնք կրցանք պարտկել մեր դրամին ուժովը եւ մահուր պահել մեր պատիւն ու համբաւը: Բայց ենթադրենք որ այդ դրամը պակսէր մեզի, ի՞նչ պիտի ըլլար մեր վիճակը, ամբողջ խաղութիւնը մէջտեղ պիտի ելլէր եւ

մենք պատիւնիս ու համբաւնիս վրայ տալով՝ չպիտի համարձակեմք մարդու երես նայիլ: Ահա թէ ինչո՞ւ դրամ չունեցողը պէտք է անպատճառ բարոյական ունենայ: Բարոյականը իր դրամագլուխն է: ... Մարտիկ էֆէնտի իբրեւ փեսայ կ'ընդունիմ, կը յարգեմ ու կը պատուեմ, որովհետեւ դիրք ունի, հարստութիւն ունի: Ահա բեզի բարոյականութեան դաս մը, սիրելի զաւակս, որմէ ամբողջ կեանքիդ մէջ կրնաս օգտուիլ:»

Միհրան իր նամակներուն մէջ ըստ երեւոյթին կ'արժարժէ ժընէվի մէջ հանդիպած գուիցեբարցի Օրիորդ ժանէթին հետ մտերմիկ կապի մասին, որովհետեւ Գոգմա իր զաւակէն տեղեկութիւններ կը պահանջէ հարսնցունի մասին, ինչպէս՝ «Աղջկան հնչուն ու պատրաստի օժիտը ի՞նչ է: Ազգականներ ունի՞: Հարու՞ստ են, թէ աղքատ»: Այնուհետեւ, Գոգմա կը յայտնէ թէ իր կինը համաձայն չէ որ Միհրան օտարազգիի մը հետ ամուսնութիւն կնէ: Այս հարցով Գոգմա կը գրէ. «Բախտը ինչ ձեւով ալ մեզի ներկայանայ, պէտք չէ ձեռքէ փախցնել: Կատարեալ վաճառական մը ամէն դիպուած, ամէն առիթ պէտք է շահագործել գիտնայ»: Գալով եկեղեցւոյ, հաւատքի ու դաւանանքի հաւատարմութեան ու պատկանելութեան, հայրը կը գրէ որդւոյն. «Անկարելի է որ դուն հեռանաս քու եկեղեցիէդ: Տարբեր բան, եթէ բացառիկ պատճառներ ըլլան ասոր համար: Այսինքն՝ եթէ աղջիկը մեծ հարստութեան մը տէր ըլլայ եւ պահանջէ որ անպատճառ իր դաւանութիւնը ընդունիս»: Իբրեւ վերջին «բարի ու օգտակար» խորհուրդ, Գոգմա կ'աւելցնէ որ Միհրան չունենայ դիւրախար միտք ու թակարդութիւն, այլ ըլլայ շրջահայեաց եւ ինքզինք շատ դիւրամատոյց ցոյց չի

տայ: Ահա եւ այդ հատուածը. «Աղջիկը պէտք է բեզի սիրահարի եւ ոչ թէ դուն անոր: Սիրահար մը հաշիւով չկրնար գործել եւ յաճախ ֆիթէն կը բռնուի: Այս նշմարտութիւնը միշտ աչքի առջեւ ունեցիր: Ինքզինքդ ծանր ծախէ: Ահա իմ հայրական խրատս»:

Բացայայտ իրողութիւն է որ Միհրան բացարձակապէս դժգոհ է հորը տուած խրատներէն ու ներքնապէս կը տազնապի ու կը տառապի: Ան իր հորը նամակներուն մէջ կը փնտռէ զգացում, հոգի, կենդանութիւն, մարդասիրութիւն, խղճահարութիւն, բայց ի գուր, որովհետեւ Գոգմա կատարեալ անզգայ է, անշնորհք, դրամամոլ ու անձնամոլ: Միհրանին գանգատներուն վրայ, Գոգմա կը գրէ. «Կ'առարկես, թէ նամակներուս մէջ բնաւ զգացում չեմ դնել, թէ ամէն խնդրի վրայ վաճառականի աչքով կը նայիմ, թէ չեմ ուզել ընդունիլ որ դրամէն ու կրկնատոմարէն դուրս ալ բաներ կրնան գոյութիւն ունենալ...: Առանց դրամի, զգացումը մարդուս բշուառութիւնը կը կրկնապատկէ: Զգացումն այն ատեն վայելք մը կ'ըլլայ, երբ առատ դրամ ըլլայ մարդուս գրպանը»: Այս նամակներու վերջաւորութեան, Գոգմա իրեն վայել մեծամտութեամբ, յոխորտութեամբ ու լկտիութեամբ կրնայ բացագանչել՝ «Զոր ինչ գրեցի՝ գրեցի»:

Գոգմա մարմնացումն է շահագործող դասակարգի: Ան ազահ է, անձնակեդրոն, նիւթապաշտ, մորթապաշտ, դիմակաւոր, կեղծաւոր, անսիրտ ու անխիղճ: Անժխտելի նշմարտութիւն է, որ կատարելութիւն փարոզող Գոգմա կատարելութենէ ու նշմարտութենէ փարսախներով հեռու է, իսկ արտայայտած գաղափարները ու կատարած թելադրութիւնները ոչ թէ բարոյական կատարելութեան կ'առաջնորդեն, այլ ընդհակա-

ռակը, մարդը կը նսեմացնեն, կ'արժէագրկեն: Անոր կեանքի նպատակակէտը եւ կիզակէտը դրամն է: Անոր «դաւանութիւն հաւատոյ» (profession de Foi), նիւթն է, որ կրնայ քակել ամէն հանգոյց, լուծել դժուարալոյծ խնդիրներ, հրաշքներ գործել եւ հարթել նանապարհ յաջողութեան, ուրախութեան եւ առողջութեան: Գոգմա չունի առաքինութեանց ու սրբութեանց հասկացողութիւն: Ան իւրացուցած կը թուի ըլլալ լատինական առածը, որ կ'ըսէ. «Ուսի պէնէ, իսի բաղրիա», որ թարգմանի՝ որտեղ բարիք՝ այնտեղ հայրենիք:

Գոգմա իր ամբարտաւանութեամբ կը համարձակի առատօրէն խրատներ դրկել իր որդիին ու կաշկանդել անոր միտքը՝ առանց գիտակցելու որ որդին ունի իր ուրոյն մտածելակերպը, հոգեբանութիւնը, աշխարհայեացքը, ինչպէս նաեւ իր անձնական նախասիրութիւնները եւ ընտրութիւնները, որոնք պէտք է յարգուին խստագոյնս: Գոգմա առանց շիկնանքի ու այլեւայլի, կոպտօրէն կը միջամտէ տղուն կեանքին՝ ընդգծելով կարեւորութիւնը վաճառականութեան եւ ակնկալելով Միհրանէն, որ ա՛ն եւս ընդգրկէ նոյն շահաբեր ասպարէզը: Գոգմա ի գուր ըղձաց որ Միհրան ժառանգէ իր յատկութիւնները եւ հետաքրքրութիւնները: Ժընէվէն վերադարձին, երբ Գոգմա իր յաւիտենական նինջին մէջ կը հանգստանար իր պատկառելի ու կատարեալ կազմով, Միհրան կազմալուծեց իր հօրը վաճառակեղորունը եւ մոռացութեան ֆամիին յանձնեց անոր տուած «շինիչ ու բարեբար» թելադրութիւնները:

Ներկայ մարդկութիւնը դժբախտութիւնն ունի իր ծոցին մէջ ունենալու

Գոգմայի նման անթիւ «կատարեալ մարդիկ» կամ մտքի գանաններ, որոնք տգրուկի նման կառչած ժողովուրդին՝ անոր արիւնը կը ծծեն անողոքաբար: Տիրահոչակ Գոգմաներ այժմ ամենուրեք են եւ կը պատկանին ամէն ժամանակներուն: Առողջ գիտակցութիւնն ին կորսնցուցած Գոգմաներ հրապարակներէն շեփորահարումը կը կատարեն նիւթապաշտութեան եւ կեանքը կը տեսնեն ու կը դատեն լոկ դրամի նեղ անկիւնէն: Գոգմայի հոգեկան վերքը խորունկ է ու անբուժելի: Ոչինչ կրնայ ցնցել անոր ողջ էութիւնը ու հիմնադատակ կործանել զինք՝ որքան դրամի չգոյութիւնը կամ սակաւութիւնը: Անոր անյագ ու մոլեգին ցանկութիւնը՝ ունենալու եւ առաւել եւս ունենալու մէջ է: Անոր լիակատար երջանկութեան գաղտնիքը դժբախտաբար նիւթին մէջ ամփոփուած է: Մարդկութիւնը ֆամահրող, անոր փշոտ հարցերուն վրայ ֆմծիծաղ, հեգնանք ու անտարբերութիւն ցուցաբերող Գոգմա, ամբողջովին կորսնցուցած իր զգայնութիւնը, ուղղութեաւ դէպի անդնդախոր վիհ, ուրկէ չիք վերադարձ: Ան չգտաւ բարեօրում իր հոգեկան խանգարուածութեան ու դարմանում՝ իր արգահատելի վիճակին: Հայկական առածը ամենայն իմաստութեամբ կ'ըսէ. «Սապատաւորին լոկ գերեզմանը կ'ուղղէ»:

Մեծ երգիծաբան Երուանդ Օտեան, Գոգմայի նամակներուն ընթերցումը կը յանձնարարէ «մասնաւորաբար այն պուրժուայի ձագերուն, որոնք վնոարար միտքերնին դրած են «կատարեալ մարդ» ըլլալ»:

ԶԵՆՈՐ ՔԶՆՅ. ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆ

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ-ԲԵՄԱԿԱՆ-Ք

Շր. 1 Նոյ. 03.- Ս. Զորից Աւետարանչացն: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Յարութեան Տանարի գաւթին վրայ բացուող Ս. Յովհաննէս Աւետարանչի մատրան մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան: Ժամարարն էր Տ. Կոմիտաս Վրդ. Շէրպէրենան:

Կիր. 2 Նոյ. 03.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութին, մեր վերնամատրան մէջ: Հանդիսապետն էր Լուսարարապետ Սրբազանը: Ժամարարն էր Տ. Գուսան Վրդ. Այնանեան:

Բշ. 3 Նոյ.- Ըստ սովորութեան, Գերսեմանիի Ս. Աստուծածնայ Տանարին Տնուչը՝ Տ. Հայրիկ Վրդ. Գալայեան պատարագեց նոյն տանարին մէջ գտնուող Հայր Յովսէփի Գերեզմանի մատրան մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Բարսեղ Վրդ. Գալմտէրեան:

Շր. 8 Նոյ.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Դիսաղիր: Ժամարարն էր Տ. Աւետիս Արդ. Իփրանեան:

- Կէսօրէ ետք Լուսարարապետ Սրբազան Զօր գլխաւորութեամբ Միարանուրիւնը «Հրաշափառ»ով մուտք գործեց Ս. Յարութեան Տանար: Ս. Գերեզմանի եւ Խաչգիտի Այրի ուխտերէն ետք, վերջնոյ կից՝ Ս. Գրիգոր եկեղեցւոյ մէջ պաշտուեցան ժամերգութիւն եւ նախատօնակ: Ապա կատարուեցաւ Տնօրինական Սրբատեղեաց այցելութեան հանդիսաւոր քափօր: Թափօրապետն էր Տ. Կոմիտաս Վրդ. Շէրպէրենան:

Կիր. 9 Նոյ.- Գիւտ Ս. Խաչի (326): Գիշերային եւ Առաւօտեան ժամերգութիւնները պաշտուեցան ի Ս. Յարութին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեան:

Պատրիարք Սրբազան Զօր գլխաւորութեամբ երկրորդ մուտքէն ետք, նոյն եկեղեցւոյ մէջ մատուցուեցաւ Ս. Պատարագ: Ժամարարն էր Տ. Նորայր Արդ. Գազազեան:

Ս. Պատարագէն ետք կազմուեցաւ մեծահաղէս քափօր, իջնելով նախ Գիւտ Խաչի Այրը եւ քարծրանալով Ս. Գերեզմանի շրջափակը, երիցս դառնալով անոր շուրջը եւ մէկ անգամ Պատանատեղւոյն: Թափօրը կը գլխաւորէր Պատրիարք Սրբազան Հայրը, ամպիովանիի տակ եւ Կենաց Փայտի մատունէն ի ձեռին: «Խաչի Քո Քրիստոս» շարականի երգեցողութենէն եւ խնկարկութենէն ետք, քափօրով արարողութիւն-

ները վերջացան Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ:

Շր. 15 Նոյ.- Տօն Ամենայն Արքայ: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութին, մեր վերնամատրան մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեան: Ժամարարն էր Տ. Համարձում Վրդ. Քէշիշեան:

Ուր. 21 Նոյ.- Նախատօնակը պաշտուեցաւ Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցւոյ մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեան:

Շր. 22 Նոյ.- Ս. Հրեշտակապետաց Գաբրիէլի եւ Միքայէլի: Առաւօտեան ժամերգութիւնը եւ Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետաց, ժամարարն էր Տ. Բագրատ Արդ. Պուրնէկեան:

Ս. Պատարագէն ետք կատարուեցաւ մասնաւոր հոգեհանգստեան կարգ վասն հոգւոցն Աղանի ձկնափրկեանի եւ գաւակացն՝ Գրիգորի եւ Սիմէոն Մարգարեան եղբայրներուն: Հանդիսապետեց Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեան:

Կիր. 23 Նոյ.- Գարձնալ Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցւոյ մէջ: Ժամարարը եւ Դարձիչն էր Տ. Լամբուսի Արդ. Արաջանեան: Ս. Պատարագէն ետք, կատարուեցաւ հոգեհանգիստ, երուսալէմի Զայոց Բարսիբական Միութեան տնդամենրուն հոգիներուն համար: Հանդիսապետն էր Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեան:

Շր. 29 Նոյ.- Առաւելոյն Անգրէի եւ Փիլիպպոսի: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Դիսաղիր: Ժամարարն էր Տ. Իսահակ Արդ. Մինասեան:

Կիր. 30 Նոյ.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութին, մեր վերնամատրան մէջ, հանդիսապետն էր Լուսարարապետ Սրբազանը: Ժամարարն էր Տ. Ընծանուէր Արդ. Բարախանեան:

Դշ. 3 Դեկտ. 03.- Նախատօնակին ի Ս. Յովոր հանդիսապետեց Լուսարարապետ Սրբազանը:

Եշ. 4 Դեկտ.- Ընծալումն Ս. Աստուածածնի: Առաւօտուն, Լուսարարապետ Սրբազան Զօր գլխաւորութեամբ Միարան Հայրեր ինքնաշարժելով իջան Գերսեմանիի ձորը ու «Հրաշափառ»ով մուտք գործեցին Ս. Աստուածածնայ Տանար: Օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Տիրամօր Ս. Գերեզմանին վրայ

մատոյց *Ս. Պարէտ Մ. Վրդ. երէցեան: Ս. Պատարագէն ետք կատարուեցաւ հոգեհանգստեան կարգ, բարերար Կիւլլայի Կիւլպէնկեանի եւ իր գերդաստանի ննջեցելոց հոգիներուն համար:*

Շր. 6 Դեկտ.- Զրիգարի Աւանշեւագործին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխաղիր: Ժամարարն էր Ս. Ղեւոնդ Արդ. Յովհաննիսեան:

Կիր. 7 Դեկտ.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Աւագ Խորանին վրայ: Ժամարարն էր Կորիւն Արդ. Բաղդասարեան:

- Ապա կատարուեցաւ մասնաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն Հայաստանի երկրաշարժի Տասնհինգերորդ Տարելիցին առիթով, համայն գոհերուն ի հանգիստ: Նոյնպէս, անակնկալ մահուամբ վախճանած Ս. Մնարոպ Արք. Աշենանի (Նիւ Եորք) եւ Ս. Սահակ Արք. Այվազեանի (Արէնք) հոգիներուն համար կատարուեցաւ հոգեհանգստեան կարգ, նախագահութեամբ Պատրիարք Սրբազան Հօր:

Ուր. 12 Դեկտ.- Նախատօնակին ի Ս. Յակոբ հանդիսապետեց Ս. Արիս Եպս. Շիրվանեան:

Շր. 13 Դեկտ.- Առաքելացն Թագէտաի եւ Բաբբուլիմէտաի: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխաղիր: Ժամարարն էր Ս. Կոմիտաս Վրդ. Շէրպէրեան:

Կիր. 14 Դեկտ.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամատրան մէջ: Հանդիսապետն էր Ս. Արիս Եպս. Շիրվանեան: Ժամարարն էր Ս. Գուսան Վրդ. Ալեանեան:

Շր. 20 Դեկտ.- Սրբոյն Նիկողայոսի Հայրապետին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Մինասայ մատրան մէջ: Ժամարարն էր Ս. Թէոդորոս Արդ. Զաւարեան:

Կիր. 21 Դեկտ.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարին, աշակոյմեան դասին մէջ գտնուող Ս. Կարապետի Սեղանին վրայ: Ժամարարն էր Ս. Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան:

- Նախատօնակին ի Ս. Յակոբ հանդիսապետեց Ս. Սեւան Եպս. Ղարիպեան:

Բշ. 22 Դեկտ.- Յովսէփ Ս. Աստուածածնի: Առաւօտուն Ս. Սեւան Եպս. Ղարիպեանի գլխաւորութեամբ Միաբան Հայրեր ինճաշարժերով իջան Գեարեմանիի ձորը ու «Հրաշափառ»ով մուտք գործեցին Ս. Աստուածածնայ Տաճար: Օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Տիրամօր Ս. Գերեզմանին վրայ մատոյց Ս. Սեւան Եպս. Ղարիպեան:

Ուր. 26 Դեկտ. Նախատօնակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը:

Շր. 27 Դեկտ.- Ս. Յակոբայ Մծբնայ Հայրապետին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխաղիր: Ժամարարն էր Ս. Էմմանուէլ Արդ. Արաջանեան: Վերաբերումը կատարուեցաւ Մայր Տաճարի դասին մէջ Սուրբին նկարով կառուցուած շարժական սեղանին վրայէն:

Կիր. 28 Դեկտ.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամատրան մէջ: Հանդիսապետն էր Ս. Արիս Եպս. Շիրվանեան: Ժամարարն էր Ս. Ընծանուէր Բարսեւանեան:

Շր. 3 Յուն. 04.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ: Ժամարարն էր Ս. Ղեւոնդ Արդ. Յովհաննիսեան:

Կիր. 4 Յուն.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետաց: Ժամարարն էր Ս. Իսահակ Արդ. Մինասեան:

- Կէսօրէ ետք, Պատրիարք Սրբազան Հայրը նախագահեց Մայր Տաճարին մէջ պաշտուած Աւագ Տօներու առաջին հանդիսաւոր նախատօնակին, որմէ ետք Միաբանութիւնը Ս. Աթոռոյ «Օրհնեցէ՛ք զՏէր» շարականի երգեցողութեամբ բարձրացաւ Պատրիարքարան:

Բշ. 5 Յուն.- Ս. Դաւթի Մարգարէին եւ Յակոբայ Տեառնեղբօր: (Տօն Առաքելական Ս. Աթոռոյս երուսաղէմէ):

- Ըստ սովորութեան, առաւօտեան ժամերգութեան ընթացքին Պատրիարք Սրբազան Հայրը, շուրջաւ եւ եմփիօրոն զգեցած բարձրացաւ Տեառնեղբօր Աթոռի պատուանդանին ուր մնաց մինչեւ ժամերգութեան աւարտիլը, եւ ընդունեց Միաբանութեան եւ դպիրներուն շնորհաւորութիւնները:

Լուսարարապետ Ս. Նուրհան Արք. Մանուկեան «Գրիստոս Աստուած մեր» մաղթանքի ընթացքին մասնաւոր բարեմաղթութիւններ ըրաւ Նորին Ամենապատուութեան բարօր կենաց համար:

- Օրուան Ս. Պատարագը Աւագ Սեղանին վրայ մատոյց եւ քարոզեց Լուսարարապետ Սրբազանը: «Հայր Մեր»էն առաջ Պատրիարք Սրբազան Հայրը նախագահեց Ս. Աթոռոյս հանգուցեալ Պատրիարքաց հոգիներուն համար կատարուած հոգեհանգստեան պաշտօնին:

- Կէսօրէ ետք, Պատրիարք Սրբազան Հայրը նախագահեց Մայր Տաճարին մէջ պաշտուած Ս. Ստեփանոսի նախատօնակին: Տօնին բուրվառակիր հայրերն էին Ս. Էմմանուէլ Արդ. Արաջանեան եւ Ս. Կորիւն Արդ. Բաղդասարեան:

Գշ. 6 Յուն.- Սրբոյն Ստեփանոսի Նախասարկաւագին եւ Առաջին Մարտիրոսին:

Առաւօտեան ժամերգութեան աւարտին, Ս. Արոտոյ թարեշնորի սարկաւագները եւ ուրարակիրները, եւ երկու բուրվառակիր վարդապետները, մարգարտագարդ սաղաւարտներով եւ տապանակ ու բուրվառ ի ձեռքին, կատարեցին «Սարկաւագաց Հանդէսը»: Արարողութեան նախագահեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը:

Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Աւանդատան մէջ գտնուող Ս. Ստեփանոս խորանին վրայ: Ժամարարն էր Տ. Թէոդորոս Արդ. Զաւարեան:

- Դիշերասկիզբին ժառանգաւորաց վարժարանի նաշարանին մէջ տեղի ունեցաւ Միաբանական ընթրիք՝ Սարկաւագաց Տօնին առթիւ: Խօսք առին Տրց. Յարութիւն եղիայեան, բուրվառակիր Տ. Էմմանուէլ Արդ. Աբաջանեան, դպրոցին Տեսուչը Տ. Պարէտ Ծ. Վրդ. Երէցեան:

Դշ. 7 Յուն.- Գլխաւոր Առաքելոց նախատօնակին ի Ս. Յակոբ հանդիսապետեց Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեան:

Եշ. 8 Յուն.- Ա. Առաքելոցն Պետրոսի եւ Պօզապի: Մայր Տաճարի Ս. Պետրոսի վերնամատրան մէջ Ս. Պատարագը մատուցեց Տ. Կորիւն Արդ. Բաղդասարեան:

Ուր. 9 Յուն.- Կէսօրէ ետք, Պատրիարք Սրբազան Հայրը «Հրաշափառ»ով մուտք գործեց Մայր Տաճար, ուր Որդւոց Որոտման տօնի հանդիսաւոր նախատօնակին նախագահելէ ետք, Ս. Արոտոյ, «Որ էնն յէութեան» շարականի երգեցողութեամբ Միաբանութիւնը բափօրով բարձրացաւ Պատրիարքարան:

Շր. 10 Յուն.- Տօն Արքեպ-Որդւոց Որոտման: Մայր Տաճարի Ս. Գլխաղորի մատրան մէջ օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը մատուցեց եւ ֆարոգեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը: Առընթերակա վարդապետներն էին Տ. Էմմանուէլ Արդ. Աբաջանեան եւ Տ. Ղեւոնդ Արդ. Յովհաննիսեան: Բուրվառակիր վարդապետներն էին Տ. Բագրատ Արդ. Պուրնէֆեան եւ Տ. Թէոդորոս Արդ. Զաւարեան:

Պատրիարք Սրբազան Հայրը ամպիտմանի տակ Ս. Խաչափայտի մասունքն ի ձեռքին, նախագահեց եռադարձ մեծահանդէս բափօրին: Ապա Միաբանութիւնը եւ ժողովուրդը բափօրով Ս. Արոտոյ «Որ էնն յէութեան» շարականի երգեցողութեամբ բարձրացան Պատրիարքարան: Պատրիարք Սրբազան Հայրը, օրհնուած նշխար քաժնեց բոլորին, փակելով շարքը Աւագ Տօներուն:

Կիր. 11 Յուն.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր

վերնամատրան մէջ: Հանդիսապետն էր Լուսարարապետ Սրբազանը: Ժամարարը եւ ֆարոգիչն էր Տ. Պարէտ Ծ. Վրդ. Երէցեան:

Դշ. 13 Յուն.- Իրիկնաղէմին, Պատրիարք Սրբազան Հայրը եւ Միաբանութիւնը ներկայ եղան ժառանգաւորաց վարժարանի մեծ սրահին մէջ տեղի ունեցած «Կաղանդ»ի հանդէսին:

Դշ. 14 Յուն.- Կաղանդ: Նոր Տարի: Ըստ Հին Տոմարի: Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ պատարագեց եւ ֆարոգեց ժամօրհնող Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան:

Ապա Միաբանութիւնը եւ ժողովուրդը բարձրացան Պատրիարքարան, երգելով Ս. Արոտոյ Մաղթեցող:

Ս. Թարգմանչաց վարժարանի սաներ ծաղկեփունջ ի ձեռքին, գողտրիկ ուղեւոր մը արտասանեցին, Պատրիարք Սրբազան Հօր հայցելով արեւշատութիւն եւ Ս. երկրին խաղաղութիւն:

Նորին Ամենապատուութիւնը ըրաւ իր պատշան խօսքը եւ քաժնեց նարինջ:

- Նոյն Առաւօտուն Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետաց: Ժամարարը եւ ֆարոգիչն էր Տ. Համբարձում Վրդ. Քէշիշեան:

Շր. 17 Յուն.- Ս. Բարսեղի Հայրապետին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխաղորի: Ժամարարն էր Տ. Կոմիտաս Վրդ. Շէրպէրեան:

Կիր. 18 Յուն.- Ծրագալոյց Ս. Ծննդեան: Առաւօտուն ժամը 9.30ին ընդհանուր ոստիկանապետը, երուսաղէմի ոստիկանապետը եւ Հին Քաղաքի պատասխանատու ոստիկաններ, Պատրիարք Սրբազանին այցելեցին Ծնունդը շնորհաւորելու դէպի Բեթղեհէմ բափօրին հսկողութեան առիթով:

Ժամը 10ին Պատրիարք Սրբազան Հօր գլխաւորութեամբ Միաբանութիւնը ինքնաշարժերու շարանով մը նամբայ ելաւ դէպի Բեթղեհէմ: Ծամբու կիսուն Յունաց Ս. եղիա վանքին առջեւ դիմաւորելու եկած էին Պէյր-Սահուրի եւ Պէյր-Ճալայի ֆաղափապետները եւ պետական ներկայացուցիչները: Քաղաքի մուտքին, ինքնաշարժներէն դուրս ելլելով, Պատրիարք Սրբազանը եւ Միաբանութեան անդամները յառաջացան մինչեւ հրապարակ:

Բեթղեհէմի հրապարակին վրայ դիմաւորուելով Բեթղեհէմի ֆաղափապետն եւ պաշտօնատարներէն «Խորհուրդ Մեծ» շարականի երգեցողութեամբ բափօրը բարձրացաւ Ծննդեան Տաճարի Հայոց Վանք:

Յետ Միջօրէի ժամը 2ին Պատրիարք

Սրբազան Հօր գլխաւորութեամբ «Հրաշափառ»ով մուտ կատարուեցաւ Միւնազարդ Գալիքէն դէպի Ս. Ծննդեան Տաճարի Ս. Այրը: Զրագայոյցի Ս. Պատարագը Ս. Այրին մէջ մատոյց Աստրալիոյ Թեմի Առաջնորդ Աղան Արք. Պալիօզեան: Ապա Միաբանութիւնը բարձրացաւ Հայոց Վանք: Բակին մէջ կարդացուեցաւ Ս. Ծննդեան Աւետարան եւ երգուեցաւ «Փառք ի բարձունս»:

Բշ. 19 Յուն.- Տօն Ծննդեան եւ Աստուածայայնաբան: Կէս գիշերէն առաջ ժամը 1 Օին սկսուած գիշերային պաշտամունքէն յետոյ, Միաբանութիւնը կ'իջնէ Ս. Ծննդեան այր, ուր կը շարունակուի «Փառք ի բարձունս»ի երգեցողութիւնը: Պաղեստինեան կառավարութեան ներկայացուցիչներ ներկայ եղան, եւ աւարտին, Պատրիարք Սրբազան Հօր Ծննդեան հայերէն եւ Անգլիքէն պատգամներէն յետոյ մեկնեցան, շնորհաւորելով Պատրիարք Սրբազան Հայրը: Պաշտամունքները շարունակուեցան Տաճարին մէջ: Պատրիարք Սրբազանը եւ Լուսարարապետ Սրբազանը վերադարձան երուսաղէմ:

Ս. Էջմիածնէն ուխտաւորաբար ներկայ հոգեւորականներէն, Աւագ Սեղանին վրայ պատարագեց եւ փարօցեց Տ. Վարդան Արք. Նաւասարդեան: «Ջրօրհնէ՛ք»ի արարողութեան հանդիսապետեց Տ. Սիոն Եպս. Աղամեան:

Ս. Ծննդեան Այրին մէջ պատարագեց Տ. Սիոն Եպս. Աղամեան: Պաշտամունքներու աւարտին առաւօտեան ժամը 6ին, Միաբանութիւնը կը վերադառնայ երուսաղէմ:

Երուսաղէմի մէջ ձրագայոյցի արարողութիւն կը կատարուի Ս. Յարութեան Տաճարին մէջ: Ս. Գերեզմանին վրայ պատարագեց Տ. Ղեւոնդ Արք. Յովհաննիսեան: Նախատօնակին կը հանդիսապետէ Տաճարին Տեսուչը Տ. Սամուէլ Ծ. Վրդ. Աղոյեան: Արարողութիւնները կ'աւարտին Տաճարին Տեսչարանին մէջ: Առաւօտեան Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ պատարագեց Տ. Ղեւոնդ Արք. Յովհաննիսեան: «Ջրօրհնէ՛ք»ի արարողութեան հանդիսապետեց եւ փարօցեց Անթիլիասէն ուխտաւորաբար ներկայ հոգեւորականներէն Տ. Նարեկ Եպս. Ալեմէզեան:

Գշ. 20 Յուն.- Յիշատակ Մեծիւոյց: Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ պատարագեց Աւագ Թարգման Տ. Գուսան Վրդ. Ալեանեան: Հոգեհանգստեան կարգին հանդիսապետեց Տ. Սեւան Եպս. Ղարիպեան:

Շր. 24 Յուն.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխաղիր: Ժամարարն էր Տ. Վարդան Արք. Նաւասարդեան:

Կիր. 25 Յուն.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամատարան մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Նարեկ Եպս. Ալեմէզեան: Ժամարարն էր Տ. Գուսան Վրդ. Ալեանեան:

- Կէսօրէ ետք, նախատօնակին նախագահեց Պատրիարք Սրբազան հայրը:

Բշ. 26 Յուն.- Տօն Անուանակոչութեան Տեառն: Առաւօտուն, Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեանի գլխաւորութեամբ Միաբանութիւնը «Հրաշափառ»ով մուտ գործեց Ս. Յարութեան Տաճար: Օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ մատոյց եւ փարօցեց Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեան:

- Դէպի վանք դարձին, Հայոց Թաղի մուտէն Միաբանութիւնը «Լոյս ի Լուսոյ» շարականը երգելով բարձրացաւ Պատրիարքարանի դահլիճը: Պատրիարք Սրբազանը նախագահեց «Տնօրհնէ՛ք»ի արարողութեան եւ նարինջ բաժնեց ներկաներուն: Ապա, Միաբանութիւնը «Լոյս ի Լուսոյ» շարականի երգեցողութեամբ Վարդապետաց սեղանատուն իջաւ Պատրիարք Սրբազան Հօր գլխաւորութեամբ, կատարուեցաւ Տնօրհնէ՛քի արարողութիւն, եւ տեղի ունեցաւ Միաբանական ճաշը աւանդական «հարիսայով»:

- Նախատօնակին ի Ս. Յակոբ հանդիսապետեց Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեան:

Գշ. 27 Յուն.- Տօն Ծննդեան Ս. Յովհաննու Կարապետին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Յովհաննէս-Կարապետի խորանին վրայ: Ժամարարն էր Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան:

Շր. 31 Յուն.- Արքեպիսկոպոս Բեռնարդին, Տրիփոնի, Պարսամայ եւ Ունփրիսի: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխաղիր: Ժամարարն էր Տ. Թէոդորոս Արք. Զափարեան:

Կիր. 1 Փետր. 04.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի ձախակողմեան դահլիճ մէջ գտնուող Ս. Աստուածածնայ Սեղանին վրայ: Ժամարարն էր Տ. Նորայր Արք. Գազազեան:

Ուր. 6 Փետր.- Նախատօնակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը:

Շր. 7 Փետր.- Ս. Սարգսի Զօրավարին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Սարգսի մատրան մէջ: Ժամարարն էր Տ. Աւետիս Արք. Իփրանեան: Ըստ սովորութեան կատարուեցաւ Հոգեհանգստեան պաշտօն հանգուցեալ ազգային բարերարներու Գալուստ ու Սարգիս Կիւլպէնկեաններու եւ համայն Կիւլպէնկեան գերդաստանի ննջեցեալներուն համար:

Գալուստ Կիւլպէնկեան հիմնարկութիւնը մինչեւ այսօր համաձայն վսեմաշուք հանգուցեալ

Դալուստ Կիւլպէնկեան կտակին կը հոգայ ծախսերը Կիւլպէնկեան Մատենադարանին, եւ կրթական օջախներուն:

Կիր. 8 Փետր.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամատրան մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Սեւան եպս. Ղարիպեան: Ժամարարն էր Տ. Համբարձում վրդ. Բէշիշեան:

Շր. 14 Փետր.- Արքայն Իսահակայ Պարբեւի Հայրապետին մերոյ: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Դլխադիր: Ժամարարն էր Տ. Բագրատ Արդ. Պուրնէքեան:

Կիր. 15 Փետր.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տանարի աջակողմեան դասին մէջ գտնուող Ս. Կարապետի Սեղանին վրայ: Ժամարարը եւ քարոզիչն էր Տ. Էմմանուէլ Արդ. Արաջանեան:

Դշ. 18 Փետր.- Նախատեսակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը:

Եշ. 19 Փետր.- Ս. Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց (1036 վկայիցն) (Յիշատակ Մեռելոց եւ Տօն Ազգային): Մայր Տանարի Աւագ Սեղանին վրայ պատարագեց Տ. Կորիւն Արդ. Բաղդասարեան: «Հայր Մեր»էն առաջ քարոզեց Տ. Արիս եպս. Շիրվանեան:

Պատրիարք Սրբազան Հայրը նախագահեց Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի անուան տօնին առթիւ կատարուած «Հայրապետական Մաղթանք»ին:

Ուր. 20 Փետր.- Ըստ սովորութեան Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ասորոց Ս. Մարկոս Աւետարանիչ եկեղեցւոյ մէջ: Հանդիսապետն էր, նաեւ քարոզեց Տ. Արիս եպս. Շիրվանեան: Ժամարարն էր Տ. Իսահակ Արդ. Մինասեան: Միաբանութիւնը հիւրասիրուեցաւ Ասորոց կողմէն:

Շր. 21 Փետր.- Կ. Պպայ ժողովոյն Հարիւր Յիսուն Հայրապետացն:

Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Դլխադիր: Ժամարարն էր Տ. Ղեւոնդ Արդ. Յովհաննիսեան:

- Կէսօրէ ետք, Մայր Տանարի Աւագ խորանը, սեղանները եւ գլխաւոր սրբանկարները, Համբարձի շարականը երգուած ժամանակ վարագուրուեցան Պատրիարք Սրբազան Հօր, Դերաշնորհ եւ Հոգեշնորհ Հայրերու ձեռնով:

Կիր. 22 Փետր.- Բուն Բարեկենդան: Փակեալ Խորանի Ս. Պատարագը Մայր Տանարի Աւագ Սեղանին վրայ մատուցեց Տ. Բարսեղ Վրդ. Գալէմտէրեան: Դպրապետի պաշտօնը վարեց եւ «Հայր Մեր»էն առաջ քարոզեց Տ. Գուսան Վրդ. Ալեանեան:

Դշ. 25 Փետր.- Սկիզբն կարգաց Մեծի Պահոց: Առաւօտեան Մայր Տանարին մէջ տեղի ունեցաւ «Արեւազայ»ի առաջին, իսկ կէսօրէ ետք «Խաղաղական»ի առաջին ժամերգութիւնը:

Եշ. 26 Փետր.- Տեառնընդառաջի մեծահանդէս նախատեսակը պաշտուեցաւ ի Ս. Յակոբ, որմէ ետք կատարուեցաւ «Անդաստան» եւ մոմավառութիւն, նախագահութեամբ Պատրիարք Սրբազան Հօր:

- Գիշերասկիզբին Մայր Տանարին մէջ կատարուեցաւ «Եկեղեցի»ի հսկման կարգը: Հանդիսապետն էր Տ. Սեւան եպս. Ղարիպեան:

Ուր. 27 Փետր.- Տեառնընդառաջ: Օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Մայր Տանարի Աւագ Սեղանին վրայ մատուցեց եւ քարոզեց Տ. Սեւան եպս. Ղարիպեան:

- Նախատեսակը պաշտուեցաւ Մայրավանքի Ս. Թորոս եկեղեցւոյ մէջ: Հանդիսապետն էր Լուսարարապետ Սրբազանը:

Շր. 28 Փետր.- Արքայն Թէոդորոսի Զօրավարին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Թորոս: Ժամարարն էր Տ. Կորիւն Արդ. Բաղդասարեան:

- Կէսօրէ ետք Լուսարարապետ Սրբազան Հօր գլխաւորութեամբ Միաբանութիւնը «Հրաշափառ»ով մուտք գործեց Ս. Յարութեան Տանար, ուր պաշտուեցան ժամերգութիւնն ու նախատեսակը, ապա կատարուեցաւ Տնօրինական Սրբատեղեաց այցելութիւն Տանարէն ներս: Թափօրապետն էր Տ. Կոմիտաս Վրդ. Շէրպէրեան:

Կիր. 29 Փետր.- Քառասներորդաց: Արտաւանք: Գիշերային եւ Առաւօտեան ժամերգութիւնը պաշտուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամատրան մէջ: Հանդիսապետն էր Լուսարարապետ Սրբազանը: Միաբանութեան երկրորդ պաշտօնական մուտքը կատարուեցաւ գլխաւորութեամբ Պատրիարք Սրբազան Հօր: Ապա, Վերնատան մէջ մատուցուեցաւ Ս. Պատարագ: Պատարագիչն էր Կոմիտաս Վրդ. Շէրպէրեան: «Հայր Մեր»էն առաջ քարոզեց Տ. Թէոդորոս Արդ. Զաֆարեան: Ս. Պատարագէն ետք կատարուեցաւ մեծահանդէս եռադարձ բափօր Քրիստոսի Դերեզմանին եւ մէկ անգամ Պատանատեղւոյն շուրջ, նախագահութեամբ Պատրիարք Սրբազան Հօր:

Դշ. 2 Մարտ.- Իրիկուան հսկումին ի Ս. Հրեշտակապետաց հանդիսապետեց եւ քարոզեց Տ. Կոմիտաս Վրդ. Շէրպէրեան:

Եշ. 4 Մարտ.- Իրիկուան հսկումին ի Ս. Յակոբ հանդիսապետեց եւ քարոզեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը:

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆՔ

Ծր. 22 Նոյ. եւ Կիր 7 Դեկտ. 2003.- Ընծանուէր Արդ. Բարախանեանի ջանքերով Ե.Հ.Բ.Միութեան սրահին մէջ յաջորդաբար կազմակերպուեցան փոփոխութիւններու եւ մեծահասակներու իւղաներկ-ցուցահանդէսներ: Զոյգ ցուցահանդէսներուն ալ քաջումը կատարեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը: Ցուցադրուած էին սկսնակ արուեստագէտներու հարիւրի մօտ իւղաներկ կտաւները: Գնահատելի էին Նրուսաղէմի համայնքին բոլոր մասնակցութիւնն ու խրախուսմէն: Ընծանուէր Արդ. Բարախանեանի հսկողութեան ներքին, միամեայ շրջանի հետեւողական աշխատանքի արդիւնք էր ցուցահանդէսը: Հայր Ընծանուէր անդրադարձաւ նախածնութեան սիրողական նկարագրին եւ հետաքրքրութեան: Պատրիարք Սրբազան Հայրը իր գոհունակութիւնը յայտնեց, որ հայ մարդու ներաշխարհը կը կերտուի նաեւ մշակութային եւ ազնիւ գաղափարներով: Քաջակերական խօսքով գնահատեց Ե.Հ.Բ.Միութեան հոգատարութիւնը եւ Հայր Սուրբի եւ իր երկու տասնեակի հասնող աշակերտներու համատեղ կատարած աշխատանքը՝ ապագային նկատմամբ լաւատեսութեամբ:

Եշ. 4 Դեկտ.- Պելինիայի Թագաւորին Օրումն տօնակատարութեան առթիւ, Նրուսաղէմի մէջ Ընդհանուր Հիւպատոս Կիտօ Գորտիսի հրաւերով, Նրուսաղէմի Նօթր Տամ կեդրոնին մէջ կազմակերպուած ընդունելութեան ներկայ գտնուեցաւ Պատրիարք Սրբազան Հայրը, ընկերակցութեամբ Գոսան Վրդ. Ալեանեանի:

Բշ. 30 Դեկտ.- Ի պատիւ Քրիստոնեայ Համայնքներու կրօնապետներուն, Իսրայէլի նախագահ Մօշէ Քացաւի կողմէ նախագահական ապարանքին մէջ կազմակերպուած Նոր Տարուան հիւրասիրութեան մասնակցեցաւ Պատրիարք Սրբազան Հայրը, ընկերակցութեամբ Տ. Արիս Նպս. Շիրվանեանի, Տ. Սեւան Նպս. Ղարիպեանի եւ Տ. Գոսան Վրդ. Ալեանեանի:

Կիր. 4 Յնվր 2004.- Նորոգ հանգուցեալ Տ. Կիրեղ Նպս. Գարիկեանի մահուան պատճառով, չեղեալ նկատուեցաւ Դաւիթ Մարգարէի եւ Յակոբայ Տեառնեղբայր Առաքելոյն տօնին առիթով ամանդութիւն դարձած հիւրասիրութիւնը:

Դշ. 21 Յնվր.- Հայոց Ս. Ծննդեան տօնի առիթով Պատրիարքաբան շնորհաւորանքի եկան Լատինաց Ամեն. Սրբազան Պատրիարքը եւ Յրանչիսկեան Գոստոսը իրենց անդամներով, եւ Կաթօլիկ եւ Բողոքական, Հապէշ, Ղպտի եւ

Ասորի Ուղղափառ Եկեղեցիներու հոգեւոր պետեր եւ ներկայացուցիչներ: Այս առթիւ Պապական նուիրակ Մօնսր. Փիէթրօ, երկրէն դուրս ըլլալուն պատճառաւ, աւելի ուշ Դշ. Փետրուար 3ին շնորհաւորանքի այցելութեան եկաւ իր անդամներով:

Դշ. Յնվր. 27.- 2004 տարւոյ Յունուար ամսուն ընթացքին անդրանիկ պատշոնական այցով Նրուսաղէմ կը գտնուէր Անկլիկան Եկեղեցւոյ Քենթրըպլըրիի Արքեպս. Բոուլըն Ուիլիամսը:

Ուրբաթ, կէսօրէ ետք ժամը 3.30ին, ընկերակցութեամբ Նրուսաղէմի Անկլիկան Եկեղեցւոյ Նպիսկոպոս Տ. Ռիսի Ապու-Էլ-Ասալին եւ իր հետեւողներուն, Քենթրըպլըրիի Արքեպիսկոպոսը պաշտօնապէս անդրանիկ այցը կատարեց Հայոց Պատրիարքաբան: Վանքի աւագ դրան մուտքին զինք զիմաւորեցին Արիս Նպս. Շիրվանեան (Էփիմեոնիկ եւ Արտաքին Ցարաբերութեանց Վարիչ) եւ Գոսան Վրդ. Ալեանեան (Աւագ Թարգման): Քենթրըպլըրիի Արքեպիսկոպոսը առաջնորդուեցաւ Մայր Տաճար, եւ այնուհետեւ Պատրիարքաբան: Ընդունելութիւնը տեղի ունեցաւ Պատրիարք Սրբազան Հօր եւ միւս Միաբան եղբայրներու ներկայութեամբ: Հիւրասիրութեան ընթացքին հոգեւոր պետերը գոհունակութեամբ նշեցին զոյգ եկեղեցիներու սերտ յարաբերութեան եւ գործակցութեան մասին: Նոյն օրն իսկ Ժառանգաւորաց Վարժաբանի Երգչախումբը հոգեւոր երգերու կատարմամբ նոխացուց Քենթրըպլըրիի Արքեպս. Ուիլիամսին ի պատիւ կազմակերպուած պաշտամունքին, որ տեղի ունեցաւ Անկլիկան Ս. Գեորգ եպիսկոպոսանիստ տաճարին մէջ:

Այնուհետեւ, երեկոյեան այդ առթիւ ի պատիւ Քենթրըպլըրիի Արքեպս.ին տրուած պաշտօնական ընթրիքին մասնակցեցաւ Պատրիարք Սրբազան Հայրը, ընկերակցութեամբ Արիս Նպս. Շիրվանեանի:

Դշ. 24 Փետր.- Նրուսաղէմի մէջ «Պապական Առաքելութիւն վասն Պաղեստինի» հաստատութեան երկար տարիներու շրջանային տնօրէն Հայր Կիտօ Կոզէլին հրաժեշտի առթիւ, Նրուսաղէմի Նօթր Տամ կեդրոնին մէջ կազմակերպուած էր հիւրասիրութիւն մը: Նոր նշանակուած Տիար Մահէր Տուրման սիրով ընդունեց Պատրիարք Սրբազան Հօր շնորհաւորութիւնը, որուն կ'ընկերակցէին Արիս Նպս. Շիրվանեան, Գոսան Վրդ. Ալեանեան եւ Իսահակ Արդ. Մինասեան:

Ս. ԾՆՆԴԵԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԵԱՆՑ ՈՒՆՏԱՒՈՐՆԵՐԸ

Հակառակ Սուրբ Երկրեն ներս տիրող ներկայ փաղափական խառնակ կացութեան, յարաբերաբար տօնական խանդավառութեամբ նշուեցան 2004 տարուան Ս. Ծննդեան տօնակատարութիւնները եւ անոնց նախորդող Աւագ Տօները: Ինչպէս նախորդ տարի Աւագ Շաբթուան առթիւ, այս տարի եւս հոգեւորական ուխտւորներ Հայաստանէն, Ամթիլիստէն եւ հեռաւոր Աւստրիալիայէն հիւրընկալուեցան Հայոց Վանքէն ներս Յունուար 13-25:

Ամենայն Հայոց Հայրապետ, Նորին Ս. Օծուքին, Գարեգին Բ. Սրբազ-նագոյն Կաթողիկոսի կարգադրութեամբ Բեթղեհէմի Ս. Ծննդեան հոգեպարար պաշտամունքներուն իրենց մասնակցութիւնը բերին Ս. Էջմիածնէն՝ Տ. Սիրոն Եպս. Աղամեան՝ Արմաւիրի Թեմի Առաջնորդ եւ Տ. Վարդան Արդ. Նաւա-սարդեան՝ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Տաճարի Աւագ Լուսարարի օգնական:

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս, Նորին Ս. Օծուքին Արամ Ա. Վեհա-փառին կարգադրութեամբ նոյնպէս մասնակցութիւնը ունեցանք Մշակութային եւ Էթնոմէթիկ Հարցերու պատասխանատու Տ. Նարեկ Եպս. Ալեմէմէզեանի:

Աւստրալիայէն, մեր միաբաններէն Տ. Աղան Արք. Պալիօգեան՝ Առաջ-նորդ Աւստրալիոյ եւ Նոր Զելանտայի Թեմի եւ Հայրապետական Պատուիրակ Ծայրագոյն Արեւելի, նոյնպէս մեր մէջ գտնուեցաւ:

Կաղանդի առաւօտուն, Պատրիարք Սրբազան Հայրը հանելի անակնկալ մատուցեց, Հայր Վարդանէն խնդրելով որ իւր թաւ ձայնով կատարէ ժողովրդական երգի մի հատուած՝ Պատրիարքարան հաւաքուած ժողովուրդի ներկայութեամբ, եւ բաժանուելիք Ամանորեան նարինջի կողքին իբրեւ նուէր: Այնուհետեւ ներկայացուեցան հիւր հոգեւորականները:

Եկեղեցական արարողութեանց զուգընթաց հիւր հոգեւորականները ուխտի պատարագներ մատուցին Ս. Յարութեան Տաճարի Քրիստոսի Ս. Գերեզմանի, Գեթսեմանի ձորին մէջ գտնուող Ս. Աստուածածնայ Տաճարի Տիրամօր Ս. Գերեզմանի, Բեթղեհէմի Ս. Ծննդեան Տաճարի Ս. Այրի, եւ Ս. Յակոբեանց Տաճարի Աւագ Խորանի եւ Ս. Գլխադրի սեղաններու վրայ: Անոնց ժամանակացոյցին մաս կազմեցին նաեւ կազմակերպուած պտոյտ-ուխտագնացութիւնները դէպի Քրիստոսակոխ վայրերը, ինչպիսին են Գալիլիա, Նազարէթ, եւ այլ սրբավայրեր:

Աննախընթաց էր ասոնց կարգին Յունուար 22ին կազմակերպուած Միաբանական եւ պաշտօնական երթը եւ այցելութիւնը դէպի Յորդանան գետ՝ ուղեկցութեամբ Իսրայէլեան զինուորականներու: Պատրիարք Սրբազան Հօր նախագահութեամբ Յորդանան Գետի ափին կատարուեցաւ Զօրօհնէքի արա-րողութիւն եւ երգուեցան Ս. Ծննդեան շարականներ: Թեթեւ իջնող անձրեւին ներքեւ Երիփովի Փորձութեան Լեռան ստորոտին այցելութիւն տալէ յետոյ, կէսօրուան ճաշի կարգադրութիւն եղած էր Երիփովի ամայացած ճաշա-րաններէն մէկուն հետ: Մի փանի ժամուան հանելի ընկերակցութենէ, երգէ եւ բարի մաղթանքներ յետոյ, վերադարձանք Երուսաղէմ:

Այս շրջանին, Պատրիարք Սրբազան Հայրը առիթներ ունեցաւ առանձ-նապէս հանդիպելու հիւր հոգեւորականներուն հետ, եւ անդրադառնալու Երուսաղէմի Ս. Աթոռոյս ներկայ կացութեան եւ Հայաստանեայց Եկեղեցին յուզող հարցերուն:

Իսահակ Արդ. Մինասեան

ԻՍՐԱՅԷԼԻ ՆԵՐՔԻՆ ԳՈՐԾՈՑ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԱՅՑԸ

Հրեական Քնեսետի որոշմամբ, Կրօնից նախարարության լուծարվին հետեւանով, 2004 տարույ շեմին ոչ-հրեայ կրօնական համայնքներու հարցերու նկատառումը յանձնուեցաւ Ներքին Գործոց Նախարարութեան: Այդ առթիւ Ներքին Գործոց Նախարարն իր անդրանիկ պաշտօնական այցելութիւնը տուաւ Երուսաղէմի պատմական եկեղեցիներու կրօնապետներուն:

Երկուշաբթի, Յունուար 12ին Ներքին Գործոց նախարար Աւրա'ամ Բորազն իր աշխատակիցներով պաշտօնապէս անդրանիկ այցելութիւնը տուաւ Հայոց Պատրիարքարան: Կէսօրին Նախարարը դիմաւորուեցաւ Վանքի մուտքին եւ առաջնորդուեցաւ դէպի Ս. Յակոբ Մայր Տաճարը, ուր Արիս Եպս. Շիրվանեան եւ Աւագ Թարգման Գուսան Վրդ. Ալեանեան տուին պատշաճ բացատրութիւններ: Այնուհետեւ, հիւրերը բարձրացան Պատրիարքարան:

Հիւրասիրութիւն տեղի ունեցաւ Պատրիարքարանին սրահներէն մէկուն մէջ, ուր ներկայ էին Պատրիարք Սրբազանը, Լուսարարապետ Սրբազանը, Արիս եւ Սեւան Սրբազանները, եւ Տնօրէն Ժողովոյ անդամները:

Պատրիարք Սրբազան Հայրը շնորհակալութիւն յայտնեց ընձեռուած առիթին համար, եւ ներկայացուց Պատրիարքարանը եւ Հայոց Վանքը յուզող կարգ մը հարցեր, գորս վերջին տարիներուն կը դիմագրաւէ Պատրիարքարանը: Այդ ընթացքին հիւրերու ուշադրութեան յանձնուեցաւ «Լուսահանութեան» հարցը եւ ներկայացուցան կարգ մը Ֆերմաններ: Ունկնդրումէն ետք, Պրն. Բորազն իր փոխադարձ գոհունակութիւնն արտայայտեց ցուցաբերուած հիւրասիրութեան համար, եւ հաւաստիացուց թէ պիտի ընէ իր կարելին՝ ներկայացուած կացութեանց հետ կապուած հարցերը բարելաւելու ուղղութեամբ: Պատրիարք Սրբազան Հայրը Պրն. Նախարարին յանձնեց Հայ Մշակոյթի եւ Եկեղեցւոյ գանձերը ներկայացնող երկու գիրքեր:

Յաջորդ օրն արդէն Հրեական մամուլը առանձնակիօրէն անդրադարձած էր Պատրիարք Սրբազանի ակնարկած հարցերուն:

Իսահակ Արդ. Մինասեան

50 ԱՄԵԱՅ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆ ՊՐՆ. ԵՂԻԱ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆԻ

Թէեւ վատուժ՝ ժամանակի, ճակատագրի բերումով,
Սակայն կամփով միշտ զօրաւոր ու հրգօր, մաքառելու,
Եւ ճգնելու, եւ գտնելու, բայց ո՛չ երբեք՝ տեղի տալու,
Ընկճելու, ժամանակի բեռին ներքեւ:

by Alfred Tennyson Թրգմ. Շէն Մահ

Շաբաթ, 22 Նոյեմբեր 2003ին Ս. Թարգմանչաց Վարժարանի տեսչութեան եւ ուսուցչական կազմի կողմէ կազմակերպուած յանձնախումբի մը նախաձեռնութեամբ նշուեցաւ Տիար Եղիա Տիգրանեանին նուիրուած հանդէսը, նախագահութեամբ Պատրիարք Սրբազան Հօր:

Ժառանգաւորաց Վարժարանի մեծ սրահին մէջ տեղի ունեցած հանդէսի բացումը կատարեց օրուան հանդիսավար Տիար Յարութ Պետրոսեան, որ կարդաց յորելիարին կենսագրական գիծերը: Կատարուեցան արտասանութիւն եւ դաշնակի նուագ զոյգ վարժարաններու երիտասարդ սերունդի ներկայացուցիչներու կողմէ, իսկ ժառանգաւորաց Վարժարանի երգչախումբը ներկայացուց հայրենասիրական եւ թեմատիկ խմբերգներ, դաշնակի ընկերակցութեամբ Պրն. Վահէ Գալայնեանի:

Այնուհետեւ Յայտագրին մէջ բաժին առին՝ աշակերտական եւ ուսուցչական յիշողութիւններով համեմուած, Տիկին Նորա Նագգաշեան՝ յանուն Ս. Թարգմանչաց Վարժարանի ուսուցչական կազմի, Տեարք Ալպէո Աղազարեան (Արաբերէն), Յակոբ Տէմիրճեան (Հայերէն եւ Անգլերէն) եւ Յակոբ Շէօհմէլեան որ իր հերթին կարդաց նաեւ Սրբոց Թարգմանչաց Վարժարանի Հիւսիսային Ամերիկայի Սանուց Միութեան գնահատանքի գիրը, եւ այս առթիւ յուշատախտակ մը յանձնեց յորելիարին:

Գնահատանքի խօսքով հանդէս եկան զոյգ վարժարաններու տեսուչներ, Տ. Պարէտ Ծ. Վրդ. Երէցեան եւ Տ. Թէոդորոս Արդ. Զաքարեան, որ Ս.Թարգմանչաց Վարժարանի անունէն յուշատախտակ մը նուիրեց Պրն. Տիգրանեանին:

Պատրիարք Սրբազան Հայրը, իր փակման խօսքին մէջ ակնարկեց Ալֆրէտ Թէննիսոնի «Ողիսես» բանաստեղծութեան, վերջիշելով արթնամիտ եւ ջանասէր աշակերտը դասարանին, հետեւելով յորելիարին կենսագրական գիծերուն, որտեղ առկայ են տոկունութիւնը կամփին եւ նուիրումը իր ընտրած ասպարէզին: Պատրիարք Սրբազանը բարձր գնահատեց դաստիարակին եւ տնօրէնին ձիրքերն ու ուսուցչական վաստակը, նշելով որ որքան մեծ է պատասխանատւութիւնը, այնքան ծանր է բեռը:

Ապա ներկայացուց Ամենայն Հայոց Վեհափառ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի «Օրհնութեան Կոնդակը», որուն ընթերցումը կատարեց Վարժարանի տեսուչ Թեորդորոս Աբդ. Զաֆարեան, եւ Պրն. Տիգրանեանին յանձնեց Վեհափառ Հայրապետին կողմէ ուսուցչական վաստակի համար սահմանուած «Ս. Մեսրոպ Մաշտոց» շքանշանը:

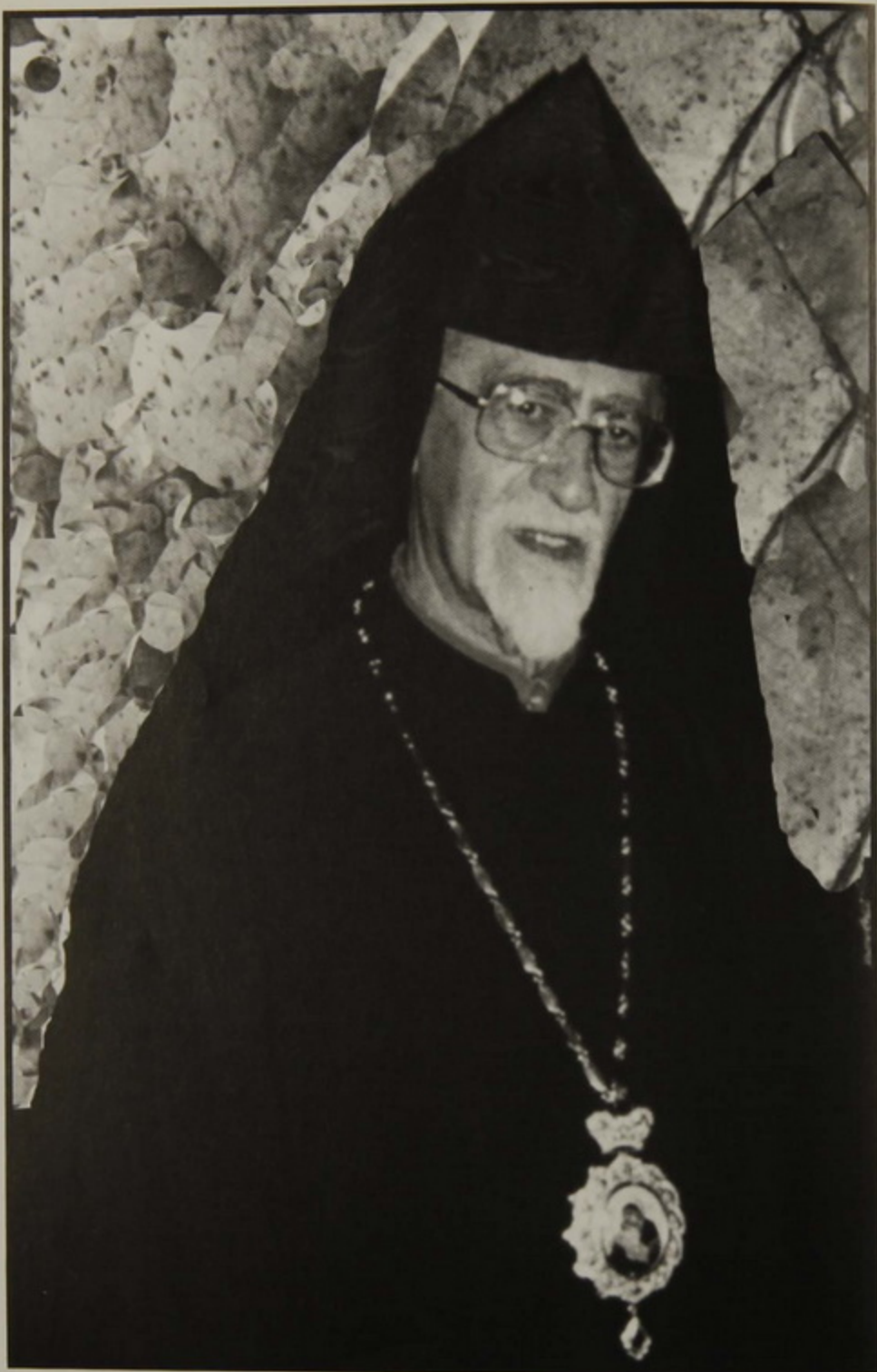
Ուրախալի էր բազմամարդ դահլիճին մէջ տեսնել յորելիարին գաւակներն ու ազգականները, որոնք ժամանած էին հեռաւոր Ամերիկայէն:

Տիար Եղիա Տիգրանեան իր տիկնոջ եւ իր ընտանիքին անունով, իր շնորհակալութիւնը յայտնեց բոլոր ներկաներուն, ինչպէս նաեւ Ամենայն Հայոց Հայրապետին, իրեն շնորհուած Հայրապետական Կոնդակին եւ շքանշանին համար: Եւ իր յառաջացեալ տարիքին ակնարկելով հատուածներ կարդաց Ալֆրէտ Թէննիսսոնի «Եուլիսըս» բանաստեղծութենէն:

Պատրիարք Սրբազան Հօր «Պահպանիչ»էն եւ «Հայր Մեր»ի խմբական երգեցողութենէն ետք, ամէն ոք հրաւիրուած էր տօնական կարկանդակի հիւրասիրութեան եւ յորելիարին շնորհաւորութեան:

Պատրիարքութեանս հովանիին ներքոյ գործող կրթական սոյն հաստատութիւնը կարիքն ունի ոչ միայն նման մշակներու նուիրումին, այլ նաեւ անոնց յիշատակը վառ պահող մատաղ սերունդի ներկայութեան, եւ ազգային վարժարանին նեցուկ կանգնող Սփիւռփա-հայութեան, գո'նէ շրջանաւարտ սաներու գործնական եւ բարոյական աջակցութեան, իբրեւ երաշխիք անոր յարատեւութեան:

Իսահակ Աբդ. Մինասեան

Տ. ԿԻՒՐԵՂ ԵՊՍ. ԳԱՐԻԿԵԱՆ
(1921 – 2003)

ՊԱՏՐԻԱՐԺԱՐԷՆ ՄԵՅՈՅ

ARMENIAN PATRIARCHATE

ԲՄ/Բ-003
 ՁԲ/Բ-003

Թուական
 Date

31 Դեկտեմբեր 2003

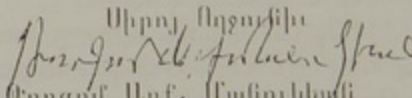
Նրուսաղեմի Արքոյ Յա կորեանց
 Միաբանութեան Միաբանակից Նորայրներուն

Խոր վշտով կը յայտնենք վախճանումը Արքոյ Յակորեանց Միաբանութեան բազմամեայ եւ նուիրեալ անդամներէն Գերշ. Տ. Կիւրեղ Նպս. Գաբիկեանի, որ տեղի ունեցաւ Ներկշարքի Նրուսաղեմի Շատոէ Ցէղէք հիւանդանոցի մէջ, 30 Դեկտեմբեր 2003ին:

Հանգուցեալ Արքազանի Վերջին Օծման եւ Թաղմանական Կարգը պիտի կատարուի 3 Յունուար 2004, Շաբաթ առաւօտուն, ի ժամ Սուրբ Պատարագի, Արքոյ Յակորեանց Մայր Տաճարին մէջ: Եւ հանգուցեալի մարմինը պիտի հանգչի Ս. Փրկիչ Դերեզմանատան մէջ միւս միաբանակից եկեղեցականներու կարգին:

Կ'աղօթենք, ոյ Տէրը բնդունի հոգին Իր Ա. Նկեղեցոյ նուիրեալ կրթական մ'ակին եւ Նրուսաղեմի սրբատեղեաց պայծառութեան նախանձախնայի սպասուորին:

«Յիշեա՛, Տէր, զհոգի ծառայի եւ պաշտօնէի Էկեղեցոյ Բո սրբոյ,
 ի լոյս նրեաց Բոց:»

Սրբոյ Ողջոյնի

 Թորգոմ Արք. Մանուկեան
 Հայ Պատրիարք Նրուսաղեմի

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԲ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ Ս. ԷԶՄԵԱՇԻՆ

SUPREME PATRIARCH

CATHOLICOS

OF ALL ARMENIANS

MOTHER SEE OF HOLY ETCHMIADZIN

Թիվ 1810

3 հունվար, 2004թ.

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻՎ

Տ. ԹՈՐԳՈՍ ԱՐԶԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

ԵՐՈՒՍԱԴԵՄԻ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐԲ

Երուսաղեմ, Իսրայել

Ամենապատիվ Սրբազան Պատրիարք,

Ձերդ Ամենապատվության գրությունից խոր ցավով տեղեկացանք Երուսաղեմի Սրբոց Հակոբյանց զինվորյալ միաբանության երիցագույն անդամներից գերաշնորհ Տ. Կյուրեղ եպիսկոպոս Գաբրիելյանի վախճանման մասին:

Տարիներ շարունակ հանգուցյալ Սրբազանը նվիրյալ իր ծառայությունն է մատուցել Առաքելական մեր Սուրբ Եկեղեցուն՝ ամենայն նախանձախնդրությամբ սպասավորություն իրականացնելով Սուրբ Տեղյաց մեր սրբավայրերում:

Հոգելույս Տ. Կյուրեղ եպիսկոպոս Գաբրիելյան ծառայության բարձր գիտակցումով իր կարելին նվիրեց Երուսաղեմի Հայոց Պատրիարքության զորացմանն ու պայծառացմանը՝ ծառայագործելով տարբեր պաշտոններում, դրսևորելով միևնույն նվիրումը, սերն ու հավատարմությունը եկեղեցականի իր առաքելությանը: Բարեհիշատակ Սրբազանը մեծ ներդրում ունեցավ Սուրբ Հարության Տաճարի վերանորոգմանն ու բարեկարգման և Սրբոց Թարգմանչաց վարժարանի կրթական մակարդակի բարելավման գործում: Սուրբ Տեղյաց հանդեպ հանգուցյալ Սրբազանի նախանձավորությունը օրինակելի և դաստիարակիչ եղավ երիտասարդ մեր եկեղեցականաց համար:

Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնից Մեր ցավակցությունն ենք բերում Ձեզ, Սրբոց Հակոբյանց Ուխտի զինվորյալ միաբանությանը և հանգուցյալ Սրբազանի հարազատներին ու մերձավորներին:

Աղթում ենք Ամենողորմ Տիրոջը, որպեսզի երկնային երանական բարձունքներում ու լուսեղեն հարկերում քաղցրությամբ ընդունի հոգելույս Տ. Կյուրեղ եպիսկոպոս Գաբրիելյանի հոգին:

Թող Տերը մխիթարություն և սփոփանք պարգևի վշտակիր բոլոր հոգիներին և մեր Եկեղեցին առատացնի հոգելույս Կյուրեղ եպիսկոպոս Գաբրիելյանի նման նվիրյալ սպասավորներով:

«Յիշեսցէ Տէր զհոգի նորոգ հանգուցեալ Կիւրեղ սրբազան եպիսկոպոսին մերոյ ի լոյս երեսաց փառաց Իւրոց. ամէն»:

Եղբայրական սիրո ողջունիվ,

աղոթարար

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՍՐԱՆ ՄԵԾԻՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

ԱՆԹՈՆԻԱՍ - ԼԻՈՆԱՆ

ԹԻՎ

ԱճՔԻԼԻՄԱՍ

2 Յունուար, 2004

Ամենապատիւ
Տ. Թորգոմ Արմենակ. Մանուկեան
Պատրիարք Հայ Երուսաղէմի
Երուսաղէմ.

Սիրելի՛ Պատրիարք Սրբազան,

Մեզի ուղղած Ձեր 31 Դեկտեմբեր, 2003 թուակիր նամակէն խոր ցաւով իմացանք վախճանման գոյժը Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութեան բազմամեայ միաբան՝ Գերաշնորհ Տ. Կիրեղ Արմենակ. Գաբրիէանին: Այս տխուր առիթով Ձեզի եւ Երուսաղէմի միաբանութեան կը յայտնենք Մեր խորագգած ցաւակցութիւնները:

Մենք մօտէն ճանչցած ենք հանգուցեալ Սրբազանը եւ իր մէջ տեսած հայ եկեղեցւոյ նուիրեալ սպասաւորը ու մանաւանդ Երուսաղէմի Հայոց սրբավայրերու վօրեղ պաշտպանը: Տասնամեակներ շարունակ ան, որպէս գինուորեալ անդամ Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան իր գործօն մասնակցութիւնը բերաւ անոր գործունէութեան՝ ի խնդիր Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութեան առաւել ծաղկման ու արդիւնաբերման:

Կ'աղօթենք որ Ամենագութն Աստուած Կիրեղ Սրբազանի հոգին ընդունի երանական խաղաղութեան մէջ, եւ Ձեզի ու Ձեր գլխաւորած Միաբանութեան պարգեւէ քաջառողջութիւն եւ հարուստ իրագործումներով լեցուն ծառայութիւն:

Եղբայրական սիրոյ շնորհ ողջունիւ.

Աղօթակից՝

ԱՐԱՄ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ՄԵՇԻՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

ՀԱՆԳԻՍՏ
Տ. ԿԻՐԵՂ ԵՊՍ. ԳԱԲԻԿԵԱՆԻ

(1921 – 2003)

Երուսաղեմի Ս. Աթոռոյ վաստակաշատ եւ երեց միաբաններէն Տ. Կիրեղ Եպս. Գաբիկեան, իր մահկանացուն կնքեց Երեւանի, 30 Դեկտ. 2003ին Երուսաղեմի Շառե Յէդէֆ հիւանդանոցի մէջ:

Ուրբաթ, 2 Յնվր. 2004, կէսօրէ ետք ժամը 1-ին նորոգ հանգուցեալ Տ. Կիրեղ Եպս. Գաբիկեանի մարմինը բերուեցաւ Սրբոց Յակոբեանց Մայր Տաճար եւ կատարուեցաւ Տան Կարգ:

Շաբաթ, 3 Յնվր. 2004, Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ Ս. Պատարագ մատոյց Տ. Ղեւոնդ Արղ. Յովհաննիսեան: «Ողջոյն»էն առաջ Պատրիարք Սրբազան Հօր ձեռամբ կատարուեցաւ Վերջին Օծման Կարգը: Պատրիարք Սրբազանը խօսեցաւ դամբանականը՝ անդրադառնալով հանգուցեալ Սրբազանի կեանքին եւ ծառայութեանց: Միաբանութիւնը խորան բարձրանալով համբուրեց նորոգ հանգուցեալին օծեալ աջը եւ նակատը՝ վերջին յարգանքը մատուցելով աւագ եկեղեցականին:

Ժամը 11ին, Ս. Պատարագի աւարտին, Պատրիարք Սրբազան Հօր գլխաւորութեամբ եւ մասնակցութեամբ միւս կրօնական համայնքներու ներկայացուցիչներուն, Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ Հանգստեան Կարգ, ապա կազմուեցաւ թաղմանական թափօր: Մինչեւ Ս. Փրկիչ միաբանից գերեզմանատունը չորս անգամ կանգ առնելով, հոգեւոր երգերով եւ հանգստեան Աւետարաններու ընթերցմամբ, հանգուցեալին մարմինը առաջնորդուեցաւ դէպի իր յաւիտեանական կայքը:

Թաղման Կարգէն ետք, Պատրիարք Սրբազան Հօր գլխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը թափօրով վերադարձաւ դէպի Ժառանգաւորաց Վարժարանի մեծ սրահը ուր հրամցուեցաւ հոգեսուրն:

Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեան, իր պատշաճ խօսքէն յետոյ, հրաւիրեց Տիար Եղիա Տիգրանեանը, որ Անգլիերէն լեզուով, յանուն Սրբոց Թարգմանչաց վարժարանի տեսչութեան եւ ուսուցչական կազմին, իր յարգանքի խօսքը ըրաւ հանգուցեալի յիշատակին: Հանգուցեալ Սրբազանի Միփթար եղբոր որդին Տիար Կարօ Գաբիկեան, որ Նիւ Եօքէն ժամանած էր, ընտանեկան հարազատներու յուշերուն անդրադառնալով, յուզումով անոնց երախտիքը եւ յարգանքը արտայայտեց իրենց հօրեղբոր յիշատակին:

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ

Տ. Կիրեղ Եպս. Գաբրիկեան, աւագանի անունով Գեղամ, ծնած է Երուսաղէմ 1921ին: Ծնողքը տարագրութեան ճամբաներով Սեբաստիայէն Երուսաղէմ հաստատուած, կը բախտաւորուին գոյգ զաւակներով՝ Գեղամով եւ Միսիթարով:

Հայրը՝ Կարապետ Գաբրիկեան եղած է Հայ դպրոցի դաստիարակ եւ ուսուցիչ հայագիտութեան թէ՛ Սեբաստիոյ մէջ եւ թէ Երուսաղէմի ժառանգաւորաց վարժարանի մէջ: Հօր մահէն ետք 1925ին եւ 1930ին իր անունով կը տպուին ծաւալուն երեք հատորներ. «Նդեռնապատում Փոքր Հայոց եւ Նորին Մեծի Սեբաստիոյ», «Սեբաստիոյ Գաւառաբարբառ եւ Հայկական Աւանդութիւններ» եւ «Սեբաստիոյ Բուսաշխարհը», որոնք թանկարժէք ուսումնասիրութիւններ են:

Մայրը՝ Ազնիւ Գաբրիկեան, զօրաւոր նկարագրով հայ տանտիկին մը, եղած է ընտանեւէր եւ եկեղեցասէր, եւ իւր կանոնաւոր մասնակցութիւնը բերած է եկեղեցական պաշտամունքներուն եւ արարողութեանց, իր երկու տղաներուն հետ:

Գեղամ իր դաստիարակութիւնը կը ստանայ Վանքին մէջ: 1936ին իբրեւ շրջանաւարտ աշակերտ Սրբոց Թարգմանչաց Նախակրթարանի, եւ որոշ ժամանակ անց իբրեւ պատասխանատու պաշտօնեայ վանական Տպարանին եւ ուսուցիչ Ս. Թարգմանչաց Վարժարանի, կը շարունակէ կապուած մնալ Հայոց Վանքին:

1948ին ժառանգաւորաց Վարժարանի Ընծայարանի երկամեայ դասընթացին կը հետեւի, եւ սարկաւագ կը ձեռնադրուի: 1951ին կուսակրօն քահանայ կը ձեռնադրուի, ձեռամբ Խորէն Արք. Փարոյեանի (Միաբան Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան), վերակոչուելով Կիրեղ Արքեպս: 1954ին վարդապետական Աստիճան եւ 1967ին Ծայրագոյն Վարդապետի Աստիճան կը ստանայ էջմիածնի մէջ, իսկ 1976ին Եպիսկոպոս կ'օծուի, ձեռամբ Ամենայն Հայոց Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի:

Գալով կրթական ասպարէզին, 1952ին կը նշանակուի Ս. Թարգմանչաց վարժարանի տեսուչ, եւ տարի մը չանցած ձեռնամուխ կ'ըլլայ Նախակրթարանի բաժնի վրայ աւելցնելու Երկրորդական վարժարանի մակարդակը: Ուսուցչական պաշտօններ կը ստանձնէ վանքապատկան գոյգ վարժարաններու մէջ, եւ մնայուն կերպով մինչեւ 1995 թուականը կը շարունակէ Ս. Թարգմանչաց վարժարանի տեսչութիւնը: Կը դասաւանդէ Կրօն եւ Եկեղեցւոյ Պատմութիւն, Դրաբար եւ Հայոց Լեզու: Դասախօսութիւններով հանդէս կուգայ Հայ Երուսաղէմի Հայկական իրաւունքներու մասին, ի Հայաստան եւ Ամերիկայի համայնքներուն այցելութեան ընթացքին:

Ուսուցչական եւ կրթական գործունեութեան զուգընթաց, Կիրեղ Վարդապետ պատուիրակի պաշտօնով կը ստանձնէ տարբեր պատասխանատու առաքելութիւններ:

Այդ շրջանին Հայոց Պատրիարքութեան դէմ ծառացած գլխաւոր խնդիրներէն մին էր Ս. Յարութեան Տաճարի ընդհանուր նորոգութիւնը:

1954-57 հանգանակութեան նպատակով Կիրեղ Վրդ. Կ'առաքուի Հիւսիսային Ամերիկա, այնուհետեւ 1962-63 Հարաւային Ամերիկա, իսկ տարի մը անց նորէն Հիւսիսային Ամերիկա:

1960-ականներուն մարտահրաւեր էր նետուած Հայ Առաքելական եկեղեցւոյ առջեւ: Եղիշէ Պարֆ. Տէրտէրեանի դիմումին ընդառաջելով, Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետ Վազգէն Ա. Կաթողիկոս, Թեմական Առաջնորդներուն ուղղուած կոնդակով, կոչ կը յղէր օժանդակելու Ս. Յարութեան Տաճարի Հայկական բաժիններու նորոգութիւնը իրագործելու ծրագրին:

Կիրեղ Վարդապետ 1967ին կը ստանձնէ Վերահսկիչի պաշտօնը Ս. Յարութեան տաճարի մէջ հայկական բաժիններու ընդհանուր նորոգութեանց, որ կը տեւէ մինչեւ 1983 թուականը: Այս շրջանին իր նախաձեռնութեամբ պեղումներ ալ կը կատարուին Ս. Յարութեան Տաճարին Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ: Հնագիտական նշանակութիւն ունեցող նոր իրողութիւններ մէջտեղ կուգան: Նշանակալից է պատին մէջ ամրացուած I-II դարերու սալիկէ փարը: Ս. Վարդան մատուոյն փով գետեղուած փարին վրայ փորագրուած նաւը, որ հետագային կը դառնայ էփիւմենիզմի խորհրդանիշ, ունի հետեւեալ լատիներէն արձանագրութիւնը. «Domine Ivimus» (թրգմ. «Ով Տէր, մենք հասանք»):

Նորոգչական աշխատանքներ կը տարուին նաեւ Գեթսեմանիի Ս. Աստուածածնի Տաճարին մէջ. 1972-73 կը նորոգուի Ս. Աստուածածնի Գեթսեմանի մատուոյն:

Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութեան աւարտին, 1984ին կը ստանձնէ Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցիին նորոգութիւնը որ կ'աւարտի 1994ին:

Վերանորոգչական աշխատանքներուն զուգընթաց կը վարէ տարբեր պաշտօններ Վանէէն ներս: Կ'ընտրուի Տնօրէն Ժողովոյ եւ Գանձատան Յանձնախումբի անդամ: Նաեւ անդամ Ս. Տեղեաց Յանձնախումբի:

1995էն կը դադարի պաշտօնավարելէ, եւ այնուհետեւ հիւանդութեան պատճառով կը կարողանայ իր մասնակցութիւնը բերել միայն Սրբատեղեաց Ժողովներուն:

Կիրեղ Նպս. Գաբրիէան իւր մահկանացուն կնքեց Նրբհաբթի, 30 Դեկտեմբեր 2003ին Նրուսաղէմի Շաառէ Ցէղէֆ հիւանդանոցի մէջ:

Սրբազանի մարմինը ամփոփուեցաւ Ս. Փրկիչ Գեթսեմանատան մէջ միւս միաբանակից եկեղեցականներու կարգին, 3 Յունուար 2004ին:

Տ. ԶԱԽՆ ԱՐԲ. ԶԻՆԶԻՆԵՏԱՆ
(1929 – 2004)

ՇԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ
ՄԱՅՐ ԱԹՈՒ Ս. ԷՋՄԻԱՇԵՆ

SUPREME PATRIARCH
CATHOLICOS
OF ALL ARMENIANS
MOTHER SEE OF HOLY ETCHMIADZIN

Թիվ 98

20 հունվարի, 2004թ

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻԿ

Տ. ԹՈՐՐՈՍ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

ԵՐՈՒՍԱԴՆԵՄԻ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐԺ

Երուսաղեմ, Իսրայել

Ամենապատիվ Սրբազան Պատրիարք

Խորը վշտով տեղեկացնում ենք, որ այս առավոտ անակնկալ ի Տեր ննջեց մեր Եկեղեցու բազմավաստակ հոգևորականներից Եգիպտոսի Հայոց Թեմի Առաջնորդ Գերաշնորհ Տ. Ջավեն Արքեպիսկոպոս Չինչինյանը: Սրտի կսկիծով սգում ենք Սրբազանի անժամանակ վախճանը, որ ծանր ու ցավալի կորուստ է մեր Եկեղեցու համար:

Լուսահոգի Սրբազանը ավելի քան կես դար բոլորանվեր ծառայությամբ իր կարելին ի սպաս դրեց հանուն Առաքելական մեր Սուրբ Եկեղեցու պայծառության՝ ի Տեր ննջելով բազմաթիվ սպասավորության վաստակն ուներին: Հատկապես արդյունաշատ եղավ Սրբազանի ծառայությունը Եգիպտոսի Հայոց Թեմում, որի բարեջան Առաջնորդն ու անխոնջ և բարի հովիվն էր երկար տարիներ:

Ջավեն Սրբազանի հիշատակը միշտ պիտի ապրի Մեր, մեր Եկեղեցու սպասավորների ու բարեպաշտ հավատացելոց հոգիներում:

Աղոթում ենք առ Աստված, որ Տերը խաղաղության մեջ ընդունի նորոգ հանգուցյալ Իր ծառայի՝ Ջավեն Արքեպիսկոպոս Չինչինյանի լույս հոգին՝ «դասելով ընդ սուրբս և սիրելիս անուան Իւրոյ»:

Հոգեւոյս Սրբազանի թաղման արարողությունը տեղի պիտի ունենա կիրակի՝ Հունվար 25-ին, Կահիրեի Սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչ առաջնորդանիստ Եկեղեցում:

Խունկ, աղոթք և օրհնություն Տիրոջ բարի ու նվիրյալ ննջեցյալ ծառայի հոգուն: Թող Տերը մխիթարություն և սփոփանք պարգևի վշտակիր բոլոր հոգիներին:

«Յիշատակն արդարոյն օրհնութեամբ եղիցի»: Ամեն:

Եղբայրական սիրո ողջունով
աղոթակից՝

ԳԱՐԵԳՆ Բ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ՊԱՏՐԻԱՐԺԱՐԸՆ ՆԱՅՈՑ

ARMENIAN PATRIARCHATE

MET/G001

Թուական
Date

22 Յունուար 2004

Նորին Ս. Օծուբին
Տ. Տ. Գարեգին Բ.
Մայրագոյն Պատրիարք
եւ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց
Սուրբ Էջմիածին.

Վեհափառ Տէր,

Մեր հոգեւոր եղբոր, Գերշ. Տ. Զաւէն Արք. Զինչինեանի վախճանման լուրը մեզ համար անակնկալ եղաւ, հակառակ որ մի քանի օրեր առաջ առիթունեցած էինք իր հետ հեռաձայնային խօսակցութեամբ տեղեկանալու իր փրկիական կացութեան մասին:

Մտով արթուն եւ հոգիով յուսալից հոգեւորական սպասաւորն էր մեր Սուրբ Եկեղեցւոյ: Իր մանկութեան տարիներէն, իբրեւ աշակերտ եւ ուսանող Երուսաղէմի Սրբոց Թարգմանչաց Վարժարանի եւ Պատրիարքութեան Ժառանգաւորաց Ճեմարանի, իր մէջ անեցան իմացական հետաքրքրութիւններ եւ Հայց. Եկեղեցւոյ հոգեւոր սպասարկութեան կոչումին նամբով ծառայելու պատրաստակամութիւն:

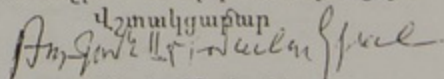
Այս գիտակցութեամբ, աւելի քան յիսուն տարիներ, ծառայեց իբրեւ «ծառայ քարի եւ հաւատարիմ», թէ Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան խստակեաց կեանքին մէջ, Սուրբ Տեղեաց սպասարկութեան, կրթական եւ վարչական պաշտօններու ստանձնումով, եւ թէ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետներու հաւանութեամբ իրեն վստահուած պարտականութեանց կատարումով:

Բացի Հարաւային Ամերիկայի եւ Միացեալ Նահանգաց Արեւելեան Թեմերու մէջ առժամեայ իր առաքելութիւններէն, Զաւէն Սրբազանի արդիւնաշատ գործունէութիւնը բացայայտուեցաւ, երբ ստանձնեց Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Եգիպտոսի Թեմին եւ Ափրիկեան ցամաքամասի հայկական համայնքներու Թեմական եւ Հովուական բազմախիղ պատասխանատուութիւնը:

Հայ եւ օտար գրականութեանց հանդէպ իր հետաքրքրութեամբ, Միջկրօնական եւ Էկումենիկ խորհուրդներու գործունէութեանց մէջ որպէս Հայց. Եկեղեցւոյ ներկայացուցիչ իր մասնակցութեամբ, եւ գրական յօդուածներու, բարգմանութեանց եւ էմբոդական շնորհի իր վաստակով, Զաւէն Սրբազան տուաւ իր լաւագոյնը, մնալու համար «ծառայ Քրիստոսի, եւ մշակ առանց ամօթոյ»:

Մեր Միաբանութեան եւ Սուրբ Երկրի մեր հաւատաւոր ժողովուրդի վշտակցութիւնը կը յայտնենք Վեհիղ, Եգիպտոսի Թեմական մարմիններուն, եւ մեր Սրբազան եղբոր հարազատներուն, աղօթելով որ Տէրը «ի լոյս երեսաց իւրոց ընդունի հոգին իր Սուրբ Եկեղեցւոյ ծառային եւ հոգեւոր պատշտօնէին»:

Մատչիմք Վեհիղ Օծեալ Աջոյն

Վշտակցանք

 Թարգմ Արք. Մանուկեան
 Հայ Պատրիարք Երուսաղէմի

ՇԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ
ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ Ս. ԷՋՄԻԱՇԻՆ

SUPREME PATRIARCH
CATHOLICOS
OF ALL ARMENIANS
MOTHER SEE OF HOLY ETCHMIADZIN

Թիվ 175

3 փետրվարի, 2004թ

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻՎ
Տ. ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ
ԵՐՈՒՍԱԴԵՄԻ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐԺ
Երուսաղեմ, Իսրայել

Ամենապատիվ Սրբազան Պատրիարք,

Խորապես զգացված ենք Ձեր ցավակցության համար Հայ Եկեղեցու նվիրյալ սպասավոր Գերաշնորհ Տ. Զավեն արքեպիսկոպոս Չինչինյանի անժամանակ մահվան կապակցությամբ: Ձեր ազնիվ սրտակցությունը մխիթարություն է Մեզ և Մայր Աթոռիս միաբանության համար:

Իրապես, Զավեն Սրբազանի մահը մեծ կորուստ էր Հայ Եկեղեցու և Մայր Աթոռիս համար: Հավատավոր ու աղոթասեր, ավանդապահ ու օրինահարգ և միշտ հայրենապաշտ Սրբազան Հոր հիշատակը հար պիտի ապրի Մեր, մեր Եկեղեցու սպասավորների ու բարեպաշտ հավատացելոց հոգիներում:

Լուսո խորան Սուրբ Էջմիածնից մշտապես աղոթք պիտի բարձրացնենք, որպեսզի Ողորմածն Աստված երկնային խաղաղության մեջ ընդունի հանգուցեալ Սրբազանի լույս հոգին և արժանացնի փառաց անթառամ պսակին՝ մխիթարություն ու սփոփանք պարգևելով նրա մահվամբ վշտակիր սրտերին:

Մաղթում ենք Ձեզ քաջառողջ երկար կյանք և բարի արգասավորում Ձեր ձեռաց ու մտաց բոլոր գործերին:

Եղբայրական սիրտ ողջունիվ,
աղոթակից՝

ՓԱՐԵԳԻՆ Բ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Յունուար 20, 2004թ.

Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնից խոր ցաով տեղեկացնում ենք, որ Յունուարի 20-ին, վաղ առաւօտեան, վախճանուել է Մայր Աթոռի աւագագոյն միաբաններից Եգիպտոսի հայոց թեմի առաջնորդ Գերաշնորհ Տ. Զաւէն Արքեպիսկոպոս Չինչինեանը:

Մայր Աթոռում մշտապէս բարձր է գնահատուել Սրբազան Հօր ծառայասիրութիւնը, ազնուութիւնն ու անկեղծութիւնը եւ Սբ. Էջմիածնի հանդէպ անսակարկ հաւատարմութիւնը:

Ն.Ս.Օ.Տ.Տ Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնի միաբանութիւնը, պաշտօնէութիւնը եւ հաւատացելոց դասը խորապէս սգում է Սրբազան Հօր անժամանակ մահը եւ աղօթում հանգուցեալ Սրբազանի հոգու հանգստութեան համար:

Սրբազան Հօր թաղման և յուղարկաւորութեան արարողութիւնը տեղի կ'ունենայ Յունուարի 25-ին Կահիրէում, Սբ. Գրիգոր Լուսաւորիչ առաջնորդանիստ եկեղեցում: Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնից արարողութիւններին կը մասնակցեն Ռումինիայի հայոց թեմի առաջնորդ Տ. Տիրայր Արքեպիսկոպոս Մարտիկեանը, Տ. Ներսէս Արքեպիսկոպոս Պոզապալեանը և Կենտրոնական Եւրոպայի Հայրապետական պատուիրակ Տ. Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս Գրիգորեանը: Յունուար 25-ին, Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնում, յաւարտ Սբ. Պատարագի աղօթք կը բարձրացուի Սրբազան Հօր հոգու հանգստութեան համար: Յիշատակն արդարոյն օրհնութեամբ եղիցի:

* * *

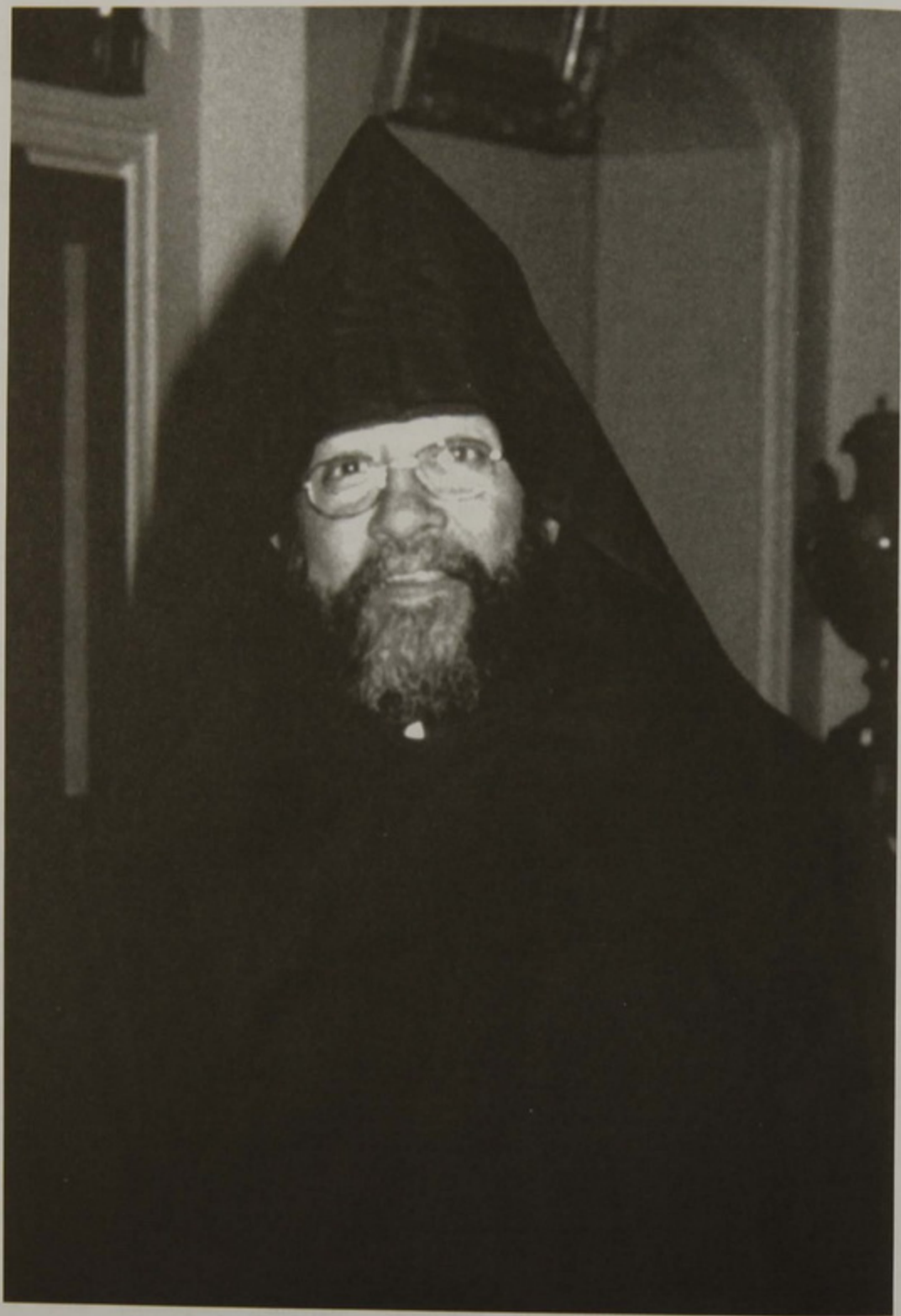
Զաւէն Արքեպիսկոպոս Չինչինեանը (աւագանի անունով՝ Գեորգ) ծնուել է 1929թ. Սեպտեմբերի 29-ին Հալէպում, Սիրիայում: Նախնական կրթութիւնը ստացել է Երուսաղէմի Սրբոց Թարգմանչաց ազգային վարժարանում: 1945թ. ընդունուել և սովորել է Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց վանքի Ժառանգաւորաց վարժարանում: 1949թ. ձեռնադրուել է սարկաւագ: 1951թ. Մայիսին ձեռնադրուել և օծուել է կուսակրօն քահանայ՝ ստանալով Զաւէն անունը: 1951թ. դասաւանդել է Սրբոց Թարգմանչաց վարժարանում, միաժամանակ վարելով վանքի տպարանի տեսչի պաշտօնը: 1954թ. ստացել է վարդապետական աստիճան: 1957թ. Տիրան Արք. Ներսոյեանից ստացել է ծաղկեայ փիլոն և լանջախաչ կրելու իրաւունք: 1963թ. Ալեքսանդրիայում Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Վազգէն Ա Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի կողմից նրան շնորհուել է Ծայրագոյն վարդապետութեան աստիճան: 1965թ. Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Վազգէն Ա Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ձեռամբ օծուել է եպիսկոպոս Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնում:

1953-1957թթ. եղել է «Սիոն» պաշտօնական ամսագրի խմբագրի օգնական: 1958թ. փոխադրուել է Եգիպտոսի Ալեքսանդրիա քաղաքը՝ սպասաւորելով իբրև Առաջնորդական փոխանորդ: 1969թ. ընտրուել է Եգիպտոսի հայոց թեմի առաջնորդական տեղապահ: 1974թ. ծառայութեան է մեկնել Հարաւային Ամերիկայի թեմեր, ապա սպասաւորել է Հիւսիսային Ամերիկայի Արևելեան թեմում: 1977թ. ընդառաջելով եգիպտահայութեան փափաքին երջանկայիշատակ Վազգէն Ա Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը Հայրապետական Սրբատառ կոնդակով Զաւէն Սրբազանին նշանակում է Եգիպտոսի թեմակալ առաջնորդ:

Ի գնահատումն նուիրեալ ծառայութեան, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի Հայրապետական տնօրինութեամբ արժանացել է նաև արքութեան տիտղոսի:

Վազգէն Ա Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի գահակալութեան շրջանից սկսեալ Զաւէն Սրբազանը նաև Գերագոյն Հոգևոր Խորհրդի անդամ է:

Սրբազանը առաջնորդութեան ժամանակ տարիներ շարունակ եղել է Ալեքսանդրիայի քրիստոնէական եկեղեցիների Էկումենիկ աղօթածողովների նախագահ: Զաւէն Սրբազանը բազում յօդուածների, ուսումնասիրութիւնների և բանաստեղծութիւնների հեղինակ է:

Տ. ՄԱՆՈՒԷԼ ՎՐԻ. ԵՐԿԱԹԵԱՆ
(1954 – 2004)

ՊԱՏՐԻԱՐԺԱՐԱՆ ՆԱՅՈՑ

ARMENIAN PATRIARCHATE

PV/D-003

Թվական
Date

13 Փետրուար 2004

Նրուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց
Միաբանութեան Միաբանակից Նորայրներուն

Խոր վշտով կը յայտնենք վախճանումը Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան երիտասարդ անդամներէն Հոգշ. Տ. Մանուէլ Վրդ. Երկաթեանի, որ տեղի ունեցած է Հոլանտայի Ալմէյօ քաղաքի հիւանդանոցին մէջ, 20րեքշաբթի գիշեր, 11 Փետրուար 2004ին:

Հանգուցեալ Հայր Սուրբի Վերջին Օծման եւ Քահանայական Թաղման Կարգը պիտի կատարուի Ալմէյօ քաղաքի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ, Երկուշաբթի, 16 Փետրուար 2004ին: Միաբանութեան անունով Յուդարկաւորութեան պիտի մասնակցի Լուսարարապետ Տ. Նուրիան Արք. Մանուկեան: Իսկ Փետրուար 14ին Հոգեհանգստեան պաշտամունքը պիտի կատարենք Սրբոց Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ:

Հանգուցեալ Տ. Մանուէլ Վրդ. Երկաթեան ծնած է Պոլիս 1954ին: Նրուսաղէմի Ժառանգաւորաց Վարժարան աշակերտելէ յետոյ 1968-1973, վերադարձած է Պոլիս երկու տարուան զինուարական ծառայութիւն կատարելու: 1976ին Պոլսոյ մէջ կուսակրօն քահանայ կը ձեռնադրուի Ամեն. Տ. Շնորհիք Պատրիարք Գալուստեանի ձերամբ: 1977ին կ'ընդունուի անդամ Նրուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան:

Նկարչութեան բնատուր ձիրքով օժտուած, հաւատարմօրէն կատարեց իրեն վստահուած պարտականութիւնները: Եւ 1980ին երբ արձակուրդով Պոլիս կը վերադառնայ, քաղաքական ամբաստանութեամբ կը բանտարկուի տանջալից հինգ տարիով:

1991 թուականէն ի վեր կը ծառայէր որպէս Հոգեւոր Հովիւ Հոլանտայի հայ համայնքին:

Կ'աղօթենք որ Տէրը ընդունի հոգին իր Ս. եկեղեցւոյ նուիրեալ սպասաւորին եւ հոգեւոր մշակին:

«Յիշեալ Տէր, ամենաբաւական ողորմութեամբ քով, զիցի ծառայի եւ պաշտօնէի եկեղեցւոյ Քո սրբոյ, եւ հանգով զնա ի լոյս երեսաց Աստուածութեան քոյ, յԱրքայութեան երկնից:»

Սիրոյ Ոգովնիւ
Թորգոմ Արք. Մանուկեան
Հայ Պատրիարք Նրուսաղէմի

ՇԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԲ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ
ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ Ս. ԷՋՄԻԱՏԻՆ

SUPREME PATRIARCH
CATHOLICOS
OF ALL ARMENIANS
MOTHER SEE OF HOLY ETCHMIADZIN

Թիվ 253

Փետրվար 13, 2004թ.

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻՎ
Տ. ԹՈՐԳՈՍ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ
ԵՐՈՒՍԱԴԵՍԻ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐԲ
Երուսաղեմ, Իսրայել

Ամենապատիվ Սրբազան Պատրիարք,

Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնում ցավով տեղեկացանք Սրբոց Հակոբյանց միաբանության անդամ և Ամստերդամի Սուրբ Հոգի եկեղեցու հոգևոր հովիվ Հոգեշնորհ Տ. Մանվել վարդապետ Երկաթյանի անժամանակ մահվան մասին:

Մեր սրտակցությունն ենք բերում Ձեզ և միաբանությանդ անդամներին և առ Աստված աղոթքով հայցում, որ Բարեգութ Տերը խաղաղության և հանգստության լուսեղեն հարկերում ընդունի հանգուցյալ Իր ծառայի հոգին և Սուրբ Հոգու սփոփանքը և մխիթարությունը պարգևի Մանվել վարդապետի սգակիր հարազատներին ու մերձավորներին:

Այլև աղոթում ենք, որ Բարձրյալը ամենագոր Իր Աջի հովանու ներքո քաջառողջ պահի և պահպանի Ձերդ Ամենապատվությանը և Սուրբ Աթոռիդ զինվորյալ միաբանության բոլոր անդամներին՝ ի պայծառություն Առաքելական մեր Մայր Եկեղեցվո:

Եղբայրական սիրո ողջունիվ,
աղոթարար՝

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ԴԱՄԱՆԱԿԱՆ

Մարդ մը երազին մէջ կը տեսնէ թէ կը գտնուէր բացօթեայ տեղ մը, իսկ իրմէ քիչ անդին կանգնած էր կին մը, որուն դէմքը թէև չէր տեսնուէր, սակայն մարդը այն տպաւորութեան տակ էր թէ կինը գեղեցիկ ըլլալու էր: Ան մօտենալով անծանօթ կնոջ կը հարցնէ.

– Ի՞նչ է ճշմարտութիւնը:

Կինը ձեռքը երկարելով կը փորձէ բռնել մարդուն ձեռքը, սակայն ան ի սարսափ իրեն կը տեսնէ թէ կինը մատներու փոխարէն ունէր արծիւի սողեր և երկայն մազիկներ: Մինչ կինը կը փորձէ պատասխանել մարդուն հարցումին, միւս կողմէն այնպէս ուժգին կը սեղմէ մարդուն ձեռքը, որ իր ցաւին մէջ ան կը կորսնցնէ իր ակնկալած պատասխանը:

Մարդը երեք անգամներ կը կրկնէ նոյն հարցումը, և երեք անգամ կնոջ պատասխանը կը կորսուի սարսափելի ցաւի մէջ: Միայն ետքն է որ մարդը կ'անդրադառնայ թէ ի՞նչ ըսել կ'ուզէր այդ խորհրդաւոր կինը. «Ճշմարտութիւնը ցաւ է»:

Այո՛, ճշմարտութիւնը ցաւ է, ու ցաւ է նաև այս դազաղը՝ որուն մէջ յաւիտենական քունով առ Տէր կը հանգչի Սրբոց Յակօրեանց Զինուորեալ Միաբանութեան երկարամեայ անդամ, Հոգչ. Տ. Մանուէլ Վրդ. Երկաթեանը, նուիրեալ եկեղեցական մը և պատուական Հայորդի մը, որ դժբախտ ու անսովոր պայմաններու բերումով իր կեանքի լաւագոյն տարիները անցուց Թրքական բանտերու մէջ, ա'յն տարիներուն երբ ան այնքան տալիք ունէր իր Ազգին և Եկեղեցւոյ: Հայր Մանուէլի դժբախտութիւնը այն եղաւ որ ան գլխիվայր Հասկցուեցաւ մարդոցմէ: Ո՛չ միայն կեանքը, այլ նաև զինք չըջապատող մարդիկ անարդար գտնուեցան իր նկատմամբ և անտեղի կերպով հալածեցին զինք, որմէ գերագոյն տուժողը պիտի Հանդիսանային Եկեղեցին և իր առողջութիւնը:

Կ'ըսուի թէ մարդկային Հոգին նաւն է, իսկ կեանքը՝ ծովը: Հանգուցեալ Հայր Սուրբին Հոգին նաւարկեց իր կեանքի փոթորկոտ ծովուն վրայ հազիւ կէս դար, միայն յիսուն տարիներ, որոնց ընթացքին քիչեր գիտցան թափանցել անոր մանկունակ Հոգիի պարզութեան և հաղորդականութեան, մինչդեռ ուրիշներ օգտուելով անոր անմիջականութենէն՝ ծանր խաչակրութիւն մը գերծեցին անոր դէմ, և ի վերջոյ յաղթահարուած այդ մարդ-խարակներէն՝ խորտակուեցաւ:

Ան իր աշակերտութեան օրերէն իսկ, իր արտաքին ջղային և կարծր պատեանին տակ – որ խարուսիկ երևոյթն էր միայն – կը պահէր բարի ու միշտ ներող սիրտ մը: Ան մէկ վայրկեան ձմրան օրերուն յանկարծակի պայթող ամպրոպն էր, իսկ միւսին՝ պայծառ ու արևոտ

ամառնային երկինքը, և տրամադրութիւններու այս յանկարծական և արագ փոփոխութիւնը, հետեանք էր իր մէջ գտնուող արուեստագէտի ջիղին և յատկանիշին: Տակաւին վանքի օրերէն, ան յատուկ սէր և գուրգուրանք ցուցարեւած էր Սրբոց Յակոբեանց մայրավանքէն ներս գտնուող յախճապակիներուն և մեր ժողովուրդի արուեստի հարազատ արտայայտութիւններէն մէկուն՝ ձեռագրային մանրանկարներուն նրկատմամբ: Հանգուցեալ Հայր Սուրբը իր երկրաւոր կեանքի ընթացքին ունեցաւ երկու մխիթարութիւններ՝ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին և Հայ Մանրանկարչական արուեստը, որոնց հետքերը թողուց հոն ուր որ գնաց և պաշտօնավարեց:

Ըստած է, «Երբ կը մեռնիմ՝ ես չէ որ կը մեռնիմ, այլ իմ մեղքերս և թշուառութիւններս»: Որքան ճիշդ կը հնչեն այս խօսքերը հանգուցեալ Հայր Սուրբին պարագային, որուն առողջութիւնը սկսած էր վերջին տարիներուն քայքայուիլ, մանաւանդ երբ իր երբեմնի ու կարծեցեալ բարեկամները սկսած էին հեռանալ իրմէ:

Մենք սովորաբար կը սոսկանք մահէն, խորհելով թէ ան մեծագոյն չարիքն է երբեիցէ հարուածող մարդը: Քրիստոնեային համար մահը հեռու երկիրներէ եկող պատգամաբերն է, որ կու գայ իր հետ բերելով մեր Փրկչին՝ Յիսուս Քրիստոսի խոստացած յաւիտենական կեանքի բարի լուրը: Մենք կը հաւատանք թէ մահը վախճան մը ըլլալէ աւելի «Առաւել Կեանքի» սկիզբն է, նորարաց և խոստումնալից երկրի մը սահմանը, և վերջապէս՝ տօնախմբութիւն մը աւելի փառաւորեալ կեանքի մը: Ահա ասոր էր որ կը հաւատար Հայր Մանուէլ, և ճիշդ այս էր որ տակաւին երկու ամիսներ առաջ երբ իրեն կ'այցելէի ըսաւ, – և կ'ուզեմ այստեղ շէշտել թէ դառնութեան ո'չ մէկ շէշտ կար, և ձայնին մէջ բողոքի ոչ մէկ նշոյլ ո'չ ոքի նկատմամբ – «Սրբազան Հայր, այլեւս հաշտուած եմ մահուան գաղափարին հետ, գիտեմ որ մահը միայն զիս պիտի հանգստացնէ, թող Աստուծոյ կամքը ըլլայ», ապա աւելցուց. «Ծառայ անպիտան եմ, զոր ինչ պարտ էր առնել, արարի»:

Մեր Մաշտոցի յուղարկաւորութեան բաժնին մէջ աղօթքէ մը առնուած նախադասութիւն մը կ'ըսէ. «Ո՞վ է մարդ որ կեցցէ և ո'չ մեղիցէ», «Ո՞վ է այն անձը որ կ'ապրի և չի մեղանչեր». Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքն ու Սրբոց Յակոբեանց միաբանութիւնը կը խնդրէ ներկայ հաւատացեալներէն նոյն ոգիով հրաժեշտ առնել եկեղեցւոյ այս վաստակեալ ծառայէն և միշտ բարիով յիշել զինք, կրկնելով սրբազան Սաղմոսացին խօսքերը. «Յիշեսցէ Տէր դամենայն պատարզս քո, և դամենայն ուխտս քո նա ի բարին կատարեսցէ». Ամէն:

Ն.Ա.Մ.

ԾԱՆՈԻՑՈՒՄ

Կիրակի - 14 Մարտ 2004 - ի Ս. Յակոբ

Ս. Աթոռը իր գահակալով ու հանդերձ Միաբանութեամբ յիշատակել կուտայ երիտասարդ ամդամներէն՝ Հոգշ. Տ. Մանուէլ Վրդ. Երկաթեանը, մահուան քառասունփին առթիւ:

Տ. Մանուէլ Վրդ. Երկաթեան, աւագանի անունով Հայկ, ծնած է Պոլիս 1954ին: Երկրորդ զաւակն էր Երկաթեան ընտանիքին: Նախնական կրթութիւնը ստացած է Պոլսոյ Կէտիկ-Փաշայի Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ ծխական դպրոցին մէջ, ուր ալ մասնակցած է տեղւոյն դպրաց երգչախումբին:

1968ին Տէր Բարթող Քհնյ. Խերկանեանի միջոցաւ, 14 տարեկանին կը դրկուի աշակերտելու Երուսաղէմի Ժառանգաւորաց Վարժարանին: 1973ին ուրար կրելու իրաւունք կը ստանայ, իսկ տարի մը ետք կը վերադառնայ Պոլիս երկու տարուան զինուորական ծառայութիւն կատարելու:

22 Օգոստոս 1976ին Պոլսոյ մէջ կուսակրօն քահանայ կը ձեռնադրուի, ձեռամբ Ամեն. Տ. Շնորհիք Պատրիարք Գալուստեանի: Զոյգ Պատրիարքներու համաձայնութեամբ 1978ին Հայր Մանուէլ կ'ընդունուի որպէս անդամ Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան: Նոյն տարին կը նշանակուի Ժառանգաւորաց Վարժարանի փոխ-տեսուչ եւ իր երկամեայ ծառայութիւնը ի սպաս կը դնէ Ժառանգաւոր սաներու:

Նկարչութեան քնատուր ձիրքով օժտուած, հաւատարմօրէն կը կատարէ իրեն վստահուած պարտականութիւնները: Իսկ երբ 1980ին արձակուրդով եւ Ժառանգաւորաց Վարժարանի համար նոր աշակերտներ հաւաքագրելու նպատակով Պոլիս կը վերադառնայ, կը ձեռնարկուի Թուրք Կառավարութեան կողմէն, եւ կը դատապարտուի մօտ եօթ տարուան տանջալից բանտարկութեան, «օտար երկրին մէջ թուրք պետութիւնը վարկաբեկող արարքներու» ամբաստանութեամբ:

1986 Մայիս ամսուն ընդհանուր ներման հետեւանքով ազատ կ'արձակուի՝ Պոլսոյ մէջ հսկողութեան ներքեւ մնալու պայմանով:

1991 թուականէն սկսեալ, հակառակ իր արդէն վատառողջ կացութեան, անձնուիրաբար կը ծառայէ որպէս Հոգեւոր Հովիւ Հոլանտայի հայ համայնքին:

Տ. Մանուէլ Վրդ. Երկաթեան սրտի կաթուածի հետեւանքով իր մահկանացուն կնքեց Ալմէյօ քաղաքի մէջ, 11 Փետրուար 2004ին, եւ Թաղմանական Կարգը կատարուեցաւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ, Փետրուար 16ին:

Աղօթեմք որ Տէրը ընդունի հոգին իր Ս. Եկեղեցւոյ նուիրուած սպասաւորին եւ հոգեւոր մշակին:

Յաւարտ Ս. Պատարագի պիտի կատարուի Հոգեհանգստեան պաշտօն: Աղօթեմք որ երկնաւոր Հայրը լոյսերու մէջ հանգչեցնէ հանգուցեալներու հոգիները եւ ցկեանս ապրող պարագաներուն պարգեւէ Ս. Հոգիի մխիթարութիւն ու երկար կեանք, Ամէն:

Նուրհան Արքեպս. Մանուկեան
Լուսարարապետ Ս. Աթոռոյ

Ս. Աթոռ

14 Մարտ 2004

Ս. Պատարագէն ետք կատարուեցաւ Հոգեհանգստեան Կարգ Տ. Մանուէլ Վրդ. Երկաթեանի հոգիին ի հանգիստ: Նախագահեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը:

Հոգեհանգստեան արարողութենէն ետք, Ժառանգաւորաց սրահին մէջ տրուեցաւ հոգեսուրն:

ԾԱՆՈԻՑՈՒՄ

Հ Ա Ն Գ Ի Ս Տ

Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարք Հայրը եւ Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութիւնը խոր վշտով կը գուժեն մահը իրենց հոգեւոր մշակին՝

ԱՐԺԱՆԱՊԱՏԻԻ Տ. ՆԵՐՍԷՍ ՔԱՀԱՆԱՅ ԳՌՈԶԵԱՆԻ

1934 - 2004

որ ի Տէր հանգեաւ, Երեւնաքի 16 Մարտ 2004, կէսօրէ ետք ժամը 3-ին Բեքղեհեմի վանուց մէջ:

Մարմինը Ս. Յակոբայ Տաճար պիտի փոխադրուի, այսօր, Զորեքշաքի, 17 Մարտ 2004-ին կէսօրէ ետք ժամը 4-ին:

Վերջին Օծման արարողութիւնը տեղի պիտի ունենայ Հինգշաքի, 18 Մարտ 2004-ին Սրբոց Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ մատուցուելիք Ս. Պատարագի ընթացքին ժամը 9-ին:

Յաւարտ Ս. Պատարագի տեղի պիտի ունենայ Թաղման արարողութիւնը, որմէ ետք մարմինը պիտի ամփոփուի Ս. Փրկչայ Գեղեզմանատան մէջ:

Յետ արարողութեան պիտի հրամցուի ժառանգաւորաց Վարժարանի եւ Ընծայարանի մէջ ՀՈԳԵՍՈՒՐՃ:

«ԵՐԱՆԻ ՈՐ ՈՒՆԻՑԻ ՅԻՇԱՏԱԿ Ի ՍԻՈՆ»

Գ Ի Ի Ա Ն Ս. Ա. Թ Ո Ռ Ո Յ

17 Մարտ 2004

Ս. Ա.ԹՈՐ

ՀԱՆԳԻՍՏ Տ. ՆԵՐՍԷՍ ՔԱՀԱՆԱՅ ԳՌՈՋԵԱՆԻ

Բեթղեհեմ - Ս. Ծննդեան Տաճարի եւ Բեթղեհեմի Հայոց Վանքի տեսուչի օգնականներէն Տ. Ներսէս Քհնյ. Գոռգեան ի Տէր հանգեաւ 16 Մարտ 2004ին:

17 Մարտ 2004 կէսօրէ ետք, ժամը 4-ին նորոգ հանգուցեալ Տ. Ներսէս Քհնյ. Գոռգեանի մարմինը բերուեցաւ Սրբոց Յակոբեանց Մայր Տաճար եւ կատարուեցաւ Տան Կարգ:

18 Մարտ 2004, Հինգշաբթի, Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ Ս. Պատարագ մատուց Տ. Խաղ Արդ. Ճունտուրեան: «Ողջոյն»էն առաջ Տ. Ներսէս Քհնյ. Գոռգեանի դագաղը վարդապետներ խորան բարձրացուցին: Լուսարարապետ Սրբազանը կատարեց Վերջին Օծումը, իսկ Պատրիարք Սրբազանը խօսեցաւ դամբանականը: Միաբանութիւնը եւ ժողովուրդը հանգուցեալ եկեղեցականին աջը համբուրելով իրենց վերջին յարգանքը մատուցին:

Ժամը 10ին Պատրիարք Սրբազան Հօր գլխաւորութեամբ Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ Հանգստեան Կարգ, ապա կազմուեցաւ թաղմանական թափօր, որ մինչեւ Ս. Փրկիչ միաբանից գերեզմանատունը չորս անգամ կանգ առնելով, հոգեւոր երգերով եւ հանգստեան Աւետարաններու ընթերցմամբ, հանգուցեալին մարմինը առաջնորդուեցաւ դէպի իր յաւիտեանական կայքը:

Թաղման Կարգէն ետք, Լուսարարապետ Սրբազան Հօր գլխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը թափօրով վերադարձաւ դէպի Ժառանգաւորաց Վարժարանի սրահը ուր տրուեցաւ հոգեսուրն:

ՀԱՄԱՌՈՏ ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ

Տ. Ներսէս Քհնյ. Գոռգեան ծնած է Պէյրութ (Լիբանան) 1934ին: Ունի չորս քոյր եւ երեք եղբայր: Որպէս դպիր եւ ուրարակիր ծառայած է Պէյրութի Սրբոց Քառասնից Մանկանց եկեղեցւոյ մէջ: 1970ին ամուսնացած է Սիրվարդ Ֆարանեանի հետ եւ ունին երկու մանչ եւ երկու աղջիկ զաւակներ (Գէորգ, Վարդան, Սօնիա, Զարմիկ): 1974ին փոխադրուած է Սիտնի, Աւստրալիա: 1975ին Սարկաւազ կը ձեռնադրուի, եւ 1976ին ֆահանայ կ'օծուի, Աւստրալիոյ Առաջնորդ Գարեգին Արք. Գազանեանի ձեռամբ, եւ մինչեւ 1989 կը ծառայէ Աւստրալիոյ Մելբուրն ֆաղափի Հայց. Եկեղեցւոյ մէջ:

1989 թուին Նրուսաղէմ ուխտի եկած է, եւ ընդունուած է որպէս ժամարար-միաբան Բեթղեհեմի Սուրբ Ծննդեան Տաճարին մէջ ծառայելու:

Ներսէս Քհնյ. Գոռգեան մինչեւ իր կեանքին վախճանը հաւատարմօրէն ծառայեց Սրբատեղեաց մէջ իրրեւ պատարագիչ եւ պաշտամունքներուն բժախնդրօրէն մասնակից անդամ:

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

- Մնունդի Հայրապետական Պատգամ	Գարեգին Բ.	3-5
- Բեթղեհեմէն Մննդեան Պատգամ	Թ.Ա.Մ.	6-8
- Christmas Message From Bethlehem	T.A.M	9-10

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

- «Քարկոծեցան... եւ սպանմամբ Սրոյ Մեռան»	Նուրհան Արք. Մանուկեան	11-12
- Թարգմանչաց Սերունդը	Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան	13-15
- Առկայծ Պահենք Բեթղեհեմի Աստղը	Վարդան Ա. Քենյ. Տիւլկերեան	16-18
- Սիրեցէ՛ք Ձեր Թշնամիները	Ալպէն Նորատունկեան	19-24
- Տօն Ղեւոնդեանց Քահանայից Վարդանանց Զօրավարաց	Շահէ Ա. Քենյ. Ալբունեան	25-29

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐԱՆՔ

- Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսէն	29
- Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսէն	30
- Հռոմի Սրբազան Պապէն	31
- Կ. Պոլսոյ Սրբազան Պատրիարքէն	32
- Ռուսաց Սրբազան Պատրիարքէն	33
	34

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

- Դառնութիւն	Անել	35
- Death the Leveller	James Shirley	36
- Հաւասար Հարթող Մահը	Ճէյմս Շըրլի	37
- Ինչո՞ւ Լանք	Թրգմ. Շէն-Մահ	38
	Թորգոմ Կարապետեան	

ԳՐԱԿԱՆ

- «Առասպելները երբեք Աւարտուն Չեն...»	Սուրէն Արքահամեան	39-49
--	-------------------	-------

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

- Մանկապատանեկան երաժշտական Հրատարակութիւն	Գրիգոր Փիտէճեան	50-51
---	-----------------	-------

ԵԿԵՂԵՑԱԳԻՏԱԿԱՆ

- Եպիսկոպոսաց Ժողովը Հայ Եկեղեցւոյ Պատմութեան մէջ	Ներսէս Ա. Քենյ. Ներսիսեան	52-58
- Խոկումներու Շուէին Տակ	Նահապետ Մելիքեան	58

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ

- Յարաբերութիւնը Ահաբեկչութեան	Անգլ. Թրգմն.	59-60
- Մենք եմք Իւրացման Կենտրոնները	Յովնան Սրկ.	63-64
- Սկզբնական Մեղք	Բաղդասարեան	61-62

Յակոբ Ներսոյեան

- Երանելի Օգոստինոսն ընդդէմ Նիցշէի	Ադամ Քենյ. Մակարեան	65-69

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

- Յուշատետրէս Փրցուած էջ մը		
Պարտիզաբաղ	Անանիա Վարդապետ	70
- Ներսէս Լամբրոնացի	Բարգէն Թօփեան	71-74

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

- Արդի Հայ Եկեղեցականի		
Իտէալ Հայերէնագիտութիւնը	Արտէն Ա. Քենյ. Աշեան	75-76
- Նորէն Եկեղեցի Կ'ուզեմ Երբալ	Մ. Հայկենց	77-81
- Արտէն Ա. Քենյ. Աշեանի Դեգերումները		
«Ազգապատումի» իր Ընթերցման Առիթով	Դոկտ. Հ. Զաւէն	
	Արգումանեան	82-83
- Կատարեալ Մարդ Ըլլալու Արուեստը	Զենոբ Քենյ.	
	Նալպանտեան	84-90
- Ս. Յակոբի Ներսէն		91-96
- Ս. Մենդեան Հանդիսութեանց	Իսահակ Արդ.	
ուխտաւորները	Մինասեան	97
- Իսրայէլի Ներքին Գործոց		
Նախարարին Այցը	Իսահակ Արդ.	98
	Մինասեան	
- 50 Ամեայ Յոբելեան		
Պր. Եղիա Տիգրանեանին	Իսահակ Արդ.	99-100
	Մինասեան	
- Հայրապետական Կոնդակ		
Պր. Եղիա Տիգրանեանին	Գարեգին Բ.	
	Կարողիկոս	101
- Հանգիստ Տ. Կիրեղ Եպս. Գարիկեանի		102-108
- Հանգիստ Տ. Զաւէն Արք. Զինչիեանի		109-113
- Հանգիստ Տ. Մանուէլ Վրդ. Երկաթեանի		114-120
- Հանգիստ Տ. Ներսէս Քենյ. Գոռգեանի		121-122
- Բովանդակութիւն		123-124

Շր. 3 Յճվր. 04. Թաղման Կարգ Տ. Կիրոնդ Եպս. Գարիկեանի, Սրբոց Յակորեանց Մայր Տանարին մէջ:

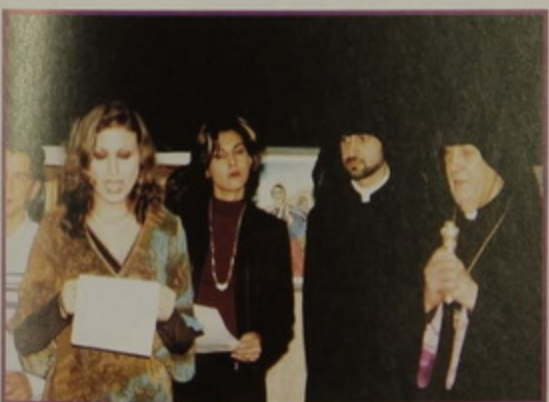
Շր. 3 ՅԵՎՐ. 04. Թաղման Կարգ Տ. Կիրեղ Եպս. Դարիկեանի, ղԼպի Ս. Փրկիչ

Շր. 3 ՅԵՎՐ. 04. Քաղման Կարգ Տ. Կիրոնդ Նպս. Գարիկեանի

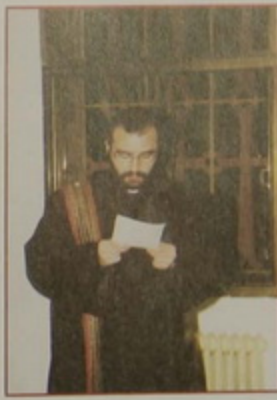
Եր. 3 նոյ. 03.- Նրուսաղէմի Հայ Բարեփրաց Միութեան սրահին մէջ, Տ. Բնծանուէր Արդ. Բարսիսանեանի հսկողութեամբ, Եկադրութեան ցուցահանգէս պատահներու:

Շր. 6 Դեկտ. 03.- Երուսաղեմի Հայ Բարեսիրաց Միության սրահին մէջ, Տ. Ընծանուէր Արդ. Բարախանեանի հսկողութեամբ, նկարչութեան ցուցահանդէս չափահասներու:

Շր. 6 ՅՆՎր. 04.- Տօճ Ս. Ստեփաննոս Նախասարկաւագի: Բուրվառ ի ձեռին եւ
սաղաւարտ ի զլուխ (Աշէն Զախ) Արտակ Ուր. Յակոբեան, Դրիգոր Սրկ. Աւագեան,
Աւետիք Սրկ. Ալեհեան, Էմմանուէլ Արդ. Արաջանեան, Կորին Արդ. Բաղդասարեան,
Թարութին Սրկ. Եղիայեան, Յովհաննէս Ուր. Դէորգեան, Պաւլ Ուր. Դաւրեան:

Ծր. 6 ԹԵՎՐ. 04.- Տօճ Ս. Ստեփաննոս Նախասարկաւագի: Ըճրրի՛՛ Ժառանգաւորաց
Վարժարանին մէջ:

Շր. 10 ՅԵՎՐ. 04.- Տօճ Որդւոց Որոտման, Թակորայ Առաքելոյն եւ Թովհաննու Աւետարանչի՛ն: Սուրբ Դիտադրի մատրան մէջ Պատարագիչ Թորգոմ Պատրիարխ:

Շր. 10 Ենկր. 04.- Տօն Որդւոց Որոտման, Յակոբայ Առաքելոյն եւ Յովհաննու
 Պատարագի ատարին: Եւրպարձ քափօր Սրբոց Յակոբեանց Մայր
 Պատրիարք Սրբազանը ի ձեռին ունենալով Քրիստոսի Խաչափայտին
 մասունքը:

Քշ. 12 ՅԵՎր. 04.-Նոր Տարւան եւ Ս. Ծնունդի աոիբով, Քերդեհիւմի սահմանապահ
Իսրայէլեան զինուորական Պատրիարքարան կ'այցելեն:

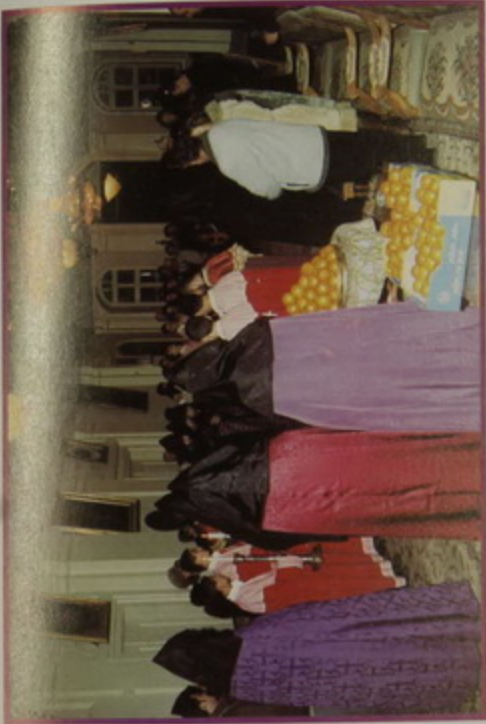
Ռշ. 13 Յճվր. 04.- Կաղանդի Նրեկոյր ժառանգաւորաց Վարժարանի սրահին մէջ

Ռշ. 13 Յճվր. 04.- Կաղանդ գիշերուան ընթրիք Պատրիարքարանի մէջ: Հիւրարար
Ներկայ՝ Աղան Արք. Պալիօզեան (Աւստրալիայէն), Սիօն Նպս. Աղամեան եւ Վարդան
Արդ. Նաւասարդեան (Էջմիածնէն):

Ռշ. 14 Յճվր. 04.- Ամանոր: Ս. Պատարագէն յետոյ, Պատրիարքարանի դահլիճին մէջ, Սրբոց Թարգմանչաց Վարժարանի մանուկներու ուղեւորք եւ նուէրները:

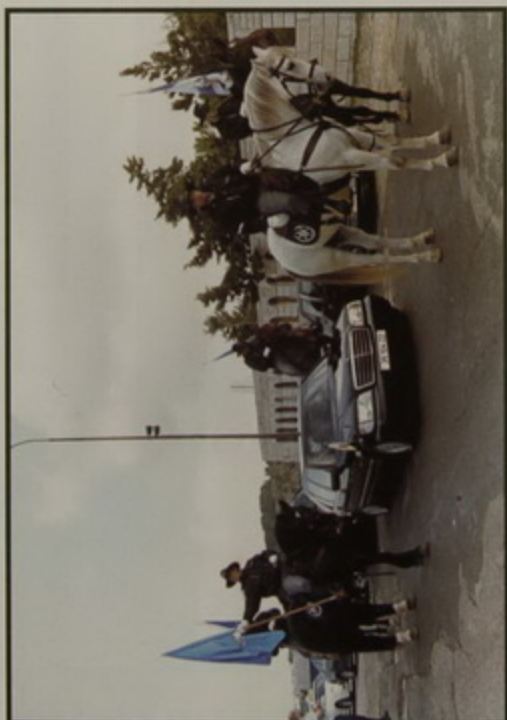
Րշ. 14 ՅՆՎր. 04.- Ամանոր: Ս. Պատարագէն յետոյ. Պատրիարքարանի դահլիճին մէջ.
Պատրիարք Սրբազանը նարինջ կը բաժնէ:

Կիր. 18 ՅՈՒՆ. 04.- ԾՆՆԵԼԱՆ ԶՈՒՅՈՎ ՂԼԱԿԻ ՌԵՐԳԵԽԼԱԶ Հ.Ե.ՄԻՈՒՐԵԱՆ ԵՒ
Հ.Մ.Բ.ՄԻՈՒՐԵԱՆ ՍԿԱՌՈՒՆԵՐ ՎԱՆԴԻ ԲԱԿԻՆ ՄԵՂ

Կիր. 18 Յճկր. 04.- Մճճճճճճ Տճճճճ առիրճ ղճկի Ռճրճճճճ ղճփճճճճ առաջճճճճճճ
հաճաք, Նրոսաղճճի ոստիկանապճճճճ պատրիարքարան կ'ալճկճճճճ:

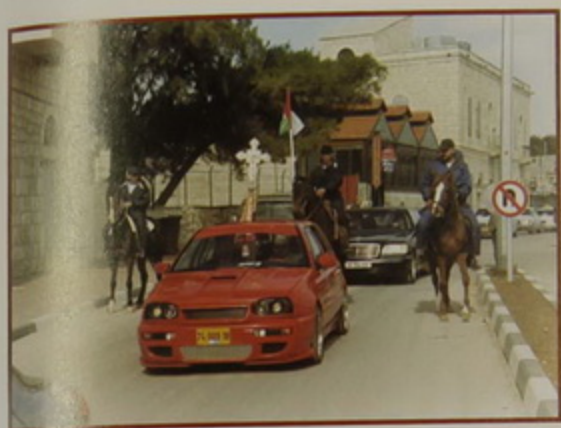
Կիր. 18 Յնվր. 04.- Ծննդեան Տօնին առիթով Քերդեհիմէմէ, Պէր Քալալէ, Պէր Սահուրէն պետական ճերկայացուցիչներ Ս. Եղիաշի վաճէրն առնել: Իսրայէլեան ծիաւորներ կ'առաջնորդեն միջնա Հոաւկի Գերեզման:

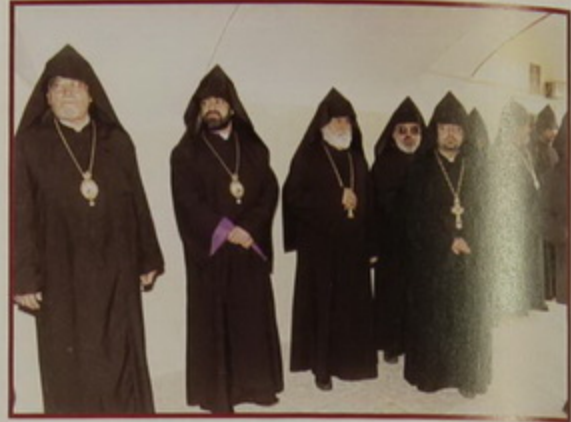
Կիր. 18 ՅԵՎր. 04.- Բերդեհիճի, Հրապարակի վրայ Սկսուտական խումբերու տողանցք:

Կիր. 18 ՅԳԿր. 04.- Ռեզոլեկտմի. Հրապարակի վրայ Ակադեմիան խումբերու տողանցի:

Կիր. 18 ՅՆՎր. 04.- ԾՆՆԵԴԵԱՆ ՏՈՆԻՆ առիթով Պաղեստինեան ձիաորդներով մուտք
 Բերդեհիմի հրապարակ եւ դիմաւորում Պետական ճակատագրաւորութիւններու կողմէ:

Կիր. 18 Յնվր. 04.- ՄԱՆՆԵԼԵԱՆ ՏՕՆԻՆ առիթով ՌԵՐԳԵԽԼՄ մուտք, քափօրր կր րարձրանայ
Հայոց Վանք:

Կիր. 18 ՅԵՎր. 04.- ԾՆՆԵԳԵԿԱՆ ՏՈՆԻՆ առիթով Ռեքլեհէմ մուսուլման յետոյ. Հայոց Վանքի
մէջ սկսուածներ Պատրիարք Սրբազանին հետ:

Կիր. 18 Յնվր. 04.- Ծննդեան Տօնին առիթով Ռեպրեհէմի Սէյնր Ժօրն Քաշարանին մէջ հիւրասիրութիւն:

Կիր. 18 Յճվր. 04.- Հայկական Մեծնդի ձրագալոյց. Կէս գիշերուան պաշտամունճ
Քրիստոսի Մճնդեան Քարայրին մէջ. Պաղեստինեան Լիխանութեան ճերկայացուցիչներու
մասնակցութեամբ:

ԴՅ. 21 ՅԵՎՐ. 04.- Հայկական Մեծուհի առիքով Պատրիարքարանի դահլիճին մէջ շնորհաւորանքի համար այցելող Լատինաց Պատրիարքի, Յրանսիսկեան, Կարողիկէ, Լուտերական, Անկլիկան, եւ Ղպտի, Ասորի, Հապէշ Ուղղափառ եկեղեցիներու Հոգեւոր Պետեր եւ Գերկայացուցիչներ:

ԴՅ. 21 ՅՆՎԻՐ. 04.- Հայկական Մեծոցի առիթով Պատրիարքարանի ղախիճնին մէջ շնորհաւորանքի համար այցելող Լատինաց Պատրիարքի, Ֆրանսիսկեան, Կարողիկէ, Լուտերական, Անկլիկան, եւ Ղպտի, Ասորի, Հապէշ Ուղղափառ եկեղեցիներու Հոգեւոր Պետեր եւ Ներկայացուցիչներ:

ԵՂ. 22 ՅՆՎՐ. 04.-Պատրիարք Սրբազան Հօր, հիւր հոգեւորականներու եւ Միաբանութեան Հոգեւոր Հայրերու մասնակցութեամբ այցելութիւն դէպի Յորդանան Դեսի արգիլեալ գօտին, եւ Զրօրհնէի արարողութիւն:

ԵՂ. 22 Յճվր. 04.-Պատրիարք Սրբազան Հօր. հիւր հոգևորականներու եւ Միարանուրեան
 Հոգևոր Հայրերու մասնակցութեամբ դէպի Յորդանան Քեստ այցելութենէն յետոյ,
 անձրեւին հետ ինքնաշարժերով այց
 Երիւմի ճաշարաններէն մէկուն մէջ:

Րշ. 12 Յճվր. 04.- Ներկին Դործոց Նախարար Արրահամ Փօրագի այցելութիւնը Սրրոց
Յակորեանց Մայր Տաճար եւ Պատրիարքարան:

Ռշ. 12 ՅԵՎր. 04.- Ներկին Դործոց Նախարար Արրահամ Փօրազի այցելութիւնը
Պատրիարքարան եւ հիւրասիրութիւն:

Ռշ. 5 ՅԵՎր. 04.- Տօճ Առաքելական Ս. Արտոռոյս: Թորգոմ Պատրիարհ կանգնած Տեառնեղրայր Յակորոս Առաքելի Դա՛ի պատուանդանին:

ԳՂ. 27 ՅԵՎՐ. 04.- ԱՆԿԻՐԱՆ ԵԿԵՂԵՑՈՅ ՔԼԵՐԻՔՐԻԻ ԱՐԵՎԱԿԱՆԱՊԵՏ ԹՈՎՐԵ
ՈՒԽԻՐԱԲԻ ՎԵՅԵԼՈՒՄԻՆԵՐ Ս. ՅԱԿՈԲԱՆԵՑ ՏԱՆԱՐ ԵՒ ՊԱՏԻՎԱՐԴԱՐԱՆԵ:

Շր. 22 Նոյ. 03.- ժառանգաւորաց վարժարանի սրահին մէջ ՏՕամբայ Սորելեան Գր. նդիա Տիգրանեանի:

Եջ. 18 Մարտ. 04.- Քաղման Կարգ Տ. Ներսէս Քհնյ. Գողգեանի:

«Սիոն» Ամսագրի բաժանորդագրութիւն

1506

- Սիոն ամսագրի խմբագրութիւնը կը փորձէ սրբագրել եւ ամբողջացնել ցամակը իր բաժանորդներուն:

- Եթէ կը ցամակաք որ ձեր անունը ունենամք ցամակիմ մէջ մեր բաժանորդներուն, հաճեցէք մերցնել կտրումը յստակ եւ զիխազիր տառերով ամբողջացնել եւ փութով մեր մօր հասցէիմ զրկել: P.O.Box 14235 Jerusalem, Old City, Isr.

- Նախորդ տարիներուն Սիոն ամսագիրը ձրի ղրկուած է հարիւրներով հասցէներու: Նկատի առած մամաւամդ զուժաւոր էջերու տպագրութեամ սղուիւնը պարտաւոր ենք ձեզմէ բաժանորդագիմ խմդրել:

Խմբագրութիւն

**ՊԱՏՐԻԱՐԺՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ ԵՐՈՒՍԱԼԷՄ
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՍԻՈՆ**

Անուն.- -----

Տիտղոս.- -----

Կազմակերպութիւն.- -----

Հասցէ.- -----

Հաճեցէք մերփակ գտնել մեր փոխգիրը-----

Իրր բաժանորդագիմ ՍԻՈՆի -----

ՊԱՐՁ կամ ՕՂԱՅԻՆ ԹՂԹԱՏԱՐՈՎ ՂՐԿԵԼՈՒ -----

Ստորագրութիւն

Բաժնեգիմ.-

Պարզ Թղթատարով

US\$108*

US\$200

Մէկ տարի

Երկու տարի

Օգայիմ Թղթատարով

US\$ 128

US\$ 240

*Կամ՝ ձեր երկրիմ համապատասխամ զուժարով:

NOTICE TO SUBSCRIBERS

The Armenian Patriarchate of Jerusalem is drawing up a new updated list of subscribers to its official gazette, SION.

In order to ensure that your name is on the list, you are kindly requested to fill in the form below and send it back to us, with your remittance, as soon as possible.

Please write to our new address: POB 14235, Jerusalem, Israel.

We would like to point out that while in previous years it has been the custom to distribute the gazette virtually free of charge to hundreds of subscribers, escalating costs and, particularly, the introduction of colour printing, has imposed upon us the obligation of trying to recover part of these costs.

The Editor

"SION" SUBSCRIPTION RENEWAL FORM

Name:	Address: _____
Title:	
Organisation:	

Please enter my/our subscription for "SION," for a period of _____ year(s).
My/our check for _____ covering the cost of subscription and
Surface/Airmail charges, made out to the Patriarchate, is enclosed.

Signature:

Official seal:

RATES: Surface Mail		Air Mail	
1 year:	US\$108*	1 year:	US\$ 128
2 years:	US\$200	2 years:	US\$ 240

*Or equivalent in your local currency.

Եջ. 18 Մարտ. 04.- Քաղման Կարգ Տ. Ներսէս Քհնյ. Գողգեանի:

- Նախորդ տարիներում ՍՊՄՍ ամսագիրը ձրի զբոլում է հարիւրներով հասցեներու: Նկատի առած մամուլամը զումաւոր էշերու տպագրութեամ սղաթիւը պարտաւոր էմը ձեզմէ բաժանորդագիմ խմբիւ:

ՊԱՏՐԻԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ ՀԱՅՈՑ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ
ԲԱԿԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ ՍԻՌՆԻ

*Կամ՝ ձեր երկրիմ համապատասխան գումարով:

We would like to point out that while in previous years it has been the custom to distribute the gazette virtually free of charge to hundreds of subscribers, escalating costs and, particularly, the introduction of colour printing, has imposed upon us the obligation of trying to recover part of these costs.

Name:	Address:
Title:	
Organisation:	

Please enter my/our subscription for "SION," for a period of year(s).
 My/our check for covering the cost of subscription and
 Surface/Airmail charges, made out to the Patriarchate, is enclosed.

Signature:	RATES: Surface Mail	Air Mail
Official seal:	1 year: US\$108*	1 year: US\$ 128
	2 years: US\$200	2 years: US\$ 240
	*Or equivalent in your local currency.	

